

ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ КОДЕКСУ УКРАЇНИ З ПРОЦЕДУР БАНКРУТСТВА

Збірка наукових статей

*За загальною редакцією
д.ю.н., судді Верховного Суду С. В. Жукова*

Київ • Алерта • 2019

УДК 347.736/.738.03/.04(477)(082)
3-36

З-36 Застосування норм Кодексу України з процедур банкрутства. Збірка наукових статей / За загальною редакцією д.ю.н., судді Верховного Суду С. В. Жукова. К.: Алерта, 2019. 216 с.

ISBN 978-617-566-582-4

До збірки включено статті щодо різних проблемних питань застосування норм Кодексу України з процедур банкрутства. У кожній статті викладені актуальні проблеми застосування нових норм Кодексу та зроблені відповідні висновки, що дозволяють зрозуміти зміни у законодавстві про банкрутство та їх вплив на майбутнє процедур банкрутства.

Збірка розрахована на суддів господарських судів, арбітражних керуючих, юристів, викладачів, наукових працівників, аспірантів та студентів.

УДК 347.736/.738.03/.04(477)(082)

ISBN 978-617-566-582-4

© Автори статей, 2019,
© Видавництво «Алерта», 2019

Зміст

Анастасія Підгородецька. Реформування системи неплатоспроможності: антикорупційна спрямованість Кодексу України з процедур банкрутства.....	6
Ігор Вечірко. Умови відкриття провадження у справі про банкрутство згідно з нормами Кодексу України з процедур банкрутства	15
Володимир Погребняк. Боржник за Кодексом України з процедур банкрутства.....	26
Лілія Грабован. Правовий статус кредиторів у Кодексі України з процедур банкрутства	34
Євгеній Марченко. Конкурсні вимоги у справі про банкрутство. Новели та прогалини	46
Тетяна Біла. Кредитори: правовий статус, обсяги повноважень і можливості впливу на процедури банкрутства та фінансове оздоровлення боржників у світлі новел законодавства України про банкрутство.....	55
Євген Колісниченко. Захист прав заставного кредитора в процедурі банкрутства. Новели захисту прав заставних кредиторів за Кодексом України з процедур банкрутства.....	63
Віталій Лукашук. Відповідальність керівника боржника та його учасників у процедурі банкрутства.....	69
Роман Міліціанов. Правова визначеність під час оскарження судових рішень у процедурі банкрутства.....	79
Ніна Камша. Проблемні питання наслідків визнання недійсними правочинів боржника у межах справи про банкрутство	89
Анастасія Лисенко. Визнання недійсними правочинів боржника відповідно до вимог Кодексу України з процедур банкрутства. Основні аспекти та проблематика	94
Олександр Авраменко. Окремі аспекти витребування майна боржника з чужого незаконного володіння добросовісного набувача.....	101
Вадим Іванов. Прогалини у процедурі продажу майна в провадженні у справі про банкрутство	110

Олександр Коновий. Відповідальність замовника та організатора аукціону. Реалії та перспективи	116
Тетяна Чубар. Застосування заліку зустрічних однорідних вимог за новим Кодексом України з процедур банкрутства	127
Олександр Донченко. Аналіз ефективності випадкового вибору як гарантії незалежності арбітражного керуючого.....	143
Євгенія Олійник. Поточний стан та перспективи реалізації права арбітражного керуючого на доступ до інформації про боржників	152
Олена Ольшанська. Відсторонення арбітражного керуючого від участі у справі про банкрутство за новим Кодексом України з процедур банкрутства.....	160
Яна Марченко. Особливості банкрутства фермерського господарства по-новому	168
Микола Лукашук. Правове регулювання банкрутства фізичних осіб на підставі Кодексу України з процедур банкрутства	174
Павло Пригуза. Субсидіарна відповідальність за доведення до банкрутства: становлення інституту права.....	182
Сергій Жуков. Закінчення ліквідаційної процедури банкрутства юридичної особи відповідно до Кодексу України з процедур банкрутства.....	196
Олег Васьковський, Андрій Сухацький. Здійснення господарськими судами подальшого розгляду справ про банкрутство відповідно до прикінцевих та перехідних положень Кодексу України з процедур банкрутства.....	204

Передмова

Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника чи визнання його банкрутом», який діє зараз, має на меті врегулювання умов та порядку відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом та застосування ліквідаційної процедури з метою повного або часткового задоволення вимог кредиторів. Проте, жодна з редакцій Закону України «Про банкрутство» або «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», починаючи з 1991 року і дотепер, не досягла поставленої мети. Це твердження дуже складно спростувати як юристам, так і суб'єктам господарювання. Але, інститут неплатоспроможності та банкрутства є дуже важливим для ринкової економіки нашої країни. Набуття чинності Кодексом України з процедур банкрутства є вже четвертою спробою законодавця з моменту незалежності України суттєво змінити законодавство про банкрутство. Це певний виклик для суддів господарських судів, що розглядають справи про банкрутство, та всієї юридичної спільноти. Законодавство у сфері банкрутства має стати більш прогнозованим, зрозумілим і відповідати світовим принципам інституту неплатоспроможності та банкрутства.

Метою даної збірки було висвітлити, проаналізувати та узагальнити певні проблеми застосування норм Кодексу України з процедур банкрутства, виявити нові зміни і підходи законодавця у відносинах неплатоспроможності, а також надати можливість суддям, адвокатам, арбітражним керуючим, науковцям і юристам викласти своє бачення застосування окремих норм кодексу у відповідних наукових статтях.

Нормативно-правова база системи банкрутства стає більш уніфікованою по відношенню до світового законодавства і, водночас, відповідає ситуації, що склалася на даному етапі реформування та розвитку економіки України.

Кожен з авторів зазначеної збірки статей висвітлив певне сприйняття окремих інститутів банкрутства та окреслив важливі підходи та індивідуальні шляхи удосконалення новел Кодексу України з процедур банкрутства.

Маю надію, що ця збірка статей буде цікавою та допоможе широкому колу читачів.

Жуков Сергій Вікторович, доктор юридичних наук, суддя-спікер Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду, судова палата для розгляду справ про банкрутство.

Реформування системи неплатоспроможності: антикорупційна спрямованість Кодексу України з процедур банкрутства

У статті розглянуто основні напрямки державної політики протидії корупції, висвітлено зміни в законодавстві, спрямовані на зменшення рівня корупції в сфері неплатоспроможності. Автором досліджено різні підходи до визначення поняття корупції вітчизняними та зарубіжними науковцями. Відзначається, що проблема корупції набула системного та глобального значення для всіх напрямків діяльності органів державної влади та управління, перешкоджаючи розвитку вітчизняних інститутів демократії, зростанню економіки держави, реалізації громадянами конституційних прав у всіх сферах життєдіяльності. За інформацією світових організацій, спостерігається поширення корупції в Україні. За даними щорічного дослідження міжнародної антикорупційної організації Transparency International, в 2018 році Україна посіла 120 сходинку серед 180 країн з оцінкою 32 зі 100 можливих (де 0 означає максимальний рівень корупції, оцінка в 100 – відсутність корупції) (Transparency International: сайт. URL: <https://www.transparency.org/cpi2018>). Міжнародні рейтинги та світовий досвід свідчать про те, що повністю позбутися корупції не вдається жодній країні, однак можливо суттєво знизити негативні наслідки цього явища. У розумінні Закону України «Про запобігання корупції» корупція – це використання особою, визначеною Законом, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, визначеній Законом, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [1]. У статті розглянуто новели Кодексу України з процедур банкрутства (далі – Кодекс) з точки зору відповідності його положень вітчизняному та міжнародному антикорупційному законодавству, досліджено теорії та погляди науковців на такі інституції як саморегульвні організації, грошова винагорода арбітражного керуючого, електронна торгова система.

Ключові слова: банкрутство, арбітражний керуючий, корупція, саморегульвна організація, електронна торгова система.

Постановка проблеми. Питання реформування сфери неплатоспроможності є першочерговим завданням в межах зобов'язань України перед Європейським Союзом. Введення в дію Кодексу спрямовано на вдосконалення процедур банкрутства, забезпечення поліпшення умов ведення бізнесу в Україні, зменшення рівня корупції. Ефективність реалізації положень Кодексу стане ідентифікатором європейської спрямованості України, наявності політичної волі представників державної влади та можливості до самоорганізації арбітражних керуючих.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема корупції, причини її виникнення та функціонування висвітлено в роботах таких авторів, як Є. В. Невмержицький, В. Д. Гвоздецький, П. О. Добродумов, М. І. Мельник, А. Ф. Зелінський, В. М. Трепак, С. С. Рогульський та інших. Серед робіт зарубіжних науковців, які внесли значний вклад в розробку теоретичних положень щодо сутності корупції, її проявів та наслідків, слід виділити роботи дослідників К. Рійкхем та Б. Ведер, Дж. Фольца та Квеку А. Опоку-Агеманга, Й. Ламбсдорфа та Г. Шульца.

Варто зауважити, що питання корупції в сфері неплатоспроможності досліджено недостатньо та є більшою мірою предметом обговорень міжнародних конференцій, публічних (громадських) слухань, зборів арбітражних керуючих. Актуальні питання протидії корупції висвітлені в статтях публіцистичного стилю суддів, арбітражних керуючих, адвокатів, інших представників професійної діяльності. Аналіз підходу вітчизняних законодавців до проблеми зниження рівня корупції на шляху реформування сфери банкрутства потребує комплексного підходу та дослідження.

Формування цілей статті (постановка завдання). Завданнями цього дослідження є висвітлення різних підходів до визначення поняття корупції, аналіз положень Кодексу, здійснення порівняльного аналізу з нормами Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі – Закон), встановлення основних напрямків вітчизняної антикорупційної політики та її ролі для учасників банкрутства, можливого впливу положень Кодексу на рівень корупції в сфері неплатоспроможності.

Виклад основного матеріалу. Корупція є досить складним соціальним явищем та має різні методологічні підходи до визначення його поняття та передумов виникнення. Німецькі дослідники Ламбсдорф та Шульц відмічають, що до 1980-х років корупція була головним чином політичним, соціологічним, історичним та кримінально-правовим дослідженням, і зовсім недавно вийшла на перший план у сфері економіки [2, с. 11].

Офіційне визначення поняття корупції містить Закон України «Про запобігання корупції», який розкриває його з точки зору використання суб'єктом відповідальності за корупційне правопорушення, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб. Автори українського юридичного словника-довідника пропонують розглядати корупцію, по-перше, як використання посадовою особою свого службового становища з метою особистого збагачення і, по-друге, як підкуп і продажність серед державних, політичних і громад-

ських діячів, а також урядовців і службовців державного апарату [3, с. 99–100]. Мельник М. І. висловлює думку про те, що корупція – не просто соціальне, але й психологічне та моральне явище. Адже вона не існує поза людьми, їх поведінкою, діяльністю. Корупція – це спосіб мислення, який обумовлює спосіб життя [4, с. 11]. У резолюції «Практичні заходи боротьби з корупцією», поширеній на VIII Конгресі ООН із запобігання злочинності (Гавана, 1990 р.), корупцію визначено як «порушення етичного (морального), дисциплінарного, адміністративного, кримінального характеру, що виявляється в протизаконному використанні свого службового становища суб'єктом корупційної діяльності» [5]. Страсбурзька конвенція про цивільно-правову відповідальність за корупцію від 4 листопада 1999 року тлумачить корупцію як «прямі чи опосередковані вимогання, пропонування, дачу або одержання хабара чи будь-якої іншої неправомірної вигоди або можливості її отримання, що порушують належне виконання будь-якого обов'язку особою, яка отримує хабара, неправомірну вигоду чи можливість мати таку вигоду, або поведінку такої особи» [6].

При дослідженні понятійно-категорійного апарату, який використовується під час вивчення корупції, професор Трепак В. М. слушно зауважив, що не всі міжнародні нормативно-правові акти, присвячені проблемі корупції містять її дефініцію [7, с. 183]. У Конвенції Організації Об'єднаних Націй (ООН) проти корупції (прийнятій Генеральною Асамблеєю ООН 31 жовтня 2003 року), Кримінальній конвенції про боротьбу з корупцією (ETS173) 1999 р. поняття корупції відсутнє.

Аналізуючи різні підходи до визначення поняття корупції, не можна не погодитись з думкою українського вченого Рогульського С. С., який зазначає, що «корупція не завжди проявляється однаково й не завжди має однакові наслідки та мотивацію. Але де і коли б вона не проявлялася, корупція завжди завдає шкоди нормальному функціонуванню суспільству, оскільки важливі рішення приймаються на підставі прихованих мотивів без врахування інтересу громадськості» [8].

Основною метою державної політики у сфері протидії корупції є виявлення та подолання її соціальних передумов і наслідків, викриття корупційних діянь, обов'язкова відповідальність винних у їх вчиненні. Відповідно до Конвенції ООН проти корупції, яка набула чинності для України 01.01.2010, кожна Держава-учасниця, згідно з основоположними принципами своєї правової системи, розробляє й здійснює або проводить ефективну скоординовану політику протидії корупції, яка сприяє участі суспільства і яка відображає принципи правопорядку, належного управління державними справами й державним майном, чесності й невідчужуваності, прозорості і відповідальності [9].

З метою запровадження ефективної політики протидії корупції, з урахуванням позитивного світового досвіду, державна влада реформує вітчизняне законодавство, визначає правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень.

Реформування системи неплатоспроможності визначено в Україні серед пріоритетних напрямків, зокрема, Стратегією сталого розвитку «Україна –

2020», Коаліційною угодою, Програмою діяльності Кабінету Міністрів України та Планом законодавчого забезпечення реформ в Україні.

Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020», затвердженою Указом Президента України від 12.01.2015 № 5/2015 визначальною основою безпеки держави визначено забезпечення чесного і неупередженого правосуддя, невідкладне проведення очищення влади на всіх рівнях та забезпечення впровадження ефективних механізмів протидії корупції. Стратегією визначено основну мету антикорупційної реформи, яка передбачає суттєве зменшення корупції в Україні, зменшення втрат державного бюджету та бізнесу через корупційну діяльність, а також підвищення позицій України у міжнародних рейтингах, що оцінюють рівень корупції [10].

Відповідно до положень Плану законодавчого забезпечення реформ в Україні передбачається досягти вдосконалення процедур банкрутства, зменшення строків провадження у справах про банкрутство; забезпечення істотного поліпшення умов ведення бізнесу в Україні за тими напрямками, що враховуються Світовим банком та Міжнародною фінансовою корпорацією під час складання рейтингу «Doing Business», маючи за стратегічну мету входження України до провідної двадцятки країн світу за умовами ведення бізнесу; забезпечення рівних прав та можливостей для однакового захисту всіма кредиторами боржника своїх законних інтересів у процедурі банкрутства; зменшення можливості зловживань у процедурах банкрутства [11].

Кодекс, прийнятий Верховною Радою України 18.10.2018 на виконання окреслених напрямів розвитку, спрямований на підвищення ефективності процедур банкрутства, а також за прогнозами соціально-економічних наслідків сприятиме зменшенню рівня корупції [12].

У 2019 році за даними дослідження проекту Світового банку «Doing Business» за напрямком «Врегулювання неплатоспроможності» Україна займає 145 місце в рейтингу, зміцнивши свою позицію на 4 сходинки порівняно із 2018 роком (Всесвітній банк: сайт. URL: <https://russian.doingbusiness.org/ru/data/exploreeconomies/ukraine>).

Кодекс України з процедур банкрутства містить ряд нововведень, застосування яких сприятиме покращенню позицій України в світових рейтингах.

Кодексом, зокрема, змінено підхід до встановлення та виплати грошової винагороди арбітражного керуючого, збільшено розмір мінімальної грошової винагороди. Крім того, на відміну від Закону, Кодекс не встановлює граничного розміру грошової винагороди за виконання арбітражним керуючим повноважень розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора. Статтею 30 Кодексу визначено мінімальні розміри основної грошової винагороди арбітражного керуючого за виконання ним інших повноважень, зокрема, розпорядника майна або ліквідатора – не менше трьох розмірів мінімальної заробітної плати за кожний місяць виконання арбітражним керуючим повноважень, керуючого санацією – не менше ніж чотири розміри мінімальної заробітної плати. Розмір основної грошової винагороди арбітражного керуючого за виконання ним повноважень керуючого реструктуризацією встановлено на рівні п'яти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб за кожен місяць виконання ар-

бітражним керуючим повноважень, за виконання ним повноважень керуючого реалізацією – на рівні трьох розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб за кожний місяць виконання арбітражним керуючим повноважень. [12].

Подібні зміни в законодавстві можна проаналізувати з точки зору гіпотези справедливої заробітної плати, висвітленої в дослідженні науковців та громадських діячів Рійкхем та Ведер «Спокуса корупцією: чи призводить низька заробітна плата на державній службі до корупції». Відмітимо, що арбітражний керуючий хоча і не є державним службовцем або посадовою особою місцевого самоврядування, в той же час Законом України «Про протидію корупції» віднесений до суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення.

У своєму дослідженні автори припускають, що урядовці можуть охоче відмовлятися від корупційних діянь за умови виплати їм належної заробітної плати, навіть якщо це не відповідає їх власним інтересам. Гіпотеза справедливої заробітної плати передбачає, що встановлення певного рівня заробітної плати (так само її підвищення або зниження) має вагомий вплив, а викорінення корупції через політику встановлення гідної заробітної плати може бути не дуже затратним, порівняно з «максимізацією» доходів шляхом отримання неправомірної вигоди. Якщо низька заробітна плата державних службовців спонукає суспільство до посилення корупції в країні, це може призвести до меншої ймовірності виявлення та покарання правоохоронними органами осіб, винних в корупційних діяннях [13, с. 10–11].

Слід також врахувати, що саме по собі підвищення винагороди не може слугувати запорукою викорінення корупції в сфері неплатоспроможності. Професор Джеремі Д. Фольц та дослідник Квеку А. Опоку-Агеманг дійшли висновку, що підвищення заробітної плати слід нероздільно пов'язувати із такими взаємодоповнюючими факторами як правозастосування, відповідальність за правопорушення в економічній сфері, посилюючись в дослідженні на модель «злочин і покарання» американських економістів, лауреатів Нобелівської премії з економіки Беккера і Стіглера. Згідно з теорією видатних економістів, урядові чиновники обирають корупцію на основі аналізу витрат та можливої вигоди, який прирівнює корупцію до потенційного втраченого майбутнього доходу [14].

Поряд із встановленням ефективної системи відповідальності, одним із важливих елементів в боротьбі із корупцією є скорочення ролі держави. Принцип обмеження втручання влади був взятий за основу правлінням Грузії при проведенні антикорупційних реформ, розпочатих в 2004 році. Реформатори вірили, що мінімізація взаємодії між громадянами і державними чиновниками, а також скорочення бюрократичних процедур сприяють обмеженню можливостей для корупції і сприятливо впливають на розвиток економіки (Боротьба з корупцією в сфері державних послуг: Хроніка реформ у Грузії. URL: http://siteresources.worldbank.org/INTGEORGIA/Resources/Georgia_Book_Russian.pdf).

Ефективним регулятором економічних відносин в державі можна вважати саморегулювання. Передбачається, що за допомогою цього механізму поступово зменшиться втручання держави в ту чи іншу сферу і встановиться стабільний правопорядок.

Інститут саморегулювання арбітражних керуючих існує в Україні з набранням чинності 19.01.2013 Закону [15]. Попри існування в Україні саморегулювних організацій, які об'єднали певне коло арбітражних керуючих, норми Закону, що визначають повноваження саморегулювних організацій, носять здебільшого декларативний характер, а перелік їх функцій фактично зводиться до участі їх членів у складі кваліфікаційної та дисциплінарної комісії.

Кодексом передбачено створення однієї всеукраїнської саморегулювальної організації, що об'єднує всіх арбітражних керуючих (з моменту державної реєстрації саморегулювальної організації арбітражних керуючих її членами стають усі арбітражні керуючі, інформація про яких внесена до Єдиного реєстру арбітражних керуючих України) та утворюється з метою забезпечення реалізації завдань самоврядування арбітражних керуючих. Кодексом, на відміну від Закону, визначено органи саморегулювальної організації арбітражних керуючих, порядок їх скликання, основні повноваження з'їзду арбітражних керуючих України як вищого органу самоврядування арбітражних керуючих.

Безумовно, з метою уникнення корупційних ризиків, конфлікту інтересів всередині саморегулювальної організації, її діяльність має бути відкритою і прозорою, будуватись на принципах гласності та обов'язковості для виконання арбітражними керуючими рішень органів саморегулювальної організації арбітражних керуючих.

Наведене підкреслює необхідність ґрунтовного підходу до розробки дієвого механізму реалізації норм Кодексу, зокрема, в підзаконних нормативно-правових актах.

Так, Міністерством економічного розвитку і торгівлі спільно з експертами Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН, Європейського банку реконструкції та розвитку, а також Офісу ефективного регулювання на виконання Плану заходів з реалізації Концепції реформування інституту саморегулювання в Україні (розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 серпня 2018 року № 598-р) розроблено проєкт Закону «Про саморегулюванні організації» (Міністерство економічного розвитку і торгівлі: сайт. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents>). Зазначений закон має стати нормативною основою для розвитку саморегулювання господарської та професійної діяльності, в тому числі діяльності арбітражних керуючих в Україні, створити законодавчі підстави для делегування саморегулювним організаціям окремих повноважень (функцій) органів державної влади та органів місцевого самоврядування з регулювання професійної діяльності, або ж покладання на них таких повноважень (функцій).

Беручи до уваги законотворчу діяльність, Міністерством юстиції України розроблено проєкт постанови Кабінету Міністрів України «Питання функціонування електронної торгової системи з продажу майна боржників у справах про банкрутство (неплатоспроможність)» (Державна регуляторна служба України: сайт. URL: http://www.drs.gov.ua/analysis_projects). Положення щодо продажу всього майна боржника виключно на електронному аукціоні за найвищою ціною є новелою Кодексу, метою якої є створення конкурентних і сприятливих умов для організації та проведення аукціонів з продажу майна боржників у справах про банкрутство, сприяння розширенню кола потенційних покупців, підвищенню рівня погашення вимог кредиторів.

Упровадження в Україні електронної торгової системи для здійснення продажу майна боржника є одним із провідних напрямків зменшення корупції. Кодексом, зокрема, передбачено, що ця система має бути дворівневою, складатись з адміністратора центральної бази даних та авторизованих електронних майданчиків. Електронна торгова система повинна бути загальнодоступною, недискримінаційною та гарантувати рівні права та доступ до інформації всім бажаним, а при обміні і збереженні інформації та документів має забезпечуватися непорушність даних про учасників під час проведення аукціону та їх конфіденційність до моменту завершення аукціону.

Фактори зменшення ризику корупції проаналізовано в роботі Мельникова О. С. «Шляхи протидії корупції у сфері державних закупівель». Провівши порівняльний аналіз з традиційним «паперовим» аукціоном, дослідник дійшов висновку щодо відсутності при проведенні електронного аукціону таких негативних факторів як суб'єктивність при оцінці пропозицій замовником, можливість чинити тиск на учасників торгів, можливість змови між учасниками торгів і замовником, можливість змови між учасниками торгів [16, с. 48].

Переваги електронних торгів не викликають сумнівів. У той же час, застосування електронної торгової системи саме по собі не здатне викоринити корупційну складову у відносинах у сфері неплатоспроможності, однак має перспективу суттєво знизити рівень корупції, підвищити рівень довіри бізнесу до процедур банкрутства в Україні.

Важливо, що питання реалізації майна банкрутів через електронні торги є предметом обговорення серед представників державної влади, міжнародних спеціалістів, арбітражних керуючих та представників громадськості. Громадські обговорення, семінари, міжнародні конференції є необхідним етапом реформування будь-якої системи та сфери професійної діяльності, в тому числі, сфери неплатоспроможності. Виявлення прогалин та колізій в законодавчій базі, проблем правозастосування, можливостей для зловживань та корупції, а також обговорення світового досвіду формують ідеологію реформування вітчизняної системи банкрутства.

Підсумовуючи, зазначимо, що неплатоспроможність не має ототожнюватись виключно з корупційними схемами, ухиленням від сплати податків або перерозподілом власності. Банкрутство є одним із інструментів ефективного функціонування ринкової економіки у всьому світі. На наш погляд, впровадження нових технологій, таких як продаж майна банкрута на електронних торгах, адаптація міжнародного досвіду до вітчизняних умов, заручення підтримкою міжнародних організацій та спільнот, невідворотність відповідальності за правопорушення мають стати визначальними факторами в боротьбі з корупцією.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому науковому напрямку. Теоретичний аналіз вітчизняної та світової літератури дає підстави стверджувати, що питання корупції є предметом досліджень багатьох науковців. Проблеми корупції приділена значна увага держави та, зокрема, розробників законодавчої бази. Водночас ряд питань, пов'язаних із корупційними ризиками в сфері неплатоспроможності є недостатньо дослідженими. Більшою мірою це пов'язано із поступовим реформуванням сфери

неплатоспроможності. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що прийнятий 18.10.2018 Кодекс спрямований на зменшення рівня корупції, зокрема, шляхом скорочення ролі держави та запровадження єдиної саморегульованої організації, збільшення розміру грошової винагороди арбітражного керуючого, здійснення продажу майна боржника в електронній торговій системі. Введення в дію Кодексу та реалізація його положень стане підґрунтям для подальших наукових досліджень та проведення порівняльного аналізу очікуваних спеціалістами результатів з отриманими результатами практичного застосування його норм.

Список використаних джерел:

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 49. Ст. 2056. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.
2. Lambsdorff Johann Graf & Schulze Günther G., 2015. «Guest Editorial: Special Issue on Corruption at the Grassroots-level: What Can We Know About Corruption?» Journal of Economics and Statistics (Jahrbuecher fuer Nationaloekonomie und Statistik), De Gruyter, vol. 235(2), pages 100–114, April. 235.
3. Багатомовний юридичний словник-довідник / І.О. Голубовська, В.М. Шовковий, О.М. Лефтерова та ін. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2012. 543 с.
4. Мельник М.І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії: монографія / Мельник М.І. К.: Атіка, 2001. 304 с.
5. Коррупция в сфере государственного управления: Резолюция A/CONF.144/28/Rev.1 VIII Конгресса ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями (г. Гавана, 27 августа – 7 сентября 1990 года). URL: http://legal.un.org/avl/pdf/ha/uncce/uncce_ph_r.pdf. 6. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією: міжнародний документ від 4 листопада 1999 року URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_102.
7. Трепак В. М. Особливості дефініції поняття «корупція». Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2015. № 4 (97). 316 с.
8. Рогульський С. С. Адміністративно-правові заходи боротьби з корупцією в Україні: дис. кандидата юрид. наук: 12.00.07 / Рогульський Сергій Степанович. К., 2005. 87 с.
9. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції. Відомості Верховної Ради України. 2007. № 49. Ст. 2048. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16.
10. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України. Офіційний вісник Президента України від 12.01.2015. 2015. № 2. С. 14, Ст 154. URL: <https://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
11. Про План законодавчого забезпечення реформ в Україні: Постанова Верховної Ради України. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 31. Ст. 297. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-19>.
12. Кодекс України з процедур банкрутства. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 19. Ст. 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19>.

13. Corruption and the Rate of Temptation: Do Low Wages in the Civil Service Cause Corruption? C. Van Rijckeghem, B. Weder. IMF Working Paper No. 97/73. – 1997. – 56. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/wp9773.pdf>.

14. Do higher salaries lower petty corruption? A policy experiment on West Africa's highways. Jeremy D. Foltz, Kweku A. Opoku-Agyemang. – 2015. – 52. URL: <https://www.theigc.org/wp-content/uploads/2016/02/Foltz-Opoku-Agyemang-2016-Working-paper.pdf>.

15. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України. Відомості Верховної Ради. 1999. № 42–43. Ст. 378–425. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>.

16. Мельников О.С. Шляхи протидії корупції у сфері державних закупівель. Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. – Х.: Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр». 2016. № 1 (49). 232 с.

Anastasiia Pidhorodetska, legal counsel LLC «Legal Constant». Reform of the insolvency system: anti-corruption direction of the Ukrainian Code of Bankruptcy Procedure.

The article considers the main directions of the state policy of countering corruption, the changes in the legislation, aimed at reducing the level of insolvency corruption. The author investigates different approaches to defining the concept of corruption by Ukrainian and foreign scientists. It is noted that the problem of corruption has attempt a systemic and global significance to all spheres of activity of public authorities and government, impedes the development of national institutions of democracy, growth of the state economy, realization of constitutional rights by citizens in all spheres of life. There is a spread of corruption in Ukraine according to the information of world organizations. According to an annual survey by Transparency International, in 2018 Ukraine ranked 120th out of 180 countries, with a score of 32 out of 100 (where 0 is for maximum corruption, 100 is for absence of corruption) (Transparency International: website. URL: <https://www.transparency.org/cpi2018>). International rankings and world experience show that no country can get rid of corruption completely, but it can significantly reduce the negative effects of this phenomenon. Under the Law of Ukraine «On Prevention of Corruption», corruption is the use by a person of his or her official powers or related opportunities for the purpose of obtaining an undue benefit or accepting such benefit or making a promise / offer of such benefit to himself or others or a promise / offer or rendering an undue benefit to a person designated by the Law or, at its request, to other person or company for the purpose of persuading that person to unlawfully use of official powers [1]. The article analyzes the innovations of the Bankruptcy Code of Ukraine in terms of consistency with national and international anti-corruption legislation, studies theories and views of scientists on such institutions as self-regulating organizations, remuneration for the arbitration manager (insolvency officer), electronic trade.

Умови відкриття провадження у справі про банкрутство згідно з нормами Кодексу України з процедур банкрутства

У статті досліджується порядок реалізації права особи на звернення до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство. Аналізуються загальні та спеціальні передумови права на звернення із заявою про відкриття справи про банкрутство, дотримання порядку подання заяви. Висвітлюються особливості відкриття провадження у справі згідно з нормами Кодексу України з процедур банкрутства. Звертається увага на проблеми застосування норм, що регулюють порядок відкриття провадження у справі про банкрутство.

Ключові слова: захист прав особи, господарський суд, боржник, кредитор, форма та зміст заяви, загальні та спеціальні передумови, порядок подання заяви.

Прийняття Кодексу України з процедур банкрутства (далі – Кодекс) зумовлено необхідністю вдосконалення правового регулювання відносин неспроможності, створення сприятливих умов для економічного розвитку країни [1]. Водночас норми Кодексу мають низку істотних новацій, запровадження яких може створити значні проблеми у правовому регулюванні відповідних правовідносин. Серед таких новацій насамперед слід звернути увагу на передбачений Кодексом механізм відкриття провадження у справі про банкрутство.

Питання щодо складу підстав та порядку відкриття провадження у справі раніше були предметом дослідження таких фахівців з питань банкрутства, як М. І. Тітов, В. В. Джузь, Б. М. Поляков та ін. Проте прийняття нового нормативного акта – Кодексу викликає необхідність подальших наукових досліджень умов відкриття провадження у справі про банкрутство.

Право на звернення до суду за захистом є одним з основних інститутів господарського процесуального права. Таке право є забезпеченою законом можливістю будь-якій заінтересованій фізичній чи юридичній особі безпосередньо звернутися до суду із заявою. Проте для відкриття провадження у справі з метою захисту прав чи охоронюваних законом інтересів особи необхідно, щоб суд прийняв заяву до розгляду. Фактично реалізація права на звернення до суду за захистом, а саме відкриття судом провадження у справі, залежить як від об'єктивних, так і від суб'єктивних умов.

За загальним правилом у господарському суді провадження у справі може бути відкрито, якщо заявник має право на звернення до господарського суду з позовною заявою та дотримав встановленого законом порядку подання заяви.

Цілком логічно, що провадження у справі про банкрутство може бути відкрито за умови, якщо заявник:

1) має право на звернення до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство,

2) додержується порядку подання заяви про відкриття провадження у справі.

Більшість вітчизняних процесуалістів, вивчаючи питання про право на звернення до суду, в своїх роботах спираються на теорію про право на позов, вперше запропоновану російським вченим М. А. Гурвичем, який пов'язував виникнення права на подання позову з наявністю чи відсутністю певних передумов. Зокрема, він розрізняв загальні та спеціальні передумови виникнення права на подання позову [2, с. 21–22].

У подальшому фахівець з питань неспроможності С. І. Федоров застосував положення теорії М. А. Гурвича для дослідження права на подання заяви про визнання боржника банкрутом. Варто погодитися з думкою С. І. Федорова про те, що вивчення проблеми права на подання заяви про визнання боржника банкрутом з визначенням системи передумов такого права є найбільш зручним з теоретичного погляду [3, с. 111].

Під передумовами слід розуміти обставини процесуально-правового характеру (юридичні факти), наявність (відсутність) яких є необхідною для реалізації права на звернення до суду за захистом порушеного або оспорюваного суб'єктивного матеріального права чи охоронюваного законом інтересу. Наявність чи відсутність таких обставин обумовлюють виникнення суб'єктивного права конкретних осіб на подання заяви про відкриття провадження у справі. При цьому розрізняють загальні та спеціальні передумови права на звернення до суду залежно від кола справ, у яких вони застосовуються.

Загальними передумовами права на звернення до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство є:

1) процесуальна правоздатність особи, яка подає відповідну заяву, а також боржника;

2) підвідомчість справ господарському суду;

3) відсутність у провадженні іншої відкритої справи про банкрутство цього боржника на час звернення заявника досуду.

Під процесуальною правоздатністю особи, що звертається із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство до господарського суду, розуміється здатність цієї особи користуватися правами і нести обов'язки сторони у справі. При цьому йдеться про встановлену законом потенційну можливість стати суб'єктом процесуальних відносин.

Господарсько-процесуальна правоздатність забезпечує закріплення за особою комплексу процесуальних прав і обов'язків, а саме:

а) на участь у господарському процесі;

б) на зайняття процесуального положення певного суб'єкта процесу;

в) на закріплення відповідно до закону за конкретними суб'єктами процесу процесуальних засобів, прав і обов'язків.

Вимоги щодо процесуальної правоздатності однаково стосуються кожного з кредиторів і боржника у конкретній справі. Право на звернення із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство не може виникнути, якщо належну правоздатність не будуть мати як ініціюючий кредитор (кредитори), так і боржник.

Господарський процесуальний кодекс України (далі – ГПК України) закріплює принцип застосування двох критеріїв визначення підвідомчості справ господарським судам, а саме: характеру спору та суб'єктного складу учасників спірних правовідносин [4]. Справи про банкрутство належать до виключної підвідомчості господарських судів. Підвідомчість справ про банкрутство регламентується статтею 20 ГПК України та статтею 2 Кодексу. Справи цієї категорії розглядаються господарським судом незалежно від того, який суб'єктний склад їх учасників. Такі справи не можуть бути передані на розгляд інших юрисдикційних органів, у тому числі третейських судів.

Наявність у провадженні господарського суду справи про банкрутство цього ж боржника унеможлиблює відкриття справи за заявою іншого ініціюючого кредитора. Отже, після відкриття провадження у справі про банкрутство інші кредитори, які мають право ініціювати справу про банкрутство, вже не можуть його реалізувати.

Справа про банкрутство боржника не може бути також відкрита, якщо раніше господарським судом була винесена ухвала про відмову у прийнятті заяви кредитора про відкриття справи цього ж боржника та з тих же самих підстав. Слід зазначити, що один і той самий кредитор не позбавлений права повторно подати до господарського суду заяву про визнання банкрутом боржника, щодо якого винесено ухвалу про відмову у відкритті справи, якщо в основу заяви кредитора покладена нова вимога, що ґрунтується на інших підставах.

Крім загальних передумов, додержання яких є необхідним для відкриття справи господарським судом, Кодекс передбачає наявність *спеціальних передумов*, характерних тільки для справ про банкрутство. Вони застосовуються щодо окремих категорій заявників і стосовно банкрутства окремих категорій боржників. До спеціальних передумов належать такі обставини:

1. Віднесення заявника до суб'єктів, яким Кодекс надає право на звернення до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство.

Згідно з частиною другою статті 8 Кодексу право на звернення до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі мають боржник або кредитор. При цьому боржником є юридична особа або фізична особа, у тому числі фізична особа – підприємець, неспроможна виконати свої грошові зобов'язання, строк виконання яких настав.

До числа кредиторів згідно зі статтею 1 Кодексу належать юридична або фізична особа, а також контролюючий орган, уповноважений здійснювати заходи щодо забезпечення погашення податкового боргу та недоїмки зі сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та інші державні органи, які мають вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника.

Заяву про відкриття провадження у справі про банкрутство страховика може подати крім боржника та кредитора також і державний орган у справах нагляду за страховою діяльністю.

Провадження у справі про неспроможність боржника – фізичної особи, у тому числі фізичної особи – підприємця, може бути відкрито лише за заявою боржника. Отже, за наявності боргу фізичної особи перед іншими фізичними особами або юридичними особами такі особи не мають право ініціювати процедуру банкрутства боржника.

Як і попередні нормативно-правові акти, що регулювали правовідносини неплатоспроможності, так і Кодекс не наділяє господарський суд повноваженнями щодо відкриття провадження у справі про банкрутство за власною ініціативою.

Законодавство більшості держав не надає суду права ініціювати відкриття справи про банкрутство. Таке право суду не передбачено і в Кодексі, що є обґрунтованим, оскільки закон наділяє правом звернення із заявою про відкриття справи про банкрутство державні органи, що здійснюють контроль за правильністю та своєчасністю справляння податків і зборів. Крім того, Кодексом встановлено обов'язок боржника звернутися до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі, якщо існує загроза його неплатоспроможності.

Заява кредитора чи боржника є процесуальною підставою прийняття до розгляду та в подальшому відкриття господарським судом провадження у справі про банкрутство. Залежно від особи – суб'єкта звернення до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі, а також особливостей юридичного статусу боржника Кодекс встановлює певні відмінності в регулюванні питань наявності чи відсутності матеріальних підстав для відкриття провадження у справі.

2. Віднесення боржника до суб'єктів, щодо яких може бути відкрито провадження у справі про банкрутство.

Відповідно до норм статті 2 Кодексу не можуть бути суб'єктами банкрутства казенні підприємства та банки.

Слід звернути увагу, що вперше законодавство України відносить до суб'єктів банкрутства фізичну особу, яка не займається підприємницькою діяльністю. Водночас, відносячи до суб'єктів банкрутства юридичних осіб, законодавець не вказує на те, що ці особи мають належати до суб'єктів підприємницької діяльності.

Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі – Закон) прямо передбачав, що боржником є юридична особа – суб'єкт підприємницької діяльності [5]. Аналізуючи норми законодавства про банкрутство, О. А. Беляневич обґрунтовано звертала увагу, що відповідно до статті 1 Закону боржником є саме суб'єкт підприємницької діяльності, а не юридична особа як така. При цьому статус юридичної особи є лише одним з елементів організаційно-правової форми, в якій діє господарська організація [6, с. 82].

Відсутність у нормах Кодексу визначення боржника як суб'єкта підприємницької діяльності є істотною прогалиною зазначеного нормативного акта. Разом з тим слід звернути увагу, що матеріально-правові норми, які регулюють

правовідносини неспроможності зосереджені насамперед у Господарському кодексі України (далі – ГК України) [7]. Частина третя статті 209 ГК України відносить до суб'єктів банкрутства виключно суб'єктів підприємницької діяльності. Отже, при визначенні кола суб'єктів банкрутства господарський суд має керуватися як нормами Кодексу, так і нормами ГК України.

3. Наявність *матеріально-правової підстави* для відкриття провадження у справі про банкрутство.

Частиною третьою статті 10 Закону було встановлено ознаки неплатоспроможності боржника, до яких віднесено:

- безспірність вимог ініціюючого кредитора (кредиторів);
- розмір заборгованості (безспірних вимог) ініціюючого кредитора до боржника, що мав становити не менше трьохсот мінімальних розмірів заробітної плати;
- факт прострочення боржником виконання грошових зобов'язань чи сплати обов'язкових платежів протягом більш як три місяці.

Зокрема, до безспірних належали грошові вимоги кредиторів, підтвержені судовим рішенням, що набрало законної сили, і постановою про відкриття виконавчого провадження, згідно з яким здійснюється списання коштів з рахунків боржника.

Наведені ознаки встановлювали матеріально-правову підставу для відкриття справи про банкрутство за заявою кредитора. З урахуванням норм статті 11 Закону такі самі підстави мали застосовуватися і до заяв боржника.

Приймаючи новий правовий акт для врегулювання правовідносин неспроможності, законодавець відійшов від наявних підходів щодо визначення матеріально-правових підстав для відкриття провадження у справі про банкрутство юридичної особи. Так, із назви статті 8 Кодексу вбачається, що цією статтею регулюються питання щодо підстав для відкриття справи про банкрутство, зокрема, юридичних осіб. Водночас зазначена стаття не має посилання на будь-які підстави для відкриття провадження у справі за заявою кредитора. Згідно з частиною третьою статті 8 Кодексу підставою для відкриття провадження у справі про банкрутство за заявою боржника є загроза його неплатоспроможності. Поняття загрози неплатоспроможності наведено в частині шостій статті 34 Кодексу. Вона пов'язана з наявністю обставин, за яких задоволення вимог одного або кількох кредиторів призведе до неможливості виконання грошових зобов'язань боржника в повному обсязі перед іншими кредиторами.

З'ясування кола матеріально-правових підстав для порушення справ про банкрутство за заявою кредитора потребує аналізу та одночасного застосування низки інших норм Кодексу, що є істотним недоліком цього нормативно-правового акта. Так, згідно зі статтею 1 Кодексу кредитором є, зокрема, юридична особа, яка має грошові вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника. Грошовим визнається зобов'язання боржника сплачувати певну грошову суму відповідно до цивільно-правового правочину та на інших підставах, передбачених законодавством України. Неспроможність боржника виконати після настання встановленого строку грошові зобов'язання перед кредиторами не інакше, як через застосування процедур, передбачених Кодексом, свідчить про неплатоспроможність боржника. Отже, підставою для застосування до борж-

ника встановлених Кодексом процедур та, відповідно, відкриття провадження у справі є неплатоспроможність боржника. Ознакою такої неплатоспроможності є наявність невиконаного боржником зобов'язання перед кредитором незалежно від його розміру та строку невиконання.

З огляду на норму частини шостої статті 39 Кодексу між боржником та кредитором щодо заявлених вимог має бути відсутній спір про право, який підлягає вирішенню у порядку позовного провадження.

Установлення судом факту відсутності ознак неплатоспроможності боржника після відкриття провадження у справі згідно з частиною першою статті 90 Кодексу є підставою для закриття провадження у справі.

Аналізуючи відповідні норми Кодексу, Б. М. Поляков дійшов висновку, що законодавець необґрунтовано зняв бар'єри для відкриття справи про банкрутство, чим створив умови для рейдерського захоплення підприємств, неповернення боргів та кредитів, несплати податків та інших негативних наслідків. У зв'язку з цим він вважає за необхідне відновити колишній порядок відкриття справ про банкрутство, регламентований Законом, скоротивши з трьох місяців до одного строк несплати боржником безспірних грошових вимог кредиторів у виконавчому провадженні [8].

Про необхідність існування певних обмежень для відкриття провадження у справі про банкрутство свідчить судова практика застосування законодавства про банкрутство в Україні. Саме ця практика налічує численні приклади використання процедури банкрутства з метою протиправного заволодіння активами підприємства боржника та позбавлення кредиторів можливості задовольнити свої вимоги. Наявність певних обмежень (бар'єрів) для відкриття справи про банкрутство притаманна законодавству багатьох країн. Так, законодавство США передбачає відмінності відкриття справи залежно від того, хто подає заяву: боржник чи кредитор. При поданні заяви боржником провадження вважається відкритим, і суд виносить відповідну постанову. Заява про відкриття справи має бути подана трьома кредиторами з незабезпеченими вимогами, сума яких становить не менше п'яти тисяч доларів. Подання заяви автоматично тягне за собою призупинення всіх судових проваджень щодо боржника. У разі надходження до суду заяви кредитора суд зобов'язаний заслухати боржника. Якщо боржник не висуває заперечень, відбувається порушення провадження у справі. За наявності заперечень боржника проводиться судове засідання, на якому встановлюється майновий стан боржника, а також його можливість виконати свої зобов'язання. Відкриття провадження у справі відразу проводиться з особливостями, пов'язаними із застосуванням ліквідаційної процедури або процедури реорганізації боржника. Отже, істотне значення для розгляду справи про банкрутство має не лише наявність певних обмежень (умов) для відкриття провадження, а й своєчасне застосування до боржника наступних судових процедур. Спростивши порядок відкриття справи про банкрутство, український законодавець, на нашу думку, необґрунтовано залишив раніше чинний порядок застосування до боржника процедур банкрутства.

Матеріально-правові підстави для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи визначено в частині другій статті 115

Кодексу. Наявність таких підстав пов'язується як з неплатоспроможністю фізичної особи, так і з загрозою її неплатоспроможності. Про неплатоспроможність фізичної особи насамперед свідчить наявність у боржника прострочених зобов'язань перед кредитором, що становлять тридцять і більше розмірів мінімальної заробітної плати. Іншою ознакою неплатоспроможності є припинення боржником погашення кредитів чи здійснення інших планових платежів у розмірі більше п'ятдесяти відсотків місячних платежів за кожним із зобов'язань упродовж двох місяців. Також підставою відкриття провадження у справі є ухвалення постанови у виконавчому провадженні про відсутність у фізичної особи майна, на яке може бути звернено стягнення. Крім наведених підстав законодавець передбачив можливість відкриття провадження у справі за наявності загрози неплатоспроможності фізичної особи. Під такою загрозою розуміється існування обставин, які підтверджують, що найближчим часом боржник не зможе виконати грошові зобов'язання чи здійснювати звичайні поточні платежі.

Заява кредитора може ґрунтуватися на об'єднанні заборгованості боржника щодо різних зобов'язань перед цим кредитором. Якщо ініціюючий кредитор не має необхідної суми вимог, достатньої для порушення справи, він може об'єднати свої вимоги до боржника з іншими кредиторами та подати до суду спільну заяву про порушення справи. Об'єднання кредиторів з метою звернення до суду не тягне для них процесуальних обмежень, і в подальшому під час розгляду справи вони діють самостійно.

4. Спеціальні передумови для звернення до господарського суду окремих категорій кредиторів та боржників.

4.1. Спеціальна передумова для звернення до господарського суду державних органів, які здійснюють контроль за правильністю та своєчасністю справляння обов'язкових платежів.

Відповідні державні органи мають право звернутися до господарського суду із заявою лише тоді, коли вони до ініціювання справи про банкрутство вжили заходів щодо отримання від боржника заборгованості з обов'язкових платежів у встановленому законодавством порядку.

4.2. Спеціальна передумова для звернення до господарського суду кредитора, вимоги якого включені до затвердженого плану санації до відкриття провадження у справі про банкрутство.

Кредитор, вимоги якого включені до затвердженого плану санації, відповідно до статті 5 Кодексу може подати заяву про відкриття справи про банкрутство за умови надання доказів невиконання зобов'язань за таким планом санації.

4.3. Спеціальні передумови для звернення до господарського суду боржника – юридичної особи.

У тих випадках, коли звернення до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі не є обов'язковим, боржник має право подати заяву тільки за наявності рішення вищого органу управління боржника, а щодо державних підприємств – власника майна (органу, уповноваженого управляти майном) боржника про звернення до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство.

Згідно з частиною п'ятою статті 34 Кодексу боржник подає заяву до господарського суду за наявності майна, достатнього для покриття витрат, пов'язаних з провадженням у справі.

Перелік видів судових витрат визначено в статті 123 ГПК України. Згідно з цією статтею до складу судових витрат включаються судовий збір та витрати, пов'язані з розглядом справи.

У справі про банкрутство передбачено витрати арбітражного керуючого, пов'язані з виконанням ним повноважень у справі. Крім того, арбітражний керуючий виконує повноваження за грошову винагороду.

4.4. Спеціальна передумова для звернення до господарського суду фермерського господарства.

Заява голови фермерського господарства про відкриття провадження у справі подається до суду за наявності письмової згоди всіх членів фермерського господарства.

Вирішуючи питання про прийняття заяви щодо відкриття провадження у справі про банкрутство, господарський суд має перевірити наявність чи відсутність як загальних, так і спеціальних передумов права на подання заяви до суду. Якщо будь-яка із наведених передумов права на звернення до господарського суду відсутня, то особа не має права на подання заяви щодо відкриття провадження у справі про банкрутство. Звернення до суду із заявою в такому випадку не може мати наслідком відкриття провадження у справі та її судовий розгляд. За відсутності у заявника права на подання заяви суд відмовляє йому в прийнятті заяви. Підстави відмови у прийнятті заяви щодо відкриття провадження у справі про банкрутство визначені частиною першою статті 37 Кодексу. На жаль, названа норма Кодексу не охоплює всіх зазначених можливих обставин, за яких господарський суд не може прийняти до розгляду заяву щодо відкриття провадження у справі про банкрутство.

Після з'ясування наявності у особи права на звернення із заявою про відкриття провадження у справі суддя перевіряє дотримання особою порядку подання зазначеної заяви. Фактично під порядком подання заяви розуміють встановлені законом умови, за яких може бути здійснено право особи на подання заяви та прийнято заяву до розгляду.

Дотримання *порядку подання заяви* передбачає виконання таких умов:

1) заява про відкриття провадження у справі про банкрутство подається з дотриманням правил юрисдикції.

Згідно з установленим ГПК України загальним правилом інстанційної юрисдикції справи, що підлягають вирішенню в порядку господарського судочинства, крім справ щодо оскарження рішень третейських судів та у спорах щодо захисту прав інтелектуальної власності, розглядаються місцевими господарськими судами як судами першої інстанції. Відповідно, на всі справи про банкрутство поширюється юрисдикція місцевих господарських судів.

Заява про відкриття провадження у справі згідно зі статтею 30 ГПК України подається до господарського суду за місцезнаходженням боржника. При цьому закон оперує поняттям «місцезнаходження боржника» як щодо юридичних осіб, так і щодо фізичних осіб.

Відповідно до вимог статті 93 ЦК України місцезнаходження юридичної особи визначається місцем її державної реєстрації, якщо інше не встановлено законом[9].

Згідно зі статтею 29 ЦК України місцем проживання фізичної особи є будинок, квартира, інше приміщення, придатне для проживання в ньому, у відповідному населеному пункті, в якому фізична особа проживає постійно або тимчасово.

З урахуванням судової практики можна дійти висновку, що розгляд справ про банкрутство за місцем державної реєстрації боржника є оптимальним. Проте в деяких випадках боржники мають філії та майнові активи в інших регіонах України. Зазначені фактори ставлять на порядок денний питання про необхідність врахування цих обставин при відкритті провадження у справі про банкрутство;

2) заявник повинен мати процесуальну дієздатність.

Процесуальною дієздатністю в господарському суді наділені громадяни та юридичні особи. Згідно з частиною першою статті 92 ЦК України юридична особа набуває цивільних прав та обов'язків і здійснює їх через свої органи, які діють відповідно до установчих документів та закону. Господарська процесуальна дієздатність юридичних осіб виникає одночасно з їх провоздатністю.

Заява про відкриття провадження у справі про банкрутство може бути подана громадянином, який досягнув 18-річного віку;

3) повноваження особи, що подає заяву про відкриття провадження у справі мають бути підтверджені належним чином.

Заява про відкриття провадження у справі підписується керівником боржника чи кредитора (іншою особою, повноваження якої визначені законодавством або установчими документами), громадянином (його представником).

Відповідно до статті 58 ГПК України представником у суді може бути адвокат або законний представник. Перелік документів, якими підтверджуються повноваження представників у господарському процесі, визначено у статті 60 ГПК України;

4) заявник має сплатити судовий збір у передбаченому законодавством порядку і розмірі.

Слід звернути увагу, що з прийняттям Кодексу було внесено зміни до Закону України «Про судовий збір» [10]. Відповідно до підпункту 9 пункту 2 статті 4 зазначеного Закону за подання заяви кредитора про відкриття справи про банкрутство справляється судовий збір за ставкою 10 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Отже, звертаючись із заявою про відкриття справи про банкрутство, боржник не має сплачувати судовий збір;

5) заява про визнання боржника банкрутом має відповідати встановленим Законом вимогам щодо форми та змісту такої заяви.

Вимоги до форми та змісту заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство визначені статтею 34 Кодексу. Частиною першою зазначеної статті передбачено, що заява про порушення справи подається боржником або кредитором у письмовій формі. Зміст заяви про відкриття провадження у справі залежить від того, хто із суб'єктів подає таку заяву до суду: кредитор чи боржник. При цьому заява незалежно від суб'єкта, який її подає, повинна містити

обов'язкові відомості, визначені в частині першій статті 34 Закону. Крім загальних вимог, які встановлені для заяви про відкриття провадження у справі, Кодекс передбачає додаткові вимоги щодо змісту заяв боржника і кредиторів та доданих до цих заяв документів.

Нормами Кодексу визначено наслідки недотримання особами порядку подання заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство. Такими наслідками є повернення заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство без розгляду або залишення цієї заяви без розгляду.

Підстави повернення заяви про відкриття провадження у справі без розгляду визначені частиною першою статті 38 Кодексу. Такою підставою, зокрема, є встановлення судом, що заява про відкриття провадження у справі про банкрутство підписана особою, яка не має процесуальної дієздатності, не підписана або підписана особою, яка не мала права її підписувати.

Процесуальна дія щодо залишення заяви без розгляду раніше не застосовувалася в провадженні у справах про банкрутство. Проте з урахуванням судової практики законодавець обґрунтовано надав заявнику можливість усунення недоліків та подальшого прийняття до розгляду заяви про відкриття справи про банкрутство. Кодексом передбачено можливість залишення судом заяви без розгляду за наявності підстав, установлених статтею 174 ГПК України.

За результатами проведеного дослідження слід дійти таких висновків:

1. Об'єктом процесуальних дій та правової оцінки господарського суду на початковій стадії є заява про відкриття провадження у справі про банкрутство з доданими до неї матеріалами, вивчення їх з погляду підвідомчості та юрисдикції справи, а також інших критеріїв, необхідних для прийняття заяви до розгляду.

2. Для відкриття судом провадження у справі про банкрутство заявником мають бути додержані загальні та спеціальні передумови реалізації права на звернення до господарського суду.

3. Спеціальні передумови права на звернення до господарського суду є характерними тільки для справ про банкрутство та застосовуються щодо окремих категорій заявників і окремих категорій боржників.

4. Матеріально-правовою підставою для відкриття провадження у справі про банкрутство юридичних осіб згідно з нормами Кодексу є неплатоспроможність боржника, ознакою якої є наявність невиконаного боржником зобов'язання перед кредитором незалежно від його розміру та строку невиконання.

5. Норми Кодексу, що регулюють підстави для відкриття провадження у справі про банкрутство, відмови у прийнятті заяви та відмови у відкритті провадження у справі, є взаємно неузгодженими та у чинній редакції можуть створити істотні проблеми для їх застосування. Для уникнення таких проблем необхідно внести зміни до відповідних статей Кодексу ще до введення його в дію.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України з процедур банкрутства: чинне законодавство станом на 23 квітня 2019 року (офіц. текст). Київ: ПАЛІВОДА А. В., 2019. 160 с.

2. Гурвич М. А. Учение об истре: учебное пособие. Москва: ВЮЗИ, 1981. 40 с.
3. Федоров С. И. Некоторые особенности рассмотрения арбитражными судами дел о несостоятельности (банкротстве): дисс. канд. юрид. наук.: 12.00.15. Москва, 2001. 240 с.
4. Господарський процесуальний кодекс: у редакції Закону від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII (офіц. текст). Київ: ПАЛИВОДА А. В., 2017. 216 с.
5. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 2 жовт. 2018 року (офіц. текст). Київ: ПАЛИВОДА А. В., 2018. 136 с.
6. Беяневич О. А. Дія закону за колом осіб (на прикладі законодавства про банкрутство). Право України. 2009. № 8. С. 79–85.
7. Господарський кодекс України: зі змінами та доповненнями станом на 20.08.2019 (офіц. текст). Київ: ПАЛИВОДА А. В., 2019. 208 с.
8. Поляков Б. Принцип доміно, або як КзПБ може спровокувати ланцюгове падіння підприємств країни. Закон і Бізнес. 2019. 3–9 серпня. № 30 (1432). С. 13.
9. Цивільний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 06.05.2019 (офіц. текст). Київ: ПАЛИВОДА А. В., 2019. 448 с.
10. Закон України «Про судовий збір»: зі змінами та доповненнями станом на 18.05.2019. Київ: Алерта, 2019. 18 с.

Ihor Vechirko, PhD, Judge of the Central Appeal Commercial Court. Conditions of opening bankruptcy proceedings in accordance with the Ukrainian Code of Bankruptcy Procedure.

The article researches the procedure of realization of the right of individuals to appeal to the economic court with a statement on filing for bankruptcy. General and specific preconditions for the right to file for bankruptcy, compliance with the proceedings of applying are analyzed.

The peculiarities of the proceeding's commencement in accordance with the norms of the Code of Ukraine on bankruptcy proceedings are highlighted.

Attention is drawn to the problem of applying the rules governing the procedure for bankruptcy proceedings commencement.

Key words: *protection of individual's rights, economic court, debtor, creditor, form and content of the application, general and special prerequisites, procedure for filing the application.*

Володимир Погребняк,
канд. юрид. наук,
суддя, секретар судової палати
для розгляду справ про банкрутство
Касаційного господарського суду
у складі Верховного Суду

Боржник за Кодексом України з процедур банкрутства

Стаття присвячена дослідженню поняття «боржник» у розумінні Кодексу України з процедур банкрутства. Метою дослідження є визначення кола потенційних боржників. Для досягнення поставленої мети у статті здійснено порівняльний аналіз поняття «боржник», визначення якого дається у Законі України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі – Закон) та Кодексі України з процедур банкрутства (далі – Кодекс), проведено дослідження недопустимості розгляду заяв про відкриття провадження у справі про банкрутство бюджетних установ (суб'єктів владних повноважень та утворених ними організацій), наявності заборон (мораторіїв) на відкриття справ про банкрутство окремих підприємств, що містяться в спеціальних законах.

Ключові слова: коло потенційних боржників, суб'єкти владних повноважень, бюджетні установи, заборони (мораторії).

Постановка проблеми. Кодекс України з процедур банкрутства, який недовзі застосовуватиметься господарськими судами на практиці, передбачає новаторський підхід до визначення терміна «боржник», який полягає в значному розширенні кола потенційних боржників.

Положення Кодексу допускають можливість застосування процедур банкрутства до будь-яких юридичних осіб як приватного, так і публічного права. Єдиним винятком є банки та казенні підприємства, щодо яких провадження у справі про банкрутство Кодексом не допускається.

Зважаючи на передбачений Кодексом підхід до визначення кола потенційних боржників, існує нагальна необхідність дослідження питання про те, наскільки широким є тлумачення Кодексом поняття «боржник», оскільки з введенням його в дію потенційними боржниками можуть стати навіть державні органи, органи місцевого самоврядування та утворені ними установи, організації.

Формування цілей статті (постановка завдання). Завданням статті є ґрунтовний правовий аналіз визначення кола потенційних боржників, можливості обмеження рішенням господарського суду ініціювання банкрутства окремих юридичних осіб та наявності відповідних спеціальних законодавчих обмежень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Порівняльний аналіз положень Кодексу та Закону свідчить, що Кодексом запроваджується новаторський

підхід до визначення терміна «боржник» і, відповідно, кола суб'єктів, які підпадають під дію Кодексу і можуть бути потенційними боржниками.

Чинним Законом визначено, що боржник – це юридична особа – суб'єкт підприємницької діяльності або фізична особа за зобов'язаннями, які виникли у фізичної особи у зв'язку зі здійсненням нею підприємницької діяльності, неспроможний виконати протягом трьох місяців свої грошові зобов'язання після настання встановленого строку їх виконання, які підтверджені судовим рішенням, що набрало законної сили, та постановою про відкриття виконавчого провадження, якщо інше не передбачено цим Законом (абзац четвертий статті 1).

Для окреслення кола суб'єктів, які в розумінні Закону можуть вважатися потенційними боржниками, варто проаналізувати деякі положення Господарського кодексу України (далі – ГК України), зокрема:

- щодо суб'єкта банкрутства – частину четверту статті 205, частину третю статті 209;
- щодо визначення господарської діяльності, підприємництва, суб'єкта підприємництва – частину першу, другу статті 3, статтю 42;
- щодо переліку суб'єктів господарювання – частину першу статті 8, частину другу статті 55.

Отже, з комплексного аналізу положень Закону та ГК України вбачається, що до кола потенційних боржників чинний Закон відносить:

- юридичну особу – суб'єкта підприємницької діяльності, тобто юридичну особу, яка здійснює господарську діяльність (підприємництво) та зареєстрована в установленому законом порядку як суб'єкт господарювання (підприємництва);
- фізичну особу за зобов'язаннями, які виникли у фізичної особи у зв'язку зі здійсненням нею підприємницької діяльності, тобто за тими зобов'язаннями, які виникли у зв'язку зі здійсненням нею господарської діяльності (підприємництва) як фізичною особою – підприємцем, зареєстрованою в установленому законом порядку як суб'єкт господарювання (підприємництва).

У свою чергу, в розумінні Кодексу боржник – це юридична особа або фізична особа, у тому числі фізична особа – підприємець, неспроможна виконати свої грошові зобов'язання, строк виконання яких настав (абзац четвертий статті 1 Кодексу).

Як бачимо, на відміну від Закону, Кодекс не передбачає, що банкрутство можливе лише для тих юридичних та фізичних осіб, що здійснюють підприємницьку діяльність (суб'єктів підприємництва).

Водночас згідно з частиною другою статті 2 Кодексу законодавство про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом не поширюється на банки, а відповідно до частини четвертої зазначеної статті положення цього Кодексу не застосовуються до юридичних осіб – казенних підприємств.

Інших обмежень щодо застосування положень Кодексу стосовно банкрутства юридичних осіб не вбачається.

Для більш точного визначення кола суб'єктів, які за Кодексом можуть вважатися потенційними боржниками, слід проаналізувати деякі положення Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), зокрема:

- щодо визначення юридичної особи – статтю 80;
- щодо припинення юридичної особи в процесі банкрутства – частину шосту статті 104;
- щодо поділу, створення та державної реєстрації юридичних осіб – частину другу, третю статті 81, частину першу статті 89.

Отже, з комплексного аналізу положень Кодексу та ЦК України можна дійти висновку про те, що Кодекс допускає можливість застосування процедур банкрутства до будь-яких юридичних осіб як приватного, так і публічного права, зареєстрованих відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» (крім банків та казенних підприємств).

Наприклад, потенційними боржниками можуть бути політичні партії, громадські об'єднання, професійні спілки, творчі спілки, постійно діючі третейські суди, організації роботодавців, благодійні організації, релігійні організації, навчальні заклади, наукові установи, заклади охорони здоров'я, установи виконання покарань, слідчі ізолятори тощо.

Більш того, за Кодексом боржниками можуть бути навіть юридичні особи – суб'єкти владних повноважень (органи державної влади, органи місцевого самоврядування, інші суб'єкти владних повноважень) та утворені ними установи, організації, оскільки Кодекс не встановлює жодних обмежень щодо банкрутства таких юридичних осіб.

У зв'язку з цим варто зауважити, що вирішуючи питання про прийняття заяви, зокрема заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство, суддя, крім перевірки відповідності поданої заяви вимогам закону щодо форми та змісту, зобов'язаний з'ясувати питання про підсудність та юрисдикційність.

Судді здійснюють правосуддя шляхом реалізації судової влади в межах повноважень, якими вони наділені відповідно до Основного Закону України та закону про судоустрій (*абзац третій пункту 3.2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 04.12.2018 № 11-р/2018*).

Отже, суддя, приймаючи заяву про відкриття провадження у справі про банкрутство, повинен перевірити, чи може взагалі ця заява розглядатися в судовому порядку, зокрема відповідно до встановлених Конституцією України меж повноважень щодо реалізації судової влади.

На мою думку, неможливість відкриття проваджень у справах про банкрутство юридичних осіб – суб'єктів владних повноважень та утворених ними установ, організацій спричинена характером та наслідками застосування відповідних судових процедур.

Так, провадження у справі про банкрутство є процедурним процесом, у якому кожна із судових процедур (розпорядження майном, санація, ліквідація), що застосовується господарським судом до боржника, має певні етапи її проведення, передбачає відповідні судові дії та наслідки їх застосування.

Судові процедури, які застосовуються щодо боржника, передбачають фактично перехід управління ним та розпорядження його майном до арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора) та ліквідацію банкрута у разі введення ліквідаційної процедури.

Тож судовий розгляд заяв про відкриття провадження у справі про банкрутство юридичних осіб – суб'єктів владних повноважень (органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших суб'єктів владних повноважень) та утворених ними установ, організацій суперечитиме встановленому в Україні конституційно-правовому порядку.

Основний Закон України як акт установчої влади, що належить народу, визначає, зокрема, засади державного устрою, принципи здійснення державної влади, систему і межі компетенції органів державної влади, механізм реалізації державно-владних повноважень.

Для гарантування конституційного порядку, нормального функціонування держави з метою утвердження прав і свобод людини і забезпечення гідних умов життя Конституція України передбачає структуровану, багаторівневу, ієрархічну систему органів державної влади, які наділені відповідною компетенцією, мають свій предмет відання та владні повноваження (*абзац третій пункту 3.1 та абзац перший пункту 3.2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України (справа про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг) від 13.06.2019 № 5-п/2019*).

Статтю 6 Конституції України регламентовано, що державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову.

Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України.

Поділ державної влади є структурною диференціацією трьох рівнозначних основних функцій держави: законодавчої, виконавчої, судової. Він відображає функціональну визначеність кожного з державних органів, передбачає не тільки розмежування їх повноважень, а й їх взаємодію, систему взаємних стримувань та противаг, які мають на меті забезпечення їх співробітництва як єдиної державної влади (*абзац другий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України (справа про Регламент Верховної Ради України) від 01.04.2008 № 4-пн/2008*).

Органи місцевого самоврядування не підпорядковані ієрархічно іншим суб'єктам влади, і будь-який контроль за їх діями може здійснюватися лише з метою забезпечення законності та не повинен призводити до втручання органів державної влади у здійснення органами місцевого самоврядування наданих їм законом повноважень.

Відповідно до статті 5 Конституції України народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. З цього конституційного положення у системному взаємозв'язку зі статтею 6 Конституції України про те, що державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову, випливає, що органи місцевого самоврядування не є органами державної влади, а місцеве самоврядування слід розглядати як форму здійснення народом влади, яка визнається і гарантується в Україні (стаття 7 Конституції України) (*абзац перший пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України (справа про охорону трудових прав депутатів місцевих рад) від 28.03.2002 № 6-пн/2002*).

При цьому органи місцевого самоврядування при вирішенні питань місцевого значення, віднесених Конституцією України та законами України до їхньої компетенції, є суб'єктами владних повноважень, які виконують владні

управлінські функції, зокрема нормотворчу, координаційну, дозвільну, реєстраційну, розпорядчу (*абзац третій пункту 3.2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 01.04.2010 № 10-рп/2010*).

Крім того, механізм держави складають також державні установи та організації, які забезпечують її невинробничу діяльність.

На відміну від органів державної влади, державні організації не мають владних управлінських функцій, але утворюються в розпорядчому порядку для реалізації функцій держави у сфері оборони, громадського порядку, безпеки, виконання кримінальних покарань, освіти, духовного та фізичного розвитку, культури, виховання, науки, охорони здоров'я, соціального захисту та соціального забезпечення, житлово-комунального господарства, охорони навколишнього природного середовища тощо.

Слід зазначити, що функції, покладені на державні організації, випливають з положень Конституції України та законів України, для реалізації яких законодавець наділив державні організації комплексом прав та обов'язків.

У свою чергу, органами місцевого самоврядування в розпорядчому порядку утворюються комунальні організації з метою реалізації відповідних функцій, що випливають з положень Конституції України, Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» та інших законодавчих актів.

Об'єднувальною ознакою для суб'єктів владних повноважень та утворених ними установ, організацій є належність їх до особливої групи учасників бюджетного процесу.

Пунктом 12 статті 2 Бюджетного кодексу України визначено, що бюджетні установи – це органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також організації, створені ними у встановленому порядку, що повністю утримуються за рахунок відповідно державного бюджету чи місцевого бюджету. Бюджетні установи є неприбутковими.

У зв'язку з цим слід зазначити, що законодавцем встановлено чіткий механізм стягнення коштів з державного та місцевих бюджетів на підставі рішення суду:

- гарантії держави щодо виконання судових рішень про стягнення коштів, боржником за якими є, зокрема, державний орган, державні установа, організація, та виконавчих документів, визначених Законом України «Про виконавче провадження», особливості їх виконання передбачено Законом України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень»;
- безспірність списання коштів державного бюджету та місцевих бюджетів на підставі рішення суду регламентовано статтею 25 розділом VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України.

Конкретний механізм виконання рішень про стягнення коштів державного та місцевих бюджетів або боржників (у тому числі установ, організацій, що є бюджетними установами), прийнятих судами, а також іншими органами (посадовими особами), які відповідно до закону мають право приймати такі рішення, визначено Порядком виконання рішень про стягнення коштів державного та місцевих бюджетів або боржників, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 03.08.2011 № 845.

Отже, зважаючи на процедурність провадження у справі про банкрутство та наслідки застосування відповідних судових процедур щодо боржника, заяви

про відкриття проваджень у справах про банкрутство юридичних осіб – суб'єктів владних повноважень (органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших суб'єктів владних повноважень), утворених ними організацій, які є бюджетними установами, не підлягають судовому розгляду, оскільки їх розгляд господарськими судами порушуватиме встановлений Конституцією України принцип поділу державної влади та гарантоване в Україні місцеве самоврядування.

У разі надходження таких заяв господарський суд мотивованою ухвалою повинен відмовити у прийнятті заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство та роз'яснити заявнику наявність законодавчо передбачених гарантій держави щодо виконання судових рішень та безспірного списання коштів бюджету на підставі рішення суду.

Варто зауважити, що реалізація запропонованого підходу відповідатиме практиці Європейського суду з прав людини, з якої вбачається, що у статті 6 § 1 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод передбачено «право на суд» разом з правом на доступ до суду, тобто правом звертатися до суду з цивільними скаргами, що становлять єдине ціле (*Golder v. the United Kingdom (Голдер проти Сполученого Королівства)*, § 36).

При цьому «право на суд» та право на доступ не є абсолютними. Права можуть бути обмежені, але лише таким способом та до такої міри, що не порушують зміст цих прав (*Philis v. Greece (Філіс)*, § 59; *De Geouffre de la Pradelle v. France (Де Жуфр де ла Прадель проти Франції)*, § 28, і *Stanev v. Bulgaria (Станєв проти Болгарії) [ВП]*, § 229).

Право на доступ до суду не є абсолютним і може бути обмежене рішеннями суду (*Golder v. the United Kingdom*, § 38; *Stanev v. Bulgaria (Станєв проти Болгарії) [ВП]*, § 230).

Крім того, слід звернути увагу господарських судів на передбачені пунктами 2–4⁵ розділу X «Прикінцеві та перехідні положення» Закону заборони щодо відкриття справ про банкрутство окремих підприємств та вимоги щодо закриття вже відкритих справ.

З дня введення в дію Кодексу ці положення, як і увесь Закон, втратять чинність. При цьому Кодекс не встановлює жодних заборон щодо відкриття справ про банкрутство (крім банків та казенних підприємств).

Однак деякі із встановлених Законом заборон втілені у спеціальних законах та мають враховуватися під час здійснення проваджень у справах про банкрутство відповідно до частини першої статті 2 Кодексу, якою визначено, що провадження у справах про банкрутство регулюється Кодексом, Господарським процесуальним кодексом України, іншими законами України.

До боржників, щодо яких на момент введення в дію Кодексу будуть чинними заборони, передбачені спеціальними законами, слід віднести такі підприємства:

- вугледобувні підприємства, щодо яких прийнято рішення про приватизацію (див. статті 1, 2, 13, 16 Закону України «Про особливості приватизації вугледобувних підприємств»);
- державні вугледобувні підприємства (див. статтю 1 Закону України «Про відновлення платоспроможності державних вугледобувних підприємств»);
- підприємства трубопровідного транспорту України (див. статті 1, 7 Закону України «Про трубопровідний транспорт»);

- підприємства паливно-енергетичного комплексу (див. статті 1, 3, 4 Закону України «Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу»);
- державні підприємства та/або господарські товариства, більш ніж 50 відсотків акцій (часток) яких прямо чи опосередковано належать державі, щодо яких прийнято рішення про приватизацію (див. статті 11, 12 Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна»).

Висновки з дослідження. За результатами цього дослідження напрацьовані такі висновки:

- положення Кодексу допускають можливість застосування процедур банкрутства до будь-яких юридичних осіб як приватного, так і публічного права (в тому числі суб'єктів владних повноважень), зареєстрованих відповідно до чинного законодавства України.

Єдиним винятком є банки та казенні підприємства, щодо яких провадження у справі про банкрутство Кодексом не допускається;

- заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство бюджетних установ не підлягають судовому розгляду, оскільки їх розгляд господарськими судами руйнуватиме встановлені Конституцією України засади функціонування механізму держави, порушуватиме принцип поділу державної влади та гарантоване в Україні місцеве самоврядування.

При цьому законодавцем встановлено альтернативний механізм виконання рішень про стягнення коштів державного та місцевих бюджетів або боржників (у тому числі установ, організацій, що є бюджетними установами) шляхом безспірного списання коштів;

- з практики Європейського суду з прав людини вбачається, що право на суд та право на доступ до суду не є абсолютними і можуть бути обмежені рішеннями суду, але лише таким способом та до такої міри, що не порушують зміст цих прав;
- з введенням в дію Кодексу встановлені спеціальними законами заборони (мораторії) на відкриття справ про банкрутство окремих підприємств не втрачають своєї чинності та повинні враховуватися господарськими судами при розгляді відповідних заяв.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254K/96-вр>.
2. Кодекс України з процедур банкрутства від 18.10.2018 № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19>.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
4. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
5. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
6. Закон України від 14.05.1992 № 2343-XII «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>.

7. Закон України від 15.05.2003 № 755-IV «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15>
8. Закон України від 12.04.2012 № 4650-VI «Про особливості приватизації вугледобувних підприємств». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4650-17>.
9. Закон України від 15.05.1996 № 192/96-ВР «Про трубопровідний транспорт». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/192/96-вр>.
10. Закон України від 23.06.2005 № 2711-IV «Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2711-15>.
11. Закон України від 18.01.2018 № 2269-VIII «Про приватизацію державного і комунального майна». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2269-19>.
12. Закон України від 05.06.2012 № 4901-VI «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4901-17>.
13. Постанова Кабінету Міністрів України від 03.08.2011 № 845 «Про затвердження Порядку виконання рішень про стягнення коштів державного та місцевих бюджетів або боржників». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/845-2011-n>.
14. Рішення Конституційного Суду України (справа про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг) від 13.06.2019 № 5-п/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-19>.
15. Рішення Конституційного Суду України (справа про Регламент Верховної Ради України) від 01.04.2008 № 4-рп/2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-08>.
16. Рішення Конституційного Суду України (справа про охорону трудових прав депутатів місцевих рад) від 28.03.2002 № 6-рп/2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-02>.
17. Рішення Конституційного Суду України від 01.04.2010 № 10-рп/2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-10>.

Volodymyr Pohrebniak, PhD, judge, secretary of the Trial Chamber for bankruptcy cases of the Commercial cassation court in the Supreme Court. Debtor by the Ukrainian Code of Bankruptcy Procedure.

The article is devoted to the investigation of meaning «debtor» according to the Ukrainian Code of Bankruptcy Procedure. The goal of the investigation is a definition of the circle potential debtors. There were accomplished comparative analysis of meaning debtor defined by the Law of Ukraine «On restoration of the debtor's solvency or determination debtor a bankrupt» and the Ukrainian Code of Bankruptcy Procedure. for achieving the goal of this article. Also were carried on an investigation of impossibility of judicial review applications about bankruptcy proceedings budgetary establishments (subjects of authorities and organizations created by them), the existence of injunctions (moratoriums) on the bankruptcy proceedings other enterprises that consist in special laws.

Key words: *the circle of potential debtors, subjects of authorities, budgetary establishments, injunctions (moratoriums).*

*Лілія Грабован,
канд. юрид. наук,
суддя Господарського суду
Одеської області*

Правовий статус кредиторів у Кодексі України з процедур банкрутства

У статті проаналізовані особливості правового статусу кредиторів відповідно до Кодексу України з процедур банкрутства. Наведено та охарактеризовано напрямки реалізації прав і обов'язків кредиторів для захисту їх інтересів у процедурі банкрутства.

Ключові слова: банкрутство, конкурсний процес, кредитор, боржник, захист прав кредиторів.

Постановка проблеми. Основною метою конкурсного процесу та процедури банкрутства є задоволення вимог кредиторів, саме тому правове регулювання статусу кредиторів у справах про банкрутство є ключовим питанням цього процесу, адже, з одного боку, відкриття та провадження у справі про банкрутство впливає на діяльність кредиторів та їх фінансовий стан, а з іншого – від волевиявлення кредиторів залежить і доля боржника. Як зазначила Бутирська І. А., правовий статус кредитора як учасника справи про банкрутство має переважно комплексний характер та обов'язково включає в себе і матеріальну, і процесуальну складові. Матеріальні відносини між боржником і кредитором у праві неспроможності обов'язково повинні трансформуватися у процесуальні, інакше після порушення провадження у справі про банкрутство матеріальні відносини не зможуть бути реалізовані [1, с.105].

Саме від того, яким чином визначено статус кредиторів у справі про банкрутство, якими правами та обов'язками вони наділені і чи ефективно використовують їх, залежить досягнення основної мети конкурсного провадження – задоволення/погашення вимог кредиторів.

Слід погодитися з Асеевою Н. В., яка зазначила, що мета застосування процедури неспроможності – це знаходження балансу між інтересами кредитора, боржника, суспільства та держави шляхом застосування до боржника різноманітних передбачених законом процедур [2, с.13].

Тому не слід забувати і про інше завдання конкурсного провадження – відновлення платоспроможності боржника та необхідність у зв'язку з цим дотримання балансу між правами й обов'язками кредиторів і боржника.

Стан розробленості проблеми. Теоретичні та практичні питання банкрутства розглядалися в роботах багатьох вчених, які досліджували право

неспроможності. Серед них можна відзначити О. А. Беляневич, І. А. Бірюкова, О. М. Бутирську, І. О. Вечірка, В. В. Джуня, О. А. Латиніна, С. В. Мінковського, О. П. Подцерковного, Б. М. Полякова, П. Д. Пригузу, В. В. Радзвильок, М. В. Телюкіну, Г. Ф. Шершеневич та інших. Разом з тим комплексних наукових досліджень стосовно правового статусу кредитора у справі про банкрутство з аналізом всіх його складових та змісту, проблематики реалізації в Україні наразі немає, а таке дослідження набуває особливої актуальності з прийняттям Кодексу України з процедур банкрутства (далі – кодекс).

Завданням статті є дослідження правового статусу кредитора у справі про банкрутство, формулювання його особливостей та співвідношення з правовими засобами, передбаченими законодавством для досягнення мети провадження.

Виклад основного матеріалу. У розвинутих країнах світу в законодавстві про неспроможність переважає така ідеологія банкрутства: винуватцем фінансових проблем визначається боржник, а тому вважається несправедливим перекладати на добросовісних осіб – кредиторів – тягар майнових втрат, що виникають при таких проблемах. Зважаючи на це, основною метою відповідних правил визнається не врятування боржника, а забезпечення майнових інтересів кредиторів шляхом максимального задоволення їхніх вимог. При цьому основні засоби, що використовуються, – розпорядчі процедури та ліквідація боржника, що провадяться оперативно. Захист інтересів кредиторів здійснюється шляхом ліквідації або продажу бізнесу, доки його вартість не зменшилася. Реабілітаційні процедури вводяться тільки за ініціативою кредиторів або у межах, що не суперечать їхнім інтересам.

Так, згідно з Європейською конвенцією про деякі міжнародні аспекти банкрутства ETS № 136 від 05.06.1990 р. процедура неспроможності (банкрутства) підприємств включає ліквідацію підприємства-боржника, призначення конкурсного керуючого і розподіл майна (конкурсною маси) між кредиторами [3].

Аналіз заходів погашення вимог кредиторів, захисту їх майнових інтересів у судових процедурах банкрутства за чинним законодавством та практика його застосування свідчать про низький рівень їх забезпечення.

Доволі гострим воно є і на сучасному етапі економічного розвитку нашої держави, адже останнім часом зберігається тенденція до закриття бізнесу та ухилення від реальної виплати заборгованості через процедуру банкрутства, що підтверджує як судова практика, так і міжнародні установи. Зокрема, у щорічному рейтингу легкості ведення бізнесу від Світового банку «Doing Business-2018» Україна посідає лише 76 місце, при цьому процедура вирішення неплатоспроможності є найгіршою його складовою – 149 місце. В Україні в середньому лише 8% коштів повертається кредиторам порівняно з 90% у Фінляндії, а ефективність законодавчого захисту кредиторів є низькою.

Судова практика постійно зустрічає численні перешкоди у процесі розгляду справ про банкрутство, зумовлені як недоліками нормативної бази, так і негативними чинниками соціального середовища. Не сприяє отриманню кредиторами задоволення за своїми вимогами і свідомо протидія та обмеження у застосуванні конкурсного механізму з боку недобросовісних боржників, інтереси яких в першу чергу захищає Закон України «Про відновлення пла-

тоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі – Закон), що ґрунтується на про дебіторській моделі правового регулювання банкрутства.

Раніше автор досліджував питання погашення вимог кредиторів як основної мети банкрутства, у межах якого були сформульовані класифікації видів вимог кредиторів; перелік матеріальних та процесуальних засобів, які сприяють процесу встановлення та урегулювання боргових зобов'язань, визначено поняття вимог кредитора, способи погашення вимог кредиторів та їх класифікації [4].

Однак прийняття Кодексу потребує подальшого аналізу правового статусу кредиторів, порядку процесуальної реалізації прав і обов'язків кредиторів та їх органів.

Напрямок Кодексу законодавець визначив удосконалення наявних процедур банкрутства та покращення позиції України в рейтингу Світового банку, встановлення умов та порядку відновлення платоспроможності боржника – юридичної особи або визнання його банкрутом з метою задоволення вимог кредиторів, а також відновлення платоспроможності фізичної особи.

Як зазначено у пояснювальній записці до, його метою є підвищення ефективності процедур банкрутства, рівня захищеності прав кредиторів, удосконалення процедури продажу майна боржника на аукціоні, підвищення рівня виконання контрактів та судових рішень, врегулювання відносин щодо відновлення платоспроможності фізичних осіб, які опинилися в скрутній фінансовій ситуації та потребують допомоги з боку держави [5].

Проаналізуємо, як нормами Кодексу окреслено права та обов'язки кредиторів у справі про банкрутство.

Так, у Кодексі визначено норми щодо підстав відкриття справи (частина третя статті 8), змісту заяви ініціюючого кредитора та переліку документів, які слід додати до цієї заяви (частини перша, друга статті 34); підстав прийняття, відмови у прийнятті заяви про відкриття провадження у справі (частина перша статті 37); повернення заяви (частина перша статті 38); відкриття провадження у справі (частина перша статті 39) [5]. Норми начебто спрямовані на захист прав кредиторів, оскільки виключені всі критерії для підстав відкриття справи (розмір вимог, строк неоплати, безспірність, наявність виконавчого провадження) і, відповідно, доказової бази ініціюючого кредитора та спрощено доступ до процедур.

Аналіз зазначених норм дозволяє виявити їх суперечність: статтею 39 Кодексу на суд покладено обов'язок перевірити обґрунтованість вимог заявника та з'ясувати наявність підстав для відкриття провадження у справі, тоді як Кодекс взагалі не визначає таких підстав та обов'язку ініціюючого кредитора подавати ці докази (частина друга статті 34).

Б. Поляков зазначає, що легкість відкриття справ про банкрутство робить Кодекс чудовим «інструментом» для рейдерських захоплень підприємств, зміни підсудності справ позовного провадження, визнання законних угод недійсними, неповернення боргів і кредитів, несплати податків [7, с.13].

С. Жуков вказує на те, що поняття ознак неплатоспроможності Кодекс не визначає. З теорії неплатоспроможності відомо, що ознаки неплатоспро-

можності – це необхідна сукупність юридичних фактів, що надає можливість господарському суду відкрити провадження у справі. Більш ґрунтовно ознаки неплатоспроможності саме відповідно до Кодексу будуть вироблені судовою практикою та правозастосуванням [8].

На нашу думку, відсутність будь-яких критеріїв для підстав відкриття справи про банкрутство може мати наслідком неоднакову практику застосування зазначених норм та величезну кількість випадків відкриття справ стосовно підприємств, які не мають ознак неспроможності. Як ми знаємо, відкриття провадження у справі про банкрутство тягне за собою відповідні правові наслідки, що впливають на роботу боржника, і у разі зловживання правами ініціюючого кредитора такі обставини можуть негативно вплинути і на роботу окремих підприємств, і на економіку країни в цілому.

Отже, вважаємо необхідним визначення підстав для відкриття справи (розміру, строку, вимог, наявності виконавчого провадження) та встановлення обов'язку ініціюючого кредитора подавати докази на їх підтвердження.

При цьому треба пам'ятати про баланс інтересів кредитора та боржника і запобігання можливості зловживання недосконалыми нормами закону.

Новелою Кодексу є розширення прав кредиторів, які подали заяви з пропуском строку. Фактично для них передбачено такий самий режим, як і для тих, хто встиг заявити вимоги у встановлений термін, крім права вирішального голосу на зборах та комітеті кредиторів.

Так, у частинах четвертій, шостій статті 45 Кодексу визначено, що для кредиторів, вимоги яких заявлені після закінчення строку, встановленого для їх подання, усі дії, вчинені у судовому процесі, є обов'язковими так само, як вони є обов'язковими для кредиторів, вимоги яких були заявлені протягом встановленого строку. Такі вимоги задовольняються в порядку черговості, встановленої цим Кодексом. Ці кредитори є конкурсними, однак не мають права вирішального голосу на зборах та комітеті кредиторів. Якщо кредитор заявив вимоги після здійснення розрахунків з іншими кредиторами, то сплачені таким кредиторам кошти поверненню не підлягають. Відомості про таких кредиторів вносяться до реєстру вимог кредиторів [6].

Тож кредитори, які запізнились, отримують право на задоволення вимог в порядку такої самої черговості, як ті, хто встигли подати заяви.

Однак варто зауважити, що, за загальними положеннями, недотримання правила, визначеного процесуальними нормами, має наслідки у вигляді обмежень для особи, яка пропустила відповідний строк. У цьому випадку такі наслідки фактично відсутні, що нівелює мету встановлення строку. Крім того, з практичного погляду необхідність внесення змін до реєстру вимог кредиторів на підставі цих заяв може викликати нестабільність такого реєстру та неможливість проведення судових процедур у визначені строки.

Як зазначав Поляков Б. М., конкурсний кредитор – це такий кредитор, який безпосередньо бере участь у «розподілі» майна боржника. Саме конкурсні кредитори є стороною у справі про банкрутство, тобто мають як права, так і обов'язки в процедурі банкрутства, зокрема й несуть судові витрати (державне мито, витрати на публікацію, оплата послуг арбітражного керуючого) [8].

Пригуза П. Д. вказує на те, що законодавець увів до законодавства про банкрутство презумпцію винуватості кредитора через необізнаність у порушенні справи про банкрутство боржника і встановив за це покарання у вигляді позбавлення права вимоги (погашення вимоги) [10, с. 12].

Бутирський А. А. вважає присікальний строк для пред'явлення кредиторських вимог законним засобом для боржника ухилитися від виконання своїх грошових зобов'язань перед кредиторами, які з тих чи інших причин пропустили тридцятиденний строк, що порушує загальні засади справедливості і добросовісності [11, с. 85–86].

На нашу думку, ця норма не узгоджується із завданням конкурсного процесу на цій стадії, яке полягає у виявленні кредиторів та формуванні пасиву, встановленні на підставі співвідношення пасиву та активу боржника факту його неплатоспроможності, визнанні боржника банкрутом та проведенні ліквідаційної процедури для задоволення вимог кредиторів у визначені строки.

Застосовуючи наведену норму, суди повинні будуть розглядати зазначені заяви за правилами розгляду заяв кредиторів, визначеними Кодексом для встановлення їх обґрунтованості для подальшого внесення до реєстру вимог кредиторів та можливого задоволення їх вимог. Це може мати наслідком збільшення строку проведення процедури, а не його зменшення, як задекларовано авторами Кодексу, оскільки такі вимоги кредитор може заявити на будь-якій стадії процедури, у будь-які строки, що може негативно позначитися на правах кредиторів, які встигли подати заяви.

У Кодексі значно розширюється компетенція зборів та комітету кредиторів (представницьких органів кредиторів), що є логічним та справедливим засобом захисту прав кредиторів. Крім повноважень, які були визначені у Законі, передбачено повноваження щодо погодження умов продажу майна боржника (крім майна, що є предметом забезпечення) у процедурі санації відповідно до плану санації або у процедурі ліквідації банкрута (пункт 5 частини восьмої статті 48 Кодексу). Ця норма узгоджується з приписами частини першої статті 75 Кодексу, в якій встановлено обов'язок арбітражного керуючого визначати такі умови (склад майна (лот); початкову ціну; крок аукціону) за погодженням з комітетом кредиторів.

Слід звернути увагу на заборону, встановлену частинами сьомою, восьмою статті 44 Кодексу, в якій визначаються наслідки введення процедури розпорядження майном, а саме заборону боржникові у цій процедурі без згоди комітету кредиторів (зборів кредиторів – до моменту формування комітету кредиторів) вчиняти *значні правочини*, вчинення яких не заборонено цим Кодексом, та здійснювати продаж істотних активів боржника.

Це означає, що збори кредиторів (комітет кредиторів) наділені правом надати згоду чи відмовити у цьому боржникові, що ймовірно входить до інших питань, які належать до компетенції комітету (пункт 7 частини восьмої статті 48 Кодексу).

При цьому суттєвим є визначення значних правочинів, яке наведено у статті 1 Кодексу. Так, значні правочини – це правочини щодо майна (робіт, послуг), ринкова вартість яких на день вчинення правочину становить 10 і більше відсотків вартості активів боржника за даними останньої річної фінансової звіт-

ності. Якщо замість кількох правочинів боржник міг вчинити один значний правочин, то кожен із таких правочинів вважається значним.

Норма значно зменшить можливість зловживань боржника та виведення активів шляхом укладення таких угод, вона спрямована на збереження потенційної ліквідаційної маси і, відповідно, на захист прав кредиторів, які отримають за її рахунок задоволення своїх вимог.

Однак у разі необґрунтованого ненадання згоди зборами (комітетом кредиторів) на укладення реальних, законних угод, що забезпечують діяльність боржника (продаж виробленої продукції тощо), він позбавляється права на захист своїх інтересів, що може вплинути на його господарську діяльність, платоспроможність та можливість задоволення вимог кредиторів.

Ані Закон, ані Кодекс не передбачають можливості оскарження рішення зборів (комітету) кредиторів. Передбачено, що господарський суд на підставі клопотань цих органів оцінює їх рішення у загальному порядку. Водночас існують такі випадки, коли зборами (комітетом) приймаються рішення, які не входять до предмета дослідження суду, оскільки не тягнуть за собою жодних клопотань, але впливають на права та обов'язки боржника, інших осіб.

Бутирська І. А. вважає, що Закон є спеціальним актом, покликаним регулювати правовідносини, пов'язані з банкрутством, тому в ньому можна і потрібно передбачити можливість оскарження рішень зборів кредиторів [1, с. 120].

Погоджуючись з наведеною думкою, зазначимо, що оскарження рішень зборів (комітету) кредиторів до суду, який розглядає справу про банкрутство, у випадку, якщо вони впливають на права та інтереси інших осіб або прийняті з порушенням компетенції, або не відповідають нормам законодавства та фактичним обставинам, стане об'єктивною перешкодою для зловживань безмежними правами, якими Кодекс наділив кредиторів та їх представницькі органи.

Неоднозначно сприймається норма щодо розширення права комітету кредитора у разі звернення до суду з клопотаннями про призначення та припинення повноважень арбітражного керуючого, надання права комітету кредиторів у будь-який час звернутися до господарського суду з клопотанням про відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень незалежно від наявності підстав. При цьому в Кодексі визначено, що за наявності підстав для відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень або за клопотанням комітету кредиторів господарський суд протягом 14 днів постановляє ухвалу про відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень (абзаци третій, четвертий частини четвертої статті 28 Кодексу).

На нашу думку, таке положення не лише безпідставно звужує дискрецію суду при вирішенні питання про відсторонення арбітражного керуючого, оскільки встановлює обов'язок суду прийняти рішення без дослідження та оцінки доказів, аї суперечить принципу судового контролю у справах про банкрутство, принципу диспозитивності господарського судочинства та взагалі принципу верховенства права.

Назрілою є норма частини десятої статті 45 Кодексу щодо введення процедури санації судом тільки за наявності плану санації та його затвердження

судом, що зменшить строки проведення процедур і зменшить випадки зловживань боржниками.

Змінено порядок голосування кредитором на зборах кредиторів, зменшено кворум при повторному проведенні перших зборів кредиторів, якщо на перші не прибули кредитори з необхідною кількістю голосів (перші збори – не менше 2/3 голосів; повторні – більше половини голосів; наступні збори – більше 1/4 голосів), що дозволить зменшити строки прийняття рішень кредитором.

Революційною є норма щодо обмеження участі зацікавлених осіб у голосуванні на зборах кредиторів при схваленні плану санації. Частиною п'ятою статті 52 Кодексу встановлено, що вимоги кредиторів, які є заінтересованими особами стосовно боржника, не враховуються для цілей голосування при схваленні плану санації. При цьому в статті 1 Кодексу дещо змінено поняття заінтересованих осіб стосовно боржника. Такими є: юридична особа, створена за участю боржника; юридична особа, що здійснює контроль над боржником; юридична або фізична особа, контроль над якою здійснює боржник; юридична особа, з якою боржник перебуває під контролем третьої особи; власники (учасники, акціонери) боржника; керівник боржника; особи, які входять до складу органів управління боржника; головний бухгалтер (бухгалтер) боржника, у тому числі звільнені з роботи за три роки до відкриття провадження у справі про банкрутство; особи, які перебувають у родинних стосунках із зазначеними особами та фізичною особою – боржником, а саме: подружжя та їхні діти, батьки, брати, сестри, онуки, а також інші особи, щодо яких наявні обґрунтовані підстави вважати їх заінтересованими. Тобто фактично невичерпний перелік осіб.

Позитивним є збільшення частиною першою – третьою статті 42 Кодексу строку, розширення підстав та суб'єктного складу щодо визнання недійсними угод боржника. Так, правочини, вчинені боржником після відкриття провадження у справі про банкрутство або протягом трьох років, що передували відкриттю провадження у справі про банкрутство, можуть бути визнані недійсними господарським судом у межах провадження у справі про банкрутство за заявою арбітражного керуючого або кредитора, якщо вони завдали збитків боржнику або кредиторам. Це додатково до визначених у цьому Законі підстав: боржник уклав договір із заінтересованою особою; боржник уклав договір дарування.

Застосування цих положень сприятиме більш ефективному попередженню зловживань та наповненню ліквідаційної маси для задоволення вимог кредиторів.

Регламентация статусу заінтересованих осіб у справах про банкрутство в частині зазначених напрямків спрямована на захист прав кредиторів, які не є такими особами, і запобігання зловживанням боржника щодо формування заборгованості перед дружніми кредиторами та уникнення задоволення вимог перед іншими кредиторами.

Однак зі змісту норми виключені положення щодо наслідків недійсності зазначених правочинів. *Тому слід доповнити норму положенням про те, що кредитор за недійсним правочином має право вибору: погашення свого боргу в першу чергу в процедурі банкрутства чи виконання зобов'язання боржником після за-*

криття провадження у справі. Таке доповнення є необхідним для запобігання необдуманому визнанню недійсними законних, реальних угод за спеціальними підставами, передбаченими Кодексом, зловживанням та для захисту прав кредиторів.

Недоцільним є виключення положення щодо можливості спростувати майнові дії боржника, що звужує перелік правових засобів для повернення майна до ліквідаційної маси.

Набули розвитку заходи захисту прав забезпечених кредиторів у справах про банкрутство. Так, забезпечені кредитори включені до складу сторін справи (стаття 1 Кодексу), раніше вони мали лише статус учасника. Окрім того, забезпечені кредитори отримали право ініціювати справу про банкрутство, голосувати з правом дорадчого голосу при ухваленні рішень зборами та комітетом кредиторів (частина перша статті 48 Кодексу). Частиною восьмою статті 41 Кодексу встановлено обов'язковість припинення дії мораторію автоматично через 170 днів з дня введення процедури розпорядження майном (щодо предмета забезпечення). Під час процедури санації боржника за клопотанням забезпеченого кредитора суд може прийняти рішення про припинення дії мораторію щодо майна (предмета забезпечення), якщо таке майно не задіяне у виконанні плану санації або є швидкозношуваним предметом чи товаром, що швидко псується.

Покращено положення забезпечених кредиторів і шляхом удосконалення процедури продажу майна банкрута, у тому числі того, що перебуває у заставі, з обов'язковим погодженням усіх умов продажу з ними. Так, передбачено обов'язкове погодження із забезпеченими кредиторами стартової ціни майна, складу лоту, кроку аукціону, тексту оголошення, вартості утримання, зберігання та витрат на продаж заставного майна (стаття 75); зниження ціни на першому повторному аукціоні тільки за згодою забезпеченого кредитора (частина друга статті 80); право придбання майна забезпеченим кредитором за стартовою ціною після першого повторного аукціону (стаття 81); розрахунок за придбане майно шляхом взаємозаліку (частина друга статті 85).

Новели статті 7 Кодексу в частині положення про вирішення всіх майнових спорів, стороною в яких є боржник; спорів з позовними вимогами до боржника та щодо його майна; про визнання недійсними результатів аукціону; про визнання недійсними будь-яких правочинів, укладених боржником; про повернення (витребування) майна боржника або відшкодування його вартості; про стягнення заробітної плати; про поновлення на роботі посадових та службових осіб боржника; щодо інших вимог до боржника в межах цієї справи із вказівкою на визначення складу учасників розгляду спору за правилами, визначеними ГПК України, з ухваленням рішення, без посилань на особливості відносин неспроможності та Кодексу викликають неоднозначне ставлення.

Провадження у справах про банкрутство, як зазначає О. А. Беляневич, є самостійним видом судового провадження і характеризується особливим процесуальним порядком розгляду справ, специфічністю цілей і завдань, особливим суб'єктним складом, тривалістю судового провадження, що істотно відрізняють це провадження від позовного [12, с. 85–86].

С. Жуков зазначає, що майнові спори за участі боржника концентруються лише в межах справи про банкрутство, що дозволяє здійснювати ефективний

судовий контроль щодо повернення майнових активів боржника у його розпорядження з метою відновлення платоспроможності такого боржника або належного формування ліквідаційної маси банкрута. Оскарження судових рішень, ухвалених за результатами розгляду таких спорів, відбувається за правилами ГПК України, у тому числі і в касаційній інстанції [13].

Погоджуючись з цією тезою, зазначимо проблеми практичного застосування норми. По-перше, застосування повного інструментарію норм ГПК України, яким послуговуються при розгляді заяви у загальному позовному провадженні, надзвичайно збільшить строк такого розгляду; по-друге, нормами ГПК України та Кодексу передбачено неможливість застосування частини з них (колегіальний розгляд позову в межах справи про банкрутство, яка розглядається суддею одноособово, зупинення провадження, врегулювання спору за участі судді тощо); по-третє, відрізняється порядок набрання чинності ухвалами та рішеннями, що суттєво для справи про банкрутство; по-четверте, Кодекс не передбачає оскарження рішень у межах справи про банкрутство.

Слід зазначити, що неналежне регулювання порядку надсилання до апеляційної та касаційної інстанцій матеріалів чи всієї справи про банкрутство у разі оскарження рішень, ухвал у межах справах зводить нанівець всі намагання законодавця зменшити строки розгляду справ про банкрутство, оскільки на сьогоднішній день визначено порядок щодо надсилання всієї справи до цих інстанцій, що призводить до неможливості її розгляду судом першої інстанції тривалий період.

Як зазначає Удовиченко О. С., ця норма дещо суперечить основному принципу безпосередності та безперервності судового процесу і дає додаткові приводи для маніпулювання, які створюють певний ризик нівелювання нововведень, спрямованих, наприклад, на скорочення строків і пришвидшення винесення остаточного рішення у справі про банкрутство [16].

Так, застосування цієї норми не сприятиме зменшенню строків розгляду справи про банкрутство, а навпаки, значно збільшить їх та знизить ефективність процедур. Тому, не спростовуючи необхідність застосування при розгляді таких заяв норм ГПК України, у Кодексі все ж таки потрібно вирішити питання щодо їх розгляду з урахуванням положень цього Кодексу та залишити чинну редакцію щодо прийняття в межах справи про банкрутство ухвал та постанови, удосконаливши порядок розгляду заяв за участі боржника з огляду на особливості конкурсного процесу.

Про те, що Кодекс стане початком окремої галузі права, та про необхідність формування процесуального законодавства в сфері банкрутства зазначав і один з його авторів – Р. Сидорович [17]. Тому саме у цій частині це є нагальним.

Окремо слід зупинитися на нормі частини сьомої статті 41 Кодексу, яка, на нашу думку, забезпечує баланс інтересів кредиторів і боржника, держави та суспільства. Це – новела, якою надано право задоволення вимог кредиторів на будь-якій стадії боржнику, власнику майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, власнику корпоративних прав боржника, а у випадках, передбачених законодавством, – третій особі протягом провадження у справі про банкрутство з метою погашення вимог кредиторів та закриття проваджен-

ня. Вони мають право задовольнити всі вимоги конкурсних кредиторів відповідно до реєстру вимог кредиторів, крім неустойки (штрафу, пені). Для одночасного погашення всіх вимог кредиторів арбітражний керуючий зобов'язаний надати особі, яка виявила намір погасити вимоги кредиторів, реєстр вимог кредиторів.

Аналіз норм Кодексу дозволяє дійти висновків про зменшення впливу та участі органу, уповноваженого управляти державним майном, у справах про банкрутство державних підприємств. Так, виключено положення: про обов'язковість погодження переліків ліквідаційної маси зазначеними органами та неможливість продажу майна у ліквідаційній процедурі без такого погодження; щодо призначення членів ліквідаційної комісії та, відповідно, включення органу, уповноваженого управляти державним майном, до ліквідаційної комісії; щодо схвалення звіту ліквідатора власником майна (органом, уповноваженим управляти державним майном) боржника державного підприємства. Такі нововведення сприятимуть захисту прав кредиторів на задоволення їх вимог.

Однак у частині шостій статті 51 Кодексу зазначено про обов'язок органу, уповноваженого управляти майном боржника, погоджувати план санації у справах про банкрутство державних підприємств без установаження строку та наслідків невиконання такого обов'язку.

Слід зазначити, що план санації потрібно розробити та подати на затвердження суду в процедурі розпорядження майном боржника (170 днів), а практика розгляду справ про банкрутство свідчить про наявність проблеми невиконання цими органами своїх обов'язків з розгляду плану санації у розумні строки.

Проблематика розгляду справ про банкрутство державних підприємств та участі зазначених органів у них досліджувалася автором з формулюванням пропозицій, зокрема, наголошувалося, що надання погодження згідно з чинним законодавством є правом, а не обов'язком органів, уповноважених управляти державним майном. На сьогодні відсутні легальні способи примусити державний орган не чинити перепон у судових процедурах банкрутства та фактично унеможливити здійснення розрахунків з кредиторами. Автор пропонував уточнити у Законі порядок взаємовідносин боржника та уповноваженого органу управління при затвердженні планів санації, а саме: зобов'язати уповноважений орган управління у разі відмови в погодженні планів санації надавати рекомендації/ зауваження стосовно поданих проектів та зазначати термін їх виправлення, а повторне необґрунтоване незатвердження виправлених з урахуванням поданих таким органом зауважень до планів санації вважати випадком зловживання правом з боку уповноваженого органу управління, що створюватиме підставу для їх судового оскарження [4, с. 189].

Доповнимо, що суд може у разі відсутності реакції зазначених органів розглядати питання щодо наявності чи відсутності підстав для затвердження плану санації самостійно без позиції органу, уповноваженого управляти майном державного підприємства, який не використав свої права добросовісно, а допустив зловживання ними.

Слід зазначити про проблеми, які виникатимуть внаслідок закріплення у пунктах 2, 4 Прикінцевих та перехідних положень Кодексу норм щодо втрати з дня введення його в дію чинності Закону і про подальший розгляд справ про банкрутство відповідно до положень Кодексу незалежно від дати відкриття провадження у справі (крім справ на стадії санації) та наслідків цього для кредиторів.

Так, у Кодексу відсутні норми щодо укладення, а отже, і розірвання та визнання недійсною мирової угоди у справі про банкрутство, що за відсутності правового регулювання унеможливить подання заяв кредиторами про визнання недійсними або розірвання мирових угод, які затверджені судом до введення Кодексу в дію. Відсутні і норми щодо банкрутства боржника, що ліквідується власником, та проведення санації керівником боржника. *Тому потрібно доповнити пункт 4 Прикінцевих та перехідних положень Кодексу цими категоріями справ, які слід розглядати за нормами Закону.*

Висновки. Законодавцем здійснена спроба системно підійти до питання захисту прав кредиторів у справах про банкрутство. Знайшли розвиток положення щодо правових засобів, що сприяють меті задоволення вимог кредиторів: визначення статусу кредиторів; мораторій на задоволення вимог кредиторів; забезпечення вимог кредиторів; інститут визнання недійсними угод боржника; розгляд спорів за участі боржника в межах справи про банкрутство; обмеження участі заінтересованих осіб стосовно боржника та органів, уповноважених управляти майном державних підприємств, у справах про банкрутство.

Не спростовуючи необхідності удосконалення правового регулювання статусу кредиторів у справі про банкрутство та значимості окремих норм Кодексу, автор окреслив деякі прогалини, які потребують доопрацювання.

Розширення прав кредиторів у справах про банкрутство потребує встановлення обов'язків та відповідальності за зловживання цими правами і дотримання балансу між правами боржника та інтересами держави.

Список використаних джерел:

1. Бутирська І. А. Правовий статус учасників справи про банкрутство: монографія. Чернівці: Технодрук, 2017. 184 с.
2. Асеева Н. В. Обеспечение частных и публичных интересов при банкротстве предприятия: монографія. Донецк: ДонУЭП, 2013. 200 с.
3. Європейська конвенція про деякі міжнародні аспекти банкрутства ETS № 136 від 05.06.1990. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_540.
4. Пояснювальна записка до проекту Кодексу України з процедур банкрутства. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GH67W00A.html.
5. Кодекс України з процедур банкрутства: чинне законодавство станом на 23 квітня 2019 року (офіц. текст). Київ: ПАЛИВОДА А. В., 2019. 160 с.
6. Грабован Л. І. Погашення вимог кредиторів у процедурі банкрутства: теорія і практика: монографія. Одеса: Фенікс, 2018. 308 с.
7. Поляков Б. Принцип доміно, або як КзПБ може спровокувати ланцюгове падіння підприємств країни. Закон і Бізнес. 2019. 3–9 серпня. № 30 (1432). С. 13.

8. Жуков С. Дискусійні новели щодо відкриття та закриття провадження у справі про банкрутство відповідно до кодексу. ЮРЛІГА. 2018. 27 грудня. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/630435>.

9. Поляков Б. М. Право неспроможності (банкрутства) в Україні: підруч. для студ. вищ. нав.закл. Київ: ІнЮре, 2011. 560 с.

10. Пригуза П. Нечитання газет не звільняє від відповідальності? Закон і Бізнес. 2005. 13–19 серпня. № 33 (709). С. 12.

11. Бутирський А. А. Заходи щодо відновлення платоспроможності боржника як шлях подолання банкрутства: монографія. Чернівці: Книги – ХХІ, 2008. С. 85–86.

12. Беяневич О. А. Про особливості застосування норм про позовну давність у справах про банкрутство. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 10. С. 8.

13. Жуков С. Кодекс з процедур банкрутства: суддя Верховного Суду про ТОП-15 новел. URL: <http://finbalance.com.ua/news/Kodeks-z-protsedur-bankrutstva-suddya-Verkhovnoho-Sudu-pro-TOPI-15-novel>.

14. Господарський процесуальний кодекс: у редакції Закону від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII (офіц. текст). Київ: ПАЛИВОДА А. В., 2017. 216 с.

15. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 2 жовт. 2018 року (офіц. текст). Київ: ПАЛИВОДА А. В., 2018. 136 с.

16. Удовиченко О. Кодекс із процедур банкрутства: нові правила. URL: http://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA012205.

17. Сидорович Р. Кодекс о банкротствах станет началом отдельной отрасли права. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/126555-kodeks-o-bankrotstvakh-stanet-nachalom-otdelnoy-otrasli-prava-avtor-obyasnil>.

Liliia Hrabovan, PhD, Judge of the Commercial Court of Odessa region.
Legal status of creditors in the Ukrainian Code of Bankruptcy Procedure.

The article analyzes the features of the legal status of creditors in accordance with the code of Ukraine on bankruptcy proceedings. Directions for the exercise of the rights and obligations of creditors to protect their interests in the bankruptcy procedure are indicated and characterized.

Key words: *bankruptcy, creditor, debtor, protect rights creditors.*

Конкурсні вимоги у справі про банкрутство. Новели та прогалини

Стаття присвячена дослідженню норм Кодексу України з процедур банкрутства (далі – Кодекс), які регулюють питання заявлення конкурсними кредиторами грошових вимог до боржника у справі про банкрутство після закінчення строку, встановленого для їх подання («відкладених вимог»), розгляду таких вимог господарським судом на стадіях судових процедур розпорядження майном боржника, санації боржника та ліквідації банкрута, внесення відомостей про таких кредиторів до реєстру вимог кредиторів.

Розглянуто загальнотеоретичні умови зменшення несприятливих наслідків для конкурсних кредиторів та ефективність забезпечення їхнього права на повноту та пропорційність задоволення (погашення) вимог через застосування новели в законодавстві про банкрутство.

Проаналізовано повноваження господарського суду по розгляду вимог конкурсних кредиторів, заявлених після закінчення строку, встановленого для їх подання, та повноваження арбітражного керуючого (розпорядника майна боржника, керуючого санацією, ліквідатора) по веденню реєстру вимог кредиторів.

Установлено, що норма абзацу третього частини третьої статті 45 Кодексу, яка регулює порядок розгляду господарським судом вимог конкурсних кредиторів, заявлених після закінчення строку, встановленого для їх подання, в силу правової невизначеності може бути застосована неоднозначно, що матиме наслідком виникнення неоднакової судової практики через створення уявлення про можливість її застосування не тільки у процедурі розпорядження майном боржника, а й у процедурах санації боржника та ліквідації банкрута.

Обґрунтовано висновок про можливість застосування норми про розгляд господарським судом вимог конкурсних кредиторів, заявлених після закінчення строку, встановленого для їх подання, виключно протягом судової процедури розпорядження майном боржника, як єдиний дієвий механізм дотримання принципу повноти та пропорційності задоволення (погашення) вимог конкурсних кредиторів.

За наслідками дослідження сформовано пропозиції про внесення змін до абзацу третього частини третьої статті 45 Кодексу в частині встановлення строку розгляду господарським судом вимог конкурсних кредиторів, заявлених після закінчення строку, встановленого для їх подання, виключно протягом судової процедури розпорядження майном боржника, та внесення змін до статті 50 Кодексу в частині наділення керуючого санацією повноваженнями по веденню реєстру вимог кредиторів.

Ключові слова: банкрутство, конкурсний кредитор, грошові вимоги, закінчення строку, встановленого для їх подання, виявлення кредиторів, реєстр вимог кредиторів, господарський суд, арбітражний керуючий, розпорядник майна, керуючий санацією, ліквідатор.

Постановка проблеми. Кодекс України з процедур банкрутства [1], введення в дію якого відбудеться 21 жовтня 2019 року, на відміну від Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі – Закон) у різних редакціях [2], [3], [4], у тому числі Закону України «Про банкрутство» (далі – Закон про банкрутство) [5], містить більш дієвий механізм захисту прав та інтересів конкурсних кредиторів із грошовими вимогами до боржника, які виникли до відкриття провадження у справі про банкрутство і виконання яких не забезпечено заставою майна боржника. Цей механізм забезпечується через відсутність у нормах граничного строку для заявлення грошових вимог та, відповідно, настання наслідків у вигляді погіршення, порівняно з іншими конкурсними кредиторами, умов погашення вимог для конкурсного кредитора, вимоги якого було заявлено після спливу строку, встановленого для подання письмової заяви до господарського суду.

Метою цього дослідження є аналіз реалізації права окремого класу (категорії) кредиторів: конкурсних кредиторів за вимогами, заявленими після закінчення строку, встановленого для їх подання, на повноту та пропорційність задоволення (погашення) таких вимог, виявлення прогалин у нормативно-правовому акті, який досліджується, внесення пропозицій щодо усунення таких прогалин шляхом внесення до акту відповідних змін і доповнень або процедурою формування усталеної судової практики.

Завданням дослідження є встановлення фактичної можливості розгляду господарським судом вимог конкурсного кредитора, заявлених після закінчення строку, встановленого для їх подання, в судових процедурах, які застосовуються щодо боржника.

Дослідження проводяться за **методологією** аналізу, синтезу та порівняння функцій та повноважень господарського суду, арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора) на різних стадіях судових процедур, які застосовуються щодо боржника (розпорядження майном боржника, санація боржника, ліквідація банкрута).

Формування цілей статті (постановка завдання). Актуальність теми дослідження полягає у застосуванні в процедурах банкрутства принципово нового підходу до процесу розгляду вимог конкурсних кредиторів, внесення інформації щодо таких вимог до реєстру вимог кредиторів та забезпечення права на повноту і пропорційність задоволення (погашення) таких вимог шляхом формування усталеної судової практики.

Незважаючи на проведені раніше **наукові дослідження** теми конкурсного процесу та реєстру вимог кредиторів [4], **тема досліджується вперше** у зв'язку із відсутністю на час проведення зазначених наукових досліджень матеріалу для аналізу.

Виклад основного матеріалу. Насамперед слід відзначити, що з процесом історичного розвитку інституту конкурсного процесу в Україні рівень неспри-

ятливості для кредиторів наслідків заявлення грошових вимог до боржника після закінчення строку, встановленого для їх подання, поступово зменшувався.

Незважаючи на встановлення Кодексом обов'язку конкурсних кредиторів за вимогами, що виникли до дня відкриття провадження у справі про банкрутство, подати до господарського суду письмові заяви з вимогами до боржника, а також документи, що їх підтверджують, протягом 30 днів з дня офіційного оприлюднення оголошення про відкриття провадження у справі про банкрутство, Кодекс містить новелу, передбачену абзацем другим частиною четвертою статті 45, щодо задоволення в порядку черговості, встановленої цим Кодексом, вимог кредиторів, які заявлені після закінчення строку, встановленого для їх подання, та які у контексті цієї статті визначені «відкладеними вимогами».

При цьому кредитори з «відкладеними» вимогами до боржника є конкурсними, однак не мають права вирішального голосу на зборах та комітеті кредиторів [1].

Відповідно до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» у чинній редакції обов'язок конкурсних кредиторів щодо подання до господарського суду письмової заяви з вимогами до боржника в установленій строк, відлік якого починається з дня офіційного оприлюднення оголошення про відкриття провадження (проваджень) у справі про банкрутство, має більш імперативний характер, оскільки цей строк є граничним і поновленню не підлягає згідно з частиною першою статті 23 [2].

Несприятливість наслідків для осіб, вимоги яких заявлені після закінчення строку, встановленого для їх подання, або не заявлені взагалі, полягає не тільки у тому, що ці особи не є конкурсними кредиторами, а й у тому, що їхні вимоги погашаються в шосту чергу в ліквідаційній процедурі відповідно до частини четвертої статті 23 [2].

Більш ранньою редакцією Закону встановлювалося, що вимоги конкурсних кредиторів, які заявлені після закінчення строку, встановленого для їх подання, або не заявлені взагалі, не розглядаються і вважаються погашеними [3].

Слід зазначити, що в певний історичний період дії Закону він передбачав погашення вимог конкурсних кредиторів, які не були заявлені взагалі, чого не встановлювали більш ранні за часом редакції Закону, а також Кодекс [4], [5], [1].

У наведених нормах Закону про банкрутство та Закону у відповідних редакціях поняття «кредитор» тотожне поняттю «конкурсний кредитор» за змістом, вкладеним в нього законодавцем.

Аналіз норм Закону у чинній та попередніх редакціях дозволяє дійти висновку про надання переваги при застосуванні принципу повноти та пропорційності задоволення вимог конкурсних кредиторів саме тим кредиторам, вимоги яких було заявлено в межах строку, встановленого для їх подання, оскільки для кредиторів, які заявили свої вимоги після закінчення такого строку, несприятливі наслідки мають місце у вигляді або віднесення таких вимог до категорії погашених, або віднесення їх до останньої черги погашення, не зважаючи на правову природу виникнення таких вимог.

Натомість нормами Кодексу України з процедур банкрутства забезпечено рівні умови ймовірності задоволення вимог конкурсних кредиторів як тих, що

заявлені в межах строку, встановленого для їх подання, так і тих, які заявлені після закінчення такого строку в процедурі розпорядження майном.

Незважаючи на те, що заяви з вимогами конкурсних кредиторів або забезпечених кредиторів, подані в межах строку, визначеного Кодексом, розглядаються господарським судом у попередньому засіданні суду, а «відкладені вимоги», розглядаються господарським судом у порядку черговості їх отримання у судовому засіданні, яке проводиться після попереднього засідання господарського суду, рівність умов для таких кредиторів щодо забезпечення права на повноту і пропорційність задоволення (погашення) їхніх вимог полягає в тому, що за результатами розгляду зазначених заяв господарський суд постановляє ухвалу про визнання чи відхилення (повністю або частково) вимог таких кредиторів, яка є підставою для внесення відомостей про таких кредиторів до реєстру вимог кредиторів, що передбачено абзацами другим – п'ятим частини шостої статті 45 Кодексу [1].

При цьому на стадії судової процедури розпорядження майном боржника розпорядник майна згідно з абзацами першим – третім частини третьої статті 44 Кодексу зобов'язаний розглядати заяви кредиторів з грошовими вимогами до боржника, що надійшли в установленому цим Кодексом порядку та вести реєстр вимог кредиторів [1].

На підставі аналізу наведених функцій та повноважень господарського суду та розпорядника майна можна зробити однозначний висновок, що вимоги конкурсних кредиторів, заявлені після закінчення строку, встановленого для їх подання («відкладені вимоги»), розглядаються господарським судом протягом процедури розпорядження майном та вносяться розпорядником майна до реєстру вимог кредиторів шляхом здійснення наданих повноважень.

Тобто право таких конкурсних кредиторів на повноту і пропорційність в наступному задоволення (погашення) грошових вимог у судовій процедурі забезпечується.

Проте положення абзацу третього частини шостої статті 45 Кодексу щодо розгляду судом «відкладених вимог» в порядку черговості їх отримання через відсутність прямої вказівки на судову процедуру, протягом якої судом можуть бути здійснені повноваження щодо розгляду вимог, на перший погляд, створюють уявлення, що «відкладені вимоги» можуть бути заявлені кредитором та, відповідно, розглянуті господарським судом не тільки в межах процедури розпорядження майном боржника, а й протягом процедури санації боржника та ліквідації банкрута.

Отже, наведена норма не забезпечує правової визначеності щодо її застосування, особливо в контексті аналізу повноважень господарського суду та арбітражного керуючого поза межами процедури розпорядження майном боржника.

Щодо ліквідаційної процедури необхідно зазначити про встановлення певних повноважень господарського суду та ліквідатора, які дозволяють зробити висновок, що «відкладені вимоги», заявлені у судовій процедурі ліквідації банкрута, можуть бути розглянуті господарським судом у судовому засіданні та внесені ліквідатором до реєстру вимог кредиторів:

Так, у ліквідаційній процедурі господарський суд не тільки розглядає скарги на дії (бездіяльність) ліквідатора, але й здійснює інші повноваження, про які

можна зробити припущення, що вони відносяться саме до сфери повноважень щодо розгляду вимог конкурсних кредиторів.

Водночас у судовій процедурі ліквідації банкрута ведення реєстру вимог кредиторів прямо відноситься до повноважень ліквідатора з дня його призначення, що також може сформулювати думку про внесення ліквідатором до реєстру вимог кредиторів відомостей саме про конкурсних кредиторів.

На користь такого висновку свідчать положення частини третьої статті 60 та абзацу вісімнадцятого частини першої статті 61 Кодексу [1].

Однак такий висновок не може бути однозначним за умови наявності таких факторів: обов'язку конкурсного кредитора подати заяви із вимогами до боржника протягом строку, встановленого для їх подання; відсутності норми, якою б встановлювалися повноваження ліквідатора щодо розгляду заяв саме конкурсних кредиторів з грошовими вимогами до боржника, на відміну від наявності такої норми щодо розпорядника майна; функції господарського суду щодо розгляду заяв з вимогами виключно поточних кредиторів; повноважень ліквідатора стосовно заперечення щодо таких вимог поточних кредиторів за зобов'язаннями, які виникли під час провадження у справі про банкрутство і є неоплаченими, а також повноважень ліквідатора щодо ведення реєстру вимог кредиторів, вочевидь – поточних.

Про це свідчить аналіз абзаців першого, другого частини першої статті 45, абзаців першого, другого частини третьої статті 44, абзаців першого, другого частини четвертої статті 60, абзацу одинадцятого частини першої статті 61, абзацу вісімнадцятого частини першої статті 61 Кодексу [1].

Отже, відсутність правової визначеності забезпечення права конкурсних кредиторів на розгляд господарським судом та включення до реєстру вимог кредиторів вимог, заявлених після закінчення строку, встановленого для їх подання, у судовій процедурі ліквідації банкрута може спричинити неоднозначну практику застосування цих норм.

Наведена обставина ускладнюється наявністю таких факторів: тривалістю процедури оскарження судових рішень за результатами розгляду грошових вимог кредиторів; здійснення розрахунків з іншими кредиторами до заявлення конкурсним кредитором «відкладених вимог», оскільки якщо кредитор заявив вимоги після здійснення розрахунків з іншими кредиторами, то сплачені таким кредиторам кошти поверненню не підлягають відповідно до абзацу четвертого частини четвертої статті 45 Кодексу [1].

Тобто обмежувальний механізм реалізації права конкурсного кредитора із «відкладеними вимогами» на ймовірність повного та пропорційного задоволення таких вимог встановлено строком, визначеним вказівкою на подію: задоволення вимог, включених до реєстру вимог кредиторів.

За викладених умов право конкурсного кредитора, вимоги якого заявлено у ліквідаційній процедурі, на повноту та пропорційність задоволення його вимог не забезпечено.

Задоволення «відкладених вимог» передбачено судовою процедурою санації боржника.

Як встановлено Кодексом, під санацією розуміється, зокрема, система заходів, спрямованих на задоволення в повному обсязі або частково вимог креди-

торів шляхом реструктуризації підприємства, боргів і активів та/або зміни організаційно-правової та виробничої структури боржника. Платоспроможність вважається відновленою за умови погашення вимог кредиторів згідно з реєстром вимог кредиторів.

План санації боржника відповідно до частини п'ятої статті 51 Кодексу повинен передбачати погашення вимог кредиторів з урахуванням черговості [1].

Очевидним є той факт, що у процедурі санації підлягають погашенню вимоги конкурсних кредиторів, внесені до реєстру вимог кредиторів протягом процедури розпорядження майном. При цьому неабияку роль відведено саме факту внесення до реєстру вимог кредиторів відомостей про таких конкурсних кредиторів, тобто процедурі ведення реєстру.

Проте на користь того, що «відкладені вимоги» конкурсних кредиторів після переходу до наступної судової процедури – санації боржника – можуть бути розглянуті господарським судом та внесені до реєстру вимог кредиторів керуючим санацією в рамках цієї судової процедури, свідчить наявність у керуючого санацією повноважень щодо розгляду вимог конкурсних кредиторів та заперечення щодо таких вимог, які кореспондуються з повноваженнями господарського суду щодо розгляду таких вимог в порядку черговості їх отримання у судовому засіданні, яке проводиться після попереднього засідання господарського суду.

Такий висновок зроблено на підставі аналізу абзаців шостого, сьомого частини шостої статті 50 та абзацу третього частини шостої статті 45 Кодексу [1].

За умови такого підходу до застосування проаналізованих норм видається можливим забезпечення застосування принципу повноти та пропорційності задоволення в процедурі санації «відкладених вимог», які були заявлені протягом судової процедури санації до моменту здійснення розрахунків з іншими кредиторами.

Однак наявність певних чинників свідчить про ймовірність неоднозначності такого підходу. Зокрема, таким чинником є відсутність у розділі, який регулює судову процедуру санації, норми щодо повноважень господарського суду розглядати вимоги кредиторів, заявлені протягом процедури санації боржника, та відсутності повноважень керуючого санацією, на відміну від розпорядника майна та ліквідатора, щодо ведення реєстру вимог кредиторів, що передбачено частиною шостою статті 50, статтею 12, абзацом третім частини третьої статті 44, абзацом вісімнадцяти частини першої статті 61 Кодексу [1].

Оскільки відображення вимог кредитора у відповідному реєстрі є умовою погашення його вимог з урахуванням черговості, за умови відсутності норми, яка б дозволила керуючому санацією внести до реєстру вимог кредиторів вимоги, розглянуті господарським судом в рамках процедури санації, можна зробити висновок, що норма в цій редакції не забезпечує права конкурсного кредитора, вимоги якого заявлені після закінчення строку, встановленого для їх подання, на повноту та пропорційність задоволення його вимог.

Абзац восьмий частини другої статті 47 Кодексу визначено, що розпорядник майна за результатами попереднього засідання вносить до реєстру вимог кредиторів відомості про кожного кредитора, розмір його вимог за грошовими

зобов'язаннями, наявність права вирішального голосу в представницьких органах кредиторів, черговість задоволення кожної вимоги [1].

Проаналізована норма встановлює, зокрема, для реєстру вимог кредиторів таку категорію як черговість задоволення кожної вимоги. Ураховуючи, що у процедурі санації боржника реєстр вимог кредиторів вже є сформованим на стадії попередньої судової процедури, відсутність норми щодо ведення керуючим санацією реєстру вимог кредиторів дозволяє зробити висновок про ймовірність неоднозначного застосування норм при процедурі розгляду «відкладених вимог» конкурсного кредитора, які заявляються у судовій процедурі санації боржника.

Задоволення відповідно до реєстру вимог кредиторів вимог конкурсних кредиторів, крім неустойки (штрафу, пені), заявлених після закінчення строку, встановленого для їх подання, може відбутися також за рахунок певних учасників у справі про банкрутство та третіх осіб протягом провадження у справі про банкрутство, що передбачено частиною сьомою статті 41 Кодексу [1].

Такий механізм задоволення вимог кредиторів теж має передбачати обов'язковою умовою внесення відомостей про кредитора до реєстру вимог кредиторів.

Загалом питання внесення вимог до реєстру має ключове значення для подальшої процедури задоволення (погашення) вимог кредиторів.

На підставі проведеного дослідження, можна зробити такі **висновки**:

1. Вимоги конкурсного кредитора, не забезпечені заставою майна боржника, заявлені після закінчення строку, встановленого для їх подання, розглядаються господарським судом протягом процедури розпорядження майном боржника, про що суд виносить ухвалу, яка є підставою для внесення розпорядником майна таких вимог до реєстру вимог кредиторів.

2. Дослідженням нормативно-правовим актом прямо не передбачено здійснення господарським судом та ліквідатором у процедурі ліквідації банкрута повноважень щодо розгляду заяв конкурсних кредиторів з грошовими вимогами до боржника.

3. Кодексом актом прямо не встановлено здійснення господарським судом повноважень щодо розгляду в процедурі санації повноважень щодо заяв конкурсних кредиторів з грошовими вимогами до боржника.

4. Дослідженням нормативно-правовим актом не передбачено здійснення керуючим санацією повноважень щодо ведення реєстру вимог кредиторів (внесення керуючим санацією відомостей до реєстру вимог кредиторів про конкурсних кредиторів, вимоги яких визнані або відхилені господарським судом).

5. Кодексом встановлено механізм дотримання балансу інтересів конкурсних кредиторів як тих, що мають право вирішального голосу на зборах та комітеті кредиторів, так і тих, які такого права не мають. Зазначений механізм передбачає настання несприятливих наслідків для конкурсних кредиторів, вимоги яких було заявлено після закінчення строку, встановленого для їх подання, за умови здійснення до цього моменту розрахунків з іншими кредиторами.

Щодо висновку 1 слід зазначити, що його може бути використано у правозастосовній практиці як такий, що повною мірою забезпечує реалізацію

права конкурсних кредиторів з вимогами до боржника, не забезпеченими заставою майна боржника, заявленими після закінчення строку, встановленого для їх подання, – на вірогідність повноти і пропорційності задоволення (погашення) таких вимог, що сприятиме підвищенню інвестиційного клімату в Україні.

Щодо висновків 2–4 слід зазначити, що у разі заявлення конкурсними кредиторами грошових вимог до боржника в межах судових процедур санації боржника та ліквідації банкрута, за існуючих умов процедура розгляду таких вимог, внесення відомостей про таких кредиторів до реєстру вимог кредиторів та, відповідно, задоволення (погашення) зазначених вимог є можливою шляхом застосування аналогії закону, що за наявності певних чинників може призвести до неоднозначного застосування закону.

Щодо висновку 5 у поєднанні з висновками 2–4 слід зазначити, що встановлена за результатами дослідження вірогідність неоднозначності застосування норм щодо права конкурсних кредиторів, необмежено вираженого у часі, на заявлення грошових вимог може призвести до порушення, оспорування або невизнання прав та законних інтересів кредиторів у справі про банкрутство.

Пропозиції. З метою усунення прогалин у нормативно-правовому акті, забезпечення єдиної усталеної судової практики щодо реалізації конкурсними кредиторами, вимоги яких не забезпечені заставою майна боржника, права на заявлення грошових вимог до боржника після закінчення строку, встановленого для їх подання, керуючись принципами рівності, повноти та пропорційності задоволення вимог, пропонується:

- встановлення строку розгляду господарським судом вимог конкурсних кредиторів, заявлених після закінчення строку, визначеного для їх подання, виключно протягом судової процедури розпорядження майном боржника шляхом викладення абзацу третьої частини третьої статті 45 Кодексу України з процедур банкрутства в такій редакції: «Вимоги кредиторів, заявлені після закінчення строку, встановленого для їх подання, розглядаються господарським судом протягом процедури розпорядження майном боржника у порядку черговості їх отримання у судовому засіданні, яке проводиться після попереднього засідання господарського суду»;
- надання керуючому санацією повноважень щодо ведення реєстру вимог кредиторів, доповнивши абзац шостий частини шостої статті 50 Кодексу після слів «розглядати вимоги конкурсних кредиторів» словами «та вести реєстр вимог кредиторів».

Список використаних джерел:

1. Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України від 18.10.2018 № 2597-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2019. № 19. Ст. 74. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19>.

2. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12> (дата звернення: 04.04.2018).

3. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12/ed20020713> (дата звернення: 13.07.2002).

4. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/784-14> (дата звернення: 01.09.2001).

5. Про банкрутство: Закон України від 14.05.1992 № 2343-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12/ed19920514> (дата звернення: 14.05.1992).

6. Грабован Л.І. Погашення вимог кредиторів у процедурі банкрутства: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.04 «господарське право; господарсько-процесуальне право». Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2017. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/8781/Grabovan_AKD.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Yevhenii Marchenko, arbitration manager, lawyer. Competitive requirements in bankruptcy. Novels and gaps.

The present article treats the provisions of the Bankruptcy procedural code of Ukraine («Code») dealing with the creditors' claims which were not made within the delays prescribed in law. Article lays down general principles and conditions necessary to satisfy creditors' claims in view of novel provisions of the Code.

Court's power to decide on such claims made beyond the delays provided in law («delayed claims») as well as trustee's in bankruptcy duties regarding the creditors' ledger are also analyzed in the article.

As it appears from the analysis of paragraph 3, subsection 3 of section 45 of the Code, treatment of delayed claims, the latter provision of the Code may lead to conflicting application by courts and may result in inconsisting case law.

Article argues that granting delayed claims is reasonable only at first stage of bankruptcy procedures, i. e. management of assets stage.

As a conclusion it is recommended to amend sections 45 and 50 of the Code accordingly in order to make Code's application congruous.

Key words: *bankruptcy, creditor, monetary claims, lapse of the prescribed delay, search for creditors, creditors' claims ledger, commercial court, trustee in bankruptcy (asset manager, financial redress manager, liquidator).*

Кредитори: правовий статус, обсяги повноважень і можливості впливу на процедури банкрутства та фінансове оздоровлення боржників у світлі новел законодавства України про банкрутство

У статті розглядаються особливості вітчизняного законодавчого регулювання правового статусу, обсягу повноважень, можливостей впливу на процедури банкрутства і фактичної участі кредиторів у фінансовому оздоровленні неспроможних боржників – фізичних осіб – підприємців та юридичних осіб у розрізі правовідносин: кредитори – боржник; забезпечені кредитори – конкурсні кредитори; кредитори – арбітражний керуючий; кредитори – господарський суд. Особлива увага приділяється проблемним питанням забезпечення дотримання балансу інтересів усіх учасників справ про банкрутство, здійснюється порівняльний аналіз відповідних правових норм чинного Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» та новел Кодексу України з процедур банкрутства. Зазначаються загальні фактори, які впливають на практику прийняття законодавцем та подальшого застосування правових норм у сфері врегулювання конфліктних правовідносин, що виникають під час застосування до боржника процедур банкрутства в Сполучених Штатах Америки, країнах Європи та країнах пострадянського простору. Обговорюються можливі шляхи подальшого вдосконалення законодавства з метою забезпечення не тільки захисту прав та законних інтересів всіх кредиторів, а й створення максимально сприятливих умов для запобігання ліквідації потенційно платоспроможних боржників, які через несприятливі зовнішні економічні фактори мають тимчасові фінансові труднощі. З огляду на очевидну необхідність та пріоритет збереження можливості здійснення подальшої господарської діяльності потенційно платоспроможними боржниками проводиться аналіз тенденцій розвитку законодавства України про банкрутство у розрізі забезпечення функціонування економічної моделі, справедливої з точки зору всіх учасників фінансово-господарських правовідносин та ефективної з погляду національної економіки: такої, що забезпечить сталий розвиток малого, середнього і великого вітчизняного бізнесу та інвестиційну привабливість країни для іноземних партнерів. Аналізуються новели українського законодавства з точки зору прозорості за-

стосування інструментів відновлення платоспроможності боржників та забезпечення справедливого розподілу ризиків здійснення господарської діяльності на вітчизняному ринку в умовах економічної кризи.

Ключові слова: баланс інтересів, кредитор, боржник, неспроможність, банкрутство.

Постановка проблеми. Притаманна ринковій економіці висока динаміка змін зовнішніх чинників, що впливають на функціонування та діяльність суб'єктів господарювання, обумовлює необхідність здійснення перманентного аналізу чинних нормативно-правових актів з метою своєчасного виявлення прогалин у правовому регулюванні відносин фінансової неспроможності і банкрутства, пошуку шляхів вдосконалення та вчасного внесення змін до законодавства з метою забезпечення дотримання прав та законних інтересів всіх учасників означених правовідносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню систематизації та вдосконалення законодавства у сфері неплатоспроможності (банкрутства) присвячено чимало досліджень світових, вітчизняних та російських науковців, зокрема О.М. Бірюкова, Ю.В. Чорної, О.О. Круглової, М.В. Телюкіної, Е.А. Роєнко та інших.

Формулювання цілей статті (постановка завдань). Метою написання цієї статті є здійснення аналізу тенденцій розвитку вітчизняного законодавства у сфері регулювання відносин неспроможності і банкрутства, зокрема, у розрізі правовідносин: кредитори-боржник; забезпечені кредитори – конкурсні кредитори; кредитори – арбітражний керуючий; кредитори – господарський суд.

Виклад основного матеріалу. З часів відмови України від планової економічної системи та переходу держави до функціонування в умовах ринкової економіки вплив кризових явищ на фінансове становище суб'єктів господарювання є найпоширенішим чинником, що зумовлює повне або часткове припинення виконання юридичними та фізичними особами грошових зобов'язань. Поширеність зазначеного явища в країнах з ринковою економікою призвела до впровадження та подальшого розвитку специфічного правового інституту неплатоспроможності (банкрутства).

Інститут банкрутства несе в собі оздоровлюючий початок і є правовим інструментом цивільно-правової відповідальності за неефективну організацію роботи підприємств, дозволяє створити умови для перебігу капіталу від неефективних, нерентабельних виробництв у прибутковій сфері економічної діяльності [1, с. 242].

Серед вітчизняних та світових науковців існують різні підходи до класифікації інститутів (систем) неплатоспроможності (банкрутства), оснований на положеннях національного законодавства або на усталеній практиці застосування правових норм.

За панівною доктриною мислення означені системи можуть визнаватися проборжниковими, прокредиторськими або змішаними [2, с. 151]. Російський науковець Телюкіна М.В. надає більш розгорнуту класифікацію та зазначає: «Система Закону про банкрутство конкретної держави може бути спрямована на надання певної підтримки тій або іншій стороні – боржникові або креди-

торам. Залежно від цього виділяють п'ять різних світових систем побудови конкурсного законодавства: радикально-продебіторську, помірковано-продебіторську, нейтральну, радикально-прокредиторську та помірковано-прокредиторську» [3]. Питання, яка з доктрин є кращою з погляду національних інтересів, є дискусійним.

Проборжникова доктрина притаманна для законодавства Франції та США [4, с. 32].

На початку ХХІ століття представники наукової спільноти зауважували, що порівняно із законодавством неплатоспроможності (банкрутства) США законодавство багатьох європейських країн вважалося спрямованим більше на покарання боржників, ніж на їх реабілітацію.

Найбільш сильна прокредиторська система існує у Великобританії. Нейтральну позицію за ґрунтовними характеристиками займає законодавство Італії, а також Російської Федерації [4, с. 432].

Тривалий час вітчизняні вчені звертали увагу на реформування українського законодавства у бік проборжникового режиму регулювання відносин неспроможності [5, с. 103]. Однак з прийняттям Верховною Радою України Кодексу України з питань банкрутства (далі – Кодекс) зазначені тенденції дещо змінилися. Порівняно з нормами чинного Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» законодавець значно розширив можливість кредиторів приймати дієву участь у процедурах банкрутства боржників, а саме:

- суттєвих змін зазнали норми, що встановлюють обсяги повноважень зборів та комітету кредиторів (стаття 48 Кодексу);
- зменшено кворум при повторному проведенні перших зборів, якщо перша спроба не вдалася через неприбуття кредиторів із необхідною кількістю голосів (частина друга статті 48 Кодексу);
- запроваджено голосування щодо схвалення плану санації класами кредиторів (стаття 52 Кодексу);
- посилена участь усіх кредиторів у виборі арбітражного керуючого (обрання арбітражного керуючого у разі відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень відноситься до компетенції зборів кредиторів (пункт 5 частини п'ятої статті 48 Кодексу);
- встановлено обов'язок арбітражного керуючого розкривати кредиторам інформацію про фінансовий стан боржника та хід провадження у справах про банкрутство на спеціалізованій сторінці веб-сайту державного органу з питань банкрутства (пункт 5 частини другої статті 12 Кодексу);
- більш ретельно регламентовані правила, за якими розглядаються грошові вимоги забезпечених кредиторів (частина друга статті 45 Кодексу);
- регламентований у часі строк дії мораторію на задоволення забезпечених вимог кредиторів за рахунок майна боржника, яке є предметом забезпечення (дія мораторію припиняється автоматично після спливу 170 календарних днів з дня введення процедури розпорядження майном, якщо судом не винесено постанову про визнання боржника банкрутом

- або ухвалу про введення процедури санації – частина восьма статті 41 Кодексу);
- арбітражного керуючого зобов'язано звітувати не менше одного разу на два місяці про нарахування та виплату грошової винагороди арбітражного керуючого, здійснення та відшкодування його витрат на засіданнях зборів кредиторів (у процедурах банкрутства фізичної особи) чи комітету кредиторів (у процедурі банкрутства юридичної особи), а в частині витрат, що стосуються заставного майна, – перед забезпеченим кредитором (частина шоста статті 30 Кодексу);
 - змінено наслідки пропуску строку звернення до суду із заявами з вимогами до боржника (згідно з частиною четвертою статті 45 Кодексу грошові вимоги, які заявлені після закінчення визначеного Кодексом строку вносяться до тієї черги, до якої вони мали б відноситися у разі пред'явлення таких вимог вчасно. При цьому такі кредитори хоч і будуть вважатися конкурсними, але не матимуть права вирішального голосу на зборах та засіданнях комітету кредиторів);
 - законодавець передбачив обов'язок господарського суду відсторонити арбітражного керуючого від виконання повноважень за клопотанням комітету кредиторів незалежно від наявності підстав (пункт 6 частини четвертої статті 28 Кодексу);
 - змінено правила продажу майна боржника на аукціонах – арбітражний керуючий зобов'язаний погоджувати умови продажу, початкову вартість та можливість її зниження, крок аукціону тощо із забезпеченими кредиторами стосовно майна, що є предметом забезпечення грошових вимог, та з комітетом кредиторів щодо іншого майна (стаття 75 Кодексу).

У межах тематики цієї статті доцільно зупинитися на аналізі таких новел законодавства України про банкрутство.

Порівняно з чинними положеннями законодавства України про банкрутство законодавець розширив можливості конкурсних кредиторів з невеликою кількістю голосів впливати на ключові питання процедур банкрутства. Так, статтею 114 чинного Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» визначено, що кандидатура арбітражного керуючого для виконання повноважень керуючого санацією або ліквідатора визначається судом за клопотанням комітету кредиторів, а у разі відсутності такого клопотання – за ініціативою суду, крім випадків, передбачених цим Законом. Під час призначення арбітражного керуючого (керуючого санацією, ліквідатора) господарський суд не пов'язаний з кандидатурами арбітражних керуючих, запропонованими комітетом кредиторів, та має право призначити арбітражного керуючого самостійно. Частиною першою статті 28 Кодексу передбачено, що арбітражний керуючий для виконання повноважень розпорядника майна або керуючого реструктуризацією, у разі відсторонення розпорядника майна або керуючого реструктуризацією, визначеною Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою, керуючий санацією, керуючий реалізацією та ліквідатор призначаються господарським судом за клопотанням комітету кредиторів. Разом з цим, пункт 5 частини п'ятої статті 48 Кодексу

відносить до компетенції зборів кредиторів прийняття рішення про обрання арбітражного керуючого у разі відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень.

Наведеною новелою законодавець спробував підвищити рівень захищеності прав усіх кредиторів, передавши ключові повноваження від комітету кредиторів до зборів кредиторів [8]. Дійсно, з набранням чинності Кодексом конкурсні кредитори з невеликою кількістю голосів отримують змогу висловити свою думку та відати свій голос на користь прийнятної для них кандидатури арбітражного керуючого на призначення у справу про банкрутство у разі відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень в порядку, визначеному Кодексом. Прийняття рішення про перехід до наступної процедури банкрутства також відноситься до виключної компетенції зборів кредиторів. Водночас нормами статті 49 Кодексу «Закінчення процедури розпорядження майном» та статті 57 Кодексу «Звіт керуючого санацією» не передбачено погодження зборами кредиторів кандидатури арбітражного керуючого на призначення керуючим санацією або ліквідатором у справі про банкрутство. За приписами пункту 4 частини восьмої статті 48 Кодексу комітет кредиторів наділяється повноваженнями звертатися до суду з клопотанням про призначення арбітражного керуючого, припинення повноважень арбітражного керуючого та про призначення іншого арбітражного керуючого. Тобто процедура погодження кандидатури арбітражного керуючого на призначення керуючим санацією або ліквідатором у справі про банкрутство чітко не прописана.

Ураховуючи викладене, для кредиторів наразі вбачається два варіанти вирішення зазначеного питання:

- залишити прийняття рішення щодо обрання кандидатури арбітражного керуючого на призначення керуючим санацією/ліквідатором на розсуд комітету кредиторів;
- розглянути питання на зборах кредиторів на підставі пункту 6 частини п'ятої статті 48 Кодексу.

У разі обрання першого варіанта необхідним є скликання та проведення окремого засідання комітету кредиторів, на якому буде розглядатися питання погодження кандидатури арбітражного керуючого на призначення керуючим санацією або ліквідатором у справі про банкрутство.

У разі прийняття відповідного рішення зборами кредиторів у протокольному рішенні мають бути прописані вказівки для комітету кредиторів щодо зобов'язання його звернутися до господарського суду із клопотанням призначити керуючим санацією/ліквідатором у справі про банкрутство саме того арбітражного керуючого, кандидатура якого погоджена зборами кредиторів.

Отже, аби мати можливість відстояти та захистити власні законні права і інтереси, конкурсним кредиторам з невеликою кількістю голосів необхідно об'єднувати спільні зусилля, бути дуже уважними та приймати активну участь у зборах кредиторів, починаючи з формування порядку денного засідання зборів.

Однією з найбільш суттєвих змін у бік посилення впливу кредиторів на процедури банкрутства боржника є законодавча новела, визначена пунктом 6 частини четвертої статті 28 Кодексу.

Наприклад, на відміну від національного законодавства Російської Федерації, з набранням чинності Кодексом під час прийняття рішення про відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень у справі про банкрутство за клопотанням комітету кредиторів, або під час прийняття рішення про призначення керуючого санацією/ліквідатора, роль господарського суду буде зведена з позицій арбітра до функцій спостерігача-підписанта, який винесенням відповідної ухвали (постанови) не більш, ніж надає процесуального оформлення рішення, прийнятому кредиторами.

Так, практика розгляду арбітражними судами Російської Федерації клопотань кредиторів про відсторонення конкурсного керуючого підсумована Президією Вищого Арбітражного Суду Російської Федерації. Інформаційним листом Президії ВАС РФ від 22.05.2012 № 150 арбітражним судам РФ надано вказівки щодо вирішення відповідних спорів, зокрема: арбітражний суд не може задовольнити клопотання про відсторонення конкурсного керуючого, якщо допущені ним порушення не є суттєвими [9]. За наявності підстав для відсторонення конкурсного керуючого суд вправі відмовити у відстороненні, якщо конкурсне провадження фактично завершене та конкурсним керуючим надано суду звіт про результати проведення конкурсного провадження, підстав для відмови в затвердженні якого немає, оскільки у такому випадку відсторонення не буде сприяти відновленню порушених прав або законних інтересів [9].

На жаль, вітчизняний законодавець фактично позбавляє господарський суд права на прийняття рішення на підставі закону та критичної оцінки позиції кредиторів щодо вагомості підстав і доцільності зміни арбітражного керуючого в залежності від кваліфікації останнього, рівня виконання ним обов'язків у конкретній справі про банкрутство, наявності/відсутності фактів неналежного виконання арбітражним керуючим своїх обов'язків тощо.

Наскільки означена новела у законодавстві сприятиме дійсно забезпеченню більш повного врахування інтересів всіх кредиторів у справі про банкрутство у розрізі контролю за ефективністю діяльності арбітражного керуючого, питання дискусійне. Його вирішення в більшості випадків буде залежати від морально-етичних якостей керівництва конкурсних кредиторів з «контрольним пакетом» голосів у зборах і засіданнях комітету кредиторів боржника, їх готовності поважати права та законні інтереси інших учасників справи про банкрутство взагалі та, зокрема, права і законні інтереси конкурсних кредиторів з невеликою кількістю голосів. Однак, зважаючи на притаманну ринковим відносинам концентрацію суб'єктів господарювання на досягненні власних цілей і максимальному отриманні задоволення саме власних грошових вимог, покладати занадто великі надії на добровільне дотримання кредиторами принципів рівності та справедливості не варто.

Висновки. Цілями і завданнями прийняття Кодексу України з процедур банкрутства були: підвищення ефективності процедур банкрутства, рівня захищеності прав кредиторів, удосконалення процедури продажу майна боржника на аукціоні, підвищення рівня виконання контрактів та судових рішень, врегулювання відносин щодо відновлення платоспроможності фізичних осіб,

які опинилися в скрутній фінансовій ситуації та потребують допомоги з боку держави [8].

Надання нормами Кодексу конкурсним та забезпеченим кредиторам можливості впливати на формування умов продажу майна боржника, визначені законодавцем нові правила продажу майна боржника, зміна порядку звітування арбітражного керуючого про свою діяльність перед кредиторами дійсно сприятимуть підвищенню рівня захищеності всіх кредиторів. Таким чином, зроблено вагомий крок до реформування вітчизняного законодавства про банкрутство у бік прокредиторського регулювання відносин неплатоспроможності.

Україна наразі законодавчо закріпила у пункті 6 частини четвертої статті 28 Кодексу безумовну та суцільну залежність арбітражного керуючого від волонтаристських рішень комітету кредиторів боржника стосовно можливості в подальшому виконувати свої повноваження у справі про банкрутство. Тобто створено передумови для посилення диктату кредиторів, їх втручання у діяльність арбітражного керуючого у справі про банкрутство, узаконено можливість кредиторів вчиняти тиск на арбітражного керуючого та фактично нівельована як така незалежність арбітражного керуючого під час здійснення ним повноважень, задекларована у статті 13 Кодексу. Доцільність такої новели є досить сумнівною з точки зору забезпечення реформування законодавства у бік підвищення ефективності процедур банкрутства.

Список використаних джерел:

1. Круглова О. О. Доведення до банкрутства суб'єктів господарювання. Порівняльно-аналітичне право. 2015. № 5. URL: <http://www.pap.in.ua/index.php/arhiv-vidannja/58>.
2. Чорна Ю. В. Поняття та основні ознаки систем банкрутства. Вісник Національної академії правових наук України. 2016. № 1 (84) URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/16515>.
3. Телюкіна М. В. Признаки и критерии несостоятельности юридического лица. Юридический мир. 1997. № 11. С. 30.
4. Роечко Е. А. Концептуальные особенности национальных систем регулирования несостоятельности. Известия Российского государственного педагогического университета А. И. Герцена. № 34 (74): Аспирантские тетради. Ч. I (общественные и гуманитарные науки): Научный журнал. СПб., 2008. 580 с.
5. Бірюков О. М. Сучасний стан розвитку законодавства про банкрутство. Університетські наукові записки. 2008. № 4 (28).
6. Кодекс України з процедур банкрутства від 18.10.2018 № 2597-VIII. URL: Інтернет: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19>.
7. Закон України від 14.05.1992 № 2343-XII «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», в редакції від 04.04.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>.
8. Пояснювальна записка до проекту Кодексу України з процедур банкрутства URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63518.
9. Обзор практики рассмотрения арбитражными судами споров, связанных с отстранением конкурсных управляющих: Информационное письмо Президи-

ума Высшего Арбитражного Суда Российской Федерации от 22.05.2012 № 150.
URL: http://www.arbitr.ru/as/pract/vas_info_letter/54866.html.

Tetiana Bila, director LLC «Legal Constant», lawyer. Creditors: legal status, scopes of authorities and ability to influence on the bankruptcy procedures and financial recovery of debtors according to the bankruptcy legislation in Ukraine.

The article deals with the peculiarities of the domestic legislative regulation of legal status, the scope of powers, the possibilities for influencing bankruptcy procedures and the actual participation of creditors in the financial rehabilitation of insolvent debtors – individuals-entrepreneurs and legal entities in the context of legal relations: creditors-debtor; secured creditors – bankruptcy creditors; creditors – arbitration manager; creditors – economic court. Particular attention is paid to the problematic issues of ensuring the balance of interests of all participants in bankruptcy cases; a comparative analysis of the relevant legal norms of the current Law of Ukraine «On recovery of a debtor's solvency or declaring a debtor bankrupt» and the novelties to the Bankruptcy Code of Ukraine. The general factors that influence the practice of adoption by the legislator and the subsequent application of legal rules in the field of arrangements in conflict legal relations arising from the application of bankruptcy procedures in the United States, European countries and post-Soviet countries are noted. Possible ways of further improvement of the legislation are discussed to ensure not only the protection of the rights and legitimate interests of all creditors, but also to create the most favourable conditions to prevent the liquidation of potentially solvent debtors who have temporary financial difficulties due to adverse external economic factors. Considering the obvious necessity and priority of preserving the possibility of further economic activities of potentially solvent debtors, the tendencies of development of bankruptcy legislation are analyzed in the context of ensuring the functioning of the economic model, which is fair from the perspective of all participants of financial and economic relations, and effective from the perspective of the national economy: such model that ensures the sustainable development of small, medium and large domestic businesses and the investment attractiveness of the country for foreign partners. The novelties of Ukrainian legislation are analyzed in terms of transparency of the use of instruments for recovery of a debtors' solvency and ensuring a fair distribution of risks of conducting business activities in the domestic market in the conditions of economic crisis.

Key words: balance of interests, creditor, debtor, insolvency, bankruptcy.

Захист прав заставного кредитора в процедурі банкрутства. Новели захисту прав заставних кредиторів за Кодексом України з процедур банкрутства

У статті досліджено питання захисту прав заставного кредитора на всіх стадіях процедури банкрутства (розпорядження майном, санації, ліквідаційної процедури, мирової угоди), яке врегульовано чинним законодавством України про банкрутство. Проведено порівняльний аналіз чинних норм законодавства у цій сфері та положень Кодексу України з питань банкрутства, що незабаром наберуть чинності.

Ключові слова: банкрутство, застава, забезпечений кредитор, майно банкрута, що є предметом забезпечення, згода кредитора на продаж майна, що є предметом забезпечення.

Постановка проблеми. В умовах економічного становища, в якому опинилась Україна на сучасному етапі свого розвитку, особливу увагу привертає питання захисту прав кредиторів. Неможливість належним чином захистити свої права та інтереси в господарських відносинах, невиконання судових рішень постає однією з нагальних проблем діючого українського бізнесу, в тому числі банківських установ. Значні обсяги невиконаних господарських зобов'язань призводять до втрати довіри між контрагентами, виникнення проблем з платоспроможністю та ліквідністю, погіршення репутації як вітчизняного бізнесу зокрема, так і держави взагалі. Певною мірою відсутність належного захисту прав кредиторів спричинило банківську кризу в Україні протягом 2014–2016 рр., що, в свою чергу, позначилося на всій економіці держави.

Чи не єдиним «дієвим» способом забезпечення зобов'язань в Україні є застава. Наявність застави надає кредитору можливість сподіватися, що зобов'язання буде виконано в повному обсязі та в узгоджені строки. Але дуже часто перед заставними кредиторами постає проблема неможливості задовольнити свої вимоги за рахунок заставного майна, в тому числі під час процедури банкрутства боржника.

Розроблення та прийняття Кодексу України з процедур банкрутства (далі – Кодекс) відбувалися на фоні стрімкого зростання кількості прострочених та непрацюючих кредитів у банківській системі України. Тому природно, що

законодавець приділив особливу увагу питанню захисту прав заставних кредиторів у процедурі банкрутства.

Отже, виникає необхідність провести порівняльний аналіз чинних процедур банкрутства з новелами Кодексу та спробувати визначитися, чи належним чином захищені права заставодержателя в Кодексі, що незабаром набере чинності.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про заставу» застава – це спосіб забезпечення зобов'язань, якщо інше не встановлено законом. В силу застави кредитор (заставодержатель) має право в разі невиконання боржником (заставодавцем) забезпеченого заставою зобов'язання одержати задоволення з вартості заставленого майна переважно перед іншими кредиторами. Аналогічна норма також міститься у статті 572 ЦК України [4].

Стаття 589 ЦК України передбачає, що у разі невиконання зобов'язання, забезпеченого заставою, заставодержатель набуває право звернення стягнення на предмет застави. За рахунок предмета застави заставодержатель має право задовольнити в повному обсязі свою вимогу, що визначена на момент фактичного задоволення, включаючи сплату процентів, неустойки, відшкодування збитків, завданих порушенням зобов'язання, необхідних витрат на утримання заставленого майна, а також витрат, понесених у зв'язку із пред'явленням вимоги, якщо інше не встановлено договором.

Частина третя статті 590 ЦК України встановлює, що у разі ліквідації юридичної особи-заставодавця заставодержатель набуває право звернення стягнення на заставлене майно незалежно від настання строку виконання зобов'язання, забезпеченого заставою [3].

Тобто наявність забезпечення зобов'язання у вигляді застави передбачає прелегійоване становище кредитора порівняно з іншими кредиторами боржника.

Питання захисту прав заставного кредитора знаходить своє відображення у чинному Законі України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі – Закон) на всіх стадіях процедури банкрутства. Також спробуємо проаналізувати основні положення та норми Кодексу, які будуть захищати законні права та інтереси заставного кредитора в справах про банкрутство.

Під час порушення справи та процедури розпорядження майном

Відповідно до пункту 5 частини третьої статті 11 Закону до заяви боржника додаються: перелік майна, що перебуває у заставі або є обтяженим у інший спосіб, його місцезнаходження, вартість, а також інформація про кредиторів, на користь яких вчинено обтяження майна боржника, їх ім'я або найменування, місцезнаходження або місце проживання, ідентифікаційні коди юридичних осіб або реєстраційний номер облікової картки платника податків (за наявності), суми їх грошових вимог, підстави виникнення зобов'язань, а також строки їх виконання згідно із законом або договором.

Згідно з частиною восьмою статті 23 Закону розпорядник майна зобов'язаний окремо внести до реєстру вимоги кредиторів, які забезпечені заставою майна боржника, згідно з їхніми заявами, а за їх відсутності – згідно з даними обліку боржника, а також внести окремо до реєстру відомості про майно боржника, яке є предметом застави згідно з державним реєстром застав [1].

Отже, майно боржника, що перебуває в заставі, підлягає особливому обліку з метою забезпечити право заставодержателя на задоволення своїх вимог з такого майна.

Ця норма перейшла також до Кодексу з чинного Закону, а саме: частина восьма статті 45 Кодексу встановлює, що розпорядник майна зобов'язаний окремо повідомити господарський суд про вимоги кредиторів, які забезпечені заставою майна боржника, згідно з їхніми заявами, а за відсутності таких заяв – згідно з даними обліку боржника, а також внести окремо до реєстру відомості про майно боржника, яке є предметом застави згідно з відповідним державним реєстром [2].

Під час процедури санації

Стаття 30 Закону передбачає обов'язкове погодження плану санації забезпеченими кредиторами.

Так, план санації протягом семи днів від дня прийняття комітетом кредиторів рішення про його схвалення затверджується всіма забезпеченими кредиторами.

Якщо будь-хто із забезпечених кредиторів заперечує проти погодження плану санації, інші забезпечені кредитори можуть прийняти одне з таких рішень:

- про виділ забезпечених речей із майна боржника, їх продаж на аукціоні в порядку, встановленому цим Законом, та задоволення вимог такого кредитора за рахунок отриманих від продажу коштів;
- про викуп боргу відповідно до відомостей реєстру вимог кредиторів.

Якщо всі забезпечені кредитори заперечують проти погодження плану санації, інші кредитори можуть прийняти одне з таких рішень:

- про виділ забезпечених речей із майна боржника, їх продаж на аукціоні в порядку, встановленому цим Законом, та задоволення вимог забезпечених кредиторів за рахунок отриманих від продажу коштів;
- про викуп боргу відповідно до відомостей реєстру вимог кредиторів [1].

Розділ III Кодексу, який присвячений процедурі санації, вніс деякі новації щодо прав забезпечених кредиторів у цій процедурі.

Так, стаття 52 Кодексу передбачає, що з метою прийняття рішення про схвалення або відхилення плану санації усі конкурсні кредитори поділяються на класи. Кредитори, включені до кожної черги, формують окремий клас кредиторів. Кредитор, вимоги якого підлягають включенню до двох і більше черг, підлягає включенню відповідно до двох і більше класів кредиторів. Вимоги забезпечених кредиторів утворюють окремий клас, до якого включаються вимоги у тій їх частині, яка забезпечена заставою майна. У частині вимог, не забезпечених заставою, вимоги таких кредиторів підлягають включенню до класу незабезпечених кредиторів. Якщо планом санації передбачається зміна пріоритету вимог забезпечених кредиторів, план санації має бути схвалений кожним таким кредитором.

Частиною четвертою зазначеної статті встановлено, що план санації вважається схваленим класом забезпечених кредиторів, якщо за схвалення плану санації віддано дві третини голосів кредиторів, включених до класу забезпечених кредиторів, а також якщо за схвалення плану санації проголосувало не менше половини кредиторів, які мають право голосу в цьому класі. В іншому випадку вважається, що план санації відхилений відповідним класом кредиторів. Крім

того, план санації може містити умову про надання права одному або декільком забезпеченим кредиторам звернути стягнення на заставлене майно після затвердження плану санації господарським судом. У такому випадку такі забезпечені кредитори (у межах вимог, забезпечених заставою) не беруть участі у голосуванні щодо питання про схвалення, внесення змін або відхилення плану санації [2].

Під час ліквідаційної процедури

Частиною четвертою статті 42 Закону передбачено, що майно банкрута, що є предметом забезпечення, не включається до складу ліквідаційної маси і використовується виключно для задоволення вимог кредитора за зобов'язаннями, які воно забезпечує.

Продаж майна банкрута, що є предметом забезпечення, здійснюється в порядку, передбаченому цим Законом, виключно за згодою кредитора, вимоги якого воно забезпечує, або суду.

Кошти, що залишилися після задоволення забезпечених вимог та покриття витрат, пов'язаних з утриманням, збереженням та продажем предмета забезпечення, підлягають включенню до складу ліквідаційної маси [1].

У випадку відкриття ліквідаційної процедури частина третя статті 61 Кодексу встановлює, що за рахунок коштів, отриманих від реалізації майна, що є предметом забезпечення, відшкодовуються витрати, пов'язані з утриманням та збереженням такого майна, сплачується винагорода оператора електронного майданчика. Склад та розмір таких витрат підлягають погодженню в порядку, визначеному цим Кодексом. Кошти, що залишилися після здійснення зазначених виплат, використовуються виключно для задоволення вимог кредиторів за зобов'язаннями, які забезпечує таке майно. Установлення саме такого порядку вбачається справедливим, оскільки трапляються випадки, коли все майно підприємства-банкрута перебуває в заставі, але існує об'єктивна необхідність відшкодувати витрати ліквідатора щодо утримання заставленого майна, його охорони та витрати, пов'язані з реалізацією такого майна.

Статтею 75 Кодексу передбачено необхідність визначення умов продажу арбітражним керуючим, який визначає умови продажу за погодженням з комітетом кредиторів та забезпеченим кредитором (щодо майна, яке є предметом забезпечення). До обов'язкових умов продажу належать: склад майна (лот); початкова ціна; крок аукціону.

Якщо продажу підлягає майно, яке є предметом забезпечення, до умов продажу належить також умова про витрати, пов'язані з утриманням, збереженням та продажем цього майна, які підлягають відшкодуванню з коштів, отриманих від реалізації такого майна (частина третя зазначеної статті).

Якщо до складу майна може входити майно, яке не є предметом забезпечення, і майно, яке є предметом забезпечення, умови продажу розглядаються і комітетом кредиторів, і забезпеченими кредиторами. При цьому в початковій ціні окремо виділяється початкова ціна обох зазначених видів майна. Кошти, отримані від продажу такого лота, розподіляються між забезпеченими кредиторами та іншими кредиторами пропорційно до початкової ціни майна, що є предметом забезпечення, та іншого майна.

Відповідно до частини сьомої статті 75 Кодексу в разі якщо комітет кредиторів або забезпечений кредитор прийняв рішення про відмову в наданні згоди на продаж майна або не прийняв жодного рішення на засіданні комітету кредиторів чи протягом 20 днів з дня, коли забезпечений кредитор одержав чи мав одержати умови продажу, або якщо арбітражний керуючий не згоден з прийнятим комітетом кредиторів або забезпеченим кредитором рішенням, арбітражний керуючий зобов'язаний звернутися до суду. У такому разі умови аукціону визначаються судом [2].

Новелою Кодексу є можливість продажу майна забезпеченому кредитору, передбачена статтею 81.

Так, якщо майно боржника, що є предметом забезпечення, не продано на повторному аукціоні, кредитор, вимоги якого воно забезпечує, має право протягом 20 днів з дня закінчення цього аукціону звернутися до арбітражного керуючого із заявою про продаж йому непроданого майна. Арбітражний керуючий протягом трьох днів складає протокол про продаж забезпеченому кредитору майна за початковою вартістю повторного аукціону.

Якщо майно боржника, що є предметом забезпечення, не продано на другому повторному аукціоні, кредитор, вимоги якого воно забезпечує, має право протягом 20 днів з дня закінчення цього аукціону звернутися до арбітражного керуючого із заявою про продаж йому непроданого майна. Арбітражний керуючий протягом трьох днів складає протокол про продаж забезпеченому кредитору майна за початковою ціною другого повторного аукціону [2].

Тобто заставний кредитор отримав можливість набути право власності на предмет забезпечення, якщо він вважає, що подальша реалізація такого майна не призведе до задоволення його вимог, які забезпечені заставою.

Під час мирової угоди

Відповідно до статті 77 Закону мирова угода може бути укладена на будь-якій стадії провадження у справі про банкрутство. Рішення про укладення мирової угоди від імені кредиторів приймається комітетом кредиторів більшістю голосів кредиторів – членів комітету та вважається прийнятим за умови, що всі кредитори, вимоги яких забезпечені заставою майна боржника, висловили письмову згоду на укладення мирової угоди.

Окремо законодавець передбачив порядок схвалення мирової угоди забезпеченими кредиторами, який визначений статтею 80 Закону.

Так, мирова угода протягом семи днів від дня прийняття комітетом кредиторів рішення про її укладення схвалюється забезпеченими кредиторами. Для схвалення мирової угоди потрібна згода всіх забезпечених кредиторів.

Якщо будь-хто із забезпечених кредиторів заперечує проти схвалення мирової угоди, інші забезпечені кредитори можуть прийняти одне з таких рішень:

- про виділ забезпечених речей із майна боржника, їх продаж на аукціоні в порядку, встановленому цим Законом, та задоволення вимог такого кредитора за рахунок отриманих від продажу коштів;
- про викуп боргу відповідно до відомостей реєстру вимог кредиторів.

Якщо всі забезпечені кредитори заперечують проти схвалення мирової угоди, інші кредитори можуть прийняти одне з таких рішень:

- про виділ забезпечених речей з майна боржника, їх продаж на аукціоні в порядку, встановленому цим Законом, та задоволення вимог забезпечених кредиторів за рахунок отриманих від продажу коштів;
- про викуп боргу відповідно до відомостей реєстру вимог кредиторів [1].

Слід звернути увагу, що Кодексом взагалі не передбачено укладення мирової угоди під час провадження у справі про банкрутство. Можна дійти висновку, що в цьому випадку господарські суди повинні керуватися нормами Господарського процесуального кодексу України, в якому цьому питанню присвячено лише дві статті – 192 і 193 [5]. Неврегульованість зазначеного питання дає підстави вважати, що проблема укладення мирової угоди в процедурі банкрутства відкриє широкі можливості для різноманітної судової практики господарським судам усіх інстанцій.

Отже, проаналізувавши норми Кодексу, можна зробити висновок, що законодавець зробив крок вперед у питанні захисту інтересів заставних кредиторів у справах про банкрутство. Але лише практика застосування норм нового Кодексу дасть відповідь на питання, чи належним чином захищені права таких кредиторів у процедурі банкрутства та яким чином забезпечені кредитори матимуть можливість реалізувати свої права та захистити охоронювані законом інтереси.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (у редакції Закону від 22.12.2011 р. № 4212-VI). Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2012. № 32–33. Ст. 413.
2. Кодекс України з процедур банкрутства. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2019. № 19. Ст. 74.
3. Цивільний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. № 40. Ст. 356.
4. Закон України «Про заставу». Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1992. № 47. Ст. 642.
5. Господарський процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1992. № 6. Ст. 56.

Yevhen Kolisnychenko, legal counsel, LLC «Legal Constant». Protection of the rights of the mortgage lender in bankruptcy procedure. Novels of protection the rights of mortgage lenders according to the Ukrainian Code of Bankruptcy Procedure.

The article investigates the protection of the rights of the mortgagee at all stages of the bankruptcy procedure (disposal of property, rehabilitation, liquidation procedure, amicable settlement), which is governed by the current bankruptcy law of Ukraine. A comparative analysis of the current norms of the legislation in this field and the provisions of the Bankruptcy Code of Ukraine, which will come into force soon, is carried out.

Key words: *bankruptcy, pledge, secured creditor, bankrupt property being secured, creditor's consent to sell secured property.*

Відповідальність керівника боржника та його учасників у процедурі банкрутства

В умовах нестабільної економічної ситуації, що склалася сьогодні в Україні, боржники все частіше стають неспроможними в розрахунках зі своїми кредиторами, що негативно впливає на стабільність ділового обороту. Як правило, застосування до таких боржників процедур банкрутства виявляється малоефективним і розмір вимог кредиторів суттєво перевищує вартість майна боржника. Часто відсутність майнових активів у боржника є результатом дій його засновників чи органів управління, у зв'язку з чим постає питання про притягнення таких осіб до відповідальності у межах справи про банкрутство. Метою статті є наукове осмислення та формування пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання інституту відповідальності засновників (учасників, акціонерів) та керівника боржника у справі про банкрутство, розширення та уточнення понятійно-категоріального апарату права неспроможності (банкрутства). Установлено, що вітчизняне законодавство передбачає різноманітні заходи відповідальності фізичних та юридичних осіб у процедурі банкрутства. Аналіз вітчизняного законодавства змушує констатувати відсутність єдності у понятійно-категоріальному апараті інституту відповідальності фізичних та юридичних осіб за неправомірні дії у банкрутстві. Для цілісності регулювання інституту відповідальності фізичних та юридичних осіб за їх неправомірні дії у банкрутстві автором запропоновано використовувати термін «особа, що контролює боржника», яким охоплювати засновників (учасників, акціонерів) боржника, його керівника, а також інших осіб, які мають право давати обов'язкові для виконання боржником вказівки чи які мають можливість іншим чином визначати його дії; досліджуються проблемні аспекти припинення повноважень керівника боржника у процедурі розпорядження майном; аналізується судова практика притягнення засновників боржника до субсидіарної відповідальності. Автор доходить висновку, що кримінальна та адміністративна відповідальність (виконуючи здебільшого каральну функцію) не забезпечують належного захисту майнових прав кредиторів неспроможного боржника, у зв'язку з чим важливого значення набуває матеріальна та процесуальна відповідальність осіб, що контролюють боржника, у межах справи про банкрутство, яким і приділена основна увага у цій статті.

Ключові слова: банкрутство; боржник; неспроможність; юридична відповідальність; засновники боржника; керівник боржника; особа, що контролює боржника.

Постановка проблеми. Притягнення до відповідальності керівника боржника та його учасників у межах справи про банкрутство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відсутність майнових активів у боржника та банкрутство часто є результатом дій його засновників чи органів управління, у зв'язку з чим постає питання про притягнення таких осіб до відповідальності у межах справи про банкрутство. Актуальним та необхідним видається дослідження інституту притягнення осіб, пов'язаних з особою боржника, до відповідальності за протиправні дії у банкрутстві. Адже, як доречно зазначає В. Резнікова, необхідною передумовою ефективної боротьби зі зловживанням правом є його наукові дослідження із подальшим впровадженням їх результатів у правотворчу, правореалізаційну та правозастосовну практику.

Інститут банкрутства став темою досліджень для багатьох вітчизняних учених, серед яких можна назвати О. Беляневич, І. Вечірка, Л. Грабован, О. Подцерковного, Б. Полякова, П. Пригузу, В. Радзивілюк та ін. Однак варто констатувати, що питанням притягнення засновників (учасників, акціонерів) та керівника боржника до відповідальності у справі про банкрутство у науковій літературі присвячено недостатньо уваги. У зв'язку з цим виникає потреба детального дослідження відповідальності фізичних та юридичних осіб, які відповідно до свого статусу здійснюють вплив на боржника, у межах справи про банкрутство, виявлення та аналізу проблем, що виникають у правозастосуванні у цій сфері, та вироблення можливих шляхів їх вирішення.

Метою дослідження є наукове осмислення та формування пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання інституту відповідальності засновників (учасників, акціонерів) і керівника боржника у справі про банкрутство, розширення та уточнення понятійно-категоріального апарату права неспроможності (банкрутства).

Виклад основного матеріалу. Для всебічного дослідження проблематики відповідальності засновників (учасників, акціонерів) боржника насамперед звернемося до окремих аспектів сутності юридичної особи. Однією з цілей створення юридичної особи, як правило, є зменшення ризиків майнових втрат засновників (учасників, акціонерів) через обмеження відповідальності кожного з них розміром свого внеску. Створюючи юридичну особу, її засновники фактично перекладають можливі ризики майнових втрат на новоствореного суб'єкта права, чітко розмежовуючи власність і відповідальність фізичних осіб – засновників від власності та відповідальності створеної ними юридичної особи (окрім повних товариств та повних учасників командитних товариств). Банкрутство ж юридичної особи уособлює крах економічної діяльності такого суб'єкта господарювання і є тим самим ризиком, у разі настання якого засновники й обрали обмеження своєї відповідальності сумою свого внеску. Загальний принцип, на якому ґрунтується законодавство про неспроможність держав світу, побудований на презумпції добропорядності боржника. Однак законодавець не може байдуже ставитися до причин неспроможності суб'єктів під-

приємницької діяльності і жодним чином не реагувати на дії чи бездіяльність засновників і керівництва боржника, що призвели до банкрутства останнього.

Зважаючи на викладене, законодавець передбачив різні види відповідальності за неправомірні дії засновників (учасників) та службових осіб боржника: кримінальну (стаття 219 Кримінального кодексу України (далі – КК України)) та адміністративну (статті 164¹⁵, 166¹⁶, 166¹⁷ Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП)). Крім того, Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі – Закон про банкрутство) також передбачає певні види відповідальності для недобросовісних засновників (учасників, акціонерів) та керівника боржника.

Аналіз вітчизняного законодавства змушує констатувати відсутність єдності у понятійно-категоріальному апараті інституту відповідальності фізичних та юридичних осіб за неправомірні дії у банкрутстві. Так, КК України та КУпАП передбачають відповідальність засновників (учасників) і службових осіб суб'єкта господарювання, а Закон про банкрутство оперує поняттями «засновники (учасники, акціонери) боржника», «власник майна боржника (уповноважена ним особа)», «керівник боржника». Така невизначеність, на нашу думку, перешкоджає цілісності правового регулювання інституту відповідальності зазначених осіб за неправомірні дії у банкрутстві. У зв'язку з цим вважаємо за потрібне ввести єдиний термін, яким було б можливо об'єднати засновників, учасників, акціонерів, керівника та службових осіб боржника, – «особа, що контролює боржника», який широко використовується у зарубіжному законодавстві та правовій доктрині. Так, наприклад, у 2017 р. Федеральний Закон Російської Федерації «Про неспроможність (банкрутство)» було доповнено статтею 61.10 «Контролююча боржника особа», під якою розуміється: <...> фізична або юридична особа, яка має або мала не більше, ніж за три роки, що передували виникненню ознак банкрутства, а також після їх виникнення до прийняття арбітражним судом заяви про визнання боржника банкрутом, право давати обов'язкові для виконання боржником вказівки або можливість іншим чином визначати дії боржника, у тому числі щодо здійснення угод та встановлення їх умов.

Вважаємо, що термін «особа, що контролює боржника» може бути прийнятний і українською правовою доктриною. Цим терміном пропонуємо охоплювати засновників (учасників, акціонерів) боржника, його керівника, а також інших осіб, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають можливість іншим чином визначати його дії.

Кримінальна та адміністративна відповідальність осіб, що контролюють боржника, виконує здебільшого каральну функцію і не сприяє зменшенню майнових втрат кредиторів неспроможного боржника. Набагато ефективнішою у цьому аспекті є відповідальність, передбачена Законом про банкрутство, хоча її ще досить рідко застосовують на практиці. На нашу думку, зазначену відповідальність осіб, що контролюють боржника, у межах справи про банкрутство можна умовно поділити на два види – процесуальну та матеріальну. До процесуальної відповідальності можна віднести припинення повноважень керівника боржника, а до матеріальної – солідарну та субсидіарну відповідальність за-

сновників (учасників, акціонерів) та керівника боржника. У межах цього дослідження ми детально зупинимося саме на матеріальній та процесуальній відповідальності зазначених осіб у межах справи про банкрутство.

Припинення повноважень керівника боржника у процедурі розпорядження майном є радикальною дією, оскільки обов'язок управління боржником покладається на розпорядника майна, зміст функцій якого у межах зазначеної судової процедури не передбачає втручання у господарську діяльність боржника. Тобто законодавець передбачив подібний механізм як виняток із загального правила. Питання відсторонення керівника боржника взагалі є досить спірним і не завжди виправданим, у зв'язку з чим на практиці часто одразу після введення процедури санації керуючий санацією приймає рішення про поновлення керівника боржника на посаді. Як зазначає О. Степанов, з одного боку, некваліфіковане управління боржником є причиною господарських бід боржника, а з другого – ці труднощі також бувають наслідками зовнішніх причин, не пов'язаних із кваліфікацією керівника. Дійсно, керівник боржника набагато краще знає специфіку господарської діяльності підприємства, тому доцільним і виправданим є залучення арбітражним керуючим керівника боржника до управління підприємством, щодо якого застосовується процедура санації.

Відсторонення від посади керівника боржника та виконавчих органів його управління регламентується частиною другою статті 18 та частиною дванадцятю статті 22 Закону про банкрутство. При цьому наведені норми права по-різному визначають як предмет свого регулювання, так і саму процедуру відсторонення від посади керівника боржника та виконавчих органів його управління. Зокрема, у частині другій статті 18 Закону про банкрутство йдеться про відсторонення керівника боржника від посади та покладення його обов'язків на розпорядника майна, натомість у частині дванадцятій статті 22 – про припинення повноважень керівника боржника та виконавчих органів його управління з покладенням тимчасового виконання відповідних обов'язків на розпорядника майна до призначення в порядку, визначеному законодавством та установчими документами, нового керівника боржника та виконавчих органів управління боржника. Тобто у першому випадку йдеться про відсторонення лише керівника боржника від посади та покладення його обов'язків на розпорядника майна без конкретизації – на постійній основі чи тимчасово, а у другому – законодавець обумовив припинення повноважень керівника боржника та виконавчих органів його управління з покладенням тимчасового виконання відповідних обов'язків на розпорядника майна. Таким чином, маємо правову невизначеність, яка може призвести до різного застосування судами Закону про банкрутство і, як наслідок, різної судової практики. Зважаючи на наведені правові норми, заявник самостійно обирає ту правову норму, яку вважає за потрібне застосувати: частину другу статті 18 чи частину дванадцятю статті 22 Закону про банкрутство, а суд, враховуючи принцип диспозитивності, повинен розглянути подану заяву згідно з тими правовими нормами, на які посилався заявник.

Правовий аналіз частини другої статті 18 Закону про банкрутство не дає чіткої відповіді, на який термін слід відсторонити керівника боржника від по-

сади та покласти виконання його обов'язків на розпорядника майна. Вважаємо, що відсторонення керівника боржника від посади має відбуватися тимчасово з таких підстав. По-перше, зазначена правова норма міститься у статті 18 «Забезпечення вимог кредиторів» Закону про банкрутство, а забезпечення вимог, як відомо, має тимчасовий характер. По-друге, покладення обов'язків керівник боржника на розпорядника майна на постійній основі суперечитиме положенням частини дванадцятої статті 22 Закону про банкрутство. Таким чином, можна дійти висновку, що Закон про банкрутство передбачає лише тимчасове припинення повноважень керівника боржника та виконавчих органів його управління. Однак практика свідчить про те, що не завжди тимчасове припинення повноважень керівника боржника дає змогу вирішити проблеми, які виникають у процедурі розпорядження майном. Крім того, доводиться констатувати, що тимчасове відсторонення керівника боржника не завжди діє ефективно і досягає своєї мети. Вихід із цієї ситуації вбачаємо у покладенні обов'язків керівника боржника на розпорядника майна не тимчасово, а на постійній основі.

Що ж до матеріальної відповідальності осіб, які контролюють боржника, то сюди слід віднести солідарну і субсидіарну відповідальність. Варто констатувати, що Закон про банкрутство містить відповідні положення фрагментарно і нечітко, що свідчить про недостатню увагу законодавця до таких правовідносин і, як наслідок, складність у застосуванні відповідних положень Закону про банкрутство. Так, одним з обов'язків розпорядника майна є «виявлення (за наявності) ознаки фіктивного банкрутства, доведення до банкрутства, приховування стійкої фінансової неспроможності, незаконних дій у разі банкрутства» (абзац шостий частини третьої статті 22 Закону про банкрутство). Більш детально питання відповідальності власників майна боржника та його керівників наведено у частині шостій статті 95 Закону про банкрутство, яка передбачає: власник майна боржника (уповноважена ним особа), керівник боржника, голова ліквідаційної комісії (ліквідатор), які допустили порушення вимог частини першої цієї статті (недотримання ліквідатором (ліквідаційною комісією) обов'язку звернутися до господарського суду із заявою про порушення справи про банкрутство такої юридичної особи), несуть солідарну відповідальність за незадоволення вимог кредиторів.

Це питання підлягає розгляду господарським судом при проведенні ліквідаційної процедури відповідно до Закону про банкрутство. У разі виявлення такого порушення про це зазначається в ухвалі господарського суду про затвердження ліквідаційного балансу та звіту ліквідатора банкрута, що є підставою для подальшого звернення кредиторів до власника майна боржника (уповноваженої ним особи), керівника боржника, голови ліквідаційної комісії (ліквідатора).

Із наведеної правової конструкції незрозуміло, як саме відбувається фіксація виявленого арбітражним керуючим вказаного порушення та чи повинні залучатися власники майна боржника (уповноважені ними особи), керівник боржника або ж голова ліквідаційної комісії (ліквідатор) до участі у справі на стадії затвердження ліквідаційного балансу та звіту ліквідатора банкрута.

Вважаємо, що, керуючись засадами змагальності, особи, про права та обов'язки яких ідеться в ухвалі суду, обов'язково повинні залучатися до участі у справі і брати участь у затвердженні ліквідаційного балансу та звіту ліквідатора банкрута. За таких умов процедура затвердження звіту ліквідатора набуває ознак змагального процесу, в якому ліквідатор має довести порушення вказаними особами положень ч. 6 ст. 95 Закону про банкрутство, а останні будуть доводити зворотнє. Аналіз судової практики засвідчив про відсутність подібних випадків. Це зумовлено, як зазначалося вище, недосконалістю правового регулювання, складністю доказування і, зрештою, відсутністю потреби у цьому в арбітражного керуючого. Ця проблема є характерною не лише для українського законодавства. Зокрема, російський дослідник Ю. Канцер зазначає, що проаналізована практика довела, що притягнути контролюючу боржника особу до солідарної відповідальності досить проблематично в аспекті доказування.

Питання субсидіарної відповідальності осіб, що контролюють боржника, також є напрочуд актуальним, особливо у контексті останньої судової практики Верховного Суду. Л. Грабован у своєму дисертаційному дослідженні зазначає, що питання запровадження та реалізації субсидіарної відповідальності держави та територіальних громад за боргами заснованих ними підприємств систематично порушується у науковій літературі. Зі свого боку, О. Подцерковний зазначає: «<...> система виключень із права банкрутства має будуватися на автоматичній трансформації боргу суб'єкта, що виключається законодавством із права банкрутства, на субсидіарний борг держави чи територіальної громади із віднесенням цього боргу до внутрішнього державного боргу або місцевого боргу, погашення якого має законодавчі механізми реалізації поза волевиявленням органів влади чи громади (Бюджетний кодекс, Закон України «Про державний внутрішній борг України»)».

На думку М. Струця, «доволі часто у судовій практиці застосовується субсидіарна відповідальність власників підприємств, в тому числі аграрних, у випадку наявності висновків про доведення боржника до банкрута, складених на підставі проведеного аналізу щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства. Даний аналіз проводиться розпорядником майна боржника у справах про банкрутство, а в його проведенні виявляються ознаки дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства.

Закон про банкрутство дуже фрагментарно окреслює субсидіарну відповідальність засновників та керівника боржника у межах справи про банкрутство. Так, відповідно до ч. 5 ст. 41 Закону про банкрутство:

<...> під час здійснення своїх повноважень ліквідатор має право заявити вимоги до третіх осіб, які відповідно до законодавства несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями боржника у зв'язку з доведенням його до банкрутства. Розмір зазначених вимог визначається з різниці між сумою вимог кредиторів і ліквідаційною масою. У разі банкрутства боржника з вини його засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі з вини керівника боржника, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають можливість іншим чином визначати його дії, на засновників (учасників, акціонерів) боржника – юридичної особи або інших осіб у разі недостатнос-

ті майна боржника може бути покладена субсидіарна відповідальність за його зобов'язаннями».

Б. Поляков у коментарі до згаданої статті зазначає: «<...> це може мати місце у випадку реорганізації боржника або передачі його активів третім особам і т.д. Однак у всіх випадках дії цих осіб повинні бути прямо направлені на виведення майна боржника з його балансу або укладення завідомо збиткових договорів, прийняття на себе зобов'язань поручительства, застави, переведення боргу і т.д.»

Аналіз наведених положень Закону про банкрутство дає змогу дійти висновку, що вимоги про притягнення третіх осіб до субсидіарної відповідальності ліквідатор може заявляти тільки після остаточного формування ліквідаційної маси. У зв'язку з цим виникає запитання: що робити ліквідатору у разі, якщо ліквідаційна маса ще остаточно не сформована, а підстави для притягнення засновників до субсидіарної відповідальності вже є? Це питання є актуальним через те, що потенційні відповідачі, поки триває формування ліквідаційної маси, можуть «підготуватися» та вжити заходів із продажу власних активів з метою, щоб у майбутньому у них не було майна, на яке можна було б звертати стягнення в рахунок субсидіарної відповідальності.

Крім того, доведення до банкрутства має бути обґрунтованим певними доказами. Насамперед ліквідатор має здійснити аналіз фінансово-господарського стану боржника та зробити висновок про наявність у діях засновників чи керівника банкрута вини у настанні стійкої неплатоспроможності підприємства. Суд, зі свого боку, має оцінити інші докази, з яких вбачається, що саме протиправні дії засновників чи керівника боржника призвели до банкрутства останнього (дослідити договори боржника, видаткові накладні, виписки з банківських рахунків тощо).

Норми Закону про банкрутство щодо притягнення засновників та керівника боржника до субсидіарної відповідальності тривалий час були недієвими, оскільки національні суди не ризикували притягувати осіб, що контролюють боржника, до відповідальності у зв'язку з доведенням його до банкрутства без встановлення факту такого доведення у відповідному вирокі суду, що набрав законної сили. Одним із перших судів в Україні, який почав активно використовувати інститут притягнення засновників боржника до субсидіарної відповідальності за доведення до банкрутства, став Господарський суд Херсонської області, який ще у 2014 р. у справі № 5024/1780/2011 визнав факт доведення до банкрутства Комунального підприємства «Херсонкомунсервіс» його засновником – Херсонською міською радою та повністю задовольнив вимоги ліквідатора про покладання субсидіарної відповідальності на засновника боржника, стягнувши з Херсонської міської ради на користь банкрута грошові кошти в сумі 382 578,21 грн.

Свою позицію з цього питання 30 січня 2018 року висловив і новостворений Верховний Суд у справі № 923/862/15, переглядаючи у касаційному порядку ухвалу того самого Господарського суду Херсонської області та постанову Одеського апеляційного господарського суду. Верховний Суд підтримав позицію судів першої та апеляційної інстанцій і вказав, що чинне законодавство

України не пов'язує можливість покладення субсидіарної відповідальності на відповідних осіб згідно з частиною п'ятою статті 41 Закону про банкрутство з обов'язковою наявністю вироку/вироків відносно таких осіб.

Отже, Верховний Суд, по суті, «дав зелене світло» судам першої інстанції у питанні притягнення засновників та керівника боржника до субсидіарної відповідальності, однак нормативно-правове регулювання цього питання сьогодні є недостатнім, у зв'язку з чим на практиці може виникати чимало запитань. Так, розмір такої відповідальності визначається з різниці між сумою вимог кредиторів і ліквідаційною масою. Але не завжди винні особи можуть завдати своїми діями збитків на відповідну суму (можливо, протиправні дії засновника чи керівника боржника не мали масштабного характеру, а тому відсутні підстави для притягнення їх до відповідальності у межах всієї різниці між сумою вимог кредиторів і ліквідаційною масою). Також не зовсім вдалою, на нашу думку, є сама законодавча конструкція інституту притягнення засновників до субсидіарної відповідальності, оскільки фактично протиправність дій має мати своїм наслідком доведення боржника до банкрутства, а відповідальність по суті настає за нестачу коштів для здійснення розрахунків із кредиторами. Усе це потребує детального дослідження і врахування при внесенні змін до законодавства про банкрутство.

Висновки. Вітчизняне законодавство передбачає різноманітні заходи відповідальності фізичних та юридичних осіб за протиправні дії у банкрутстві. Для цілісності регулювання інституту відповідальності фізичних та юридичних осіб за їх неправомірні дії у банкрутстві вважаємо за доцільне використовувати термін «особа, що контролює боржника», яким охоплювати засновників (учасників, акціонерів) боржника, керівника останнього, а також інших осіб, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають можливість іншим чином визначати його дії. Кримінальна та адміністративна відповідальність (виконуючи здебільшого каральну функцію) не забезпечують належного захисту майнових прав кредиторів неплатоспроможного боржника, у зв'язку з чим важливого значення набуває матеріальна і процесуальна відповідальність осіб, що контролюють боржника, у межах справи про банкрутство. Так, матеріальна відповідальність засновників (учасників, акціонерів) та керівника боржника надає можливість хоча б частково компенсувати майнові втрати кредиторів за рахунок власних коштів осіб, що контролюють боржника, а процесуальна відповідальність у вигляді відсторонення керівника боржника від посади дає змогу усунути від керівництва боржником недобросовісного управління і тим самим підвищити ефективність судових процедур, що застосовуються до неплатоспроможного боржника.

Список використаних джерел:

1. Резнікова В. Відповідальність у господарському процесі за зловживання процесуальними правами та заходи процесуального примусу. Право України. 2017. № 9. С. 101.
2. Пригуза П., Пригуза А. Науково-практичний коментар Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкру-

том» у редакції з 18 січня 2013 року (доктринальне тлумачення норм права неплатоспроможності та статей 1–21 (ТДС 2013).

3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 09.05.2018).

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984. № 8073-X. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 09.05.2018).

5. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14.05.1992 № 2343-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 31. Ст. 440.

6. О несостоятельности (банкротстве): Федеральный Закон Российской Федерации от 26 октября 2002 г. № 127-ФЗ. URL: http://www.consultant.ru/document/Cons_doc_LAW_39331/ (дата обращения: 01.03.2018).

7. Степанов А. Предупреждение банкротства в рамках производства по делу о банкротстве: теория и практика. К.: КТН, 2008.

8. Бутирська І. Правовий статус учасників справи про банкрутство. Чернівці: Технодрук, 2017. 147 с.

9. Канцер Ю. Привлечение к субсидиарной ответственности контролирующего должника лиц в рамках дела о банкротстве. Общество: политика, экономика, право. 2011. № 4. С. 128–134.

10. Грабован Л. І. Погашення вимог кредиторів у процедурі банкрутства: теорія і практика: монографія. Одеса: Фенікс, 2018. 308 с.

11. Струць М. Банкрутство та відповідальність власників агропідприємств власним майном. URL: <http://imgpartners.com.ua/company/publications/vidpovidalnist-vlasnikiv-749-749-749> (дата звернення: 30.04.2018).

12. Ухвала Господарського суду Херсонської області від 06.11.2014 у справі № 5024/1780/2011. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/41407626> (дата звернення: 30.04.2018).

13. Постанова Верховного Суду від 30.01.2018 у справі № 923/862/15. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72008724> (дата звернення: 30.04.2018).

Vitalii Lukashuk, Deputy Director LLC «Legal Constant». Liability of the debtor's manager and debtor's participants in the bankruptcy procedure.

Given the unstable economic situation existing currently in Ukraine, debtors become insolvent and unable to make settlements with their creditors with increasing frequency, and this negatively affects the stability of business practice. As a rule, bankruptcy procedures used against such debtors turns out to be inefficient, and the amount of creditors' claims significantly exceeds the value of debtor's assets. The absence of the debtor's property assets often results from actions of its founders or management bodies, and this gives rise to the question of bringing such persons to liability within the framework of a bankruptcy case. The purpose of this article is to provide scientific reasoning and formulate proposals for improving the legal regulation of the institute of liability of a debtor's founders (members, shareholders) and a debtor's CEO in a bankruptcy case, and also to expand and clarify in more details the conceptual and categorical apparatus of insolvency (bankruptcy) law. It

is established that national legislation provides for various measures of liability of individuals and legal entities in the bankruptcy procedure. The analysis of national legislation leads to the conclusion that there is no consistency in the conceptual and categorical apparatus of the institute of individuals' and legal entities' liability for illegal actions in bankruptcy. To ensure integral regulation of the institute of individuals' and legal entities' liability for illegal actions in bankruptcy, the author proposes to use the term «the person controlling the debtor» which should cover the debtor's founders (members, shareholders), CEO, as well as other persons who are authorized to give instructions binding upon the debtor or who are otherwise capable of determining its actions; the author also studies the challenging aspects relating to the termination of authority of the debtor's CEO in the procedure of assets disposal; the article also provides an analyses of the court practice of subsidiary liability of the debtor's founders. The author concludes that criminal and administrative liability (which mostly has a penal function) does not assure appropriate protection of proprietary rights of an insolvent debtor's creditors, and in this context pecuniary and procedural liability of persons controlling the debtor within the framework of a bankruptcy case takes on great importance, and these persons are in the focus of this article.

Key words: *bankruptcy; debtor; insolvency; legal liability; debtor's founders; debtor's CEO; person controlling the debtor.*

Роман Міліціанов,
канд. юрид. наук,
суддя Господарського суду
Вінницької області

Правова визначеність під час оскарження судових рішень у процедурі банкрутства

Стаття присвячена аналізу процедури оскарження ухвал суду першої інстанції, закріпленої Кодексом з процедур банкрутства. Дослідження зосереджено на встановленні шляхів дотримання принципу правової визначеності з огляду на строки апеляційного та касаційного оскарження процесуальних рішень у справах про банкрутство та межі їх перегляду. Автором проаналізовано наукові праці у сфері банкрутства, сформовано пропозиції щодо заповнення прогалин у дослідженнях, з'ясовано способи усунення неоднозначних положень Кодексу з процедур банкрутства, запропоновано подальші шляхи розвитку наукової доктрини, правозастосування та судової практики. Шляхом виокремлення важливих рішень Європейського суду з прав людини висловлюється думка про необхідність чіткого дотримання меж перегляду судових рішень у справах про банкрутство, нормативне закріплення переліку питань у справі про банкрутство, вирішення яких слід віднести до виключної компетенції суду першої інстанції. Стаття містить пропозиції щодо забезпечення сталості судової практики при застосуванні новел Кодексу з процедур банкрутства. Зокрема, запропоновано закріпити конкретні строки касаційного оскарження усіх процесуальних рішень, винесених судом першої інстанції при розгляді справи про банкрутство, наведено обґрунтування необхідності дотримання європейських стандартів поваги до остаточного судового рішення, забезпечення ясності, передбачуваності та прогнозованості законодавчих норм, що регулюють процес перегляду судових рішень у справах про банкрутство судами апеляційної та касаційної інстанції. У статті також визнається необхідність встановлення чіткого обсягу дій ліквідатора, які повинні бути предметом неодмінного контролю з боку суду першої інстанції, визначення однозначних стандартів доказування повноти дій арбітражного керуючого щодо пошуку та виявлення майнових активів боржника, розмежування обов'язків доказування на стадії затвердження звіту та ліквідаційного балансу між ліквідатором, кредиторами та іншими учасниками справи про банкрутство. Наукове дослідження містить опис недоліків провадження у справі про банкрутство, які не усуваються в результаті введення в дію нового кодифікованого нормативного акта, що регулюватиме процедури банкрутства.

Ключові слова: верховенство права, банкрутство, оскарження у справах про банкрутство, принцип правової визначеності, застосування Кодексу з процедур банкрутства.

Постановка проблеми. Тривалість розгляду справ про банкрутство впливає на ефективність захисту прав кредиторів. Тому запровадження механізмів, які нівелюють ризики збільшення строків відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом є метою запровадження Кодексу з питань банкрутства (далі – Кодекс [3]).

Переважними підставами затягування розгляду справ про банкрутство є оскарження процесуальних рішень. Тож, процедура перегляду ухвал та постанов у справі про банкрутство має відповідати критеріям ясності, чіткості та передбачуваності, оскільки інститут банкрутства розвивається у межах єдиних підходів до якості законодавства, заснованих на практиці Європейського суду з прав людини.

Аналіз положень статті 9 Кодексу [3] вказує на невичерпний перелік ухвал суду першої інстанції, які підлягають оскарженню, а також невизначеність строків касаційного оскарження постанов апеляційних господарських судів, прийнятих за результатами оскарження ухвал господарського суду у справах про банкрутство, які не підлягають оскарженню окремо (абзац другий частина третя статті 9 Кодексу [3]).

Наведені недоліки порушують принцип правової визначеності при розгляді справ про банкрутство, що вказує на необхідність глибокого наукового дослідження можливостей подолання описаних проблем до моменту набрання Кодексом чинності.

Аналіз останніх досліджень. Наукові праці у сфері банкрутства мають переважно узагальнений характер та стосуються цілісного дослідження провадження у справах цієї категорії. Загальновідомими є праці О.Б. Андрушка, І.О. Вечірка, В.В. Джуня, О.П. Зайцева, Б.Ю. Полякова, П.Д. Пригузи, Р.С. Сайфуліна, О.О. Терещенка, А.В. Черепа, Н.П. Шморгун а та інших, які розкривають наукову думку, спрямовану на удосконалення провадження у справах про банкрутство.

Детальний та прискіпливий науковий аналіз положень Кодексу лише набирає обертів у науковій спільноті. Заслуговує на увагу Науково–практичний коментар Кодексу за загальною редакцією К.І. Чижмарь [6].

Дослідження питань оскарження судових рішень у справах про банкрутство не є численними з огляду на обмежений практичний зміст їх та переважне висвітлення проблематики порушення провадження, переходу до наступних стадій банкрутства, реалізації майнових активів боржника, припинення провадження тощо.

Метою написання статті є намагання попередити порушення принципу правової визначеності при застосуванні новел Кодексу, окреслення способів усунення законодавчих прогалин шляхом доктринального тлумачення, що дозволить забезпечити належне практичне застосування норм Кодексу, які регулюють питання оскарження судових рішень.

Виклад основного матеріалу. Процесуальний порядок розгляду справи про банкрутство супроводжується прийняттям значної кількості процесуальних документів (здебільшого ухвал), які опосередковують рух справи.

Завершення розгляду справи, як правило, здійснюється шляхом затвердження звіту ліквідатора та ліквідаційного балансу. Проте лише вичерпний перелік випадків може бути підставою для відмови у затвердженні звіту ліквідатора: якщо за результатами ліквідаційної процедури після задоволення вимог кредиторів не залишилося майна; якщо ліквідатор не виявив майнових активів, що підлягають включенню до складу ліквідаційної маси; якщо майна банкрута вистачило для задоволення вимог кредиторів у повному обсязі, однак залишок майнових активів є меншим, ніж вимагається для продовження господарської діяльності згідно із законодавством (частини друга, третя, п'ята статті 65 Кодексу) [3].

Тобто на завершальній стадії процедури банкрутства суд першої інстанції не може переоцінити усі прийняті раніше рішення (щодо порушення провадження у справі, визнання кредиторських вимог, переходу до наступних судових процедур, визначення та нарахування винагороди арбітражного керуючого тощо), оскільки вирішення цих питань здійснено окремими процесуальними документами, які набувають законної сили після вичерпання або невикористання права на їх оспорення.

Судові рішення не можуть переглядатися поза межами процедури їх апеляційного чи касаційного оскарження. Повноваження вищих судів на перегляд повинні використовуватися для виправлення судових помилок, неправомірних судових рішень, а не для того, щоб замінити перегляд, який не може розглядатися як замаскована апеляція (пункт 52 рішення ЄСПЛ у справі «Рябих проти Росії» від 24 липня 2003 року [14]).

Тому під час вирішення питання щодо права на оскарження має бути відмежовано виключну компетенцію суду першої інстанції (визначено питання, які не підлягатимуть повторному розгляду по суті судом вищої ланки), а також надана можливість виправити на стадії перегляду судові помилки, що мають не виправні негативні наслідки для учасників процесу.

Інститут оскарження судових рішень має конституційну основу (пункт 8 частина друга статті 129 Основного Закону України [5]), базується на необхідності забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення.

Наведені положення констатують необхідність забезпечення права на апеляційний перегляд результатів розгляду справи в цілому або ж суттєвих процесуальних рішень, тобто не вказують на апеляційний перегляд як всеохоплюючу процедуру переоцінки рішень суду першої інстанції.

Обмеження касаційного оскарження лише визначеними законом випадками акцентує увагу на неможливості повного збігу переліку судових рішень у справах про банкрутство, які можуть бути оскаржені до судів апеляційної та касаційної інстанції.

Водночас новели Кодексу повинні застосовуватися у гармонії з європейськими стандартами судочинства.

На думку Л.Л. Богачової, правова визначеність є універсальним правовим началом, дія якого поширюється на такі важливі сфери правовідносини між державою і особою, як реалізація та забезпечення прав і свобод людини і громадянина, встановлення юридичної відповідальності, підстав та порядку притягнення до неї, недопустимість дій та бездіяльності, спрямованих на безпідставне обмеження прав і свобод людини. Принцип правової визначеності є одним з основних принципів європейського права і часто використовується у практиці Суду ЄС та Європейського суду з прав людини. У статусі загального принципу права він має сприйматися і національною правовою системою [2, с. 111].

Отже, правова визначеність має втілюватися і у регулюванні процедур банкрутства, зокрема при визначенні порядку оскарження судових рішень.

При цьому правова визначеність охоплює повагу до остаточного рішення суду (принцип «*res judicata*»).

Однак матеріали судової практики свідчать про можливість перегляду усіх рішень у справі про банкрутство на стадії прийняття кінцевого процесуального документа щодо припинення провадження у справі.

Так, суд касаційної інстанції не зв'язаний доводами касаційної скарги щодо порушення чи неправильного застосування судами попередніх інстанцій норм матеріального і процесуального права [8].

Затверджуючи звіт ліквідатора, господарський суд повинен дати оцінку належності проведення ліквідатором всієї ліквідаційної процедури, в тому числі додержання порядку продажу майна банкрута, дотримання ним черговості задоволення вимог кредиторів, відповідності законодавству складеного ліквідаційного балансу та всіх обов'язкових додатків до звіту ліквідатора, оцінити повноту реалізації ліквідатором активів боржника [9].

Отже, вводяться додаткові аспекти, які мають бути перевірені судом під час вирішення питання щодо затвердження звіту та ліквідаційного балансу.

З метою досягнення передбачуваності судової практики необхідно встановити чіткий обсяг дій ліквідатора, які повинні бути предметом неодмінного контролю з боку суду першої інстанції, визначення однозначних стандартів доказування повноти дій арбітражного керуючого щодо пошуку та виявлення майнових активів боржника, розмежування обов'язків доказування на стадії затвердження звіту та ліквідаційного балансу між ліквідатором, кредиторами та іншими учасниками справи про банкрутство.

Слід зауважити, що обов'язковість судового рішення є основною конституційною засадою судочинства в Україні [5]. Суди застосовують при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод [4] та практику ЄСПЛ як джерело права.

Європейським судом сформовані основні аспекти верховенства права, серед яких виділено принцип юридичної визначеності, який включає вимогу щодо поваги до остаточного судового рішення. Базовим для розуміння принципу поваги до остаточного судового рішення є рішення ЄСПЛ у справі «Брумареску проти Румунії» від 28 листопада 1999 року [11].

У цій справі ЄСПЛ зауважує, що, «дозволивши прийняття такої вимоги в межах зазначених повноважень, Верховний суд звів нанівець увесь судовий

процес, який закінчився – використовуючи слова Верховного суду – ухваленням судового рішення, «що не підлягає скасуванню», а отже, *res judicata i*, більше того, що воно вже було виконане» [11].

Принцип правової певності вимагає, щоб у випадках, коли суди винесли остаточне рішення з якогось питання, їхнє рішення не підлягало сумніву).

Наведені основоположні аспекти застосування принципу верховенства права мають втілюватися і у справах про банкрутство, утверджувати засади для поваги до остаточних судових рішень, які ухвалюються судами протягом тривалої процедури на різних стадіях провадження справи про банкрутство.

Повага до остаточного судового рішення при розгляді справ про банкрутство має подвійну правову природу, яка повинна враховувати конкуруючі інтереси всіх учасників справи про банкрутство та правомірні очікування кредиторів отримати погашення майнових вимог, котрі переважно ґрунтуються на чинних судових рішеннях.

Є. М. Андрушак розкриває поняття банкрутства через визнане судовими органами незадовільне господарське становище особи (фізичної або юридичної), яке призводить до припинення виконання зобов'язань через нестачу ліквідних активів [1, с. 137].

Тобто визнання незадовільного фінансового стану встановлюється як шляхом ухвалення судових рішень у справах позовного провадження, що передують ініціативі відкриття справи про банкрутство, так і безпосередньо шляхом винесення судом рішення про неплатоспроможність у справі про банкрутство.

Провадження у справі про банкрутство може тривати значний час, протягом якого відбувається відстрочення виконання судових рішень, ухвалених на користь кредиторів про задоволення майнових вимог до боржника.

Європейським судом неодноразово порушувалися питання впливу мораторію на тривалість виконання рішень національних судів України щодо стягнення заборгованості. Діяльність держави в аспекті достатнього обсягу вжитих заходів щодо прискорення виконання судових рішень перебуває під постійним прискіпливим моніторингом Європейського суду з прав людини (у справах «Сокур проти України» [15]; «Півень проти України» [13], «Войтенко проти України» [12] та ін.).

Невиконання судових рішень тлумачиться як позбавлення сенсу і сутності положень статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Процедура оскарження процесуальних рішень у справах про банкрутство повинна враховувати баланс інтересів кредиторів щодо тривалості провадження у справі, яка відстрочує виконання остаточних судових рішень.

Отже, чітка регламентація переліку процесуальних рішень, які можуть бути оскаржені, застосування способів одночасного перегляду сукупності судових рішень, зменшення кількості оскаржуваних процесуальних документів сприятиме прискоренню розгляду справ про банкрутство та вплине на оптимізацію процесуального часу вирішення справ цієї категорії.

Тобто розгляд справи про банкрутство потребує встановлення чітких принципів судочинства, які визначатимуть спеціальний порядок оскарження судових рішень.

Принципи судочинства – це визначені законом, на основі сформованих в Конституції України засад судочинства, базові положення, які регулюють процесуальну діяльність у справах окремої категорії, мають на меті, з урахуванням специфіки окремої сфери процесуальних відносин, регламентувати права та обов'язки учасників процесу, визначити процесуальні повноваження суду, закріпити певний баланс у реалізації сторонами та судом наданих їм функцій.

З огляду на викладені висновки можна виокремити принципи, котрі мають враховуватися при регламентації та практичній реалізації процедур оскарження судових рішень у справах про банкрутство, а саме:

- дотримання правової визначеності при встановленні прав на оскарження судових рішень у справі про банкрутство;
- установлення виключної компетенції суду першої інстанції (визначення питань, оскарження яких не допускати повторний розгляд по суті судом вищої ланки);
- дотримання поваги до остаточних судових рішень, ухвалених судами нижчих інстанцій;
- надання можливості апеляційного оскарження судових рішень, якими вирішуються питання, що є найважливішими для перебігу провадження у справі про банкрутство;
- визначення переліку підсумкових рішень, якими завершується окрема стадія у справі про банкрутство, та встановлення можливості включення заперечень на попередні процесуальні рішення до апеляційної скарги;
- встановлення чітких строків оскарження судових рішень у справі про банкрутство;
- скорочення переліку процесуальних рішень, які підлягають касаційному оскарженню;
- урахування балансу інтересів кредиторів щодо тривалості провадження у справі про банкрутство, яка відстрочує виконання остаточних судових рішень.

Аналізуючи положення статті 9 Кодексу в розрізі наведених критеріїв, можна установити шляхи удосконалення процесів перегляду судових рішень у справах про банкрутство.

Приписи до частин першої, другої статті 9 Кодексу передбачають подвійне регулювання питань оскарження ухвал суду першої інстанції.

Так, можуть бути оскаржені ухвали господарського суду, постановлені у справі про банкрутство за результатами розгляду заяв, клопотань та скарг (частина перша статті 9 Кодексу). При цьому в апеляційному порядку одночасно можуть бути оскаржені усі ухвали місцевого господарського суду, прийняті у справі про банкрутство, крім випадків, передбачених Господарським процесуальним кодексом України та цим Кодексом (частина друга статті 9 Кодексу).

Норми Кодексу передбачають єдиний такий випадок, коли не підлягає оскарженню ухвала про прийняття до розгляду заяви про затвердження плану санації (частина шоста статті 5 Кодексу).

Визначаючи спеціальне регулювання порядку оскарження судових рішень у справі про банкрутство, законодавець включив до положень нормативно-пра-

вового акта широкий та невичерпний перелік процесуальних рішень, які підлягають оскарженню.

Отже, суперечать вимогам закону щодо чіткості, ясності, однозначності терміни: «усі ухвали місцевого господарського суду», а також «ухвали господарського суду, постановлені у справі про банкрутство за результатами розгляду заяв, клопотань та скарг».

Ураховуючи сформований Верховним Судом принцип процесуальної економії господарського судочинства [10], слід розглядати частину першу статті 9 як спеціальну щодо частини другої статті 9 Кодексу [3].

Тобто, апеляційному оскарженню мають підлягати усі ухвали місцевого господарського суду, постановлені у справі про банкрутство за результатами розгляду заяв, клопотань та скарг.

Тому не підлягатимуть апеляційному оскарженню процесуальні рішення, ухвалені судом з власної ініціативи (відсторонення арбітражного керуючого від виконання обов'язків за ініціативою суду щодо переходу до наступних судових процедур за відсутності відповідних рішень з боку зборів кредиторів, з приводу покладення на арбітражного керуючого, інших учасників справи обов'язків з вчинення певних дій у справі про банкрутство тощо).

З огляду на сформовані підходи до визначення порядку оскарження судових рішень у справах про банкрутство можна запропонувати застосувати підхід, який полягає у наданні прав оскаржити лише ті процесуальні рішення суду першої інстанції, якими завершуються окремі етапи (процедури) розгляду справи про банкрутство.

У такому випадку підлягатимуть апеляційному оскарженню ухвали, постановлені на стадії прийняття та відкриття провадження у справі про банкрутство, переходу до процедур розпорядження майном, санації, ліквідаційної процедури, їх завершення, закриття провадження у справі про банкрутство.

Апеляційні скарги на інші процесуальні рішення учасники процесу матимуть змогу оспорити шляхом включення заперечень до апеляційної скарги на процесуальний документ, винесений за підсумками відповідної процедури у справі про банкрутство.

Такий підхід дозволить дотримуватися в межах кожної процедури чітких строків розгляду судом першої інстанції, унеможливить затягування розгляду поданням апеляційних скарг на проміжні судові рішення, скоротить тривалість провадження у справі про банкрутство, унеможливить оскарження процесуальних рішень після спливу строку на апеляційне оскарження ухвали або постанови, винесенням якої завершується окрема процедура у справі про банкрутство.

Відзначаючи позитивні норми Кодексу щодо наведення вичерпного переліку судових рішень, які підлягають касаційному перегляду, слід звернути увагу на порушення принципу правової визначеності в аспекті встановлення занадто тривалих строків подання касаційних скарг на постанови апеляційних господарських судів, прийняті за результатами оскарження ухвал господарського суду у справах про банкрутство, які не підлягають оскарженню окремо (абзац другий частини третьої статті 9 Кодексу [3]).

Отже, якщо учасники справи про банкрутство у своїх касаційних скаргах на ухвали, постанови у справах про банкрутство, що підлягають оскарженню, викладатимуть скарги на судові рішення, які не підлягають оскарженню окремо, з відповідним обґрунтуванням їх оскарження, то Верховний Суд матиме можливість переглянути їх в касаційному порядку [7].

Доводиться констатувати недотримання вимог принципу правової певності в аспекті поваги до статочних судових рішень, оскільки тривалий розгляд справи про банкрутство зумовить використання можливостей оскаржити ухвали суду першої інстанції через значний проміжок часу.

Тому в такому разі не буде дотримано загальних строків подання касаційної скарги, встановлених ГПК України.

У зв'язку з цим слід встановити межі касаційного оскарження таких ухвал залежно від завершення відповідної процедури у справі про банкрутство, визначити, що зі спливом строку на касаційне оскарження перелічених у частині третій статті 9 Кодексу ухвал та постанов спливають строки подання заперечень на ухвали, які не підлягають окремому оскарженню.

Зважаючи на головну функцію Верховного Суду – забезпечити єдність судової практики, поетапне удосконалення процедур банкрутства має поступово обмежувати стадію касаційного перегляду вичерпним переліком процесуальних рішень суду апеляційної інстанції та формування презумпції врахування судових рішень, які не оскаржені учасниками справи або переглянуті апеляційним судом, набрали законної сили та не підлягають касаційному оскарженню.

Зазначене сприятиме дотриманню правової визначеності та утвердженню поваги до остаточних судових рішень.

Висновки і перспективи подальших досліджень. При застосуванні новел Кодексу слід керуватися єдиними принципами забезпечення прав на оскарження судових рішень у справах про банкрутство, що сприятиме дотриманню принципу правової визначеності.

Норми статті 9 Кодексу потребують системного тлумачення та удосконалення з метою забезпечення їх ясності, чіткості, передбачуваності та уникнення неоднозначного розуміння.

Зокрема, частину першу статті 9 слід розглядати як спеціальну щодо частини другої статті 9 Кодексу. Тобто апеляційному оскарженню мають підлягати усі ухвали місцевого господарського суду, постановлені у справі про банкрутство за результатами розгляду заяв, клопотань та скарг.

Право апеляційного оскарження слід спрямовувати на перегляд лише тих процесуальних рішень суду першої інстанції, якими завершуються окремі етапи (процедури) розгляду справи про банкрутство. Апеляційні скарги на інші процесуальні рішення учасники процесу матимуть змогу оспорити шляхом включення заперечень до апеляційної скарги на винесений процесуальний документ за підсумками відповідної процедури у справі про банкрутство. Строки апеляційного оскарження ухвал місцевого господарського суду спливатимуть у випадку закінчення їх щодо основного процесуального рішення.

Подібний підхід слід застосовувати також при визначенні меж касаційного перегляду судових рішень у справах про банкрутство.

З огляду на наявні суперечливі підходи до сталості судових рішень у справах про банкрутство наукова спільнота має зосередитися на доктринальному обґрунтуванні та захисті верховенства права як основоположної засади правової держави, яка включає принцип «res iudicata».

Список використаних джерел:

1. Андрущак Є. М. Удосконалення інституту банкрутства. Фінанси України. 2011. № 9. С. 137.
2. Богачова Л. Л. Система європейського та національного права. URL: <http://tlaw.nlu.edu.ua/article/viewFile/62232/57823>.
3. Кодекс з процедур банкрутства, прийнятий Законом України від 18 жовтня 2018 року № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#n1241>.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, ратифікована Законом України від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
5. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року, зі змінами станом на 7 лютого 2019 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
6. Науково-практичний коментар Кодексу з питань банкрутства станом на 20 червня 2019 року / за заг. ред. Чижмарь К. І. Київ: Видавничий дім «Професіонал», 2019. 312 с.
7. Погребняк В. Я. Кодекс з процедур банкрутства: важливі аспекти перехідного періоду. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/186148_kodeks-z-protsedur-bankrutstva-vazhliv-aspekti-perekhdnogo-perodu-ud-sudd-vs.
8. Постанова Вищого господарського суду України від 22 лютого 2017 року у справі № 902/273/13-г. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/65070487>.
9. Постанова Верховного Суду від 12 квітня 2018 року у справі № 10/46/2011/5003. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73564969>.
10. Постанова Верховного Суду від 30 січня 2019 року у справі № 912/3192/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79718989>.
11. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Брумареску проти Румунії» від 28 листопада 1999 року (заява № 28342/95). URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=307>.
12. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Войтенко проти України» від 29 червня 2004 року (заява № 18966/02). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_223.
13. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Півень проти України» від 29 червня 2004 року (заява № 56849/00). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_222.
14. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Рябих проти Росії» від 24 липня 2003 року (заява № 52854/99). URL: <http://www.echr.ru/documents/doc/new/003.htm>.
15. Рішення Європейського суду з прав людини від 26 квітня 2005 у справі «Сокур проти України» (заява № 29439/02). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_351.

Roman Militsianov, PhD, Judge of the Commercial Court of Vinnytsia region.
Legal certainty in appealing bankruptcy court decisions.

The article is devoted to the analysis of the procedure for appealing the court decisions of the first instance, enshrined in the Bankruptcy Code. The study focuses on identifying ways to comply with the principle of legal certainty in view of the timing of appeal and cassation appeals against bankruptcy cases and the limits of their review. The author analyzed bankruptcy research papers, formulated proposals for filling research gaps, identified ways to eliminate ambiguous provisions of the Bankruptcy Code, and suggested further ways to develop scientific doctrine, enforcement, and case law. By highlighting important judgments of the European Court of Human Rights, the view is expressed as to the need to strictly adhere to the limits of the review of bankruptcy cases, the statutory consolidation of the list of bankruptcy cases, the decision of which should be attributed to the exclusive competence of the court of first instance. The author analyzed bankruptcy research papers, formulated proposals for filling in research gaps, identified ways to eliminate ambiguous provisions of the Bankruptcy Code, and suggested further ways to develop scientific doctrine, law enforcement, and case law. By highlighting important judgments of the European Court of Human Rights, an opinion is expressed as to the need for a clear adherence to the limits of the review of bankruptcy cases, the statutory consolidation of the list of bankruptcy cases, which should be referred to the exclusive court of first instance. The article contains suggestions for ensuring the consistency of the jurisprudence in applying the Bankruptcy Code's amendments. In particular, it is proposed to fix specific terms of appeal against all procedural decisions rendered by a court of first instance when considering a bankruptcy case; cassation instance. The article contains suggestions for ensuring the consistency of the case law in the application of the Bankruptcy Code. In particular, it is proposed to lay down specific terms of appeal against all procedural decisions rendered by a court of first instance when considering a bankruptcy case; Bankruptcy cases by the courts of appeal and cassation. It also recognizes the need to establish a clear scope of actions of the liquidator, which should be subject to strict control by the court of first instance, to determine unambiguous standards of proving the completeness of the actions of the arbitral manager to search and identify the assets of the debtor; the delimitation of the burden of proof at the stage of approval and liquidation between the liquidator, creditors and other participants in the bankruptcy case. The scientific study describes the shortcomings of bankruptcy proceedings that are not eliminated as a result of the entry into force of a new codified regulatory act governing bankruptcy proceedings.

Key words: rule of law, bankruptcy, cassation appeal in bankruptcy cases, principle of legal certainty, application of the Bankruptcy Code.

*Ніна Камша,
суддя Господарського суду
Дніпропетровської області*

Проблемні питання наслідків визнання недійсними правочинів боржника у межах справи про банкрутство

Стаття присвячена дослідженню наслідків визнання недійсними правочинів боржника з підстав, передбачених статтею 42 Кодексу України з процедур банкрутства. Особливу увагу приділено питанням виконання стороною за недійсним правочином ухвали суду про повернення майна чи коштів боржникові (банкрутові) та отримання цієї особою статусу кредитора у справі про банкрутство. На підставі аналізу законодавства зроблено висновки про необхідність удосконалення законодавства та подано відповідні пропозиції.

Ключові слова: банкрутство, боржник, кредитор, визнання недійсними правочинів, наслідки визнання недійсними правочинів, господарський суд.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. З набранням чинності Кодексом України з процедур банкрутства (далі – Кодекс) суттєво зміниться правове регулювання інституту банкрутства, зокрема підстави та наслідки визнання недійсними правочинів боржника.

У чинній редакції Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі – Закон) передбачена можливість визнання недійсними правочинів (договорів) та спростування майнових дій боржника, а в статті 42 Кодексу йдеться про визнання недійсними правочинів боржника, що є більш вдалою правовою конструкцією.

Законодавцем у Кодексі розширено коло осіб, які мають право звернутися до господарського суду із заявою про визнання недійсним правочину, вчиненого боржником. Так, до кола осіб, які наділені таким правом, віднесено і заставних кредиторів, на відміну від положень статті 20 Закону, яка наділяла таким правом лише конкурсних кредиторів та арбітражного керуючого, тому очікується збільшення кількості таких спорів, що розглядатимуться господарськими судами у межах справи про банкрутство.

Крім того, збільшено так званий «підозрілий» період з одного року за чинним Законом до трьох років за Кодексом, що сприятиме більш ефективному захисту прав кредиторів та унеможливлуватиме шахрайські дії боржника з майном, які призводять до його неплатоспроможності.

Водночас редакція частини третьої статті 42 Кодексу через недосконалість процедури повернення майна боржнику може призвести до негативних наслідків і неможливості повернення майна на стадіях розпорядження майном та санації. Саме на цих стадіях арбітражний керуючий та кредитори мають акумулювати все майно боржника, щоб не лише не допустити банкрутства боржника, а й відновити його платоспроможність. Такий висновок впливає з того, що у разі визнання недійсними правочинів боржника з підстав, передбачених цією статтею, «кредитор зобов'язаний повернути до складу ліквідаційної маси майно, яке він отримав від боржника, а в разі неможливості повернути майно, яке він отримав в натурі – відшкодувати його вартість грошовими коштами за ринковими цінами, що існували на момент вчинення правочину». Тобто майно чи кошти можуть бути повернуті лише до ліквідаційної маси після визнання боржника банкрутом.

Законодавчо невизначеним залишається момент заявлення та черговість задоволення вимог особи за недійсним правочином, якщо вона подасть заяву про грошові вимоги до боржника.

Ці проблемні питання будуть актуальними з 21.10.2019, коли набере чинності Кодекс [1, с. 121], і через законодавчу неврегульованість окремих питань, зокрема в частині наслідків визнання правочинів недійсними, судова практика може бути неоднозначною, що не сприятиме захисту прав кредиторів боржника.

Аналіз останніх досліджень і публікацій щодо цієї теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Загалом проблемні питання недійсності правочинів боржника були предметом досліджень вітчизняних вчених Б. Полякова, І. Бутирської, І. Вечірка, П. Пригузи, О. Степанова та інших. Проте застосування статті 42 Кодексу в частині наслідків визнання правочинів недійсними предметом окремої уваги дослідників не було.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення особливостей застосування судами під час розгляду справ про банкрутство наслідків визнання недійсними правочинів боржника з підстав, передбачених частинами першою та другою статті 42 Кодексу, в тому числі визначення правового статусу особи, яка є стороною за недійсним правочином, моменту заявлення нею грошових вимог та черговості їх задоволення.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Класик цивілістики Шершеневич Г. Ф., який фундаментально досліджував проблеми неспроможності, зазначав: «допуская возможность опровержения отчуждений, произведенных должником до объявления его несостоятельным, закон имел в виду восстановить то состояние конкурсной массы, в каком она находилась бы до совершения отчуждения. Такое восстановление может быть достигнуто возвращением вещи со стороны лица, обогатившегося от противозаконного отчуждения ее» [2, с. 300].

Визнання недійсними правочинів боржника в процедурі неспроможності (банкрутства) Степанов О. О. називає одним з найважливіших господарсько-правових засобів відновлення платоспроможності боржника [3, с. 97].

Судова практика щодо застосування законодавства про банкрутство свідчить, що кількість поданих та розглянутих заяв у межах справи про банкрутство щороку збільшується.

При цьому важливе значення саме має проблема повернення боржнику (банкруту) майна, відчуженого в «підозрілий» період.

Правові наслідки недійсності правочину визначено статтею 216 Цивільного кодексу України. Так, у разі недійсності правочину кожна із сторін зобов'язана повернути другій стороні у натурі все, що вона одержала на виконання цього правочину, а в разі неможливості такого повернення – відшкодувати вартість того, що одержано, за цінами, які існують на момент відшкодування.

Частина третя статті 216 Цивільного кодексу України визначає, що правові наслідки недійсності правочину, передбачені частинами першою та другою цієї статті, застосовуються, якщо законом не встановлені особливі умови їх застосування або особливі правові наслідки окремих видів недійсних правочинів.

Такі особливі наслідки визнання правочинів недійсними і передбачені законодавством про банкрутство.

Так, у частині другій статті 20 Закону встановлено, що у разі визнання недійсними правочинів (договорів) або спростування майнових дій боржника на підставах, передбачених частиною першою цієї статті, кредитор зобов'язаний повернути в ліквідаційну масу майно, яке він отримав від боржника, а у разі неможливості повернути майно в натурі – відшкодувати його вартість у грошових одиницях за ринковими цінами, що існували на момент здійснення правочину або вчинення майнової дії.

При цьому Закон (частина третя статті 20) надавав кредитору за недійсним правочином (договором) або спростованою майновою дією право вибору: погашення свого боргу в першу чергу в процедурі банкрутства або виконання зобов'язання боржником у натурі після закриття провадження у справі. Судова практика свідчить про те, що сторони за недійсним договором заявляли вимоги про включення їх вимог до першої черги задоволення, але суди, як правило, включали їх вимоги до четвертої черги згідно зі статтею 45 Закону.

Слід зазначити, що і в чинному Законі, і в Кодексі сторону за недійсним правочином законодавець чомусь називає кредитором.

Грабильнікова О. А., досліджуючи проблемні питання визначення процесуального статусу учасників фродакторних актів у процедурі банкрутства, називає такого кредитора «квзікредитором», який, не набувши статусу сторони у справі про банкрутство, все ж таки користується певними правами та обов'язками кредитора [4, с. 127].

І. Бутирська вважає, що учасники провадження у справі про банкрутство – це заінтересовані у результатах процесу фізичні і юридичні особи, які вступають самостійно або залучаються судом у справу про банкрутство для всебічного, повного та об'єктивного розгляду справи і наділяються відповідними процесуальними правами та обов'язками [5, с. 93].

На мою думку, при визначенні статусу сторони за недійсним правочином у справі про банкрутство слід виходити з положень частини п'ятої статті 41 Господарського процесуального кодексу України, у якій зазначено, що у справах

про банкрутство склад учасників справи визначається Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

Визначення учасника у справі про банкрутство надано в статті 1 Кодексу, згідно з якою учасниками у справі про банкрутство, окрім інших осіб, визнаються особи, щодо прав або обов'язків яких існує спір.

Тому сторона за недійсним правочином залучається до участі у справі як учасник у справі про банкрутство, а не відповідач чи третя особа, як досить часто заявники зазначають у заявах чи позовних заявах, поданих з підстав, передбачених статтею 20 чинного Закону, які є аналогічними статті 42 Кодексу.

Заяви про визнання правочинів недійсними можуть подаватися арбітражним керуючим та кредиторами на всіх стадіях судового провадження у справі про банкрутство (розпорядження майном, санація, ліквідація) і розглядаються господарським судом саме на цих стадіях.

Якщо правочин боржника був одностороннім (що на практиці є непоодиноким), то у контрагента за недійсним правочином право зворотної вимоги не виникає, а тому він не набуває статусу кредитора.

Водночас статтею 42 Кодексу встановлено, що наслідком визнання недійсним правочину є обов'язок контрагента боржника повернути майно до ліквідаційної маси. Вважаю це законодавче визначення не зовсім вдалим, оскільки ліквідаційна маса формується лише на стадії ліквідаційної процедури. Зважаючи на загальну спрямованість Кодексу, законодавець, очевидно, мав на увазі повернення майна та коштів боржнику, не чекаючи відкриття ліквідаційної процедури.

Якщо господарський суд прийняв ухвалу про визнання недійсним правочину із застосуванням наслідків недійсності (зобов'язання повернути майно або гроші) на стадії розпорядження майном чи санації, то чи повинна вона виконуватися? Звичайно, що повинна. Більше того, через таке формулювання наслідків недійсності правочину можна допустити, що сторона за недійсним правочином до часу відкриття ліквідаційної процедури стосовно боржника у справі може перепродати, знищити майно або сама збанкрутує.

Зважаючи на це, арбітражним керуючим та кредиторам у разі подання таких заяв до відкриття ліквідаційної процедури доцільно вимагати застосування наслідків недійсності правочинів та повернення боржникові коштів або майна.

З огляду на те, що грошові вимоги у сторони за недійсним правочином виникають до боржника (банкрута) вже після відкриття провадження у справі про банкрутство, її потрібно віднести до поточних кредиторів.

Слід наголосити, що автоматично ця особа не стає кредитором у справі після винесення ухвали про визнання правочину недійсним, вона має саме повернути майно або кошти боржникові.

Якщо майно або кошти сторона за договором поверне боржникові, він за наявності фінансових можливостей зможе розрахуватися з таким поточним кредитором (під контролем з боку арбітражного керуючого) на стадії розпорядження майном чи санації.

Якщо ж розрахунок з такою особою на стадіях розпорядження майном та санації не проведено, то подати заяву про грошові вимоги до банкрута сто-

рона за недійсним правочином зможе лише в межах ліквідаційної процедури, як і всі поточні кредитори, і її вимоги підлягають включенню до четвертої черги задоволення. До того часу, поки ця особа не поверне боржникові майно за недійсною угодою та не матиме визнаних господарським судом грошових вимог до боржника, її неможливо називати кредитором.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому науковому напрямку. Зважаючи на викладене, необхідно внести зміни до Кодексу та замінити у частині третій статті 42 слова: «кредитор зобов'язаний повернути до складу ліквідаційної маси майно» на слова: «сторона за недійсним правочином зобов'язана негайно повернути боржнику (банкруту) майно».

Такі законодавчі зміни чітко врегулюють відносини сторін недійсного правочину та сприятимуть належному захисту інтересів кредиторів боржника (банкрута).

Оскільки вимоги такої особи виникають під час проведення процедур банкрутства, то їх слід віднести до поточних з відповідними правовими наслідками (можливість задоволення в процедурі розпорядження майном або санації під контролем арбітражного керуючого або включення до четвертої черги задоволення на стадії ліквідації).

Список використаних джерел:

1. Кодекс України з процедур банкрутства. Науково-практичний коментар / за заг. ред. К. І. Чижмарь. Київ: Професіонал, 2019. 312 с.
2. Шершеневич Г. Ф. Конкурсный процесс. Москва: Статут, 2000. 477 с.
3. Степанов О. О. Недійсність правочинів неспроможного боржника. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2013. Вип. 4.
4. Грабильнікова О. А., Дрозд В. Р. Проблемні питання визначення процесуального статусу учасників фраздаторних актів у процедурі банкрутства. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. С. 127–129.
5. Бутирська І. Правовий статус учасників провадження у справі про банкрутство. Підприємництво, господарство і право. 2016. № 12. С. 89–94.

Nina Kamsha, Judge of the Commercial Court Dnipro region. Problematic issues of the consequences invalidation of the debtor's transactions in the context of bankruptcy proceedings.

This article looks at consequences of invalidating debtor's transactions under Article 42 of the Code of Ukraine on Bankruptcy Proceedings. Special attention is paid to the issues of enforcing an interim ruling of the court that orders the return of money or property to the debtor (the bankrupt) by a party to the invalidated transaction and awarding the status of a lender to such party in the bankruptcy proceedings. The review of laws has allowed the author to conclude on the need for improving the current legislation and to submit relevant suggestions.

Key words: *bankruptcy, debtor, lender, invalidation of transactions, consequences of invalidation of transaction, Commercial Court.*

Визнання недійсними правочинів боржника відповідно до вимог Кодексу України з процедур банкрутства. Основні аспекти та проблематика

Стаття присвячена аналізу правового інституту визнання недійсними правочинів боржника, який передбачено статтею 42 Кодексу України з процедур банкрутства (далі – Кодекс). Автором досліджуються питання регулювання правовідносин, що пов'язані із діями боржника щодо розпорядження власним майном, які були вчинені ним у певний період до порушення провадження у справі про банкрутство або після дати порушення справи про банкрутство. Правочини боржника вчинені у підозрілий період або вже після порушення провадження у справі про банкрутство, які мають збитковий характер, вказують на волевиявлення боржника та свідому діяльність органів його управління. Суб'єкт оспорування правочину першочергово надає правову оцінку діям боржника та відповідності самого правочину вимогам чинного законодавства, після чого вже визначається із необхідністю застосування визнання такого правочину боржника недійсним. У статті надано оцінку інституту визнання недійсними правочинів боржника як одному із заходів, що мають бути використані з метою відновлення його платоспроможності. Автором здійснюється аналіз норм Цивільного кодексу України, який передбачає можливість визнання правочину недійсним як одного із способів захисту порушених прав та інтересів. Здійснено детальний аналіз статті 42 Кодексу та виокремлено основні аспекти, які мають бути враховані при застосуванні зазначеної правової норми на практиці. Так, досліджено коло суб'єктів, які мають право на звернення до господарського суду із заявою про визнання правочину боржника недійсним, а також закріплений Кодексом процесуальний строк, який необхідно враховувати при такому зверненні. Визначено також коло підстав та правові наслідки визнання недійсними правочинів боржника. Проведено порівняння статті 20 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі – Закон) зі статтею 42 Кодексу. Розглянуто необхідність подальшого розвитку та вдосконалення процедури визнання недійсними правочинів боржника.

Ключові слова: банкрутство, недійсність правочинів, оспорування правочинів, заходи відновлення платоспроможності, збитковість правочину.

Постановка проблеми. Визнання недійсними правочинів боржника є одним з інструментів, що використовується у процедурі банкрутства з метою подолання кризового фінансово-майнового стану підприємства та створення умов для найбільш повного задоволення вимог кредиторів. Нині питання визнання недійсними правочинів боржника врегульовано Кодексом, що вказує на необхідність дослідження новел зазначеного нормативно-правового акту.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика інституту визнання недійсними правочинів боржника розглядалась такими фахівцями, як П. Д. Пригуза, В. В. Радзивілюк, І. А. Бутирська.

Формулювання цілей статті (постановка завдань). Аналіз процедури визнання недійсними правочинів боржника за Кодексом та виділення основних аспектів реалізації цієї процедури на практиці.

Виклад основного матеріалу. В теорії конкурсного права період часу з моменту виникнення грошового зобов'язання у боржника (в тому числі при загрозі неплатоспроможності або при надмірній заборгованості) до дня порушення справи про його банкрутство називається періодом підозр (підозрілим періодом), а правочини боржника сумнівними. У цей період дії щодо будь-якого вилучення (відчуження) боржником своїх майнових активів є підозрілими і можуть становити втручання у право власності кредиторів. Відчуження майна боржником повинно здійснюватися з огляду на права кредиторів щодо забезпечення їх вимог активами боржника. Неврахування інтересів кредиторів у такому разі є зловживанням з боку боржника своїми правами щодо розпорядження майном як власника, за умови, що відчуження майна призводить завідомо до зменшення обсягу забезпечення вимог кредиторів, завдає шкоди кредиторам [1].

Визнання недійсними правочинів боржника є одним із заходів, що сприяють відновленню платоспроможності боржника. Застосування такого заходу у процедурі банкрутства має, безумовно, позитивні наслідки як для боржника, так і для кредиторів по справі, оскільки його результатом може бути як повернення майна боржника, що незаконно вибуло з його володіння, так і зменшення розміру кредиторських вимог, що ґрунтувались на спірному правочині.

Пунктом 2 частини другої статті 16 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) визнання правочину недійсним визначено як один із способів захисту цивільних прав та інтересів [2].

Відповідно до частини другої статті 215 ЦК України недійсним є правочин, якщо його недійсність встановлена законом (нікчемний правочин). Якщо недійсність правочину прямо не встановлена законом, але одна із сторін або інша заінтересована особа заперечує його дійсність на підставах, встановлених законом, такий правочин може бути визнаний судом недійсним (оспорюваний правочин).

Недійсність правочину означає, що дії фізичних і юридичних осіб, хоча й спрямовані на встановлення, зміну чи припинення цивільних прав і обов'язків, але не створюють цих юридичних наслідків через невідповідність вчинених дій вимогам юридичного факту, передбаченого законодавством.

Згідно з частиною першою статті 215 ЦК України підставою недійсності правочину є недодержання в момент вчинення правочину стороною (сторона-

ми) вимог, які встановлені частинами першою, третьою, п'ятою, шостою статті 203 ЦК України. Звідси, якщо вчинений правочин не відповідає хоча б одній із вказаних у статті 203 ЦК України вимог, він може бути визнаний недійсним.

При цьому згідно з правовою позицією, викладеною у пункті 2.9 постанови пленуму Вищого господарського суду України від 29.05.2013 № 11 «Про деякі питання визнання правочинів (господарських договорів) недійсними», на підставі статті 215 ЦК України недійсними можуть визнаватися не лише правочини, які не відповідають цьому Кодексу, а й такі, що порушують вимоги інших законодавчих актів України, указів Президента України, постанов Кабінету Міністрів України, інших нормативно-правових актів, виданих державними органами, у тому числі відомчих, зареєстрованих у встановленому порядку [3].

Отже, ЦК України визначає загальні підстави для визнання недійсними правочинів за участі боржника. Водночас вимоги Кодексу, як і вимоги чинного до 21 жовтня 2019 року Закону, є спеціальними по відношенню до загальних, установлених ЦК України підстав для визнання правочинів недійсними. Тобто стаття 42 Кодексу, якою врегульовано питання визнання недійсними правочинів боржника, встановлює специфічні підстави для визнання правочинів недійсними, які характерні виключно для правовідносин, що виникають між боржником і кредитором у процесі відновлення платоспроможності боржника чи визнання його банкрутом.

Так, частиною першою статті 42 Кодексу визначено, зокрема, таке: «Правочини, вчинені боржником після відкриття провадження у справі про банкрутство або протягом трьох років, що передували відкриттю провадження у справі про банкрутство, можуть бути визнані недійсними господарським судом у межах провадження у справі про банкрутство за заявою арбітражного керуючого або кредитора...» [4].

З наведеного випливає закріплений Кодексом процесуальний строк для звернення до господарського суду із заявою про визнання недійсним правочину боржника, а також склад суб'єктів такого звернення.

При цьому слід зауважити, що датою відрахування трирічного строку, встановленого частиною першою статті 42 Кодексу, є саме дата постановлення господарським судом ухвали про порушення провадження у справі про банкрутство. Тобто відрахування даного процесуального строку слід здійснювати у зворотному напрямку – з дати відкриття провадження у справі про банкрутство.

Порівняно з частиною першою статті 20 зазначеного Закону, Кодексом було збільшено строк для звернення до господарського суду із заявою про визнання недійсним правочину боржника. Так, частиною першою статті 20 Закону було встановлено строк лише в один рік, що передував порушенню справи про банкрутство [5].

Збільшення строку для звернення із заявою про визнання правочину недійсним має безумовне практичне значення, адже ця норма фактично розширила коло правочинів, які можуть оспорюватися.

Частиною першою статті 42 Кодексу розширено також і коло суб'єктів, що можуть оспорювати правочини боржника. До них віднесено арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора) та кредиторів.

Слід звернути увагу на те, що арбітражний керуючий не може розглядатися як носій суб'єктивного цивільного права або цивільного інтересу, які порушені, оспорується або не визнаються, так само як і його дії щодо подання заяв про визнання правочинів боржника недійсними, не можуть кваліфікуватися як звернення із позовом (в його усталеному розумінні) [6, с. 8].

У літературі було обґрунтовано позицію про те, що арбітражний керуючий є обов'язковим учасником провадження у справі про банкрутство, на якого покладається виконання завдань для чого йому надається обсяг специфічних повноважень, зумовлених характером та спрямованістю справи про банкрутство. Арбітражний керуючий не може бути визнаний ані представником кредиторів, ані органом державної влади, ані органом юридичної особи – боржника, і його особливий публічно-правовий статус, зумовлений особливостями справ про неспроможність, поєднує в собі елементи правових статусів кожного з перелічених суб'єктів, але жодним з них не вичерпується [7, с. 3].

Частиною першою статті 20 Закону до кола таких суб'єктів було віднесено лише арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора) та конкурсних кредиторів.

Відповідно до статті 1 Кодексу кредитор – юридична або фізична особа, а також контролюючий орган, уповноважений відповідно до Податкового кодексу України здійснювати заходи щодо забезпечення погашення податкового боргу та недоїмки зі сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування у межах своїх повноважень, та інші державні органи, які мають вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника. Цією ж статтею визначено також три окремі категорії кредиторів:

- забезпечені кредитори – кредитори, вимоги яких до боржника або іншої особи забезпечені заставою майна боржника;
- конкурсні кредитори – кредитори за вимогами до боржника, що виникли до відкриття провадження у справі про банкрутство і виконання яких не забезпечено заставою майна боржника;
- поточні кредитори – кредитори за вимогами до боржника, що виникли після відкриття провадження у справі про банкрутство [4].

Отже, якщо Законом право на оспорування правочинів боржника було надано лише конкурсним кредиторам, то Кодекс надає таке право також забезпеченим та поточним кредиторам.

Кодексом також розширено перелік підстав для визнання недійсними правочинів боржника. Так, у частині першій статті 42 зазначено: «Правочини, вчинені боржником ... можуть бути визнані недійсними господарським судом у межах провадження у справі про банкрутство за заявою арбітражного керуючого або кредитора, якщо вони завдали збитків боржнику або кредиторам, з таких підстав:

- боржник виконав майнові зобов'язання раніше встановленого строку;
- боржник до відкриття провадження у справі про банкрутство взяв на себе зобов'язання, внаслідок чого він став неплатоспроможним або виконання його грошових зобов'язань перед іншими кредиторами повністю або частково стало неможливим;

- боржник здійснив відчуження або придбав майно за цінами, відповідно нижчими або вищими від ринкових, за умови що в момент прийняття зобов'язання або внаслідок його виконання майна боржника було (стало) недостатньо для задоволення вимог кредиторів;
- боржник оплатив кредитору або прийняв майно в рахунок виконання грошових вимог у день, коли сума вимог кредиторів до боржника перевищувала вартість майна;
- боржник узяв на себе заставні зобов'язання для забезпечення виконання грошових вимог [4].

Зі змісту наведеної норми випливає, що незалежно від того, якою з перелічених вище підстав обґрунтовано заяву про визнання недійсним правочину боржника, такий правочин має бути збитковим для останнього.

Слід зазначити, що стаття 20 Закону не містила уточнення щодо збитковості оспорюваних правочинів.

При цьому таке уточнення у Кодексі прямо вказує на необхідність додання до заяви про визнання недійсним правочину боржника документів, що підтверджуються факт збитковості оспорюваного правочину. До таких документів, зокрема, можна віднести фінансову звітність боржника (наприклад, баланс, звіт про фінансовий результат), а також документи за результатами проведення перевірок фінансово-господарської діяльності підприємства-боржника.

Частиною другою статті 42 Кодексу передбачено також такі підстави для визнання недійсними правочинів боржника:

- боржник безоплатно здійснив відчуження майна, взяв на себе зобов'язання без відповідних майнових дій іншої сторони, відмовився від власних майнових вимог;
- боржник уклав договір із заінтересованою особою;
- боржник уклав договір дарування [4].

Водночас наведена норма містить вимогу про те, що правочини, які визнаються недійсними з наведених підстав, мають бути вчинені боржником протягом трьох років, що передували відкриттю провадження у справі про банкрутство.

Наслідки визнання правочинів боржника недійсними, закріплені частиною третьою статті 42 Кодексу, якою визначено, що у разі визнання недійсними правочинів боржника з підстав, передбачених частиною першою або другою цієї статті, кредитор зобов'язаний повернути до складу ліквідаційної маси майно, яке він отримав від боржника, а в разі неможливості повернути майно в натурі – відшкодувати його вартість грошовими коштами за ринковими цінами, що існували на момент вчинення правочину [4].

При цьому слід звернути увагу на те, що частиною третьою статті 42 Кодексу не в повній мірі збігається із правовими наслідками недійсності правочинів, що закріплені частиною першою статті 216 ЦК України. Так, частиною першою статті 216 ЦК України зазначено: «...в разі неможливості такого повернення, зокрема тоді, коли одержане полягає у користуванні майном, виконаній роботі, наданій послугі, – відшкодувати вартість того, що одержано, за цінами, які існують на момент відшкодування» [2].

Отже, у разі визнання недійсним правочину боржника за підставами, наведеними у статті 42 Кодексу, та в разі неможливості повернути майно в натурі, його вартість буде відшкодовуватись за ціною, що існувала на момент укладення оспорюваного правочину.

Слід звернути також увагу на те, що стаття 42 Кодексу, на відміну від статті 20 Закону, не передбачає права вибору кредитора за недійсним правочином на погашення свого боргу в першу чергу в процедурі банкрутства або виконання зобов'язання боржником у натурі після закриття провадження у справі про банкрутство.

За результатами розгляду заяви про визнання недійсним правочину боржника господарський суд постановляє ухвалу (частина четверта стаття 42 Кодексу).

Процедура визнання правочинів боржника недійсними не є новою ані для українського, ані для зарубіжного законодавства. Цей правовий інститут закріплений законодавством Республіки Казахстан, Республіки Молдова, Російської Федерації, Франції. Зокрема, Комерційним кодексом Франції встановлено, що правом вимагати визнання угод, укладених боржником недійсними наділені судовий керуючий, судовий уповноважений, повірений з питань реалізації плану, органи прокуратури [8, с. 47].

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому науковому напрямку. Інститут визнання недійсними правочинів боржника був певним чином конкретизований та змінений нормами Кодексу, але залишився одним із заходів, який можна ефективно використовувати для відновлення платоспроможності підприємства-боржника. Наявність можливості визнання недійсними очевидно збиткових правочинів боржника знижує ризики внесення до реєстру вимог кредиторів боржника штучно створеної заборгованості та надає можливість повернути до складу ліквідаційної маси майно боржника, що безпідставно вибуло з його володіння. На подальший розвиток правового інституту визнання недійсними правочинів боржника буде впливати судова практика застосування статті 42 Кодексу.

Список використаних джерел:

1. Пригуза П. Д. Проблеми правового регулювання питань визнання недійсними правочинів боржника. Судова влада України. 2013. URL: <https://ks.arbitr.gov.ua/sud5024/8/8/746>.
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Редакція від 31.03.2019 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
3. Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 29.05.2013 № 11 «Про деякі питання визнання правочинів (господарських договорів) недійсними». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011600-13>.
4. Кодекс України з процедур банкрутства від 18.10.2018 № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19>.
5. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14.05.1992 № 2343-XII. Редакція від 04.04.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>.

6. Беяневич О. Про особливості застосування норм про позовну давність у справах про банкрутство. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 10 (260). С. 5–9.

7. Бутирська І. А. Учасники провадження у справі про банкрутство: дис... канд. юрид. наук: спец. 12.00.04 «Господарське право; господарське-процесуальне право». Інститут економіко-правових досліджень НАН України. Київ, 2017. 196 с.

8. Радзивілюк В. Визнання недійсними та відмова від правочинів (договорів) боржника у судовій процедурі санації. Вісник національного університету імені Тараса Шевченка. 2013. № 3 (97). С. 44–48.

Anastasiia Lysenko, lawyer. Recognition of invalid debtor's transactions in accordance with the requirements of the Ukrainian Code of Bankruptcy Procedure. The main aspects and issues.

The article is devoted to the analysis of the legal institution of the debtor's transactions invalidation under Article 42 of the Ukrainian Code of Bankruptcy Procedure. The author researches into the issues of regulation of legal relations related to the actions of the debtor to dispose of its own property, which were committed by him in a certain period before the initiation of bankruptcy proceedings or after the date of initiation of bankruptcy proceedings. Transactions of the debtor are made in a suspicious period or after initiation of bankruptcy proceedings, which are unprofitable, indicate the will of the debtor and the conscious activity of its management. The subject of the contestation of the transaction primarily provides a legal assessment of the debtor's actions and the compliance of the transaction with the requirements of the current legislation, after which it is already determined with the need to apply the procedure for invalidating such a transaction of the debtor. The article assesses the institution of the debtor's transactions invalidation as one of the measures that should be used to restore its solvency. The author analyzes the norms of the Civil Code of Ukraine, which provides the possibility of invalidation of the transaction as one of the ways to protect the violated rights and interests. The detailed analysis of Article 42 of the Ukrainian Code of Bankruptcy Procedure is carried out and the main aspects, which have to be considered at application of the specified legal norm in practice, are allocated. So, there was analyzed the scope of entities entitled to appeal to the economic court with the statement for recognition of the transaction of a debtor as invalid, and is also recognized in the Ukrainian Code of Bankruptcy Procedure for the period that you need to consider with this treatment. The range of grounds and legal consequences of the debtor's transactions invalidation are also defined. A comparison of Article 20 of the Law of Ukraine On Restoring a Debtor Solvency or Declaring a Debtor Bankrupt with article 42 of the Ukrainian Code of Bankruptcy Procedure. The necessity of further development and improvement of the procedure for invalidation of the debtor's transactions is also considered.

Key words: *bankruptcy, invalidity of transactions, contestation of transactions, measures to restore solvency, loss of the transaction.*

Окремі аспекти витребування майна боржника з чужого незаконного володіння добросовісного набувача

У цій статті проаналізовано практичні аспекти витребування майна боржника з чужого незаконного володіння у процедурах банкрутства. Порівняно положення чинного Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі – Закон) з положеннями Кодексу України з процедур банкрутства (далі – Кодекс) стосовно концентрації майнових спорів за участю боржника у справі про банкрутство. Приділено увагу проблематиці встановлення наявності чи відсутності волі власника на відчуження майна боржника при розгляді спорів про витребування майна боржника з чужого незаконного володіння як у випадку відчуження майна боржником після відкриття провадження у справі про банкрутство чи протягом трьох років, що передували відкриттю провадження у справі про банкрутство, так і в ліквідаційній процедурі, при здійсненні реалізації майна банкрута ліквідатором з порушенням норм законодавства про банкрутство. Проаналізовано судову практику стосовно визначення початку перебігу позовної давності для звернення до суду з вимогою про витребування майна боржника з чужого незаконного володіння. Крім того, проаналізовано положення Кодексу щодо процедур апеляційного та касаційного оскарження судових рішень, постановлених за результатами вирішення спорів про витребування майна боржника з чужого незаконного володіння у процедурах банкрутства.

Ключові слова: віндикаційний позов, право власності, захист, воля власника на відчуження майна, банкрутство, позовна давність.

Постановка проблеми. Одним із основних принципів у процедурах банкрутства є принцип судового контролю у справах про банкрутство. Зазначений принцип має неабияке значення, зокрема, у процедурах повернення майна боржника у його розпорядження з метою відновлення своєї платоспроможності або формування ліквідаційної маси, достатньої для задоволення кредиторських вимог. У свою чергу, зазначений принцип може бути ефективно реалізований лише у разі концентрації всіх майнових спорів стосовно майна банкрута у межах справи про банкрутство.

Однією з ключових новел Кодексу є **повна концентрація майнових спорів за участю боржника саме у справі про банкрутство за правилами ГПК України.**

Частиною другою статті 7 Кодексу закріплено, що господарський суд, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, в межах цієї справи вирішує всі майнові спори, стороною в яких є боржник; спори з позовними вимогами до боржника та щодо його майна; спори про визнання недійсними результатів аукціону; спори про визнання недійсними будь-яких правочинів, укладених боржником; спори про повернення (витребування) майна боржника або відшкодування його вартості відповідно; спори про стягнення заробітної плати; спори про поновлення на роботі посадових та службових осіб боржника; спори щодо інших вимог до боржника [1].

Натомість частиною четвертою статті 10 Закону в редакції, чинній з 19.01.2013, визначено, що суд, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, вирішує усі майнові спори з вимогами до боржника, у тому числі спори про визнання недійсними будь-яких правочинів (договорів), укладених боржником; стягнення заробітної плати; поновлення на роботі посадових та службових осіб боржника, за винятком спорів, пов'язаних із визначенням та сплатою (стягненням) грошових зобов'язань (податкового боргу), визначених відповідно до Податкового кодексу України, а також справ у спорах про визнання недійсними правочинів (договорів), якщо з відповідним позовом звертається на виконання своїх повноважень контролюючий орган, визначений Податковим кодексом України [2].

Як бачимо, порівняно з редакцією Закону, чинною з 19.01.2013, Кодексом значно поглиблено розуміння принципу концентрації усіх спорів боржника у справі про банкрутство.

Зокрема, вперше на законодавчому рівні прямо закріплено необхідність розгляду спорів про повернення (витребування) майна боржника або відшкодування його вартості саме у межах справи про банкрутство.

Крім того, Кодекс вперше передбачає, що з набранням ним чинності матеріали справи, в якій стороною є боржник, щодо майнових спорів з вимогами до боржника та його майна, провадження в якій відкрито до відкриття провадження у справі про банкрутство, надсилаються до господарського суду, в провадженні якого перебуває справа про банкрутство, який розглядає спір по суті в межах цієї справи. Проте судова практика свідчить про наявність проблеми неоднакового застосування статей 388 та 261 Цивільного кодексу України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з цієї теми. Інститут банкрутства досліджувався такими вітчизняними вченими, як О. М. Бірюков, О. А. Латинін, Б. М. Поляков, О. А. Беяневич, П. Д. Пригуза. Зокрема, проблематика інституту позовної давності у процедурах банкрутства досліджувалася О. А. Беяневич. Однак проблематика встановлення волі власника на відчуження майна при витребуванні майна з чужого незаконного володіння у процедурах банкрутства не знайшла окремої ретельної розробки.

Постановка завдання. Метою цієї статті є аналіз практичних аспектів витребування майна боржника з чужого незаконного володіння у процедурах банкрутства, особливостей визначення критеріїв для встановлення волі власника на відчуження майна боржника у процедурах банкрутства, аналіз судової практики стосовно застосування судами положень про початок перебігу позовної

давності, а також аналіз положень Кодексу щодо процедур оскарження судових рішень, постановлених за результатами вирішення спорів про витребування майна боржника з чужого незаконного володіння у процедурах банкрутства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Віндикаційний позов – це позов неволодіючого власника до незаконно володіючого невідомця з метою відновлення порушеного володіння річчю шляхом вилучення її з природи [3, с. 38].

О.Ю. Скворцов виділяє такі ознаки віндикаційного позову: вибуття речі із володіння власника; перехід речі у володіння не власника за незаконними підставами; відмова не власника задовольнити вимоги власника на повернення йому речі [4, с. 20].

Крім того, витребування майна шляхом віндикації застосовується до відносин речово-правового характеру, зокрема, якщо між власником і володільцем майна немає договірних відносин і таке майно перебуває у володільця не на підставі укладеного з власником договору. Важливою обставиною для заявлення такого позову є те, що майно має зберегтися в природі. З цим і пов'язана віндикація. Якщо майно втратило свій вигляд і змінило призначення, то витребувати його за допомогою віндикаційного позову неможливо [5, с. 272]. Для вирішення віндикаційного позову істотне значення має добросовісність (недобросовісність) незаконного володільця, яка характеризує його суб'єктивне ставлення до обставин вибуття майна з володіння власника та правомірності його придбання [6, с. 518]. Якщо майно за відплатним договором придбано в особи, яка не мала права його відчужувати, про що набувач не знав і не міг знати (добросовісний набувач), власник має право витребувати це майно від набувача лише у випадках, передбачених частиною першою статті 388 Цивільного кодексу України, зокрема, якщо майно вибуло із володіння власника або особи, якій він передав майно у володіння, не з їхньої волі іншим шляхом (було загублено, викрадено, вибуло з їхнього володіння іншим шляхом), тобто у всіх випадках, коли майно вибуло з володіння поза волею власника (або законного володільця). Б.М. Поляков зазначає: «Віндикація можлива, коли у неправомірного власника немає підстав володіти річчю чи коли законні підстави мали місце, але згодом відпали. Наприклад, припинення зобов'язання, визнання угоди недійсною» [7, с. 120]. У разі коли відчуження майна відбулося два і більше разів після недійсного правочину, це майно може бути витребувано від особи, яка не є стороною недійсного правочину, від добросовісного набувача на підставі частини першої статті 388 Цивільного кодексу України. У такому випадку чинне законодавство не пов'язує можливість витребування майна у добросовісного набувача з обставинами щодо наявності у відчужувача за останнім у ланцюгу договором права відчужувати це майно. Витребування майна від добросовісного набувача у такому випадку залежить від наявності волі на передачу цього майна у власника майна – відчужувача за першим договором у ланцюгу договорів. Тож як у першому, так і у другому випадку важливо встановити наявність чи відсутність волі власника на відчуження майна. Адже наявність у діях власника волі на передачу майна іншій особі унеможливує його витребування від добросовісного набувача.

На практиці частими є випадки, коли новопризначений ліквідатор виявляє, що процедура реалізації майна банкрута була проведена попереднім лікві-

датором з численними порушеннями. У цьому випадку виникає запитання: чи є відчуження ліквідатором у ліквідаційній процедурі майна банкрута з порушенням порядку, встановленого для продажу такого майна, волевиявленням власника? Адже ліквідатор є спеціальним суб'єктом, призначеним господарським судом у межах певної справи про банкрутство, відчуження майна банкрута відноситься до виключних повноважень ліквідатора.

У одній із справ, суд першої інстанції, з яким погодився суд апеляційної інстанції, дійшов висновку про те, що реалізація майна банкрута, здійснена на підставі судового рішення (постанови господарського суду про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури) у межах ліквідаційної процедури справи про банкрутство, тим більше порушеної господарським судом за заявою самого ж боржника, є вираженням волі власника на відчуження майна. Крім того, суди дійшли висновку про те, що саме по собі визнання недійсними результатів аукціону та договорів, укладених на такому аукціоні не є підставою для висновку про відсутність волі власника при укладанні таких угод. Проте, на нашу думку, з такими висновками погодитись не можна. Згідно з частиною першою статті 59 Кодексу з дня ухвалення господарським судом постанови про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури, припиняються повноваження органів управління банкрута щодо управління банкрутом та розпорядження його майном, а також припиняються повноваження власника (органу уповноваженого управляти майном) майна банкрута.

Відповідно до частини першої статті 61 Кодексу ліквідатор з дня свого призначення приймає у своє відання майно боржника, забезпечує його збереження; виконує функції з управління та розпорядження майном банкрута; виконує повноваження керівника (органів управління) банкрута; продає майно банкрута для задоволення вимог, внесених до реєстру вимог кредиторів, у порядку, передбаченому цим Кодексом. Тож законом розпорядження майном боржника віднесено до виключної компетенції ліквідатора.

Згідно з частиною третьою статті 12 Кодексу під час реалізації своїх прав та обов'язків арбітражний керуючий зобов'язаний діяти добросовісно, розсудливо та з метою, з якою ці права та обов'язки надано (покладено).

Визнання ж у судовому порядку недійсним правочину з продажу майна боржника у ліквідаційній процедурі свідчатиме про порушення зазначених принципів та вихід ліквідатора за межі повноважень розумного власника при розпорядженні майном банкрута.

Варто звернути увагу на те, що відповідно до усталеної судової практики аукціон є правочинним, а тому не потрібно після визнання недійсними результатів аукціону окремо визнавати недійсними договори купівлі-продажу, укладені за результатами такого аукціону.

Зазначені висновки відповідають правовій позиції Верховного Суду, висловленій у постанові від 01.08.2018 у справі № 908/431/14, яка полягає у тому, що здійснення ліквідатором – арбітражним керуючим права власності, зокрема розпорядження майном не у спосіб та не у межах повноважень, передбачених Законом, не є вираженням волі власника майна (банкрута) на вибуття

такого майна з його володіння, що дає підстави повернення майна володільцю, шляхом його витребування у відповідачів як добросовісних набувачів, в порядку частини першої статті 388 ЦК України [8].

Доволі частими у практиці є випадки, коли сам боржник після відкриття справи про банкрутство або ж до відкриття справи про банкрутство вчинив правочини стосовно майна боржника, що призвели до неправомірного зменшення активів боржника чи навіть банкрутства. Такими правочинами можуть бути: укладення договорів дарування майна боржника; правочини щодо безоплатного відчуження майна боржника; відчуження майна боржника за цінами, нижче ринкових; правочини із заінтересованими особами.

Безумовно, позитивним є те, що Кодексом значно збільшено часові межі так званого «підозрілого періоду» – до трьох років, що передували відкриттю справи про банкрутство.

Відповідно до статті 42 Кодексу правочини, вчинені боржником після відкриття справи про банкрутство або протягом трьох років, що передували відкриттю справи про банкрутство, з підстав, передбачених частинами першою та другою цієї статті, можуть бути визнані господарським судом в межах справи про банкрутство недійсними.

Наслідком визнання недійсними правочинів з підстав, передбачених частиною першою та другою зазначеної статті, є обов'язок повернути до ліквідаційної маси майно, набуте за недійсними правочинами.

Але як бути, якщо відчуження майна відбулося два і більше разів після правочину, вчиненого боржником?

У разі коли відчуження майна відбулося два і більше разів після вчиненого боржником правочину, що підпадає під ознаки, визначені частинами першою, другою статті 42 Кодексу, першочерговим кроком арбітражного керуючого є звернення до суду з вимогою про визнання такого правочину недійсним.

Подальшим кроком арбітражного керуючого має стати звернення до господарського суду із заявою про витребування майна з чужого незаконного володіння.

У раз звернення до суду з вимогою про витребування майна треба пам'ятати про виключні випадки, коли майно може бути витребувано у добросовісного набувача, зазначені у частині першій статті 388 ЦК України. Тобто необхідно в цьому випадку встановити наявність чи відсутність волі власника на відчуження майна.

На нашу думку, факт визнання недійсними правочинів боржника з підстав, передбачених частинами першою, другою статті 42 Кодексу, вже сам по собі свідчить про зловживання з боку боржника своїми правами щодо розпорядження майном, спрямовані на порушення прав кредиторів. У таких випадках воля боржника при укладенні правочинів спрямована не на досягнення розумної ділової мети, а на виведення активів боржника з метою порушення прав кредиторів.

Укладення боржником правочинів, що підпадають під ознаки, визначені частинами першою, другою статті 42 Кодексу, не може вважатися вираженням волі власника майна на відчуження майна боржника, оскільки має на меті уникнення боржником відповідальності за своїми зобов'язаннями.

Крім того, у разі звернення із заявою про витребування майна банкрута з чужого незаконного володіння треба пам'ятати про строк позовної давності.

Згідно зі статтею 256 ЦК України позовна давність – це строк, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу.

Певний час існувала судова практика, відповідно до якої положення про позовну давність до заявлених вимог про витребування майна у порядку статті 388 ЦК України не застосовувалися (наприклад, правова позиція Верховного Суду України, викладена у постанові від 05.10.2016 у справі № 916/2129/15) [9].

Наразі ж відповідно до правових позицій Верховного Суду строк позовної давності для звернення до суду з вимогами про витребування майна банкрута з чужого незаконного володіння є загальним та становить три роки з моменту, коли особа довідалася чи могла довідатися про порушення свого права.

При тлумаченні вимог щодо початку перебігу позовної давності слід керуватися тим, що перебіг позовної давності починається від дня, коли про відповідні обставини, тобто про порушення права, довідалася, могла довідатися або зобов'язана була довідатися особа, яка є носієм цього права, а не інша особа, у тому числі й та, якій за законом надано повноваження щодо захисту цього права.

Порівняльний аналіз понять «довідався» та «міг довідатися», що містяться в статті 261 ЦКУ, надає пріоритет останньому з них. Презумується, що особа може і має знати про стан своїх майнових прав. Тому доведення факту, що позивач не знав про порушення його цивільного права, через що не звернувся за його захистом до суду, не є достатньо. Позивач має довести також той факт, що він не міг про це дізнатися. За загальним правилом, обов'язок доведення в суді часу, з якого кредитором стало відомо про порушення, покладається на нього. Відповідач же мусить довести, що інформацію про порушення можна було отримати раніше [10, с. 453]. Зазначене також впливає із загального правила, встановленого статті 74 ГПК України, про обов'язковість доведення стороною спору тих обставин, на які вона посилається як на підставу своїх вимог та заперечень.

Відповідно до правової позиції Великої Палати Верховного Суду, висловленої у постанові від 19.06.2018 у справі № 916/1979/13, для суб'єкта підприємницької діяльності, як сторони правочину, днем початку перебігу позовної давності слід вважати день вчинення правочину, оскільки він збігається з днем, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права. Як у випадку пред'явлення позову самою особою, право якої порушене, так і в разі пред'явлення позову в інтересах цієї особи іншою уповноваженою на це особою (в тому числі ліквідатором), відлік позовної давності обчислюється з одного й того самого моменту – коли особа довідалася або могла довідатися про порушення її права або про особу, яка його порушила [11].

Слід також звернути увагу на порядок оскарження судових рішень у спорах про витребування майна з чужого незаконного володіння з набранням чинності Кодексом. Так, згідно зі статтею 9 Кодексу в апеляційному порядку можуть бути оскаржені постанова про визнання боржника банкрутом та відкриття

ліквідаційної процедури, усі ухвали місцевого господарського суду, прийняті у справі про банкрутство, крім випадків, передбачених Господарським процесуальним кодексом України та Кодексом.

У касаційному порядку не підлягають оскарженню постанови апеляційного господарського суду, прийняті за результатами перегляду судових рішень, крім: ухвали про відкриття провадження у справі про банкрутство; ухвали за результатами розгляду грошових вимог кредиторів; ухвали про закриття провадження у справі про банкрутство; постанови про визнання боржника банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури.

Отже, Кодексом порівняно з чинним Законом значно звужено перелік судових рішень у справах про банкрутство, які підлягають оскарженню в касаційному порядку.

Водночас Кодекс передбачає, що скарги на постанови апеляційних господарських судів, прийняті за результатами оскарження ухвал господарського суду у справах про банкрутство, які не підлягають оскарженню окремо, можуть включатися до касаційної скарги на ухвали, постанови у справах про банкрутство, що підлягають оскарженню.

Однак з огляду на викладене на практиці може скластися ситуація, що оскаржити у касаційному порядку рішення судів першої та апеляційної інстанції стосовно витребування майна боржника з чужого незаконного володіння арбітражний керуючий чи кредитор зможе лише разом з ухвалою про закриття провадження у справі про банкрутство. При цьому між моментом винесення ухвали суду першої інстанції чи постанови суду апеляційної інстанції та ухвалою суду про закриття провадження може минути значний проміжок часу.

Більше того, зазначене може спричинити затягування строків процедур банкрутства як у випадку вирішення спору судом касаційної інстанції про витребування майна на користь боржника (оскільки в такому випадку необхідним стане включення майна до ліквідаційної маси та подальший його продаж), так і у випадку вирішення спору на користь набувача майна (оскільки необхідним стане перегляд процедури реалізації витребуваного на користь боржника майна та визнання недійсними відповідних правочинів).

Висновки. Однією з ключових новел Кодексу є **повна концентрація майнових спорів за участю боржника саме у справі про банкрутство за правилами ГПК України.**

Уперше на законодавчому рівні прямо закріплено необхідність розгляду спорів про повернення (витребування) майна боржника або відшкодування його вартості саме у межах справи про банкрутство.

Вчинення боржником правочинів, що підпадають під ознаки, передбачені частинами першою, другою статті 42 Кодексу, є підставами для визнання таких правочинів недійсними і, як наслідок, можливості звернення арбітражного керуючого до суду із заявою про витребування майна з чужого незаконного володіння. У разі встановлення наявності чи відсутності волі власника майна, на нашу думку, слід виходити з того, що визнання недійсними правочинів боржника з підстав, визначених частинами першою, другою статті 42 Кодексу, свідчить про зловживання з боку боржника своїми правами щодо роз-

порядження майном, спрямовані на порушення прав кредиторів. Отже, воля власника майна спрямована не на досягнення певного економічного ефекту, а на завдання збитків кредиторам, а отже, не може вважатися вираженням волі власника майна на відчуження майна боржника.

У випадку здійснення ліквідатором права власності, зокрема розпорядження майном не у спосіб та не у межах повноважень, передбачених Законом, не є вираженням волі власника майна (банкрута) на вибуття такого майна з його володіння та дає підстави повернення майна володільцю шляхом його витребування у відповідачів як добросовісних набувачів у порядку частини першої статті 388 ЦК України.

Строк позовної давності для звернення до суду з вимогами про витребування майна банкрута з чужого незаконного володіння є загальним та становить три роки з моменту, коли особа довідалася чи могла довідатись про порушення свого права. Для суб'єкта підприємницької діяльності як у випадку пред'явлення позову самою особою, право якої порушене, так і в разі пред'явлення позову в інтересах цієї особи іншою уповноваженою на це особою (в тому числі ліквідатором) днем початку перебігу позовної давності слід вважати день вчинення правочину, оскільки він збігається із днем, коли особа довідалася або могла довідатись про порушення свого права.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України з процедур банкрутства від 18 жовтня 2018 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19>.
2. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14 травня 1992 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>.
3. Берестова І. Е., Бобрик В. І. Набуття, збереження майна без достатньої правової підстави в підприємницькій діяльності (питання теорії і практики): Монографія / за заг. ред. О. Д. Крупчана. Київ: НДППІП, 2006. 150 с.
4. Скворцов О. Ю. Вещные иски в судебно-арбитражной практике. Москва: Интел-Синтез, 1998. 368 с.
5. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар / за ред. розробників проекту Цивільного кодексу України. Київ: Істина, 2004. 928 с.
6. Цивільне право України: підручник у 2-х кн. / О. В. Дзера та ін.; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової – 2-е вид., доповнене та перероблене. Київ: Юрінком Інтер, 2004. Кн. 1. 736 с.
7. Поляков Б. М. Коментар судової практики Верховного Суду України у справах про банкрутство. Київ: Логос, 2008. 488 с.
8. Постанова Верховного Суду від 01.08.2018 у справі № 908/431/14 URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75850225> (дата звернення: 12.08.2019).
9. Постанова Верховного Суду України від 05.10.2016 у справі № 916/2129/15. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/62058323> (дата звернення: 12.08.2019).
10. Черепяхин Б. Б. Труды по гражданскому праву. / науч. ред.: С. С. Алексеев. Москва: Статут, 2001. 479 с.

11. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 19.06.2018 у справі № 916/1979/13. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77521253> (дата звернення: 12.08.2019).

Oleksandr Avramenko, lawyer Law Company «Norma-Leks». Certain aspects of claiming a debtor's property from another illegal ownership of conscientious purchaser.

The article analyses practical aspects of a reclamation of debtor's property from another's unlawful possession in a process of insolvency. Compared provisions of existing Law of Ukraine 'On restoring a debtor's solvency or recognizing it bankrupt' with provisions of the Ukrainian Code of Bankruptcy Procedure regarding the concentration of property disputes, involving the debtor of a bankruptcy case. The attention is given to the determination of the presence or absence of an owner's will on alienation of debt's property when arbitrating disputes about a reclamation of debtor's property from another's unlawful possession, as in the case of an expropriation of the real estate by a debt after a commencement of a bankruptcy case or during three years prior to the opening of the bankruptcy proceeding, as well as in a liquidation process during an implementation of the asset disposal by a liquidator with violations of the bankruptcy regulations. Jurisprudence concerning the determination of the beginning of the statute of limitations for an application to the court with the requirement of a reclamation of debtor's property from another's unlawful possession is analyzed. In addition, the provisions of the Ukrainian Code of Bankruptcy Procedure about appeals for annulment and appeals of court judgements, based on the results of the settlement of the disputes about a reclamation of debtor's property from another's unlawful possession in a process of insolvency are analyzed.

Key words: *replevin, possessory right, protection, an owner's will to alienate property, bankruptcy, a limitation period.*

Прогалини у процедурі продажу майна в провадженні у справі про банкрутство

Стаття присвячена аналізу Кодексу України з процедур банкрутства в рамках оптимізації правового регулювання порядку проведення продажу майна в провадженні у справі про банкрутство. Метою дослідження є обґрунтування необхідності удосконалення процедури реалізації майна банкрута та висвітлення проблем, які на цей час не врегульовані Кодексом або проектом порядку функціонування електронної торгової системи, розробленим Міністерством юстиції України.

При написанні цієї статті враховано думки науковців, фахівців, а також законодавчі акти, які регулюють відносини в рамках процедури продажу майна банкрута. Зазначено наявні прогалини, які мають бути усунені для коректної, прозорої та ефективної роботи в процедурі ліквідації в цілому та в процедурі проведення аукціону з продажу майна боржника зокрема.

Розглянуто проблему низького відсотку задоволення вимог кредиторів за результатами проведеного аукціону, досліджено національну та іноземну статистику з питань задоволення вимог кредиторів та проходження процедури банкрутства взагалі.

Досліджено проєкт порядку функціонування електронної торгової системи, розроблений Міністерством юстиції України. У статті наведено істотні моменти, які не були врегульовані належним чином у згаданому проєкті та над якими правничій спільноті слід працювати у майбутньому.

У дослідженні з'ясовано, яким чином реалізація норм Кодексу у рамках процедури продажу майна банкрута може суттєво вплинути на міжнародний імідж України та як прозора, законна і швидка система з реалізації майна боржника може покращити інвестиційний клімат держави, привернути увагу закордонних інвесторів.

У роботі з'ясовано та надано особисту оцінку щодо оговорених планів фахівців з проведення аукціонів стосовно спрощення процедури ідентифікації безпосередньо перед аукціоном, повної автоматизації процесів та встановлено, що на сучасній стадії говорити про неучасть людини в процедурі та покладення всіх функцій на електронний майданчик неможливо, адже система потребує тестування, аналізу, виявлення можливих вразливостей і запобігання використанню таких вразливостей з метою фальсифікації результатів аукціону.

Ключові слова: банкрутство, аукціон, продаж майна боржника, ліквідація, електронна торгова система, електронні майданчики, адміністратор.

Постановка проблеми. Зміст Кодексу України з процедур банкрутства (далі – Кодекс) не залишив байдужим нікого. Правники активно обговорюють зміни, які невдовзі стануть об’єктивною дійсністю адвокатів, арбітражних керуючих, суддів тощо. У таких умовах юридична спільнота намагається перенести свій досвід, набутий за часів роботи із законодавчими актами, які незабаром втратять чинність, у нову площину. Деякі пункти Кодексу потребують невеликих уточнень, інші – цілком нового підходу та напрацювання нових практик. Як приклад – створення саморегульованої організації, впровадження інституту відновлення платоспроможності фізичних осіб, переосмислення продажу майна в провадженні у справі про банкрутство.

Неможливо не погодитися, що зміни, які пропонує Кодекс, є актуальними та необхідними. Візьмемо для прикладу відновлення платоспроможності фізичних осіб. Статистичні дані говорять про те, що в США процедуру банкрутства пройшло близько 7% громадян. І хоча цей процес не є приємним, це дозволяє відновити особі свою платоспроможність і в подальшому знову «стати на ноги» [1]. Інтеграція такого інституту в українські реалії надзвичайно важлива, адже це дозволить фізичним особам у законний, більш гуманний спосіб відновити свою здатність відповідати за зобов’язаннями.

Аналіз досліджень, виділення невирішених частин проблеми. Процес реалізації майна має одну мету – виконання грошових зобов’язань перед кредиторами. На сьогоднішній день частка погашення заборгованості банкрутом перед кредитором в Україні є дуже низькою – приблизно 8 центів на 1 долар США [2]. Не є секретом, що часто підприємства навмисно переходять у процедуру банкрутства, аби на законних підставах не погашати заборгованість, яка виникла за час ведення господарської діяльності. Наступним етапом після визнання боржника банкрутом є реалізація майна підприємства. У рамках такої процедури і відбувається найбільша кількість порушень. Це призводить до того, що майно продається на аукціонах, де заздалегідь встановлені особи (наближені до власників банкрута) за безцінь скуповують майно. Отож інтереси кредиторів залишаються без задоволення, майно, хоча і де-юре перебуває у власності нового господаря, де-факто знаходиться у віданні власника банкрута. Це дозволяє з чистого аркуша розпочати вести господарську діяльність вже новій юридичній особі – без негативної кредитної історії, вільної від зобов’язань, з наявними контрагентами та обладнанням для ведення господарської діяльності. Іноземні фахівці та інвестори, знаючи про прогалини національного законодавства в сфері банкрутства та про те, як ними можуть скористуватися зацікавлені особи, втрачають інтерес у розвитку бізнесу в Україні, що додатково створює негативний імідж для поліпшення інвестиційного клімату.

Формування цілей. Метою статті є обґрунтування необхідності удосконалення та публічного обговорення проєкту порядку функціонування електронної торгової системи, розробленого Міністерством юстиції України, та вирішення проблем, пов’язаних з функціонуванням такої системи.

Викладення основного матеріалу. Процедура реалізації майна боржника, встановлена Кодексом, має на меті забезпечення прозорості в рамках продажу майна боржника. Про те, як зробити електронну систему одночасно

максимально зручною для користувачів та незручною для махінацій та фальсифікацій, вже висловлюються представники Міністерства юстиції України, адміністратори та модератори, які забезпечують функціонування електронної торгової системи, арбітражні керуючі тощо.

Варто звернути увагу на таке. Кодекс України з процедур банкрутства [3] у статті 3 зазначає, що державний орган з питань банкрутства забезпечує формування і реалізацію державної політики щодо функціонування електронної торгової системи. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України» [4] Мін'юст є державним органом з питань банкрутства. Частиною першою статті 68 Кодексу встановлено повноваження Мін'юсту щодо затвердження порядку функціонування електронної торгової системи, організації та проведення електронних аукціонів, визначення розміру, сплати, повернення гарантійних внесків та сплати винагороди операторів електронних майданчиків.

У частині першій статті 69 Кодексу пояснюється, що електронна торгова система є дворівневою інформаційно-телекомунікаційною системою, що складається з центральної бази даних та авторизованих електронних майданчиків. У свою чергу, центральна база даних – це сукупність технічних та програмних засобів у складі баз даних та модуля електронного аукціону, що забезпечують можливість проведення аукціону та гарантують рівний доступ до інформації учасникам аукціону в електронній формі.

У Кодексі визначено такі основні положення про аукціон:

- дворівнева система, яка складається з адміністратора центральної бази даних і модуля аукціону і долучених до них майданчиків;
- використання 2 типів торгів: на підвищення та автоматичне зниження ціни;
- вільний доступ учасників до аукціону. Здійснюється лише перевірка сплати учасником гарантійного внеску та ідентифікація;
- публікування протоколу аукціону, в якому буде відображено яким учасником, в який час та яка ставка була зроблена;
- кваліфікація переможця після завершення аукціону.

Прикінцеві та перехідні положення Кодексу передбачають, що положення, які визначають створення електронної торгової системи та авторизації електронних майданчиків, вводяться в дію через три місяці з дня набрання чинності цим Кодексом.

Отже, на сьогоднішній день правники та представники електронних майданчиків мали б знати, як повинен відбуватися аукціон з урахуванням положень Кодекса. Проте затвердженого Міністерством юстиції України порядку функціонування електронної торгової системи немає. Наразі опубліковано проєкт, який активно обговорюється юридичною спільнотою. Мін'юстом було представлено:

Порядок визначення адміністратора. Установлено, що визначення адміністратора є повноваженнями спеціально створеної конкурсної комісії Міністерства юстиції України. Хоча відповідальних і встановлено, умови визначення адміністратора невідомі. Це дає можливість одноособово встановлювати такі

критерії відбору адміністратора, які б підходили лише для одного конкретного кандидата, а отже, створюються передумови дискримінації учасників.

Комісія з розгляду скарг. Зазначеною постановою передбачено, що розглядом скарг займатиметься спеціально створена комісія. До повноважень такої комісії буде входити відбір, підключення електронних майданчиків, а також розгляд скарг щодо проведеного аукціону. Тож практично всі рушії влади знаходяться в руках Мін'юсту, що може мати негативні наслідки.

Порядок проведення аукціону. Статтею 78 Кодексу описується порядок проведення аукціону. Проте в ній не зазначається сама процедура. Тому такий процес має бути викладений у порядку, розробленому Мін'юстом. Натомість, порядком не зазначається процедура як така, а повноваження щодо складення регламенту покладається на адміністратора. Більше того, порядок передбачає розкриття відомостей учасників аукціону до старту продажу. Отже, є імовірність, що продаж майна буде відбуватися за внутрішньою документацією адміністратора, яка буде відрізнятися на різних платформах. У свою чергу, хто і як буде контролювати роботу адміністраторів, їх регламент роботи, порушення – положення відповіді не дає.

У своїх дослідженнях Глашук О.М. пропонує виокремлювати такі етапи проведення процедури продажу майна боржника:

- підготовчий (прийняття рішення про продаж майна та визначення способу його реалізації);
- організаційний (організація продажу майна, прийняття заявок);
- технологічний (проведення продажу);
- результативний (визначення переможця (покупця), проведення розрахунків) [5].

Якщо оцінювати порядок реалізації майна, зазначений у Кодексі у площині названих етапів, можна дійти висновку, що наразі відсутні організаційний та технологічний етапи.

Сама ідея реалізації майна банкрута на відкритій інтернет-платформі без втручання у процес зацікавлених осіб має реальні шанси на підвищення відсотку задоволення вимог кредиторів. Проте для цього необхідно зробити декілька висновків для доведення гарної ідеї до реалізації.

Під час обговорення реалізації майна банкрутів через електронні торги з використанням сучасних технологій в рамках круглого столу за участі генерального директора ДП «СЕТАМ» OpenMarket Віктора Вишньова, директора Департаменту з питань судочинства та банкрутства Міністерства юстиції України Юрія Моїсеєва, керівника експертної групи з банкрутства Директорату правової політики Міністерства юстиції України Владислава Філатова, представників банків та арбітражних керуючих висловлювалася думка про те, що виключними вимогами до учасників має бути онлайн-реєстрація без будь-якої ідентифікації, а також внесення гарантійного внеску. Така думка аргументується тим, що процедура надання документів є зайвою, оскільки вона застаріла та ускладнює життя потенційним учасникам торгів [2]. Варто погодитися, що виключення з процедури людського чиннику має пришвидшити процес та мінімізувати можливість корупційної складової. Вважаю, що запро-

понована автоматизована система має пройти етап тестування, аби в процесі аукціону не були виявлені вразливості системи та ними не можна було скористуватися.

Висновки. З проекту постанови Мін'юсту стає зрозумілим, що не всі питання, які виникають у процесі організації і проведення аукціону, чітко врегульовані та прописані для учасників. Тож виникає потреба у створенні робочої групи, до складу якої має бути включено представників спільноти арбітражних керуючих, суддів, експертів, представників електронних майданчиків тощо.

Представники різних сторін, які беруть участь у аукціоні, зможуть разом спланувати «дорожню карту», яка б допомогла не тільки якісно підготуватися до процесу реалізації майна, а й в подальшому зменшити кількість оскаржених аукціонів. Це автоматично призводить до пришвидшення процедури ліквідації підприємства. Фахівці стверджують, що реформа процедури банкрутства дасть змогу Україні покращити позиції «Захист інвесторів» у рейтингу Doing Business. Оскільки контроль за процесом реформи закріплений за Міністерством юстиції України, на жаль, у процедуру може втрутитися політична складова. Проте якщо політична воля і зусилля правничої спільноти зможуть працювати для досягнення спільного результату, реалізація майна боржника зможе вийти на якісно новий рівень.

Список використаних джерел:

1. Прозоре банкрутство: як будуть проходити електронні аукціони. Prozorro. Продажі. 28.11.2018. URL: <https://prozorro.sale/news/prozore-bankrutstvo-yak-budut-prohoditi-elektronni-aukcioni>.
2. Реалізація майна банкрута через електронні мережі УкрІнформ. 28.05.2019. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/2702122-realizacia-majna-bankrutiv-cerez-elektronni-torgi.html>.
3. Кодекс України з процедур банкрутства. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19>.
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 № 228 «Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України». URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF>.
5. Глушук О. М. Організація продажу майна під час провадження у справі про банкрутство неплатоспроможного підприємства: об'єкти обліку. Вісник ЖДТУ. 2011. № 2 (56). URL: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_gum/Vzhdtu_econ/2011_2_1/11.pdf.

Vadym Ivanov, legal counsel LLC «Legal Constant», lawyer. Gaps in property sales' procedure in bankruptcy proceedings.

The article is devoted to the analysis of the Bankruptcy Code of Ukraine in the order of optimization of the legal regulation of the procedure for sale of property in bankruptcy proceedings. The purpose of the study is to substantiate the need to improve the procedure for the sale of bankruptcy property and to highlight problems that are not currently regulated by the Code or order of the Ministry of Justice of Ukraine functioning of the electronic trading system.

In writing this article, the opinions of specialists, scholars, and legislative acts governing relations within the order of the procedure for the sale of bankruptcy property are taken into account. The gaps that have been identified to date have been identified to be corrected in order to operate properly, transparently and effectively in the liquidation process as a whole and in the auction process for the sale of debtor's property in particular.

The problem of low percentage of satisfaction of creditors' claims on the results of the auction was considered, national and foreign statistics on satisfaction of creditors' claims and bankruptcy procedure as a whole were examined.

The project of the order of functioning of electronic trading system developed by the Ministry of Justice of Ukraine is investigated. The article gives examples of what significant points were not given due attention to the above project and what legal community should work on in the future.

The article focuses on how the implementation of the Code's norms in the context of the procedure for the sale of bankruptcy property can significantly affect Ukraine's international image. Also, as a transparent, legal and speedy system for the sale of debtor's property can improve the investment climate of the state, attract the attention of foreign investors.

The paper clarified and provided a personal assessment of the agreed plans of the auction specialists to simplify the identification procedure immediately before the auction, fully automate the processes, and found that at the current stage it is impossible to speak about a person's non-participation in the procedure and to place all functions on the electronic platform, because the system requires testing, analysis, detection of potential vulnerabilities, and prevention of such vulnerabilities in order to falsify auction results.

Key words: *bankruptcy, auction, sale of debtor's property, liquidation, electronic trading system, electronic sites, administrator.*

Відповідальність замовника та організатора аукціону. Реалії та перспективи

Стаття присвячена аналізу правових підстав та випадків відповідальності замовника й організатора аукціону, їх реаліям та перспективам. Метою цього дослідження є порівняльний аналіз відповідальності замовника та організатора аукціону під час продажу майна у процедурі банкрутства, примусового виконання судових рішень, а також у процедурі приватизації об'єктів державного майна.

Досліджено особливості правового регулювання відповідальності продажу майна замовника та організатора аукціону під час продажу майна у процедурі банкрутства, виконавчому провадженні, а також приватизації об'єктів державного майна. Розглянуто особливості проведення аукціонів з продажу арештованого майна боржника в електронній формі (електронних торгів через системи ДП «Сетам» та ДП «Prozorro.Продажі»), наведено судову практику. На підставі проведеного дослідження щодо продажу арештованого майна боржника в електронних формах не виявлено випадків настання наслідків відповідальності сторін щодо порушення норм чинного законодавства при проведенні електронних торгів з продажу майна боржника, окрім сплати судового збору сторони у справі відповідно до статті 129 Господарського процесуального кодексу України.

У статті проаналізовано положення Кодексу України з процедур банкрутства, прийнятого 18 жовтня 2018 року № 2597-VIII, щодо проблематики відповідальності перед особами, які не змогли взяти участь або перемогти на аукціоні, а також її настання у випадку неповернення гарантійного внеску або сплаченої ціни у встановлений строк організатором аукціону (оператором автоматизованого електронного майданчика). Виявлено позитивні моменти, які спрямовані на усунення наявних недоліків порядку організації та проведення продажу майна боржника у процедурі банкрутства, а також виявлено новації, які потребують подальшого уточнення та доопрацювання. Запропоновано шляхи розв'язання окремих проблем законодавчої регламентації продажу майна боржника в процедурі банкрутства з урахуванням доктринальних розробок та практичного досвіду, що допоможе обрати оптимальний шлях регулювання відповідних відносин.

Ключові слова: аукціон, електронні торги (аукціон в електронній формі), боржник, банкрутство, замовник аукціону, майно, організатор аукціону, електронна торгова система.

Постановка проблеми. Створення належних умов для проведення та організації продажу майна боржника є запорукою відновлення платоспроможності боржника, дотримання прав та обов'язків організатора та замовника аукціону, а також інших його учасників.

Питання оптимізації правового регулювання відповідальності замовника та організатора аукціону знаходять у колі уваги не лише законодавця, а й учасників процедури продажу майна.

Однак наявна необхідність підвищення рівня захисту законних інтересів кредиторів боржника у процедурі банкрутства, забезпечення запобігання зловживань під час реалізації майна боржника за рахунок посилення відповідальності обумовлює актуальність проведення подальших досліджень за обраною тематикою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Доцільно відмітити таких науковців та дослідників, як О. М. Бірюков, Б. М. Грек, В. В. Джузь, В. А. Малига, Б. М. Поляков, Д. М. Притика, В. В. Радзивілюк та інші, що піднімали проблемні питання, пов'язані з реалізацією майна боржника у справі про банкрутство.

Незважаючи на розкриття науковцями та дослідниками зазначеної проблеми, залишається нерозробленим єдиний підхід до порядку продажу ліквідаційної маси неплатоспроможних підприємств, що, в свою чергу, перешкоджає його застосуванню на практиці арбітражним керуючим.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри комплексний характер правового регулювання інституту відповідальності під час реалізації майна боржника, невирішеними залишається низка питань відповідальності учасників аукціону, формування єдиної судової практики під час притягнення до відповідальності замовника та організатора аукціону у справах про банкрутство.

Формування цілей статті (постановка завдання). Дослідження підстав та випадків настання відповідальності замовника й організатора аукціону під час продажу майна боржника згідно із Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі – Закон), у процесі примусового виконання судових рішень, реалізації об'єктів приватизації, а також визначення перспектив для встановлення такої відповідальності з урахуванням Кодексу та нової судової практики.

Виклад основного матеріалу. Однією з найголовніших стадій процедури банкрутства слід назвати реалізацію майна боржника. За допомогою отриманих коштів від реалізації майна суб'єкт господарювання має можливість виконати свої зобов'язання перед кредиторами. А тому досить важливим є сам процес реалізації майна та його дотримання вимогам чинного законодавства, з урахуванням прав та обов'язків осіб, що беруть участь у процедурі банкрутства.

Продаж майна банкрута здійснюється, зокрема, шляхом проведення аукціону. Такий спосіб реалізації передбачений положеннями статті 44 Закону [1].

Незважаючи на постійне вдосконалення законодавства, що регулює відносини у процедурі банкрутства, залишаються проблемними питання щодо належної підготовки до проведення аукціону, а також передбаченої законодавством відповідальності за порушення процедури проведення такого аукціону.

Суб'єктами аукціону є його замовник, організатор та учасники. Замовником є ліквідатор, призначений господарським судом у порядку, встановленому Законом. Організатором аукціону є визначена замовником фізична або юридична особа, що має ліцензію на проведення торгів і з якою замовник аукціону уклав договір на проведення аукціону.

Організатор аукціону визначається замовником за конкурсом, що проводиться у визначеному замовником порядку, основними критеріями якого вважаються наявність ліцензії, достатній, але не менш як три роки, досвід проведення аукціонів, запропонована найменша сума винагороди.

Організатором аукціону не може бути заінтересована особа стосовно боржника, кредиторів та замовника аукціону.

Порядок підготовки та проведення аукціону є порядком формування волі сторони, яку представляє організатор аукціону. Тож порушення цього порядку створює дефект волі такої сторони, що дозволяє встановити не нікчемність, а оспорюваність договору, причому саме за позовом такої сторони. По-друге, метою аукціону є саме укладення договору на найбільш вигідних для продавця умовах, у зв'язку з чим право на позов слід надати лише за умови, якщо порушення перешкодило або могло перешкодити укладенню договору на таких умовах.

Що ж до захисту інтересів осіб, які були незаконно позбавлені можливості взяти участь або перемогти на аукціоні, то способом захисту таких осіб є встановлення на їх користь значного штрафу, який повинен сплатити організатор аукціону.

Положеннями статті 56 Закону в разі якщо порушення порядку підготовки та проведення аукціону перешкодило зацікавленій особі взяти участь або перемогти на аукціоні, організатор аукціону зобов'язаний сплатити такій особі штраф у розмірі гарантійного внеску.

Так, постановою Вищого господарського суду України від 22.11.2017 у справі № 910/15250/13 притягнуто до відповідальності організатора аукціону шляхом накладення штрафу в розмірі гарантійного внеску [5].

Змінюючи ухвалені у справі судові рішення та ухвалюючи постанову про стягнення з організатора аукціону штрафу в розмірі гарантійного внеску, при цьому визнаючи результати торгів дійсними, Вищий господарський суд України зазначив таке.

Як вбачається з матеріалів цієї справи, заявнику відмовлено в допуску до участі в аукціоні з продажу майна банкрута з підстав несвоєчасного подання відповідних заявок.

Частиною третьою статті 55 Закону регламентовано що результати аукціону, проведеного з порушенням вимог закону, можуть бути визнані в судовому порядку недійсними. Визнання результатів аукціону недійсними тягне за собою визнання недійсним укладеного з переможцем договору купівлі-продажу.

З цього приводу колегія суддів касаційної інстанції вважає необхідним вказати таке.

Згідно зі статтею 60 Закону заява на участь в аукціоні складається в довільній формі державною мовою і повинна містити зазначені в повідомленні про про-

ведення аукціону такі відомості: найменування, організаційно-правова форма, місцезнаходження, поштова адреса заявника (для юридичної особи); прізвище, ім'я, по батькові, паспортні дані, відомості про місце проживання заявника (для фізичної особи); номер контактного телефону, адреса електронної пошти заявника. Заява на участь в аукціоні повинна містити також відомості про наявність або відсутність заінтересованості заявника стосовно боржника, кредиторів, замовника, організатора аукціону та про характер цієї заінтересованості у разі її наявності. Подана організаторові аукціону заява на участь в аукціоні підлягає реєстрації в журналі заяв на участь в аукціоні із зазначенням порядкового номера, дати і точного часу її подання. Підтвердження реєстрації поданої заяви на участь в аукціоні надсилається на вказану в ній адресу електронної пошти заявника. Заявник має право змінити або відкликати свою заяву на участь в аукціоні у будь-який час до закінчення строку подання заяв на участь в аукціоні.

Статтею 61 Закону встановлено, що рішення організатора аукціону про допуск заявників до участі в торгах приймається за наслідками розгляду представлених заяв на участь в аукціоні і оформляється протоколом про визначення учасників аукціонів. Рішення про відмову в допуску заявника до участі в аукціоні приймається у разі, якщо: заява на участь в аукціоні не відповідає вимогам, що встановлені цим Законом і вказаним у повідомленні про проведення аукціону; подані заявником документи не відповідають встановленим до них вимогам; на дату складання протоколу про визначення учасників аукціону не підтверджено надходження гарантійного внеску на рахунки, вказані в повідомленні про проведення аукціону. Рішення про визнання або про відмову у визнанні заявника учасником торгів може бути оскаржене до господарського суду в порядку, встановленому цим Законом.

Відповідно до статті 56 Закону в разі якщо порушення порядку підготовки та проведення аукціону перешкодило зацікавленій особі взяти участь або перемогти на аукціоні, організатор аукціону зобов'язаний сплатити такій особі штраф у розмірі гарантійного внеску.

На переконання колегії суддів Вищого господарського суду України, наведені обставини вказують на перешкоджання організатором аукціону зацікавленій особі взяти участь в аукціоні з продажу майна банкрута.

Отже, колегія суддів касаційної інстанції дійшла висновку про порушення господарськими судами першої та апеляційної інстанцій приписів статей 32, 33, 34, 36, 43 ГПК України, статті 56 Закону, що призвело до прийняття невірною по суті рішення в частині вимог заявника щодо стягнення з організатора аукціону 623 115 грн 44 коп штрафу в розмірі гарантійного внеску.

Тому судом касаційної інстанції в цій частині прийнято нове рішення про стягнення з організатора аукціону штрафу у розмірі гарантійного внеску, оскільки доводів у справі визнати аукціон недійсним все ж не вистачило.

Також досить поширеною є судова практика, згідно з якою суд касаційної інстанції не знаходить достатніх доказів та підстав для притягнення до відповідальності організатора або замовника аукціону.

Так, залишаючи постанову Центрального апеляційного господарського суду без змін, Касаційний господарський суд у справі № 904/7962/15 зазначив, що су-

дом апеляційної інстанції правильно встановлено, що заявником (заінтересованою особою) не дотримано порядку подання заяви на участь в аукціоні (в частині направлення заяви електронною поштою) та строку її подання (в частині направлення заяви на участь в аукціоні поштою), що в цьому випадку виключає відповідальність організатора аукціону за приписами статті 56 Закону [6], [7].

Згідно із Законом організатор аукціону виконує, зокрема, такі функції: приймає заявки на участь в аукціоні.

Приписами частини восьмої статті 49 Закону визначено, що замовнику та організатору забороняється встановлювати вимоги, вчиняти дії чи виявляти бездіяльність, що будь-яким чином порушують рівність учасників аукціону або допускають їх дискримінацію. Усім учасникам аукціону гарантується рівний доступ до будь-якої інформації про майно, виставлене для продажу, а також про хід підготовки та проведення аукціону.

Відповідно до статті 61 Закону рішення організатора аукціону про допуск заявників до участі в торгах приймається за наслідками розгляду представлених заяв на участь в аукціоні і оформляється протоколом про визначення учасників аукціонів. До участі в торгах допускаються заявники, що подали заяви на участь в аукціоні і документи, що додавалися до них, які відповідають вимогам, встановленим цим Законом і вказаним у повідомленні про проведення торгів. Заявники, допущені до участі в торгах, визнаються учасниками аукціону.

Рішення про відмову в допуску заявника до участі в аукціоні приймається у разі, якщо: заява на участь в аукціоні не відповідає вимогам, що встановлені цим Законом і вказаним у повідомленні про проведення аукціону; подані заявником документи не відповідають встановленим до них вимогам; на дату складання протоколу про визначення учасників аукціону не підтверджено надходження гарантійного внеску на рахунки, вказані в повідомленні про проведення аукціону.

Судом апеляційної інстанції правильно встановлено, що електронний лист заявника отриманий спеціалізованою товарною біржею «Криворізька», однак не розглянутий на засіданні аукціонної комісії у зв'язку з тим, що зазначений лист не містив підпису та не був зареєстрований як заява на участь в аукціоні, а письмова заява на участь в аукціоні направлена заінтересованою особою та отримана спеціалізованою товарною біржею «Криворізька» після проведення засідання аукціонної комісії, тому в протоколі засідання аукціонної комісії відсутнє рішення про допуск або відмову у допуску заявника до аукціону. Організатором аукціону гарантійний внесок заявнику повернуто.

Відповідно до статті 56 Закону в разі якщо порушення порядку підготовки та проведення аукціону перешкодило зацікавленій особі взяти участь або перемогти на аукціоні, організатор аукціону зобов'язаний сплатити такій особі штраф у розмірі гарантійного внеску.

Ураховуючи наведені обставини, Касаційний господарський суд дійшов правильного висновку про дотримання організатором аукціону порядку підготовки аукціону в частині прийняття рішень про допуск або відмову у допуску учасників до торгів щодо заявника, що в цьому випадку виключає притягнення його до відповідальності та стягнення штрафу в розмірі гарантійного внеску.

Слід також зазначити, що крім положень статті 56 Закону відповідальність організатора аукціону також передбачена положеннями частини четвертої статті 70 цього Закону, а саме організатор аукціону, який не повернув гарантійного внеску або сплаченої ціни у встановлений строк, сплачує пеню в розмірі 120 відсотків облікової ставки Національного банку України від суми боргу за період прострочення. Судова практика, на жаль, з цього питання відсутня, але в майбутньому має з'явитися після повторного розгляду її місцевим господарським судом згідно з постановою Касаційного господарського суду від 02.07.2019 в межах справи № 910/2543/16 про банкрутство.

На відміну від відповідальності організатора аукціону, відповідальність замовника аукціону, яким у цьому випадку виступає ліквідатор, положеннями Закону прямо не визначена.

Ураховуючи, що з прийняттям Кодексу запроваджено новий порядок та процедуру продажу майна – електронні торги, доцільно проаналізувати діючу процедуру електронних торгів, що діє під час примусового виконання рішень суду, а також під час приватизації державного та комунального майна.

Важливо мати на увазі, що електронні торги у виконавчому провадженні проводяться за допомогою інтернет-системи ДП «СЕТАМ», а процедура звернення стягнення на майно боржника належить до компетенції органів Державної виконавчої служби України.

Відповідно до наказу Міністерства юстиції України від 22.12.2015 № 2710/5 «Про реалізацію арештованого майна шляхом проведення електронних торгів» ДП «Сетам» уповноважено на здійснення заходів із супроводження програмного забезпечення системи електронних торгів, технологічного забезпечення, збереження та захисту даних, що містяться у ній, на організацію та проведення електронних торгів та на виконання інших функцій, передбачених Порядком реалізації арештованого майна шляхом проведення електронних торгів, затвердженим цим наказом.

Згідно з пунктом 3 розділу III Порядку організатор вносить до системи інформацію про майно та формує лот торгів (інформаційне повідомлення про електронні торги) на підставі отриманої ним заявки не пізніше ніж на другий робочий день з дати її отримання. Лот вноситься за типом, найменуванням, категорією відповідно до класифікації, що підтримується системою, що забезпечує вільний та прямий пошук за відповідними пошуковими критеріями (вид майна, назва, модель, регіон зберігання, стартова ціна, номер виконавчого провадження згідно з Єдиним державним реєстром виконавчих проваджень тощо).

При формуванні лота організатор має право розділити майно, що направлено на реалізацію в рамках однієї заявки, на декілька лотів або об'єднати майно, що направлено на реалізацію в межах одного виконавчого провадження кількома заявками, в один лот, керуючись принципом найбільшої ефективності продажу (сплати найвищої можливої ціни за найкоротший строк).

У результаті дослідження судової практики встановлено таке.

Касаційним господарським судом постановою від 19.04.2018 у справі № 910/21666/16 залишено без змін постанову Київського апеляційного госпо-

дарського суду, якою визнано недійсними торги, що проводилися державним підприємством «Сетам» під час примусового виконання рішення [8].

Постанова суду апеляційної інстанції мотивована тим, що електронні торги проведено з порушенням норм чинного законодавства, які вплинули на результати таких торгів, оскільки унеможливили реєстрацію права власності на придбане майно за позивачем та настання відповідних правових наслідків, на які розраховував позивач, сплачуючи гарантійний внесок та приймаючи участь у зазначених торгах.

Так, начальник відділу державної виконавчої служби, подаючи заявку на реалізацію арештованого майна до ДП «Сетам» як організатора торгів, не перевіряв наявності чинних обтяжень нерухомого майна, що передавалося на торги.

Судова колегія зазначає, що електронні торги – це продаж майна на публичних торгах за принципом аукціону або на комісійних умовах засобами системи електронних торгів через вебсайт, за яким його власником стає учасник, який під час торгів запропонував за нього найвищу ціну.

Тобто торгами є публічний захід з продажу майна, під час проведення якого набувач (учасник торгів) переконаний, що набуває майно, яке звільнено від будь-яких обтяжень, або про такі обтяження оголошено.

З огляду на положення статей 6, 19 Конституції України, статті 62 Закону України «Про виконавче провадження» та законодавства, яке регулює порядок виконання рішень суду, саме органи державної виконавчої служби несуть відповідальність за процедуру проведення торгів у межах виконавчого провадження [2].

Ураховуючи те, що відчуження майна з електронних торгів належить до угод купівлі-продажу, така угода може визнаватися недійсною в судовому порядку з підстав недодержання в момент її вчинення вимог, установлених частинами першою – третьою та частинами п'ятою, шостою статті 203 ЦК України, зокрема у зв'язку з невідповідністю змісту правочину положенням ЦК України та іншим актам цивільного законодавства (частина перша статті 215 ЦК України).

При вирішенні спору про визнання електронних торгів недійсними слід встановити, чи сталося порушення вимог законодавства під час проведення електронних торгів, чи вплинули ці порушення на результати торгів, чи сталося порушення прав і законних інтересів позивачів, які оспорюють результати електронних торгів.

Тому за наявних правових підстав електронні торги визнано недійсними, а протокол проведення електронних торгів скасовано, ДП «Сетам» зобов'язано повернути учаснику торгів суму сплаченого гарантійного внеску.

Аналізуючи наведену судову практику, слід зазначити, що передбачена законодавством відповідальність організатора аукціону та органу державної виконавчої служби за порушення проведення продажу майна фактично відсутня.

Досить цікавою та перманентною є процедура проведення електронних аукціонів для продажу майна об'єктів приватизації.

Так, 07 березня 2018 року набув чинності Закон України від 18.01.2018 № 2269-VIII «Про приватизацію державного і комунального майна», яким

встановлено єдиний алгоритм продажу великих державних об'єктів і єдину процедуру для малих [3].

Положеннями зазначеного нормативно-правового акта визначено два способи продажу державних і комунальних підприємств: відкритий інтернет-аукціон у «ProZorro. Продажі» для малої приватизації з можливістю застосувати класичний і голландський аукціони, а також аукціон із застосуванням інвестиційного радника з числа найбільших інвестиційних банків для приватизації великих об'єктів.

Під час продажу об'єктів малої приватизації державного і комунального майна Фонд державного майна України проводить аукціон. При цьому потенційний покупець – особа, яка має намір взяти участь в електронному аукціоні, має сплатити:

- реєстраційний внесок – сума коштів у розмірі 0,2 мінімальної заробітної плати станом на 1 січня поточного року – для об'єктів малої приватизації (10 мінімальних заробітних плат – для об'єктів великої приватизації), що вноситься за реєстрацію заяви на участь у приватизації потенційним покупцем об'єкта великої приватизації на відповідний поточний рахунок органів приватизації, а потенційним покупцем об'єкта малої приватизації – на відповідний рахунок оператора електронного майданчика, який протягом 5 робочих днів з дня проведення аукціону зараховує їх до державного або місцевого бюджету.
- гарантійний внесок – сума коштів, що становить визначену у відсотках частину стартової ціни об'єкта приватизації, яка вноситься потенційним покупцем об'єкта приватизації для забезпечення виконання його зобов'язання щодо участі в аукціоні у вигляді грошових коштів або банківської гарантії.

Відповідно до пункту 4 частини другої статті 14 Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна» за участь у приватизації об'єкта великої приватизації потенційним покупцем сплачується гарантійний внесок у розмірі п'яти відсотків стартової ціни об'єкта великої приватизації на відповідний поточний рахунок органів приватизації.

За участь у приватизації малої приватизації потенційним покупцем сплачується гарантійний внесок у розмірі 10 відсотків стартової ціни на поточний рахунок оператора електронного майданчика, через який подається заява на участь у приватизації (пункт 4 частини сьомої статті 14 Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна»).

Правила продажу об'єктів малої приватизації визначено статтею 15 Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна».

Об'єкти малої приватизації продаються виключно на електронних аукціонах.

Згідно з частиною третьою статті 26 Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна» виключними умовами для розірвання договору купівлі-продажу об'єкта приватизації в порядку, передбаченому законодавством, зокрема, є:

- невиконання умов продажу об'єкта і зобов'язань покупця, визначених договором купівлі-продажу, в установлений таким договором строк;

– подання органу приватизації неправдивих відомостей;

Договір купівлі-продажу повинен містити положення щодо відповідальності (звільнення від відповідальності) у разі виникнення форс-мажорних обставин (стихийне лихо, обставини непереборної сили тощо).

Статтею 29 Закон України «Про приватизацію державного і комунального майна» передбачена відповідальність за порушення законодавства про приватизацію:

1) за порушення законодавства про приватизацію до винних осіб застосовується кримінальна, адміністративна, дисциплінарна, цивільно-правова відповідальність відповідно до законів України;

2) посадові особи органів приватизації, інших органів виконавчої влади несуть кримінальну, адміністративну, матеріальну та дисциплінарну відповідальність за порушення законодавства про приватизацію;

3) посадові особи підприємств, на балансі яких перебувають об'єкти приватизації, несуть адміністративну відповідальність у вигляді штрафу за:

4) порушення вимог органів приватизації щодо своєчасного подання недостовірної інформації про об'єкти приватизації, які підлягають продажу, або подання інформації не в повному обсязі – у розмірі ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

5) вчинення тих самих дій протягом року після накладення адміністративного стягнення – у розмірі від ста до двохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Штрафи стягуються з винних осіб за рішенням суду в порядку, передбаченому Кодексом України про адміністративні правопорушення, за позовами державних органів приватизації.

Тож відповідальність під час проведення приватизації існує, але є не досить чіткою та визначеною, не містить достатніх правових підстав.

Кодекс, прийнятий 18 жовтня 2018 року, набрав чинності 21 квітня 2019 року та вводиться в дію через шість місяців з дня набрання ним чинності [4].

При цьому статтею 68 Кодексу передбачається можливість продажу майна банкрута виключно через електронні аукціони, незалежно від виду майна.

Кодексом також вводиться в дію відповідальність перед особами, які не змогли взяти участь або перемогти на аукціоні. Так, у разі якщо порушення порядку підготовки та проведення аукціону перешкодило особі взяти участь або перемогти на аукціоні, порушник зобов'язаний сплатити такій особі штраф у сумі гарантійного внеску або у сумі 10 відсотків від ціни, за якою майно було продане на аукціоні, залежно від того, яка з цих сум є більшою. Посадові особи оператора авторизованого електронного майданчика, винні у порушенні, передбаченому частиною першою цієї статті, несуть солідарну відповідальність з оператором авторизованого електронного майданчика. Оператор авторизованого електронного майданчика, який сплатив штраф або його частину, має право на зворотну вимогу (регрес) до таких посадових осіб.

Крім того, приписами статті 87 Кодексу встановлено відповідальність замовника аукціону, який не передав покупцю на його вимогу рухоме майно, майнове право або не відступив право вимоги після повної сплати ціни, та має

сплатити пеню у розмірі 0,5 відсотка на день від ціни продажу за період прострочення.

Слід зазначити, що продаж майна банкрута через електронні аукціони має на меті створення прозорого, швидкого та ефективного процесу продажу майна з високим рівнем громадського контролю та запобігання корупції.

Натомість прогалини у законодавстві та недостатність правового регулювання відповідальності як з боку організатора та замовника аукціону, так і його учасників залишають можливість для зловживання учасниками своїми правами.

Висновки, пропозиції та перспективи подальших досліджень. Кожен з кроків, які потрібно здійснити при процедурі продажу майна неплатоспроможного підприємства, має свої особливості. Аналізуючи реалії та перспективи відповідальності організатора та замовника аукціону, можна сказати про подальше послаблення відповідальності, оскільки у Кодексі відсутня чітка визначеність щодо особи порушника, який несе відповідальність перед особами, що не змогли взяти участь або перемогти на аукціоні. Тому з метою дотримання вимог щодо проведення процедури реалізації майна боржника, якнайшвидшого відновлення його платоспроможності запропоновано більш визначене регулювання на законодавчому рівні порядку притягнення до відповідальності осіб, що порушують встановлену процедуру продажу майна боржника.

Список використаних джерел:

1. Закон України від 14.05.1992 № 2343-XII «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», зі змінами та доповненнями URL: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=234312&p=1320228290145232>.
2. Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII «Про виконавче провадження», зі змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19>.
3. Закон України від 18.01.2018 № 2269-VIII «Про приватизацію державного и комунального майна». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2269-19>.
4. Кодекс України з процедур банкрутства від 18.10.2018 № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19>.
5. Постанова Вищого господарського суду України від 22.11.2017 у справі № 910/15250/13. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71010563>.
6. Постанова Центрального апеляційного господарського від 05.03.2019 у справі № 904/7962/1. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80265654>.
7. Постанова Верховного Суду від 17.07.2019 у справі № 904/7962/15. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83485282>.
8. Постанова Верховного Суду від 19.04.2018 у справі № 910/21666/16. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73761554>.

Oleksandr Konoyi, arbitration manager. Responsibility of the customer and organizer of the auction. Realities and prospects.

The article is devoted to the analysis of legal grounds and cases of responsibility of the buyer and the organizer of the auction, their realities and prospects. The purpose of this study is to provide a comparative analysis of the responsibility of the buyer and the auction organizer in the sale of property in bankruptcy proceedings during enforcement of court decisions, as well as in the process of privatization of state property.

The peculiarities of the legal regulation of the liability of sale of property of the customer and the auction organizer during the sale of property in bankruptcy proceedings, enforcement proceedings, as well as the privatization of state property objects are investigated. The peculiarities of conducting auctions for the sale of the debtor's seized property in electronic form (electronic bidding through the systems of SE «Setam» and SE «Prozorro.Prodazhi») are considered, court practice is presented. On the basis of the conducted research on sale of the seized property of the debtor in electronic forms, there were no cases of consequences of liability of the parties for violation of the rules of the current legislation in conducting electronic auctions for sale of the property of the debtor, except payment of court fee to the party in the case in accordance with Article 129 of the Commercial Procedure Code of Ukraine.

The article analyzes the provisions of the Bankruptcy Code of Ukraine adopted on October 18, 2018 № 2597-VIII on issues of liability to persons who could not participate or win the auction, as well as its occurrence in the event of non-payment of the guarantee fee or the price paid within the stipulated time by the organizer auction (automated electronic site operator). Positive points have been identified that are aimed at eliminating the existing shortcomings in the procedure for organizing and selling the debtor's property in the bankruptcy procedure, as well as innovations that need further clarification and refinement. The ways of solving particular problems of legislative regulation of the sale of the debtor's property in the bankruptcy procedure are offered, taking into account doctrinal developments and practical experience, which will help to choose the optimal way to regulate the respective relations.

Key words: *auction, electronic auction (electronic auction), debtor, bankruptcy, auctioneer, property, auction organizer, electronic trading system.*

Застосування заліку зустрічних однорідних вимог за новим Кодексом України з процедур банкрутства

Стаття присвячена дослідженню застосування заліку зустрічних однорідних вимог за новим Кодексом України з процедур банкрутства. Розглянуто законодавче закріплення можливості проведення заліку зустрічних однорідних вимог у процедурі банкрутства. Установлено та охарактеризовано співвідношення заліку зустрічних однорідних вимог з основними категоріями правового регулювання відносин неспроможності (банкрутства), мораторієм на задоволення вимог кредиторів та визнанням недійсними правочинів боржника. Зокрема, зроблено висновок про те, що з огляду на відсутність під час проведення заліку зустрічних однорідних вимог передання або перерахування коштів, він не є одним із способів виконання грошового зобов'язання, а отже, не підпадає під дію мораторію на задоволення вимог кредиторів, який передбачає зупинення виконання боржником грошових зобов'язань, строк виконання яких настав до дня введення мораторію. Наголошено на тому, що оскільки правовим наслідком заліку зустрічних однорідних вимог є припинення, а не виникнення зобов'язання між сторонами, проведений між неплатоспроможним боржником та його кредитором залік зустрічних однорідних вимог не підпадає під спеціальні підстави визнання недійсними правочинів у відносинах неспроможності (банкрутства), регламентовані Кодексом України з процедур банкрутства. Виявлено та розкрито особливості практичного застосування заліку зустрічних однорідних вимог в таких процедурах неспроможності (банкрутства) як розпорядження майном та ліквідаційна процедура. Обґрунтовано, що визначальними аспектами застосування заліку зустрічних однорідних вимог при банкрутстві є строк виконання зустрічних однорідних вимог, а також судова процедура, що застосовується до боржника. Запропоновано доповнення Кодексу України з процедур банкрутства окремою статтею, яка б містила умови проведення заліку зустрічних однорідних вимог в окремих процедурах банкрутства, положення щодо поширення на залік зустрічних однорідних вимог мораторію на задоволення вимог кредиторів; порядок подання заяви про залік зустрічних однорідних вимог; умови, за яких проведення заліку зустрічних однорідних вимог забороняється.

Ключові слова: залік зустрічних однорідних вимог, строк виконання зобов'язань, мораторій на задоволення вимог кредиторів, визнання правочинів недійсними, черговість задоволення вимог кредиторів, процедура банкрутства.

Постановка проблеми. Прийняття нового Кодексу з процедур банкрутства (далі – Кодекс) [10] спонукає як науковців, так і практиків до вивчення, аналізу та публічного обговорення проблемних питань, що виникають під час провадження у справі про банкрутство, одним з яких є можливість проведення заліку зустрічних однорідних вимог (далі – залік) у процедурі банкрутства, адже з 1992 року чітких правил гри чинне законодавство про банкрутство не встановлює, а судова практика з огляду на недосконалість законодавчого закріплення більше схиляється до заборони заліку без належного обґрунтування відповідної правової позиції.

Як вбачається зі змісту статті 64 Кодексу, положення, які регулюють можливість проведення заліку зустрічних однорідних вимог у процедурі банкрутства, зовсім не змінились порівняно із Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі – Закон) [21].

Так, відповідно до частини п'ятої статті 64 Кодексу погашення вимог кредиторів шляхом заліку зустрічних однорідних вимог проводиться за згодою кредитора (кредиторів), за умови, що це не порушує майнові права інших кредиторів.

Отже, питання можливості проведення заліку в процедурі банкрутства досі залишається відкритим та потребує теоретичного обґрунтування можливих практичних аспектів його застосування.

Задля досягнення мети дослідження слід з'ясувати чинники, від яких залежить можливість застосування Заліку; провести співвідношення заліку та основних категорій права неспроможності (банкрутства), як-то: мораторій на задоволення вимог кредиторів і спеціальні підстави визнання правочинів недійсними; а також окреслити особливості практичного застосування заліку зустрічних однорідних вимог в окремих процедурах банкрутства.

Більшість супротивників ідеї проведення заліку в процедурі банкрутства аргументовують її зміст так: з моменту порушення провадження у справі про банкрутство кредитори позбавлені можливості звертатися до боржника з метою задоволення своїх вимог в індивідуальному порядку, в тому числі шляхом заліку; більше того, у разі погашення вимог кредиторів шляхом заліку порушується черговість задоволення вимог кредиторів; як наслідок, залік можливий лише тоді, коли він не порушує майнових прав інших кредиторів.

Однак на практиці наведені умови, як правильно зазначив С.Є. Андреев, можуть бути дотримані лише тоді, коли у боржника наявний лише один кредитор, максимум два, адже якщо у боржника декілька кредиторів (що найімовірніше), та ще й різної черговості, то дотримання зазначеного правила фактично означає заборону на проведення заліку [2, с. 129–130].

На жаль, як науковці, так і практики, що підтримують цю теорію, взагалі залишили поза увагою питання *строку виконання зустрічних однорідних вимог*.

Так, з огляду на ретроактивність заліку цілком не прийнятною є заборона на його проведення **щодо вимог, строк виконання яких** (обох – Т. Чубар) **настав до порушення провадження у справі про банкрутство**, адже навіть за умови подання заяви про залік після введення процедури розпорядження

майном, зобов'язання вважаються припиненими з моменту настання строку виконання того зобов'язання, строк виконання якого настав пізніше.

Цікаво, що правило, яке працювало ще за радянських часів, наразі викликає сумніви. Так, у загальних нарисах про зобов'язання 1950 року зазначалося, що при ліквідації підприємства заява про залік могла бути прийнята від кредитора цього підприємства, який водночас є боржником підприємства, якщо умови для заліку настали до прийняття постанови про ліквідацію, адже в цьому випадку момент погашення обох зустрічних вимог вважається таким, що настав до ліквідації [12, с. 404].

Уявімо ситуацію, якщо законодавство про банкрутство категорично б забороняло проведення заліку в процедурі банкрутства, тоді б отримані боржником у порядку стягнення дебіторської заборгованості від конкурсного кредитора кошти спрямовувалися на покриття витрат поточних кредиторів, погашення обов'язкових платежів, фінансування роботи арбітражного керуючого тощо. Тобто фактично тягар майнової відповідальності боржника мав би частково перекладатися на плечі лише одного або декількох конкурсних кредиторів, які мають право заліку зустрічних однорідних вимог до введення процедури банкрутства.

Водночас зустрічні однорідні вимоги, навіть якщо строк їх виконання настав до порушення справи про банкрутство, не припиняються заліком автоматично. Одна зі сторін зустрічних вимог має подати заяву про залік. Подання відповідної заяви є правом, а не обов'язком.

При цьому Є. Рашевський наголошує, що пред'явлення вимоги, яка впливає із зобов'язання, та припинення цього зобов'язання заліком – різні способи розпорядження кредитора своїм цивільним правом, у виборі яких він вільний [24, с. 101].

М.В. Телюкіна також зауважує, що застосування заліку не можна розглядати ані як звернення до боржника з метою задоволення вимог (оскільки задоволення вимог – це їх належне виконання, а залік – спосіб припинення зобов'язань, який існує поряд з належним виконанням), ані як пред'явлення майнових вимог до боржника (оскільки залік – одностороння угода, яка вступає в силу з моменту заявлення про це сторони, що зараховує вимогу) [27, с. 37].

Водночас, як зазначав відомий теоретик конкурсного процесу Сальгадо де Самоза, «із відкриттям конкурсу встановлюються відносини між кредиторами, і сам процес має значення провадження про розподіл загального майна між кредиторами; тому до конкурсної маси викликаються всі кредитори під страхом повного виключення від участі у розподілі; всі претензії розглядаються в одному загальному провадженні...» [14, с. 315].

Як наслідок, неврахування під час дослідження питання щодо можливості проведення заліку у процедурі банкрутства як принципу загальності, так і такого інструменту відновлення платоспроможності боржника як «присічний» строк виявлення конкурсних кредиторів (адже пропуск останнього тягне втрату статусу «конкурсного» кредитора та задоволення вимог в шосту чергу, якщо процедура про банкрутство закінчується ліквідацією боржника, або погашення згідно із законом у разі, коли справа про банкрутство закінчується відновлен-

ням платоспроможності боржника [19, с. 230]), може призвести до ситуації, коли «конкурсний» кредитор, який пропустив тридцятиденний строк подачі заяви з вимогами до боржника, за домовленістю з недобросовісним боржником заднім числом оформить зустрічний борг та проведе залік «безнадійних» відповідно до Закону вимог в позачерговому порядку. Більше того, як зазначалось вище, зустрічні вимоги мають бути безспірними. Пропуск же «присічного» строку виявлення конкурсних кредиторів позбавляє їх вимоги статусу безспірних.

У зв'язку з цим вважаємо за доцільне законодавчо закріпити обов'язок конкурсного кредитора, який має зустрічні однорідні вимоги з боржником та бажає скористатися своїм правом подання заяви про залік, подати до господарського суду, боржника та розпорядника майна письмову заяву з вимогами до боржника, а також документи, що їх підтверджують, протягом тридцяти днів від дня офіційного оприлюднення оголошення про порушення провадження у справі про банкрутство, а також заяву про залік зустрічних однорідних вимог до боржника; вимоги ж конкурсного кредитора, який пропустив тридцятиденний строк звернення до господарського суду з письмовою заявою з вимогами до боржника, а також заявою про залік зустрічних однорідних вимог до боржника, зможуть бути погашені шляхом заліку лише у шосту чергу [31, с. 158].

Звернення конкурсного кредитора як з вимогами, так і з заявою про залік до господарського суду обумовлено також тим, що залік не завжди повністю припиняє зустрічні зобов'язання. У зв'язку з цим при застосуванні часткового заліку припиняється менше за розміром зобов'язання, а більше – змінюється на відповідну частину, тобто зменшується. Як наслідок, в частині залишку заборгованості конкурсний кредитор під загрозою втрати права вимоги в будь-якому разі має заявити свої вимоги до боржника у встановлений статтею 45 Кодексу тридцятиденний строк. Як наслідок, залишок суми боргу буде включений до відповідної черги задоволення вимог кредиторів.

Своєчасне заявлення заліку, перш за все, буде вигідно саме кредитору, оскільки останній в цьому випадку зможе отримати більше задоволення своїх вимог, ніж за результатами розподілу ліквідаційної маси на загальних підставах.

Більше того, оскільки одним із завдань процедури розпорядження майном є проведення аналізу фінансового становища боржника з визначенням пасиву останнього шляхом формування та затвердження реєстру вимог кредиторів, вважаємо за доцільне також законодавчо закріпити обов'язок розпорядника майна за наслідками розгляду заяви про залік (враховуючи право боржника протиставити вимозі кредитора заперечення відносно характеру, терміну, розміру виконання тощо) включити окремо до реєстру вимог кредиторів припинені шляхом заліку вимоги (зобов'язання) конкурсного кредитора.

Проведення заліку на стадії розпорядження майном сприятиме зменшенню кредиторсько-дебіторської заборгованості та дозволить розпоряднику майна більш об'єктивно провести аналіз фінансового стану неплатоспроможного боржника. Більше того, зменшується також фінансове навантаження на боржника, адже зникає потреба в застосуванні заходів щодо стягнення дебіторської заборгованості.

Єдине питання, яке може виникнути в цьому випадку: чи відбувається під час проведення заліку індивідуальне задоволення вимог окремого кредитора? Адже, як зазначив В. А. Хімічев, на практиці залік зустрічних однорідних вимог, здійснений за наявності умов, передбачених Законом, розглядається як переважне задоволення вимог кредиторів [28, с. 166–179]. З аналізу частини чотирнадцятої статті 39 Кодексу, в свою чергу, вбачається, що з моменту порушення провадження у справі про банкрутство кредитори позбавлені можливості звертатися до боржника з метою задоволення своїх вимог в індивідуальному порядку. Це положення обумовлено уникненням ситуації, коли юридично рівні кредитори потенційного банкрута можуть опинитися в економічно нерівному положенні, адже один або декілька кредиторів можуть отримати переважне задоволення своїх вимог до боржника, що завдасть шкоди іншим кредиторам.

Практика застосування цього положення, на погляд В. А. Белова, базується на помилковому розширеному його тлумаченні, за яким під «задоволенням вимог кредиторів» розуміється їх припинення будь-яким із способів, який розглядається законодавством як підстави припинення зобов'язань. Адже виконання зобов'язання – здійснення боржником для кредитора дій, які складають зміст зобов'язання – суть задоволення вимог кредитора. Тобто задоволення вимог є наслідком лише виконання зобов'язань, але не припинення їх іншими способами. Як наслідок, звернення кредитора з ініціативою заліку не може розглядатися як випадок звернення кредитора з метою задоволення своїх вимог [4, с. 230–232].

Відмінність процедури звернення кредитора з ініціативою Заліку від процедури звернення кредитора за задоволенням своїх вимог, на погляд В. А. Белова, найбільш ярко прослідковується за таких обставин: звертаючись за задоволенням, кредитор заявляє до боржника свої вимоги, які кореспондують зобов'язанням боржника за припиняємим основним зобов'язанням (передати річ, сплатити гроші, надати послугу, виконати роботу тощо), а при зверненні з ініціативою заліку кредитор жодних вимог не заявляє; задоволення призводить до зменшення майна боржника та збільшення майна кредитора, в той час, коли залік зменшує майно боржника, але не збільшує кредиторського майна; на задоволення вимог може претендувати кожен кредитор незалежно ні від чого, в той час, коли з ініціативою заліку можуть виступити лише ті кредитори, які самі винні боржнику [4, с. 230–232].

Отже, при заліку відбувається не задоволення зустрічних однорідних вимог, а відмова кредиторів з кожного з таким чином припиняємих зобов'язань від належних їм суб'єктивних прав вимоги за цими зобов'язаннями.

Не викликає сумнівів також **залік, проведений з поточним кредитором**, оскільки поточні вимоги кредиторів не підлягають жодним обмеженням аж до визнання боржника банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури.

Фактично сумнівність проведення заліку як засобу отримання індивідуального задоволення власних вимог стосується лише ситуації, за якої **боржник, щодо якого порушено провадження у справі про банкрутство, маючи заборгованість перед конкурсним кредитором, укладає з останнім договір, начебто обумовлений господарською діяльністю боржника, внаслідок яко-**

го кредитор бере на себе зобов'язання перед боржником, завчасно маючи намір не виконувати прийняте на себе зобов'язання, а погасити його шляхом заліку. Іншим прикладом може бути ситуація, за якої конкурсний кредитор за винагороду приймає на себе борг певного підприємства перед неплатоспроможним боржником. Наступним кроком буде проведення заліку. Тобто наявна недобросовісна скупка вимог до боржника, зокрема через факторинг. Такі досить прості операції призводять до того, що боржник повністю розраховується з близькими йому конкурсними кредиторами, залишивши ні з чим решту кредиторів.

У цьому випадку дійсно наявні і переважне погашення вимог окремого конкурсного кредитора, і умисел, з огляду на обізнаність конкурсного кредитора щодо неплатоспроможності боржника, завдати шкоди іншим кредиторам.

З таким висновком погодився і В.Ф. Попондопуло, зазначаючи, що допущення заліку в конкурсному провадженні дозволяло би боржникам неплатоспроможної особи скупати здешевілі борги банкрута та за допомогою заліку погашати свої зобов'язання (дебіторську заборгованість) [20, с. 220].

Не менш важливим при визначенні можливості проведення заліку в процедурі банкрутства є проведення аналізу співвідношення заліку та основних категорій права неспроможності (банкрутства), як-то: мораторій на задоволення вимог кредиторів і спеціальні підстави визнання правочинів недійсними, адже, на думку окремих правників, за умови введення мораторію на задоволення вимог кредиторів проведення заліку є неможливим, а регламентовані Кодексу підстави визнання недійсними правочинів боржника є беззаперечною підставою для визнання недійсним заліку, проведеного щодо неплатоспроможного боржника.

Співвідношення заліку з мораторієм на задоволення вимог кредиторів. Відповідно до статті 41 Кодексу [10] мораторій на задоволення вимог кредиторів – це зупинення виконання боржником грошових зобов'язань і зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), строк виконання яких настав до дня введення мораторію, і припинення заходів, спрямованих на забезпечення виконання цих зобов'язань та зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), застосованих до дня введення мораторію.

Отже, мораторій на задоволення вимог кредиторів тягне автоматичне зупинення з моменту порушення провадження у справі про банкрутство виконання боржником грошових зобов'язань конкурсних кредиторів.

При дослідженні проблеми, чи поширює свою дію мораторій на задоволення вимог кредиторів на залік, насамперед слід відповісти на запитання: які характерні особливості таких підстав припинення зобов'язань, як виконання та Залік і чи є залік способом виконання грошового зобов'язання?

А) «Виконання» є одним із способів припинення зобов'язання, який пов'язаний з досягненням мети, заради якої сторони вступили в зобов'язання. Дія зобов'язання вичерпується як тільки права та обов'язки, що входять до його складу, будуть повністю виконані [9, с. 184]. Для того, щоб набути властивості правоприпиняючого юридичного факту, виконання має бути належним. Вимоги, що визначають належне виконання зобов'язань, передбачені в законах,

договорах, а за їх відсутності – у вимогах, що звичайно ставляться (стаття 161 ЦК України).

Під належним виконанням зобов'язання розуміють виконання належній особі, в належному місці, в належний строк з додержанням усіх інших вимог і принципів виконання зобов'язань, як-то: належне виконання; незмінність зобов'язань; реальне виконання [7, с. 589]. Якщо учасники зобов'язання порушують хоч би одну з умов його належного виконання, зобов'язання не припиняється, а трансформується (змінюється), оскільки в такому випадку на сторону, яка допустила неналежне виконання покладаються додаткові юридичні обов'язки – відшкодування збитків, сплата неустойки та ін. Виконання таких додаткових обов'язків, як правило, не звільняє боржника від реального виконання зобов'язання. Лише після того, як сторони вчиняють усі дії, що впливають із зобов'язання, воно вважається припиненим [29, с. 844–845].

Водночас, аналізуючи співвідношення заліку та виконання зобов'язання, слід підкреслити, що хоча залік і є підставою припинення зобов'язання, говорити про належне виконання зобов'язань під час здійснення заліку не слід, адже відсутня така ознака належного виконання як вчинення сторонами усіх дій, що впливають із зустрічних зобов'язань. Йдеться про виконання в належному місці, в належний строк, певним шляхом тощо. Реальної передачі виконання за заліком не відбувається. Тобто в сумі, в якій вимоги збігаються, між сторонами не здійснюється переміщення матеріальних цінностей.

Підстави припинення зобов'язань – це такі обставини (юридичні факти), які не залежать від волі його учасників. Вони припиняють зобов'язання в силу того, що позначені в законі. Способи припинення зобов'язань являють собою певну спрямовану на припинення зобов'язання поведінку осіб, які є суб'єктами зобов'язальних правовідносин [1, с. 26–27].

Так, Д. І. Мейер наголошував, що способи припинення зобов'язання розділяються на дві групи. Першу становлять способи, спрямовані на припинення зобов'язання, тому вони представляються діями, які вчиняються саме з тим, щоб припинити відоме зобов'язання; другу – такі способи, які припиняють зобов'язання, хоча дії або факти, які складають ці способи, не спрямовуються на припинення зобов'язання, але припиняють його за своєю суттю. Залік не є необхідним способом припинення зобов'язання: воно є лише правом боржника, від якого залежить, скористатися ним чи не скористатися [15, с. 705–710].

Г. Ф. Шершеневич також зазначав, що всі способи припинення зобов'язань можуть бути розділені на дві групи, залежно від того, чи відбувається погашення їх сили внаслідок взаємної згоди вірителя та боржника або внаслідок обставин, які відбуваються поза згодою [32, с. 298].

Отже, виконання за юридичною природою є дією, яка за згодою сторін зобов'язання спрямована на його припинення, та належить до першої групи; у той час коли залік зустрічних однорідних вимог припиняє зобов'язання за своєю суттю, на підставі волевиявлення лише однієї зі сторін зобов'язання, та належить до другої групи.

Дійсно наслідки заліку та виконання зобов'язання однакові: для обох характерні реалізація цілей зобов'язання та припинення останніх [8, с. 466]. Однак

правова природа припинення зобов'язання шляхом Заліку відмінна від правової природи припинення зобов'язання шляхом виконання. Залік та виконання є окремими підставами для припинення зобов'язання.

В) Легальна дефініція «грошове зобов'язання» надана в статті 1 Кодексу, згідно з якою під ним розуміється зобов'язання боржника сплатити кредитуру певну грошову суму відповідно до цивільно-правового правочину (договору) та на інших підставах, передбачених законодавством України. До грошових зобов'язань належать також зобов'язання щодо сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне та інше соціальне страхування; зобов'язання, що виникають внаслідок неможливості виконання зобов'язань за договорами зберігання, підряду, найму (оренди), ренти тощо та які мають бути виражені у грошових одиницях.

В юридичній літературі знаходимо наступні доктринальні поняття грошового зобов'язання.

Так, Л. А. Лунц зазначав, що грошове зобов'язання спрямоване на сплату грошових знаків, тобто на надання матеріальних речей, які в обороті виконують функцію засобів обігу [13, с. 146–331].

На погляд Л. О. Новоселової, згідно з грошовими зобов'язаннями боржник зобов'язаний передати у власність кредитору грошові знаки у певній або визначеній сумі грошових одиниць з метою здійснення платежу [16, с. 13].

Аналогічне визначення знаходимо й в навчальній юридичній літературі. Так, змістом грошового зобов'язання є обов'язок боржника перенести на кредитора право власності на грошові знаки у визначеній сумі [5, с. 292].

В. А. Белов, у свою чергу, розглядає грошове зобов'язання як цивільне правовідношення, змістом якого є право вимоги кредитора та кореспондуючий йому обов'язок боржника здійснити сплату або платіж, тобто дію з передачі певної суми коштів. При цьому предметом грошового зобов'язання є певна сума коштів, що іменується боргом. Як наслідок, виконанням грошового зобов'язання (платежем) є вручення боржником кредитору коштів в сумі, яка становить предмет грошового зобов'язання [4, с. 14–38].

О. П. Подцерковний визначив спосіб виконання грошового зобов'язання як певну сукупність засобів, які використовуються платником та отримувачем для здійснення платежу, та виділяє наступні способи виконання грошового зобов'язання: передача боржником кредитору готівки в передбаченій зобов'язанням сумі; перерахування коштів за банківськими рахунками; внесення коштів в депозит нотаріальної контори [17, с. 134–136].

Отже, і Кодекс, і науковці визначають грошове зобов'язання як обов'язок боржника здійснити платіж, тобто виконати грошове зобов'язання, незалежно від способу його виконання.

Платежем, у свою чергу, є дія боржника, спрямована на виконання або часткове виконання грошового зобов'язання шляхом сплати безпосередньо кредиторі певної грошової суми готівкою або зарахування її у безготівковій формі на визначений кредитором рахунок [3, с. 61].

Таким чином, з огляду на відсутність під час проведення заліку передачі або перерахування коштів, він не є одним із способів виконання грошового

зобов'язання, а отже, не підпадає під дію мораторію на задоволення вимог кредиторів, який передбачає зупинення виконання боржником грошових зобов'язань, строк виконання яких настав до дня введення мораторію.

Співвідношення заліку та підстав визнання недійсними правочинів боржника. Оскільки залік за своєю суттю є правочином, тому питання щодо можливості його проведення тісно пов'язане з інститутом визнання правочинів недійсними [23].

Інститут визнання недійсними правочинів боржника в процедурі банкрутства спрямований, з одного боку, на усунення майнових наслідків недобросовісних дій боржника зі зменшення своєї ліквідаційної маси шляхом поповнення останньої майном, що вибуло з володіння боржника, а з іншого боку, на переконання Л. І. Грабован, є необхідним елементом системи юридичних дій, спрямованих на забезпечення задоволення вимог кредиторів в конкурсному процесі [6, с. 37–40].

Отже, ми маємо відповіді на запитання: чи є залік, який проведений боржником з окремим кредитором відповідно до ЦК та ГК України, але у «підозрілий» період, таким, що суперечить чи не суперечить вимогам Кодексу?

Відповідно до статті 42 Кодексу правочини, вчинені боржником після відкриття провадження у справі про банкрутство або протягом трьох років, що передували відкриттю провадження у справі про банкрутство, можуть бути визнані недійсними господарським судом у межах провадження у справі про банкрутство за заявою арбітражного керуючого або кредитора, якщо вони завдали збитків боржнику або кредиторам, з таких підстав: боржник виконав майнові зобов'язання раніше встановленого строку; боржник до відкриття провадження у справі про банкрутство взяв на себе зобов'язання, внаслідок чого він став неплатоспроможним або виконання його грошових зобов'язань перед іншими кредиторами повністю або частково стало неможливим; боржник здійснив відчуження або придбав майно за цінами, відповідно нижчими або вищими від ринкових, за умови що в момент прийняття зобов'язання або внаслідок його виконання майна боржника було (стало) недостатньо для задоволення вимог кредиторів; боржник оплатив кредиторію або прийняв майно в рахунок виконання грошових вимог у день, коли сума вимог кредиторів до боржника перевищувала вартість майна; боржник узяв на себе заставні зобов'язання для забезпечення виконання грошових вимог.

Правочини, вчинені боржником протягом трьох років, що передували відкриттю провадження у справі про банкрутство, можуть бути визнані недійсними господарським судом у межах провадження у справі про банкрутство за заявою арбітражного керуючого або кредитора також з таких підстав: боржник безоплатно здійснив відчуження майна, взяв на себе зобов'язання без відповідних майнових дій іншої сторони, відмовився від власних майнових вимог; боржник уклав договір із заінтересованою особою; боржник уклав договір дарування.

Перш за все, з метою визначення обставини, яка б могла бути підставою для визнання заліку недійсним, слід з'ясувати характерні його риси як одностороннього правочину.

Так, згідно зі статтею 202 ЦК України правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Правочини можуть бути односторонніми та дво- чи багатосторонніми (договори). Одностороннім правочином є дія однієї сторони, яка може бути представлена однією або кількома особами. Односторонній правочин може створювати обов'язки лише для особи, яка його вчинила. Односторонній правочин може створювати обов'язки для інших осіб лише у випадках, встановлених законом, або за домовленістю з цими особами.

Оскільки односторонній правочин вчиняється лише однією стороною правовідношення (є відображенням саме її волі), створювати обов'язки для іншої сторони правовідношення такий правочин не може, оскільки в іншому випадку була б порушена юридична рівність учасників цивільних правовідносин [11, с. 140].

Р.І. Таш'ян запропонував таку класифікацію односторонніх правочинів, яка дозволяє показати їх специфіку та розкрити їхню відмінність від договорів: уповноважуючі й зобов'язуючі; такі, що потребують і не потребують сприйняття іншими особами; правоутворюючі, правозмінюючі й правоприпиняючі; основні та допоміжні [25].

Згідно із запропонованою класифікацією залік зустрічних однорідних вимог є правочином: зобов'язуючим; таким, що потребує сприйняття іншою особою; правоприпиняючим та допоміжним.

Розглянемо наведені характеристики більш детально.

Зобов'язуючий правочин передбачає покладення обов'язку на іншу особу. При цьому обов'язковою умовою відповідного покладення є наявність у зобов'язуючої особи правомочності, заснованої на правовій нормі або ж правовідношенні, в якому суб'єкт одностороннього волевиявлення вже перебуває з особою, по відношенню до якої він може здійснювати свою односторонню волю [30, с. 330–331]. Заява про залік як односторонній зобов'язуючий правочин покладає обов'язок на контрагента зобов'язуючої особи припинити зустрічні однорідні вимоги між ними.

Потреба у сприйнятті одностороннього правочину іншою особою пояснюється необхідністю доведення до відома іншої особи відповідного волевиявлення з метою забезпечення прав останньої. Залік як одностороннє волевиявлення також потребує сприйняття адресатом, адже інша особа, якій спрямовується заява про залік, може протиставити зустрічній вимозі заперечення відносно характеру, терміну, розміру виконання тощо.

Правоприпиняючими є правочини, які припиняють цивільні/господарські правові відносини. Ураховуючи основну правову мету заліку – припинення зобов'язання, не виникає навіть сумнівів щодо його правоприпиняючого характеру.

Допоміжний правочин вчиняється для реалізації правовідносин, які існують в силу основного правочину. У системі юридичних фактів вони виконують або правозмінюючі, або правоприпиняючі функції. Зміст заліку як допоміжного правочину складає одностороннє волевиявлення, яке спрямоване на припинення вже існуючих зустрічних однорідних зобов'язань.

Отже, єдиною підставою для визнання недійсними правочинів, яка підлягає дослідженню на предмет можливості проведення заліку в процедурі банкрутства, є така: «боржник до порушення справи про банкрутство взяв на себе зобов'язання, в результаті чого він став неплатоспроможним або виконання його грошових зобов'язань перед іншими кредиторами повністю або частково стало неможливим».

Однак, як зазначалось вище, кредитор, подаючи заяву про залік, покладає обов'язок на боржника припинити існуючі між ними однорідні зустрічні вимоги. Заява про залік не створює жодних нових зобов'язань, вона спрямована виключно на припинення вже існуючих між кредитором та боржником зустрічних однорідних вимог, та забезпечення документальної основи його списання.

Оскільки правовим наслідком заліку є припинення, а не виникнення зобов'язання між сторонами, проведений між неплатоспроможним боржником та його кредитором залік не підпадає під спеціальні підстави визнання недійсними правочинів у відносинах неспроможності (банкрутства), регламентовані Кодексом.

Особливості проведення заліку в ліквідаційній процедурі. Загалом у ліквідаційній процедурі питання щодо погашення вимог заліком може стосуватися лише тих зобов'язань конкурсного кредитора перед боржником, строк виконання яких настав після порушення провадження у справі про банкрутство, адже всі інші зобов'язання можуть бути погашені в загальному порядку.

Погашення вимог кредиторів у ліквідаційній процедурі шляхом заліку, як зазначалось вище, проводиться лише за згодою кредитора (кредиторів) у випадках, якщо це не порушує майнові права інших кредиторів (частина п'ята статті 64 Кодексу).

Спеціальна регламентація заліку в ліквідаційній процедурі обумовлена можливістю завдання збитків іншим кредиторам.

Обмеження щодо застосування заліку в ліквідаційній процедурі В. А. Белов пояснив тим, що після визнання боржника банкрутом загальні правила ЦК про способи припинення зобов'язань не застосовуються, адже відповідно до спеціальних норм Закону всі зобов'язання банкрута можуть бути припинені лише одним способом – виконанням, причому лише з коштів, отриманих під час конкурсного провадження [4, с. 36].

М. В. Телюкіна, в свою чергу, також висловила, що «на етапі конкурсного провадження не допускаються інші, ніж виконання, способи припинення зобов'язань боржника. Таким чином, застосування заліку після відкриття конкурсного провадження можна розглядати як розподіл конкурсної маси з порушенням порядку, передбаченого Законом про неспроможність» [27, с. 38].

Дійсно, ліквідаційна процедура це підсумок не лише процедури банкрутства, а всієї господарської діяльності банкрута. З введенням ліквідаційної процедури «вступає у гру» класична модель відносин неспроможності (банкрутства), суть якої полягає в тому, щоб за рахунок коштів, отриманих від реалізації ліквідаційної маси банкрута, в тому числі коштів «залікових» кредиторів, необхідно погасити всі його зобов'язання. Недостатність ліквідаційної маси для задоволення вимог кредиторів тягне ліквідацію юридичної особи – банкрута.

Наявний конкурс кредиторів вимагає справедливого повного задоволення вимог кредиторів на підставі їх процесуальної рівності та виключення пільг для окремих кредиторів. У зв'язку з цим питання співмірного задоволення вимог кредиторів з огляду на ймовірну недостатність ліквідаційної маси для повного задоволення всіх наявних у банкрута кредиторів «диктує» свої правила.

Усі вимоги кредиторів концентруються в межах ліквідаційної процедури та підлягають виконанню виключно шляхом задоволення за рахунок ліквідаційної маси банкрута з дотриманням черговості, встановленої статтею 64 Кодексу. Жоден з кредиторів не може отримати задоволення своїх вимог поза межами ліквідаційної процедури або з порушенням вищезазначеної черговості. При цьому вимоги кожної наступної черги задовольняються після повного задоволення вимог попередньої черги. Недостатність коштів для повного задоволення всіх вимог однієї черги тягне пропорційне задоволення вимог в межах однієї черги. Вимоги, не задоволені за недостатністю майна, вважаються погашеними.

Отже, погашення вимог кредиторів шляхом заліку в ліквідаційній процедурі є можливим лише за умови: надання відповідної згоди кредитора (кредиторів); якщо це не порушує майнові права інших кредиторів.

На жаль, Кодекс не визначив, що саме розуміється під наданням згоди кредитором (кредиторами), що надолужується судовою практикою. Так, судді-практики під наданням згоди кредитором (кредиторами) розуміють конструкцію, за якої у разі коли в ліквідаційній процедурі включені до реєстру вимог кредитори однієї черги не заперечують проти проведення розрахунків з одним або декількома кредиторами шляхом заліку [18, с. 374].

Тобто залік можливий лише, якщо «насталася черга» зустрічної вимоги і інші кредитори, включені до цієї ж черги, не заперечують проти її погашення шляхом заліку.

Визначення майнових прав знаходимо в статті 3 Закону України від 12.07.2001 № 2658-III «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» [22], відповідно до якої майновими правами, які можуть оцінюватися, визнаються будь-які права, пов'язані з майном, відмінні від права власності, у тому числі права, які є складовими частинами права власності (права володіння, розпорядження, користування), а також інші специфічні права (права на провадження діяльності, використання природних ресурсів тощо) та права вимоги.

У процедурі банкрутства об'єктом правового регулювання виступають грошові вимоги кредиторів до боржника.

Отже, порушенням майнових прав кредиторів буде вчинення боржником дій, спрямованих на зменшення ліквідаційної маси банкрута та, як наслідок, не повне задоволення грошових вимог кредитора.

М. В. Телюкіна пішла далі зазначивши, що Закон не передбачив, що саме слід розуміти під порушенням черговості. Варіантів вбачається два: по-перше, якщо залікоспроможним виявляється вимога нижчої черги за наявності вимог вищої черги; по-друге, черговість порушується також якщо залікоспроможним виявляється вимога будь-якої черги за наявності інших вимог цієї ж черги.

На жаль, Закон містить конструкцію, яка дозволяє шляхом тлумачення надати прямо протилежні відповіді на поставлені питання. Вочевидь, тлумачення буде залежати від спрямованості конкурсного законодавства [26, с. 317–318]. При цьому підтримала науковець прокредиторську спрямованість законодавства, за якої залік є можливим за відсутності вимог вищої черги незалежно від того, що інтереси кредиторів тієї ж черги будуть дещо обмежені.

Фактично залік в ліквідаційній процедурі явище чи не найсумнівніше. Адже такий варіант, щоб кредитори однієї черги надали згоду на погашення вимог одного з них шляхом заліку, розуміючи про ймовірність погашення власних вимог лише частково, навряд чи колись матиме місце. Більше того, навіть за наявності згоди інших кредиторів погашення вимог шляхом заліку в будь-якому разі призведе до неповного погашення вимог інших кредиторів. Маємо замкнене коло, яке зумовлене логікою економіки.

Таким чином, у ліквідаційній процедурі погашення вимог кредиторів шляхом заліку можливе лише за умови надання відповідної згоди кредитора (кредиторів) та якщо це не порушує майнові права інших кредиторів.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що можливість застосування заліку у відносинах неспроможності (банкрутства) залежить від:

по-перше, і найголовніше, строку виконання зустрічних однорідних вимог. При цьому має значення час виникнення вимоги – до порушення провадження у справі про банкрутство чи після – як кредитора, так і боржника;

по-друге, процедури, яка застосовується до боржника. Адже кожна судова процедура має свою мету та завдання, і якщо в процедурі розпорядження майном заліку не підлягають лише вимоги конкурсного кредитора, який став винен боржнику після порушення провадження у справі про банкрутство, то в тій самій ліквідаційній процедурі, метою якої є справедливий розподіл активів банкрута між його кредиторами, залік може бути застосований виключно за визначених умов, що, як зазначалось вище, на практиці майже неможливо.

Проведене дослідження дозволило нам виділити основні принципи правового регулювання заліку при банкрутстві, які мають бути уточнені в положеннях Кодексу. При цьому вважаємо за доцільне, щоб відповідні уточнення містилися в окремій статті, присвяченій заліку, яка має бути вміщена в «загальні положення», задля уникнення як зловживань з боку окремих кредиторів, так і з метою прозорого застосування запропонованих нововведень. На нашу думку, стаття має містити: умови проведення заліку в окремих процедурах банкрутства, положення щодо розповсюдження на залік мораторію на задоволення вимог кредиторів; порядок подачі заяви про залік; умови, за яких проведення заліку забороняється.

Список використаних джерел:

1. Ананьев А. Г., Чайка И. В. Прекращение обязательств по основаниям, не связанным с их фактическим исполнением: монография / под науч. ред. К. Я. Ананьевой. Рязань: Парус, 2008. 156 с.
2. Андреев С. Е. Комментарий к Федеральному закону о несостоятельности (банкротстве). Москва: ЮРИНФОРМЦЕНТР, 2004. 336 с.

3. Безклубий І. Про предмет грошового зобов'язання. Право України. 2003. № 10. С. 60–64.
4. Белов В. А. Денежные обязательства. Москва: Центр ЮрИнфоР, 2001. 237 с.
5. Господарське право України: підручник для студ. вищ. навч. закладів / М. К. Галянтич, С. М. Грудницька, О. М. Міхатуліна та ін. Київ: МАУП, 2005. 424 с.
6. Грабован Л. І. Значение и природа института погашения требований кредиторов в конкурсном процессе. *Leges si viata Ianuarie*. 2017. № 1. С. 37–40.
7. Гражданское право России. Общая часть: курс лекций / отв. ред. О. Н. Садиков. Москва: Юрист, 2011. 776 с.
8. Гражданское право: учебник / под ред. А. Г. Калпина, А. И. Масляева. Москва: Юрист, 1997. Ч. 1. 472 с.
9. Иоффе О. С. Обязательственное право. Москва: Юрид. лит., 1975. 880 с.
10. Кодекс України з процедур банкрутства від 18.10.2018 № 2597-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19/print>.
11. Козирева В. П., Гаврилішин А. П. Проблеми заліку однорідних вимог при банкрутстві банку. Юридичний вісник. 2016. № 3 (40). С. 138–144.
12. Курс советского гражданского права. Общее учение об обязательстве / под ред. И. Б. Новицкого и Л. А. Лунц. Москва: Гос. изд-во юрид. лит., 1950. 416 с.
13. Лунц Л. А. Денежное обязательство в гражданском и коллизионном праве капиталистических стран. Деньги и денежные обязательства в гражданском праве. Изд-е по Госюриздат, 1948. Москва: Статут, 1999. С. 146–331.
14. Малышев К. И. Исторический очерк конкурсного процесса. Санкт-Петербург: Типография Товарищества «Общественная польза», 1871. 455 с.
15. Мейер Д. И. Русское гражданское право: в 2 ч. 2-е изд., исправ. Москва: Статут, 2000. 831 с.
16. Новоселова Л. А. Проблемы гражданско-правового регулирования расчетных отношений: автореф. дис. д-ра юрид. наук: 12.00.03. Москва, 1997. 55 с.
17. Подцерковный О. П. Денежные обязательства и расчетные правоотношения в Украине. Одесса: Студия «Негоциант», 2005. 308 с.
18. Поляков Б. М. Закон Украины «О восстановлении платежеспособности должника или признании его банкротом»: науч.-практ. комментарий: в 2 т. Киев: Логос, 2014. Т. 1. 407 с.
19. Поляков Б. М. Правовий статус «запізнілого» кредитора. Санація та банкрутство. 2016. № 3–4. С. 230–232.
20. Попондопуло В. Ф. Конкурсное право: правовое регулирование несостоятельности (банкротства): учеб. пособие. Москва: Юрист, 2001. 331 с.
21. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14.05.1992 № 2343-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>.
22. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: Закон України від 12.07.2001 № 2658-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2658-14>.

23. Пустовалова Е. Ю. Судьба требований кредиторов при банкротстве должника. URL: <https://www.lawmix.ru/commlaw/1670>.
24. Ращевский Е. Сравнительно-правой анализ новых положений законодательства о банкротстве, касающихся зачета встречных требований. Хозяйство и право. 2003. № 6. С. 99–106.
25. Таш'ян Р. І. Класифікація односторонніх правочинів. URL: <http://www.univer.km.ua/visnyk/1439.pdf>.
26. Телюкина М. В. Основы конкурсного права. Москва: Волтерс Клувер, 2004. 560 с.
27. Телюкина М. В. Применение зачета встречных однородных требований в отдельных видах обязательств. *Право и экономика*. 2001. № 6. С. 32–38.
28. Химичев В. А. Специальные условия недействительности сделок при банкротстве. Вестник Высшего Арбитражного Суда Российской Федерации. 2004. № 7. С. 166–179.
29. Цивільне право України: підручник: у 2 кн. / О. В. Дзера, Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін. Київ: Юрінком Інтер, 2000. Кн. 1. 861 с.
30. Черепяхин Б. Б. Правопреемство по советскому гражданскому праву. Труды по гражданскому праву. Москва: Статут, 2001. 479 с.
31. Чубар Т. М. Особливості практичного застосування зарахування зустрічних однорідних вимог у процедурі розпорядження майном. Вісник господарського судочинства. 2016. № 5–6. С. 152–162.
32. Шершеневич Г. Ф. Учебник русского гражданского права / вступ. статья Е. А. Суханова. По изд. 1907 г. Москва: СПАРК, 1995. 556 с.

Tetiana Chubar, PhD, lawyer. Application of credit of counter-homogeneous claims according to the new Ukrainian Code of Bankruptcy Procedure.

The article is devoted to investigating the application of the set of counter-homogeneous claims under the new Bankruptcy Code of Ukraine. The legislative consolidation of the possibility of offsetting counter-homogeneous claims in bankruptcy proceedings is considered. The correlation of the set off of counter-homogeneous claims with the main categories of legal regulation of insolvency (bankruptcy) relations, a moratorium on satisfaction of creditors' claims and the invalidation of the debtor's transactions are established and characterized. In particular, it is concluded that, given the absence of a counterparty in the counter-transfer requirements or the transfer of funds, the latter is not one of the ways to fulfill a monetary obligation, and therefore does not fall under the moratorium on satisfaction of creditors' requirements, which provides for suspension of the debtor's fulfillment of monetary obligations, the maturity of which came before the moratorium. It is emphasized that since the legal consequence of the set-off of counter-homogeneous claims is the termination and not the occurrence of an obligation between the parties, the set-off of the counter-homogeneous claims is not covered by the special grounds for invalidation of bankruptcy relations (insolvency) between the insolvent debtor and his creditor are regulated by the Bankruptcy Code of Ukraine. The peculiarities of the practical application of the set off of counter-homogeneous claims in such insolvency procedures (bankruptcy) as the disposal of property and liquidation procedure are

revealed and disclosed. It is substantiated that the decisive aspects of the application of counterparty homogeneous claims in bankruptcy are: the term of compliance with the homogeneous claims, as well as the court procedure applicable to the debtor. It is proposed to supplement the Bankruptcy Code of Ukraine with a separate article, which would contain the conditions for crediting of counter-homogeneous claims in separate bankruptcy procedures, provisions for extending the counter-homogeneous requirements of the moratorium to satisfy creditors' claims; the procedure for applying for a set off of counter-homogeneous claims; the conditions under which the set-off of counter-homogeneous requirements is prohibited.

Key words: *credit of counter-homogeneous claims, term of fulfillment of obligations, moratorium on satisfaction of claims of creditors, recognition of transactions invalid, priority of satisfaction of claims of creditors, bankruptcy procedure.*

Аналіз ефективності випадкового вибору як гарантії незалежності арбітражного керуючого

Стаття присвячена дослідженню ефективності функціонування автоматизованої системи з відбору кандидатів на призначення арбітражного керуючого у справах про банкрутство. Розглянуто загальнотеоретичні умови застосування принципу випадкового вибору як гарантії незалежності учасника провадження у справі про банкрутство. За допомогою методів судової статистики виявлено та розкрито закономірності практичного застосування автоматизованої системи відбору арбітражного керуючого у процедурах банкрутства. Складено прогноз ефективності застосування цієї системи після введення в дію Кодексу України з процедур банкрутства. Систематизовано досвід правового регулювання вибору кандидатури арбітражного керуючого за законодавством про неспроможність (банкрутство) зарубіжних країн. Обґрунтовано, що в цілому позитивний результат діяльності автоматизованої системи відбору арбітражного керуючого у процедурах банкрутства після введення в дію Кодексу України з процедур банкрутства може бути знівлено внаслідок свавільного необмеженого законом права комітету кредиторів на відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень. Запропоновано доповнення частини четвертої статті 28 Кодексу України з процедур банкрутства для комплексного врегулювання порядку відсторонення арбітражного керуючого з додержанням гарантій його незалежності і самостійності.

Ключові слова: банкрутство, арбітражний керуючий, комітет кредиторів, автоматизована система відбору арбітражного керуючого, випадковий вибір.

Постановка проблеми. Процедури банкрутства в Україні сьогодні мало-ефективні: процент задоволення вимог кредиторів надзвичайно низький. При цьому в реальності більшість процедур банкрутства є контрольованими, оскільки арбітражні керуючі діють фактично як наймані учасниками провадження особи. Ці факти є беззаперечно пов'язаними. Для забезпечення принципів самостійності і незалежності арбітражного керуючого з 2013 року в Україні існує автоматизована система з відбору кандидатів на призначення арбітражного керуючого у справах про банкрутство, яка з введенням в дію Кодексу України з процедур банкрутства функціонуватиме за новими правилами. Випадковий

вибір як спосіб виключення впливу суб'єктивних чинників на діяльність арбітражного керуючого може бути дискредитований правом комітету кредиторів на відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Обґрунтування необхідності змін у законодавчому регулюванні права комітету кредиторів на відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень у системному зв'язку з діяльністю автоматизованої системи з відбору кандидатів на призначення арбітражного керуючого у справах про банкрутство, вибір механізму регулювання, визначення правових та інших наслідків прийняття відповідного закону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У загальному вигляді питанням призначення арбітражного керуючого, гарантіям його незалежності приділено увагу в працях українських та іноземних вчених: М. Полуєктова [1], Я. Г. Рябцевої [2], Р. Г. Афанасьєва [3], Б. М. Полякова [4], В. В. Джуна [5], Н. Бакуменко [6] та інших.

Водночас в існуючих дослідженнях не приділено уваги ефективності призначення випадкового арбітражного керуючого для виконання повноважень у справі про банкрутство.

Виклад основного матеріалу. Арбітражний керуючий як центральна фігура при забезпеченні дієвого та ефективного застосування законодавства про банкрутство має здійснювати неупереджене правозастосування, діючи з дотриманням принципів незалежності і самостійності. Передумовою набуття незалежності і збереження самостійності є виключення суб'єктивного фактору при призначенні та відстороненні арбітражного керуючого.

Функціональне порівняння систем призначення арбітражних керуючих в останні роки здійснювалося міжнародними організаціями. Так, дослідження Європейського банку реконструкції та розвитку (далі – ЄБРР) щодо проблематики реформування сфери банкрутства, проведені в 2012–2014 рр. у 27 країнах-кредитоотримувачах, демонструють, що кредитори можуть призначати або безпосередньо обирати арбітражного керуючого в третині з досліджених держав. Проте таке право може бути обмежене, і застосовується лише на стадіях, аналогічних процедурам санації та ліквідації в Україні [7].

Країни, в яких кредитори не мають або мають обмежений вплив на призначення арбітражного керуючого і таке призначення є дискреційним повноваженням суду або призначення відбувається шляхом випадкового вибору (або за участі державного агентства), можуть бути згруповані в процентному співвідношенні наступним чином:

- 20% – призначення за принципом випадкового вибору;
- 33% – призначення судом;
- 38% – призначення кредиторами;
- 9% – призначення спеціальним державним органом.

Тільки поодинокі системи неспроможності в країнах оцінки дозволяють кредиторам (або боржнику) рекомендувати або обирати кандидата в арбітражні керуючі. До таких держав належать Болгарія, Македонія, Молдова, Румунія та Російська Федерація.

Законодавство Литовської Республіки визначає, що кандидатуру адміністратора з числа осіб, занесених в список і таких, що надали згоду на адміністрування підприємств, обирає суд за допомогою комп'ютерної програми. Вибір адміністратора здійснюється у випадковому порядку з оцінкою розмірів і виду діяльності підприємства тощо. Обраний випадково адміністратор повинен надати суду декларацію-згоду.

В інших державах кредиторам надається можливість брати участь у виборі (наданні) кандидатур керуючого для призначення у справу про банкрутство на стадії подання заяви або на зборах (або перших зборах) кредиторів після відкриття провадження по справі. Така ситуація характерна для Хорватії та Естонії. У цих країнах суд, діючи на власний розсуд, призначає тимчасового керуючого и в наступному пропонує кредиторам надати (обрати) кандидатуру антикризового керуючого. Ризикованість даної системи для кредиторів визначається тим, що на стадії заміни тимчасового керуючого на постійного (антикризового) у справі про банкрутство вже можуть бути прийняті значимі рішення, на які кредитори не могли здійснити істотного впливу.

Відповідно до законодавства ФРН про неспроможність до 2012 року суд призначав тимчасового адміністратора, а кредитори могли призначити нового адміністратора більшістю голосів на перших зборах кредиторів. На практиці адміністратор рідко замінювався через затримку в процедурі та додаткові витрати. У 2012 році до профільного законодавства ФРН внесені доповнення, які дозволяють створення попереднього комітету кредиторів для певної категорії боржників. Цей комітет може обирати керуючого у справі про неспроможність на стадії порушення провадження. При цьому суду має право не призначати кандидата, якщо така особа не підходить для вступу на посаду.

У низці країн (Боснія і Герцеговина, Єгипет, Марокко та Туніс) суд є єдиним органом, уповноваженим обирати й призначати керуючого. У цих юрисдикціях кредитори мають обмежені права на запит щодо заміни керуючого з підстав неналежного виконання повноважень.

У Хорватії, Казахстані, Киргизькій Республіці та Латвії державний орган відіграє провідну роль в призначенні керуючого.

Автоматична рандомізована система відбору керуючих представлена у ряді юрисдикцій (Україна, Македонія, Угорщина, Сербія, Словацька Республіка та Словенія).

Автоматизована система відбору арбітражних керуючих застосовується і в інших країнах, не охоплених дослідженням ЄБРР.

Так, у КНР задля запобігання маніпуляціям з призначенням або потенційно-го конфлікту інтересів, керуючий обирається випадковим вибором одним з трьох способів: в порядку черговості, жеребкуванням або машинним способом.

Випадковим чином суд визначає кандидатуру судового адміністратора в процедурах банкрутства, що здійснюються у відповідності до права Франції. Винятки передбачено для процедури збереження підприємства-боржника. У цьому випадку боржник має право пропонувати кандидатуру судового адміністратора. Крім того, пропонувати кандидатуру може і прокуратура, проте суд може відхилити її, вмотивувавши відмову [7].

Щодо національного досвіду, то в конкурсному праві Української РСР та України принцип диспозитивності в частині впливу учасників провадження на призначення і відсторонення арбітражного керуючого реалізовувався з викремленням таких основних етапів:

– основною особливістю конкурсного права радянського періоду була відмова від принципу диспозитивності при призначенні посадових осіб. Кредитори були повністю відсторонені як від участі в конкурсному процесі, так і від призначення керуючих. Ці функції виконували державні органи.

- в 60-х роках ХХ сторіччя інститут неспроможності був виключений з цивільного права;
- за Законом України «Про банкрутство» в редакції 1992 р. принцип незалежності забезпечувався правом боржника або кредиторів надавати арбітражному суду пропозиції щодо кандидатур розпорядника майна, та правом суду покласти на банк, що здійснює розрахунково-касове обслуговування боржника, Фонд державного комунального майна, якщо боржник – державне підприємство, організація, або іншу особу повноваження щодо розпорядження і контролю за майном боржника [8];
- згідно із Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» в редакції станом на 01.01.2000 р., з впровадженням інституту арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора), правом пропонувати суду кандидатури арбітражного керуючого були наділені державний орган з питань банкрутства та кредитори [9];
- редакція профільного Закону станом на 18.01.2013 р. впровадила диверсифіковану систему призначення арбітражного керуючого: 1) кандидатура арбітражного керуючого для виконання повноважень розпорядника майна визначається судом самостійно із застосуванням автоматизованої системи з числа осіб, внесених до Єдиного реєстру арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів) України; 2) у разі якщо від арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора), визначеного автоматизованою системою, не надійшла заява про згоду стати розпорядником майна в цій справі, то розпорядника майна призначає суд без застосування автоматизованої системи з числа осіб, внесених до Єдиного реєстру арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів) України; 3) кандидатура арбітражного керуючого для виконання повноважень керуючого санацією або ліквідатора визначається судом за клопотанням комітету кредиторів, а у разі відсутності такого клопотання – за ініціативою суду [10].
- Кодекс України з процедур банкрутства (далі – Кодекс), який має бути введений в дію з 21.10.2019 р., визначає, що кандидатура арбітражного керуючого для виконання повноважень розпорядника майна або керуючого реструктуризацією визначається судом шляхом автоматизованого

відбору із застосуванням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи з числа арбітражних керуючих, внесених до Єдиного реєстру арбітражних керуючих України, за принципом випадкового вибору. Арбітражний керуючий для виконання повноважень розпорядника майна або керуючого реструктуризацією, у разі відсторонення розпорядника майна або керуючого реструктуризацією, визначеного Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою, від виконання повноважень, керуючий санацією, керуючий реалізацією та ліквідатор призначаються господарським судом за клопотанням комітету кредиторів [11]. З урахуванням положень частини четвертої статті 28 Кодексу щодо права комітету кредиторів в будь-який час звернутися до господарського суду з клопотанням про відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень незалежно від наявності підстав та кореспондуючого обов'язку господарського суду протягом 14 днів постановити ухвалу про відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень, суд з 21.10.2019 буде фактично позбавлений дискреційних повноважень щодо призначення або відсторонення арбітражного керуючого, окрім випадку, передбаченого частиною другою статті 28 Кодексу: у разі якщо жоден із арбітражних керуючих, визначених шляхом автоматизованого відбору, не подав до господарського суду заяву про участь у справі, господарський суд призначає розпорядником майна/керуючого реструктуризацією арбітражного керуючого за власною ініціативою.

Відповідно, з 2013 року в Україні діє автоматизована система з відбору кандидатів на призначення арбітражного керуючого у справах про банкрутство, метою функціонування якої є: 1) об'єктивний та неупереджений відбір кандидатів на призначення господарським судом арбітражного керуючого; 2) доступ суддів господарських судів до інформації щодо арбітражного керуючого, зокрема, інформації про припинення повноважень арбітражного керуючого, про навантаження арбітражного керуючого тощо, необхідної для вчинення процесуальних дій; 3) доступ арбітражних керуючих, зареєстрованих в автоматизованій системі, до інформації щодо їх реєстрації, припинення (поновлення) реєстрації в автоматизованій системі, їх призначення у справах тощо [12].

Локальним нормативним актом визначені і принципи, на яких має функціонувати система. До них відносяться черговість, вірогідність, рівна кількість справ про банкрутство, завантаженість справами, спеціалізація за видами економічної діяльності та організаційно-правовими формами господарювання боржника, особливості провадження у справах про банкрутство страховиків, професійних учасників ринку цінних паперів та інститутів спільного інвестування, а також державних підприємств тощо.

Автором у серпні 2019 року було проведено власне дослідження ефективності функціонування автоматизованої системи з відбору кандидатів на призначення арбітражного керуючого у справах про банкрутство. Для дослідження відібрано 374 справи про банкрутство, в яких з 01.01.2018 по 31.12.2018

на сайті Вищого господарського суду України опубліковано оголошення про відкриття провадження у справі про банкрутство. Період обрано з тим розрахунком, щоб зафіксувати й проаналізувати кандидатури арбітражних керуючих, що призначаються судом при переході до наступної судової процедури.

За результатами дослідження встановлено таке:

- із 374 справ автоматизована система з відбору кандидатів не застосовувалася у 8 випадках прийняття заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство (заяви у цих справах подані за статтею 95 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»);
- для участі у 366 справах автоматизованою системою з відбору кандидатів визначено 203 кандидатури арбітражних керуючих;
- із 203 арбітражних керуючих 66 осіб обиралися автоматизованою системою двічі, 8 осіб – тричі, 1 особа – 4 рази, 1 особа – 5 разів;
- у 231 справі із 366 судом для виконання повноважень розпорядника майна призначено арбітражного керуючого, визначеного автоматизованою системою, тобто в 38% випадків відповідний арбітражний керуючий не подавав суду заяву про згоду стати розпорядником майна;
- при аналізі 135 справ, в яких розпорядника майна призначено судом без застосування автоматизованої системи, було виявлено, що господарські суди досить часто призначають на власний розсуд одних і тих же осіб. Так, одна і та сама особа була призначена розпорядником майна у 10 справах із 135, одна – у 8 справах із 135, одна – у 5 справах із 135, дві – у 4 справах із 135, п'ять осіб – у 3, чотирнадцять – у 2 справах;
- дослідженням встановлено, що з 281 справи, в якій здійснено перехід до процедури ліквідації (до сукупності не включено 8 справ без застосування автоматизованої системи), лише у 86 справах ліквідаторами призначені арбітражні керуючі, відібрані автоматизованою системою (31%).

Отже, в результаті дослідження було виявлено такі закономірності:

1) автоматизована система відбору арбітражних керуючих в нинішньому її вигляді в 62% випадків забезпечує призначення незалежного і самостійного розпорядника майна;

2) функціонування автоматизованої системи, на думку автора, здійснюється з порушеннями принципу черговості та вірогідності, оскільки при аналізі виявлено занадто високу щільність ймовірності;

3) при призначенні судом розпорядника майна без застосування автоматизованої системи спостерігається занадто високий вплив суб'єктивного фактору;

4) лише у 31% випадків арбітражний керуючий, обраний автоматизованою системою, ефективно взаємодіє з комітетом кредиторів (за критерієм рекомендації на призначення ліквідатором).

З введенням в дію Кодексу та, відповідно, початком дії процедури, визначеної частинами першою, другою статті 28 Кодексу, кількість випадків відмов арбітражних керуючих від участі у справі (при тій же ймовірності відмов, що встановлена в 2018 році) скоротиться до 5,5%. Вірогідність відмови всіх трьох

арбітражних керуючих від участі у справі у цьому випадку обраховується як добуток вірогідності настання кожної події (відмови) окремо.

Таким чином, внаслідок впровадження нових правил автоматизованого відбору зросте незалежність і самостійність призначеного розпорядника майна, зменшиться вплив суб'єктивного фактору з боку судді господарського суду.

Основним недоліком аналізованої системи є те, що механізм випадкового вибору (рандомізування) здійснюється за принципом лотереї і здатен знищити стимул високоефективної роботи, оскільки майбутні призначення не залежать від репутації керуючого і його професійних навичок. У системах, де керуючі призначаються на основі репутації, вони будуть працювати над підтримкою репутації та виконувати необхідні процедури. Ряд міжнародних організацій відмічає, що відсутність участі кредиторів в призначенні керуючого не обов'язково призводить до сприйняття нагляду за процедурами банкрутства кредиторами як слабкого. В той же час, на думку експертів ЄБРР, активна участь кредиторів у призначенні керуючого є одним зі способів підвищення якості виконання ним обов'язків.

Вважаємо, що необмежене право на відсторонення призначеного судом керуючого і, як наслідок, обрання комітетом кредиторів арбітражного керуючого для виконання повноважень розпорядника майна, яке встановлено абзацом третім частини четвертої статті 28 Кодексу, фактично нівелює принцип незалежності арбітражного керуючого від кредиторів, створює передумови для «неформальних» домовленостей про результат процедур банкрутства і пов'язану з ним тактику діяльності розпорядника майна.

Наслідком таких домовленостей може бути, наприклад, необґрунтоване визнання розпорядником майна осіб кредиторами на підставі сумнівних документів та надто висока активність щодо ліквідації боржника, який має шанс на фінансове оздоровлення.

Крім того, законодавець, надавши кредиторам право на заміну арбітражного керуючого через 14 днів після першого засідання комітету кредиторів, фактично ввів в українську доктрину неспроможності інститут «тимчасового розпорядника майна». Такий тимчасовий розпорядник, обраний автоматизованою системою, фактично виконуватиме повноваження 70 днів (загальний строк до попереднього засідання суду) плюс 10 днів на підготовку зборів кредиторів плюс 14 днів на вирішення судом клопотання комітету кредиторів про відсторонення арбітражного керуючого. У випадку, коли розпорядник майна за зазначений час не отримав підтримку кредиторів, він буде позбавлений можливості довести процедуру до кінця, що явно негативно відображається як на діловій репутації (і самооцінці) окремого арбітражного керуючого, так і престижності професії в цілому. За таких умов зі спливом певного часу після введення в дію Кодекса в професії арбітражного керуючого спостерігатиметься стагнація, а в наступному – повна комерціалізація з втратою будь-яких ознак незалежної професійної діяльності.

Висновки. З урахуванням визначених закономірностей функціонування і прогнозів діяльності автоматизованої системи відбору кандидатів для призна-

чення на посаду розпорядника майна, вважаємо за необхідне законодавчо посилити гарантії незалежності арбітражного керуючого, обраного за принципом випадкового вибору, виклавши абзац третій частини четвертої статті 28 Кодексу у такій редакції: «Комітет кредиторів має право в будь-який час звернутися до господарського суду з клопотанням про відсторонення арбітражного керуючого (окрім арбітражного керуючого, визначеного шляхом автоматизованого відбору) від виконання повноважень незалежно від наявності підстав». Така редакція норми забезпечить баланс інтересів кредиторів і арбітражного керуючого, при цьому контроль за діяльністю розпорядника майна здійснюватиметься судом в порядку абзацу другого зазначеної норми.

Список використаних джерел:

1. Полуэктов М. Правовой статус арбитражного управляющего / М. Полуэктов. Законодательство и экономика. 2000. № 3. С. 25–26.
2. Рябцева Я.Г. Арбітражний керуючий: кваліфікаційні вимоги і етика професійної діяльності. Вісник господарського судочинства. 2003. № 4. С. 205–208.
3. Афанасьев Р.Г. Проблемы правового регулирования банкротства за законодательством Украины: дис канд. юрид. наук: спец. 12.00.04 / Р.Г. Афанасьев. К., 2001. С. 166.
4. Поляков Б.М. Арбітражний керуючий – найзалежніша особа процедури банкрутства. Вісник господарського судочинства. 2001. № 3. С. 87–91.
5. Джунь В.В. Інститут неспроможності: світовий досвід розвитку і особливості становлення в Україні: монографія. Вид. 2-е, випр. і доп. К.: Юрид. практика, 2006. С. 384.
6. Бакуменко Н. Статус арбитражного управляющего. Юридическая практика. 2006. № 27 (445). С. 12–19.
7. Бридж К. Інститут арбитражных управляющих по делам о несостоятельности: новое исследование ЕБРР с анализом прав кредиторов в делах о несостоятельности. Право на этапе перехода онлайн. 2014. – № 2. С. 2–14.
8. Закон України «Про банкрутство». URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12/ed19920514>.
9. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» в редакції станом на 01.01.2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12/ed19991207>
10. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» в редакції станом на 18.01.2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12/ed201301186>.
11. Кодекс України з процедур банкрутства. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19>.
12. Положення про автоматизовану систему з відбору кандидатів на призначення арбітражного керуючого у справах про банкрутство. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008600-16>.

Oleksandr Donchenko, postgraduate from «International institute of business and law»; the head of lawyer association «Legal Constant». Analysis of the effectiveness a random choice as guarantees independence of the arbitration manager.

The article is devoted to the study of the efficiency of functioning of the automated system for the selection of candidates for the appointment of court-appointed manager of bankruptcy cases. The general theoretical conditions of applying the principle of random selection as a guarantee of impartiality of the participant in the bankruptcy case are considered.

Using the methods of forensic statistics, patterns of practical application of the automated system of selection of the court-appointed manager in bankruptcy procedures have been identified and revealed. The forecast of efficiency of application of this system after introduction of the Bankruptcy Code of Ukraine is made.

The experience of legal regulation of selecting a candidate for a court-appointed manager under the legislation on insolvency (bankruptcy) of foreign countries is systematized.

It is substantiated that in general, a positive result of the activity of the automated system of selection of a court-appointed manager in bankruptcy procedures after implementing the Code of Ukraine on bankruptcy procedures can be diminished as a result of arbitrariness unlimited by law of the committee of creditors to remove a court-appointed manager from exercising the authority. It is proposed to supplement part 4 of Article 28 of the Code of Ukraine on bankruptcy proceedings to comprehensively regulate the order of removal of a court-appointed manager with adhering to guarantees of its impartiality and independence.

Key words: *bankruptcy, court-appointed manager, creditors committee, automated court-appointed manager selection system, random selection.*

Поточний стан та перспективи реалізації права арбітражного керуючого на доступ до інформації про боржників

У статті аналізуються існуючі та новітні зміни в законодавстві України з питань банкрутства у зв'язку з введенням у дію нового Кодексу України з процедур банкрутства, позитивні та негативні фактори впливу на законодавство про банкрутство. Проводиться аналіз правового регулювання статусу та обсягу прав учасників провадження у справі про банкрутство. Досліджується обсяг прав арбітражного керуючого в розумінні чинного законодавства України з урахуванням спеціального Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Здійснюється визначення поняття інформації, аналізується закріплення поняття інформація на законодавчому рівні в Україні. Розглядається поняття інформації з обмеженим доступом, її складові частини та види. Розкривається поняття статусу арбітражного керуючого як особливого суб'єкта у справі про банкрутство. Досліджується питання доречності віднесення арбітражного керуючого до категорії службових осіб при виконанні повноважень ліквідатора, керуючого санацією. Досліджується питання неефективності чинного законодавства щодо доступу до публічної інформації та інформації з обмеженим доступом. Розглядаються ознаки інформації з обмеженим доступом щодо боржника у справі про банкрутство. Досліджено особливості правового регулювання обмеження доступу до інформації стосовно арбітражного керуючого та порушення його прав. Проводиться аналіз баз даних, реєстрів, які можуть містити інформацію про боржника та доступ до такої інформації арбітражним керуючим. Розглянуті способи реалізації права на доступ до інформації, досліджена можливість активного та пасивного способу здійснення права на доступ до інформації про боржника. Акцентується увага на основних проблемах, які виникають під час реалізації арбітражним керуючим права на доступ до інформації про боржника. Здійснюється аналіз обсягу прав арбітражного керуючого в порівнянні з обсягом прав арбітражного керуючого в інших країнах. Окреслюються питання удосконалення законодавства України щодо обсягу прав арбітражного керуючого, можливі шляхи оптимістичного переходу на покращений рівень реалізації прав арбітражного керуючого на доступ до інформації про боржника.

Ключові слова: банкрутство, арбітражний керуючий, інформація, право на доступ до інформації, інформація з обмеженим доступом.

Постановка проблеми. Законодавство про банкрутство в Україні переживає чергову реформацію, яка виникла у зв'язку з введенням в дію нового Кодексу України з процедур банкрутства. Розвиток сучасного суспільства характеризується зростанням ролі інформації, створені єдині реєстри та системи з обліку, обробки та зберігання інформації. Розширення обсягу прав арбітражного керуючого в частині можливості отримання безпосереднього доступу до інформації про боржника, в тому числі конфіденційної, пов'язане з необхідністю внесення змін до деяких законодавчих актів України. Унесення змін має бути обґрунтованим, правильно викладеним, бути зваженим та доцільним, адже повинно сприяти своєчасному отриманню арбітражним керуючим інформації та чітко виконуватися органами влади, підприємствами, установами, організаціями до яких арбітражний керуючий звертається з запитом про надання інформації.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю створення реальних можливостей для реалізації арбітражним керуючим права на доступ до інформації про боржника, досягнення ефективної комунікації між розпорядниками інформації та арбітражним керуючим, створення доступу арбітражному керуючому до електронних реєстрів сприятиме позитивним змінам у галузі банкрутства. Тому сьогодні особливо актуальним стає дослідження законодавчого врегулювання і забезпечення захисту прав арбітражного керуючого.

Метою статті є визначення обсягу прав арбітражного керуючого на доступ до інформації, шляхів забезпечення реалізації права арбітражного керуючого на безпосередній доступ до інформації про боржників, в тому числі конфіденційної та порядок доступу до такої інформації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Правові проблеми визначення статусу арбітражного керуючого, наданих йому прав та обов'язків висвітлюються у наукових працях та статтях багатьох науковців. Проблематику цього питання висвітлювали: Б. М. Поляков, Я. Г. Рябцева, Т. В. Стефанів, Л. Г. Талан, Г. Ю. Фурик. Правове регулювання відносин щодо інформації розглядалося у працях таких авторів: Ю. О. Мосенко, В. Ю. Баскаков, Н. А. Власенко. Проблематиці доступу до інформації приділяли увагу О. Б. Кононенко, І. В. Кушнір. Незважаючи на те, що поняття «статус арбітражного керуючого» та «інформація» кожне окремо висвітлювалося неодноразово, малодослідженим є питання доступу до інформації арбітражним керуючим.

Виклад основного матеріалу. Статтею 42 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України) регламентуються загальні та спеціальні права та обов'язки сторін як учасників господарського процесу. Встановлені загальні права можуть застосовуватися до учасників у справі про банкрутство без будь-яких обмежень, спеціальні права можуть застосовуватися лише через призму законодавства про банкрутство за аналогією закону. ГПК України передбачає, що господарські суди розглядають справи про банкрутство у порядку, передбаченому цим Кодексом для позовного провадження, з урахуванням особливостей, встановлених Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Таким чином, ГПК України є загальним законом, а Закон України «Про відновлення платоспроможності

боржника або визнання його банкрутом» (далі – Закон) є спеціальним законом. Водночас оскільки Закон встановлює певні особливості щодо прав та обов'язків учасників у справі про банкрутство деякі вчені висловлюють різну точку зору щодо можливості застосування статті 42 ГПК України у справі про банкрутство. Чорна Ю. В. висловлює думку про те, що права та обов'язки учасників у справі про банкрутство фактично не мають нічого спільного з характерними правами та обов'язками сторін позовного провадження за ГПК України. [1, с. 125] Зовсім інший погляд має Рябцева Я. Г., яка вважає, що до учасників провадження у справі про банкрутство обов'язково повинні бути застосовані норми ГПК України, однак поза колом учасників, визначеним у статті 1 Закону, залишається господарський суд, який відіграє одну з основних ролей у провадженні у справах про банкрутство [2, с. 86]. Досліджуючи поточний стан реалізації прав арбітражного керуючого, слід погодитися із загальним висновком щодо обсягу прав учасників господарських правовідносин, які передбачені ГПК України та окремо виділити обсяг прав арбітражного керуючого, які передбачені спеціальним Законом. Розглядаючи в загальному аспекті роль арбітражного керуючого, слід зазначити, що він є важливим учасником справи про банкрутство. На арбітражного керуючого покладається обов'язок об'єднання всіх учасників справи про банкрутство, забезпечення взаємодії між арбітражним керуючим, кредиторами, боржником, судом та іншими учасниками. Саме від дій арбітражного керуючого залежить своєчасність здійснення та ефективність вчинення заходів щодо будь-якої стадії процедури банкрутства. Поляков Б. М., всебічно досліджуючи правовий статус арбітражного керуючого, встановив, що арбітражний керуючий – найбільш залежна процесуальна фігура відносин неспроможності (банкрутства) [3, с. 9].

Реалізація прав арбітражного керуючого безпосередньо пов'язана зі збиранням, отриманням, обробкою та аналізом інформації. Термін «інформація» у перекладі з латинського *informatio* означає ознайомлення, викладення, роз'яснення. Словник української мови визначає відомості як: 1) повідомлення, вісті про кого-, що-небудь; 2) певні факти, дані про кого-, що-небудь; 3) знання у якій-небудь галузі [4, с. 615].

Однак загальне розуміння інформації, як сукупність окремо визначених відомостей та/або даних не може бути використана у формалізованій юридичній техніці. Відповідно до законодавства України поняття «інформація» розкривається у статті 200 Цивільного кодексу України, в якій зазначено, що інформацією є будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [5]. Також в Україні діє спеціальний Закон «Про інформацію», згідно зі статтею 1 якого поняття «інформація» визначається як будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [6]. Окрім того, Державний стандарт України визначає інформацію через поняття «знання»: інформація – знання, що розглядаються в аспекті комунікації [7, с. 8].

Для визначення поняття «інформація», яка необхідна та яку використовує арбітражний керуючий під час реалізації своїх прав, більш доречним є тлумачення цього терміну, викладеного в Законі України «Про захист економічної

конкуренції», який визначає, що інформація – це відомості в будь-якій формі й вигляді та збережені на будь-яких носіях (у тому числі листування, книги, помітки, ілюстрації (карти, діаграми, органіграми, малюнки, схеми тощо), фотографії, голограми, кіно-, відео-, мікрофільми, звукові записи, бази даних комп'ютерних систем або повне чи часткове відтворення їх елементів), пояснення осіб та будь-які інші публічно оголошені чи документовані відомості [8]. Напевно, слід погодитися з Ю. О. Мосенко, який висловлює думку про те, що поняття «відомості» виключає факт непізнаного, невідомого, яке, у свою чергу, безумовно, містить певну інформацію, з якою у процесі пізнання відбуватиметься ознайомлення, результат якого і підпадає під поняття «відомості» [9, с. 105]. Одним з видів носіїв, що містять відомості, є документ.

Пунктом 1 статті 98 Закону встановлено, що арбітражний керуючий має право запитувати та отримувати документи або їх копії від юридичних осіб, органів державної влади і органів місцевого самоврядування та від фізичних осіб за їх згодою [10]. Ключовим словосполученням у цій статті Закону є «за їх згодою». При цьому, в яких випадках і коли потребується згода фізичних і юридичних осіб, законодавець не визначає. Стосовно згоди фізичних осіб логічним є застосування Закону України «Про захист персональних даних», в якому «згода суб'єкта персональних даних» тлумачиться як добровільне волевиявлення фізичної особи (за умови її поінформованості) щодо надання дозволу на обробку її персональних даних відповідно до сформульованої мети їх обробки, висловлене у письмовій формі або у формі, що дає змогу зробити висновок про надання згоди [11]. Стосовно отримання арбітражним керуючим згоди та документів від юридичних осіб існує певна проблематика. Редакція статті 98 Закону має лише загальну будову, однак не уточнює, яку саме інформацію має право запитувати арбітражний керуючий: з відкритим доступом чи з обмеженим доступом (конфіденційну).

Закон України «Про доступ до публічної інформації» визначає три основних види інформації з обмеженим доступом: конфіденційна інформація; таємна інформація; службова інформація [12]. Зміст статті 21 Закону України «Про інформацію» та статті 7 Закону України «Про доступ до публічної інформації» надають визначення конфіденційної інформації як інформації про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень та яка може поширюватися у визначеному ними порядку за їхнім бажанням відповідно до передбачених ними умов. Головна проблема розмежування та визначення обсягу конфіденційної інформації полягає в тому, що склад та обсяг відомостей, що становлять комерційну таємницю, порядок їх захисту визначаються самостійно власником або керівником підприємства з дотриманням чинного законодавства. Держателі інформації мають право розпоряджатися такою інформацією на власний розсуд і здійснювати щодо неї будь-які законні дії, не порушуючи при цьому права третіх осіб.

Аналіз норм Закону дає підстави вважати, що якщо на арбітражного керуючого, який виконує повноваження ліквідатора або керуючого санацією у справах про банкрутство, покладаються обов'язки керівника підприємства він на-

буває певного статусу та має право на доступ до будь-якої інформації, в тому числі з обмеженим доступом (винятки у цьому випадку можуть стосуватися лише арбітражного керуючого, який виконує повноваження розпорядника майна). Л. Г. Талан [13] та Г. Ю. Фурик неодноразово наголошували на особливому правовому становищі арбітражного керуючого та прирівнювали його до службової особи боржника, однак це питання законодавством на цей час остаточно не вирішено [14]. У реаліях сьогодення більшість державних підприємств, які є держателями інформації та ведуть облік певних державних баз та інформаційних систем, у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, надають арбітражному керуючому інформацію про боржника без додаткових умов. Інша ситуація складається з підприємствами різних форм власності, які відмовляють арбітражному керуючому в наданні документів, посилаючись на принципи конфіденційності. Такої позиції також притримуються деякі податкові державні органи. Фактично без згоди держателя інформації отримати документацію, що стосується господарської діяльності боржника, можна лише або на у разі досягнення порозуміння, або в примусовому порядку на підставі рішення суду. Однак слід зазначити, що вимоги Закону України «Про доступ до публічної інформації», в тому числі стосовно відповідальності, яка передбачена за його невиконання, не мали та не мають ефективного результату. Наслідком невиконання суб'єктами владних повноважень положень Закону України «Про доступ до публічної інформації» стала процедура судового захисту права на інформацію. Однак, як зазначено у Щорічній доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні, суди, вирішуючи спори з цих питань, також підтримували позицію ненадання інформації, керуючись усталеною практикою обмеження доступу громадян до інформації [15]. Щодо отримання інформації про зареєстроване за боржником рухоме та нерухоме майно ситуація складається інакше. Доступ до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та Реєстру прав власності на нерухоме майно, Державного реєстру іпотек, Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна, Єдиного державного реєстру МВС, Державного земельного кадастру та ін. на платній основі має будь-який запитувач інформації, в тому числі і арбітражний керуючий незалежно від його статусу. Проте арбітражний керуючий не має доступу до Державного реєстру обтяжень рухомого майна, інформація з якого також відіграє суттєву роль у справах про банкрутство, і такі відомості на сьогодні арбітражний керуючий має можливість отримати лише в нотаріальній конторі. Щодо отримання інформації про боржника в сфері банківських послуг практика є неоднозначною, деякі банки відмовляють арбітражному керуючому в наданні інформації, посилаючись знову ж таки на принцип конфіденційності, інші надають інформацію за умови здійснення ідентифікації клієнта.

Якщо проаналізувати зміст статті 12 Кодексу, то можна побачити, що порівняно із Законом право арбітражного керуючого на отримання інформації розтлумачено більш чітко та зрозуміло. Так, у пункті 8 статті 12 Кодексу встановлено, що під час виконання повноважень арбітражний керуючий має право на безпосередній доступ до інформації про боржників, їхнє майно, доходи

та кошти, у тому числі конфіденційної, що міститься в державних базах даних і реєстрах, у тому числі електронних. Порядок доступу до такої інформації з баз даних та реєстрів встановлюється центральними органами виконавчої влади, які забезпечують їх ведення [16]. Ключовим є відсутність необхідності отримання згоди від держателя інформації та можливість отримання конфіденційної інформації. Наскільки зазначена інтерпретація вплине на свідомість держателів інформації, спрогнозувати важко, однак арбітражний керуючий буде мати більш розширений обсяг прав та зможе вимагати надання інформації керуючись нормами нового Кодексом. При цьому невирішеним, на жаль, залишилося питання щодо отримання арбітражним керуючим персональних даних фізичних осіб, а саме керівника боржника, засновників, кінцевих бенефіціарів, колишніх працівників.

Щодо практики отримання інформації про боржника арбітражним керуючим в країнах Європейського Союзу, таких як Франція, Німеччина, Іспанія, працює достатньо спрощена система. Арбітражний керуючий прирівнюється до службової особи, його данні заносяться до відповідних реєстрів, надаючи тим самим йому доступ до будь-якої інформації, що стосується боржника. У Росії, наприклад, в Федеральному законі від 26.10.2002 № 127-ФЗ (ред. от 03.07.2019) «О несостоятельности (банкротстве)» встановлено, що арбітражний керуючий у справі про банкрутство має право запитувати необхідні дані про боржника, осіб, які входять у склад органів управління боржника, про контролюючих осіб, про належне йому майно (в тому числі майнові права), про контрагентів та про зобов'язання боржника у фізичних осіб, юридичних осіб, державних органів, органів управління, державними позабюджетними фондами Російської Федерації та органів місцевого самоврядування, включаючи відомості, які складають службову, комерційну та банківську таємницю. Слід зазначити, що аналіз викладеного змісту статті закону РФ є найбільш прийнятним для реалій сьогодення в Україні. Можливо, в новому Кодексі варто було більше уваги приділити обсягу прав арбітражного керуючого в частині отримання інформації про боржника.

Висновки. На підставі проведеного дослідження та здійсненого аналізу можна зробити висновок, що порівняно зі змістом Закону новим Кодексом більш детально та розширено викладена норма відносно права арбітражного керуючого на доступ до інформації про боржника. У будь-якому разі для забезпечення реалізації прав арбітражного керуючого у зв'язку зі вступом в дію Кодексу необхідним наразі є розроблення та прийняття центральними органами виконавчої влади Порядку доступу арбітражним керуючим до інформації про боржника. Своєчасність отримання інформації арбітражним керуючим про боржника повинна сприяти пришвидшенню здійснення передбачених заходів щодо визначеної процедури банкрутства, вплинути на удосконалення якості роботи арбітражного керуючого та на процедуру банкрутства в цілому.

Список використаних джерел:

1. Чорна Ю.В. Особливості конкурсного процесу у судовому провадженні. Вісник господарського судочинства. 2013. № 5. С. 121–127.
2. Рябцева Я.Г. Правовий статус арбітражного керуючого: дис. канд. юрид. наук: 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право / Рябцева Я.Г.; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2006. 234 с.
3. Поляков Б.М. Правові проблеми регулювання неспроможності (банкрутства): автореф. дис. д-ра юрид. наук: 12.00.04 / Поляков Б.М.; Нац. акад. наук України, Ін-т екон.-прав. дослідж. Донецьк, 2003. 39 с.
4. Словник української мови: в 11 т. / [ред. колег. І.К. Білодід (голова) та ін.]. К.: Наукова думка, 1970–1980. Т. 1: А–В [ред. П. Й. Горещкий, А. А. Бурячок, Г.М. Гнатюк, Н. І. Швидка]. К.: Наукова думка, 1970. С. 615.
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. № 40–44, Ст. 356.
6. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992. № 2657-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 48. Ст. 650.
7. Інформація та документація. Базові поняття. Терміни та визначення: ДСТУ 2392–94. – [Чинний від 1995–01–01]. К.: Держстандарт України, 1994. С. 8.
8. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 № 2210-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 12. Ст. 64.
9. Мосенко Ю.О. Деякі питання вдосконалення основних складових категоріального апарату державної інформаційної політики України. Вісник господарського судочинства. 2009. № 1. С. 103–109.
10. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14.05.1992 № 2343-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 31. Ст. 440.
11. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2010. № 34. Ст. 481.
12. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2011. № 32. Ст. 314.
13. Талан Л.Г. Арбітражний керуючий, його статус і повноваження у різних процедурах справи про банкрутство відповідно до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» в редакції від 22.12.2011 р.
14. Фурик Г.Ю. Правове становище арбітражного керуючого. Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету: матеріали щорічної звітної конференції студентів, магістрантів та аспірантів Міжнародного гуманітарного університету 16 травня 2014 року. 2014. Вип. 22 Ч. II. С. 46–49.
15. Щорічна доповідь про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2016 році. URL: file:///D:/Kashinska/Downloads/Dopovid_2017.pdf.
16. Кодекс України з процедур банкрутства від 18 жовтня 2018 року № 2597-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2019. № 19. Ст. 74.
17. О несостоятельности (банкротстве): Закон Российской Федерации от 26.10.2002 № 127-ФЗ. URL: <http://docs.cntd.ru/document/901831019>.

Yevheniia Oliinyk, lawyer LLC «Legal Constant». Current situation and prospects of the arbitration manager's right of access to the debtors information.

The article analyzes existing and recent changes in the legislation of Ukraine on bankruptcy issues in connection with the entry into force of the new Code of Ukraine on bankruptcy proceedings, positive and negative impact factors onto the bankruptcy legislation. Analysis is conducted of legal regulation of the status and the extent of the rights of participants in bankruptcy proceedings. The scope of the rights of the court-appointed manager is researched in the sense of the current legislation of Ukraine taking into account the special Law of Ukraine «On restoring the debtor's solvency or recognizing them bankrupt». Definition of the concept of information is carried out, consolidation of the concept of information at the legislative level in Ukraine is analyzed. The concept of information with restricted access, its components and types is considered. The concept of court-appointed manager status as a special entity in a bankruptcy case is revealed. The issue of appropriateness of referring a court-appointed manager to the category of officials in executing powers of a liquidator managing financial rehabilitation is investigated. The issue of ineffectiveness of current legislation on access to public information and restricted information is explored. Signs of restricted information regarding a debtor in bankruptcy case are being considered. The peculiarities of legal regulation of the restricting of access to information concerning the court-appointed manager and violation of their rights are investigated. Analysis of databases, registries is performed that may contain information about the debtor and access to such information by a court-appointed manager. The ways of executing the right of access to information are considered, a possibility of active and passive ways of exercising the right of access to information about the debtor is investigated. Attention is drawn to the main problems that occur when a court-appointed manager exercises access rights information about the debtor. The analysis is carried out about the volume of rights of a court-appointed manager compared to the volume of rights of a court-appointed manager in other countries. The issues of improvement of the legislation of Ukraine on the scope of the rights of the court-appointed manager, possible ways of optimistic transition to the improved level of exercising the rights of the court-appointed manager to access information about the debtor are outlined.

Key words: *bankruptcy, information, court-appointed, right of access to information, information on access to information.*

Відсторонення арбітражного керуючого від участі у справі про банкрутство за новим Кодексом України з процедур банкрутства

У статті розглянуто питання про усунення арбітражного керуючого від виконання повноважень у справі про банкрутство, проведено порівняльний аналіз норм Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» та Кодексу України з процедур банкрутства.

Під час дослідження цього питання визначено правові підстави для усунення арбітражного керуючого за новим Кодексом України з процедур банкрутства та Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», розглянуто питання необхідності подання доказів, які враховуються судами під час винесення рішення про усунення арбітражного керуючого від виконання повноважень. У статті досліджено імовірні прогалини та колізії Кодексу. Розглянуто питання порушення прав арбітражних керуючих, що ймовірно відбуватиметься під час виконання приписів Кодексу України з процедур банкрутства, і неможливості застосування права комітету кредиторів на усунення арбітражного керуючого на підставі немотивованого рішення комітету кредиторів без наявності правових підстав та доказів порушення законодавства. Досліджено питання щодо статусу арбітражного керуючого у контексті незалежності його дій під час виконання повноважень у процедурі банкрутства і спрямованості на виконання своїх повноважень неупереджено, добросовісно та з дотриманням балансу інтересів кредиторів і боржника.

Велике значення має конфлікт інтересів, який може виникнути між комітетом кредиторів та арбітражним керуючим, причини якого будуть пов'язані саме з тим, що арбітражний керуючий діє в законному полі, а члени комітету кредиторів вимагають упереджених дій або утримання від них.

Отже, питання, що є предметом дослідження цієї статті, мають практичне значення та будуть братися до уваги господарськими судами під час прийняття рішення про відсторонення арбітражного керуючого або відмову в задоволенні клопотань комітету кредиторів.

Ключові слова: відсторонення, усунення арбітражного керуючого, порушення законодавства, незалежність.

Постановка проблеми. Усунення арбітражного керуючого на підставі рішення комітету кредиторів згідно з абзацом четвертим частини четвертої статті 28 Кодексу України з процедур банкрутства без наявності порушень з боку арбітражного керуючого є порушенням прав арбітражного керуючого та прин-

ципу незалежності під час діяльності арбітражного керуючого, зловживанням правами комітетом кредиторів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Під час написання цієї статті досліджено такі джерела: Конституція України, Господарський процесуальний кодекс України, Кодекс України з процедур банкрутства, Цивільний кодекс України, закони України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», «Про запобігання корупції»; рішення Європейського суду з прав людини у справі «Руїз Торіха проти Іспанії»; постанови Верховного Суду від 06.11.2018 у справі № 922/605/15, від 20.06.2018 у справі № 911/5186/14; правові висновки Верховного суду у справах про банкрутство за листопад – грудень 2018 року; праці Л. Л. Богачової, В. В. Джуня, Ю. В. Твердохліб, Ю. В. Кабенюк.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Проведення аналізу положень статей 12, 28 Кодексу України з питань банкрутства, статей 98, 114 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», статті 43 Господарського процесуального кодексу України, огляд правових висновків Верховного Суду.

Виклад основного матеріалу. Припинення повноважень арбітражного керуючого у справі про банкрутство регламентовано статтею 28 Кодексу України з питань банкрутства (далі – Кодекс). Більшість підстав для відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень є аналогічними тим, що визначені у статті 114 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі – Закон).

Однак є одна відмінність: можливість відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень незалежно від наявності підстав, які свідчать про порушення норм Кодексу, Закону України «Про запобігання корупції», або незалежно від наявності будь-яких порушень та за умови навіть належного виконання повноважень.

Наведене положення є не просто новим, а цілком суперечить судовій практиці, що склалася при розгляді питань щодо припинення повноважень арбітражного керуючого у конкретній справі, принципу правової визначеності та самому поняттю незалежності арбітражного керуючого під час виконання повноважень, порушує права арбітражного керуючого, звужує права та обов'язків і практично дає можливість діяти проти самого принципу Кодексу, викладеного в його преамбулі: «цей Кодекс встановлює умови та порядок відновлення платоспроможності боржника – юридичної особи або визнання його банкрутом з метою задоволення вимог кредиторів, а також відновлення платоспроможності фізичної особи».

Відповідно до частини другої статті 12 Кодексу арбітражний керуючий зобов'язаний неухильно дотримуватися вимог законодавства.

Частинами третьою – п'ятою статті 12 Кодексу визначено, що під час реалізації своїх прав та обов'язків арбітражний керуючий зобов'язаний діяти добросовісно, розсудливо та з метою, з якою ці права та обов'язки надано (покладено). Під час реалізації своїх прав та обов'язків арбітражний керуючий зобов'язаний додержуватися вимог Закону України «Про запобігання коруп-

ції» щодо обмеження використання своїх повноважень з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб, одержання дарунків (пожертв). Порухення арбітражним керуючим вимог Закону України «Про запобігання корупції», а також виникнення конфлікту інтересів під час здійснення арбітражним керуючим повноважень є підставою для відсторонення його від виконання обов'язків арбітражного керуючого під час провадження у справі про банкрутство, про що господарський суд виносить ухвалу.

Статтею 13 Кодексу встановлено, що під час здійснення своїх повноважень арбітражний керуючий є незалежним.

У статті 28 Кодексу наведено присічний перелік підстав для відсторонення арбітражного керуючого, що є аналогічним визначеному статтею 114 Закону: відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень здійснюється господарським судом за клопотанням учасника провадження у справі або за власною ініціативою у разі:

- 1) невиконання або неналежного виконання обов'язків, покладених на арбітражного керуючого;
- 2) зловживання правами арбітражного керуючого;
- 3) подання до суду неправдивих відомостей;
- 4) відмови арбітражному керуючому в наданні допуску до державної таємниці або скасування раніше наданого допуску;
- 5) припинення діяльності арбітражного керуючого;
- 6) наявності конфлікту інтересів.

Водночас новела Кодексу (частина четверта статті 28), яка містить суттєву відмінність, фактично вступає в конфлікт з наведеним переліком: комітет кредиторів має право в будь-який час звернутися до господарського суду з клопотанням про відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень незалежно від наявності підстав. За наявності підстав для відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень або за клопотанням комітету кредиторів господарський суд протягом 14 днів постановляє ухвалу про відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень (стаття 114 чинного Закону визначає п'ять днів).

Однак законодавець завжди визначав арбітражного керуючого як суб'єкта, який повинен діяти незалежно з урахуванням добросовісності, розсудливості та справедливості з метою дотримання балансу інтересів боржника та кредиторів у межах чинного законодавства, і встановлював обов'язковість доведення саме неналежності виконання повноважень або інших порушень для відсторонення арбітражного керуючого від участі у справі.

У правових висновках Верховного суду у справах про банкрутство за листопад – грудень 2018 року зазначено, що припинення повноважень ліквідатора може відбуватися лише у випадку встановлення судом фактів невиконання або неналежного виконання ним своїх обов'язків відповідно до вимог статті 41 Закону (постанова Верховного Суду від 06.11.2018 у справі № 922/605/15).

Усунення арбітражного керуючого (ліквідатора) – це право суду, яким він може скористатися у разі доведення порушення арбітражним керуючим балан-

су інтересів боржника та кредиторів, внаслідок невиконання або неналежного виконання покладених на нього обов'язків відповідно до вимог Закону (постанова Верховного Суду від 20.06.2018 у справі № 911/5186/14).

Підлягає врахуванню те, що у справі «Руїз Торіха проти Іспанії» Європейський суд з прав людини зазначив, що відповідно до практики, яка відображає принцип належного здійснення правосуддя, судові рішення мають у достатній мірі висвітлювати мотиви, на яких вони базуються.

Теоретичним підґрунтям є принцип правової визначеності під час прийняття будь-якого рішення судом, зокрема і щодо відсторонення арбітражного керуючого від участі у справі.

Принцип правової визначеності є важливою складовою принципу верховенства права. У широкому розумінні принцип правової визначеності є сукупністю вимог до організації та функціонування правової системи з метою забезпечення стабільного правового положення людини шляхом удосконалення правотворчості та правозастосування. Принцип правової визначеності є різновидом загальних принципів права. Він знаходить своє відображення у джерелах права ЄС і застосовується у практиці Європейського суду, є спільним для правопорядків держав – членів ЄС та набуває поширення у праві України.

Богачова Л. Л. щодо поняття принципу правової визначеності, сформульованого юридичною наукою і судовою практикою, зазначав: «Дослідженню даного принципу присвячено роботи Ф. Гаєка, С. Головатого, С. Кашкіна, В. Кернза, М. Козюбри, М. Марченко, Ю. Матвєєвої, С. Погребняка, А. Приймака, П. Рабіновича, М. Савчина, О. Стрельцової, А. Татама, Л. Фуллера, Т. Хартлі, А. Хворостянкіної, С. Шевчука та ін. Правова визначеність розглядається як елемент верховенства права і розкривається через такі концепції, як непорушність і некасасуваність набутих законних прав (*vested rights*); незворотність закону й неможливість застосування закону до особи, яка не могла знати про його існування (*non-retroactivity*); законні очікування (*legitimate expectations*) – право особи у своїх діях розраховувати на сталість існуючого законодавства [1]. Європейська Комісія за демократію через право (Венеціанська Комісія) у Доповіді щодо верховенства права зазначила, що однією з складових верховенства права є правова визначеність; вона вимагає, щоб правові норми були чіткими й точними, спрямованими на те, щоб забезпечити постійну прогнозованість ситуацій правовідносин, що виникають (пункти 41, 46 Доповіді)».

Отже, право комітету кредиторів прийняти рішення про відсторонення арбітражного керуючого без наявності правових підстав для усунення арбітражного керуючого не може приводити до відсторонення арбітражного керуючого. Оскільки факт порушень або неможливості виконання повноважень повинен бути доведеним належними та допустимими доказами у справі про банкрутство з урахуванням вимог Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України).

Неодноразове прийняття рішення комітетом кредиторів про припинення повноважень арбітражного керуючого без встановлення судом правових підстав для припинення повноважень у майбутньому має бути визначено як зловживання процесуальними правами.

Тож обов'язковою умовою відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень є наявність достатніх, належних та допустимих доказів відповідно до глави 5 ГПК України щодо невиконання повноважень або неналежного їх виконання, тобто вчинення дій або утримання від дії, які підлягали вчиненню арбітражним керуючим відповідно до його обов'язків.

Слід враховувати, що за загальним правилом судочинства ніхто не може бути примушений до вчинення дій, які не є обов'язковими для неї (стаття 14 Цивільного кодексу України) [6]. Підлягає доведенню комітетом кредиторів також факт зловживання правами арбітражного керуючого, подання неправдивих відомостей, конфлікт інтересів тощо залежно від того, що покладено в основу клопотання про відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень.

Згідно зі статтею 43 Конституції України [7] кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується (частина перша), а держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб (частина друга).

Отже, позбавлення арбітражного керуючого повноважень у справі про банкрутство без наявності правових підстав – це порушення права на працю арбітражного керуючого, який провадить свою діяльність відповідно до законодавства України.

Наявність зазначених обов'язків доведення правових підстав для відсторонення арбітражного керуючого від участі у справі вже саме по собі вступає в конфлікт з правом комітету кредиторів подати таке клопотання суду без наявності підстав для задоволення такого клопотання, оскільки таке клопотання не може бути задоволено судом, що закріплено абзацом п'яти частини четвертої статті 28 Кодексу.

Арбітражний керуючий – особа, яка є гарантом балансу інтересів кредиторів і боржника. Якщо допустити, що будь-який суб'єкт має право прийняти рішення про припинення повноважень арбітражного керуючого у справі про банкрутство, і необхідність його задоволення судом, то означене призведе до чисельних зловживань та неможливості законно виконувати повноваження у справі про банкрутство ніким, окрім арбітражним керуючим, який діє виключно в інтересах комітету кредиторів, які можуть бути в конфлікті з інтересами інших кредиторів та боржника, наприклад, арбітражний керуючий, який вживає заходів щодо захисту активів та укладає угоди з охоронною організацією або вживає інших заходів щодо зберігання, не передає майно визначеному комітетом кредиторів зберігачу, який може бути афілійованою або пов'язаною з комітетом кредиторів особою або щодо якого є інші сумніви щодо неупередженості такого зберігача. Необхідно врахувати, що таке рішення не віднесе до повноважень комітету кредиторів. Однак комітет кредиторів приймає рішення про його відсторонення і суд начебто зобов'язаний задовольнити таке клопотання. Тоді це призведе до зловживання правами кредиторів, імовірної

розтрати активів та безпідставного позбавлення права на працю такого арбітражного керуючого. Такі рішення будуть порушенням законодавства без доведення порушень та зловживань з боку арбітражного керуючого, невиконання ним повноважень.

Аналогічний приклад: якщо комітет кредиторів не бажає, щоб арбітражний керуючий звертався за оскарженням правочинів, укладених з окремими кредиторами, або стягненням дебіторської заборгованості щодо певних договорів, то він має право прийняти рішення про відсторонення арбітражного керуючого, що фактично призведе до порушення прав боржника і, як наслідок, інших кредиторів.

Отже, Кодекс наділив комітет кредиторів безумовним правом на звернення до господарського суду, який розглядає справу про банкрутство, з клопотанням про відсторонення арбітражного керуючого, але не надав суду обов'язку для задоволення такого клопотання, що вказує на декларативність такої норми та призведе до чисельних зловживань правами кредиторів і збільшення кількості клопотань про відсторонення арбітражного керуючого. Лише судова практика, яка сформується щодо цього питання, визначить підстави для законності такого звернення комітетом кредиторів.

Необхідно також наголосити, що на різних стадіях розгляду справи про банкрутство Кодекс надає арбітражному керуючому різні повноваження та покладає на нього різні обов'язки. Отже, і доведення доказами порушень не може бути ідентичним у повному обсязі, оскільки стаття 44 Кодексу визначає обов'язки розпорядника майна боржника, стаття 50 – обов'язки керуючого санацією, стаття 61 – обов'язки ліквідатора. Тому комітет кредиторів на кожній стадії розгляду справи повинен з урахуванням вимог статей 12, 28 Кодексу довести наявність підстав, які вказують на порушення обов'язків арбітражним керуючим на відповідній стадії розгляду справи про банкрутство.

Джунь В. В. зазначив, що реформування інституту неспроможності є наданням судам змоги призначати підготовлених осіб для виконання судових процедур неспроможності, які не мають особистої зацікавленості в результатах справи, що забезпечить кваліфіковане виконання ліквідаційних та реорганізаційних процедур [8].

Тому не можна допустити, щоб досвідчені фахівці, які повинні у законний спосіб сприяти погашенню заборгованості перед кредиторами, були відсторонені від виконання повноважень лише на підставі норми, яка вступає в конфлікт з іншими принципами та нормами Кодексу.

Відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» реальний конфлікт інтересів – суперечність між приватним інтересом особи та її службовими чи представницькими повноваженнями, що впливає на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень. Зазначений Закон також містить поняття потенційного конфлікту інтересів [11].

Тому саме така ситуація може виникнути у випадку надання права комітету кредиторів за наявності правових підстав та доказів вчинення порушень арбітражним керуючим приймати рішення про його відсторонення, особливо без

надання оцінки діям членів комітету кредиторів та їх мотивів.

Арбітражний керуючий, як особа, яка бажає виконувати повноваження на підприємстві, отримувати основну грошову винагороду, вимушена буде поступатися інтересами інших кредиторів та боржника, оскільки комітет кредиторів зможе впливати на рішення шляхом прийняття необґрунтованих рішень про відсторонення арбітражного керуючого, несхвалення звітів арбітражного керуючого тощо.

Такі дії не можуть бути допущені в правовій державі та визнаватися законними.

Висновки. У результаті огляду наведених правових норм відсторонення арбітражного керуючого від участі у справі про банкрутство Кодексу порівняно з чинним Законом можна дійти висновку, що відсторонення арбітражного керуючого за клопотанням комітету кредиторів без наявності правових підстав та доказів порушень чинного законодавства з боку арбітражного керуючого, Кодексом не визначено.

Список використаних джерел:

1. Богачова Л. Л. Принцип правової визначеності в європейському і національному праві (змістовна характеристика). Теорія і практика правознавства. 2013. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2013_2_74.
2. Правові висновки Верховного суду у справах про банкрутство за листопад – грудень 2018 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Bankryststvo_11_12_2018.pdf.
3. Постанова Верховного Суду від 06.11.2018 у справі № 922/605/15. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78149907>.
4. Постанова Верховного Суду від 20.06.2018 у справі № 911/5186/14. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74882558>.
5. Рішення ЄСПЛ у справі «Руїз Торіха проти Іспанії»
6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
7. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254K/96-вр>.
8. Джунь В. В. Система антикризового управління як визначальний напрям реформи інституту неспроможності. Право України. 1999. № 4. С. 88–90.
9. Твердохліб Ю. В. Принципи інституту арбітражного управління. Вісник господарського судочинства. 2013. № 4. С. 194–199.
10. Кабенюк Ю. В. Загальна характеристика відносин арбітражного управління у процедурі банкрутства. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 6. С. 87–95.
11. Закон України «Про запобігання корупції». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.
12. Господарський процесуальний кодекс: у редакції Закону від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII (офіц. текст). Київ: ПАЛІВОДА А. В., 2017. 216 с.
13. Кодекс України з процедур банкрутства: чинне законодавство станом на 23 квітня 2019 року (офіц. текст). Київ: ПАЛІВОДА А. В., 2019. 160 с.

14. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 2 жовт. 2018 року (офіц. тест). Київ: ПАЛІВОДА А. В., 2018. 136 с..

Olena Olshanska, arbitration manager, lawyer. Removal of the arbitration manager from participation in the bankruptcy case according to the new Ukrainian Code of Bankruptcy Procedure.

The article deals with the issue of removal of the bankruptcy trustee from the performance of bankruptcy powers in a bankruptcy case, providing a comparative analysis of the provisions of the Law of Ukraine «On Recovery of a Debtor's Solvency or Declaring a Debtor Bankrupt» and the adopted Bankruptcy Procedure Code of Ukraine.

The research on this issue identified the legal grounds for the removal of the bankruptcy trustee under the New Bankruptcy Procedure Code of Ukraine and the Law of Ukraine «On Recovery of a Debtor's Solvency Or Declaring a Debtor Bankrupt», and also considered the need for presentation of evidence, which were taken into account by the courts when making their decisions on removal of bankruptcy trustees from the exercise of their powers. This article explores the probable gaps and collisions of the Bankruptcy Procedure Code of Ukraine which are to be faced by judicial practice in this area. The issues concerning the violations of the rights of the very bankruptcy trustees, which are likely to take place during the implementation of the Bankruptcy Procedure Code of Ukraine, as well as the impossibility of exercising the right of the committee of creditors to remove the bankruptcy trustee on the basis of non-motivated decision of the committee of creditors having no legal grounds or evidence of violations of the law, are also examined. The research on the status of a bankruptcy trustee in the context of independence of his (her) actions when exercising his (her) powers during bankruptcy proceedings and his (her) exceptional focus on exercising such powers in an impartial manner, in good faith, preserving the balance of interests of creditors and debtors, is carried out as well.

The conflict of interest that may arise between the creditors' committee and the bankruptcy trustee is an issue of great significance, when the reasons for such conflict are due to the fact that the bankruptcy trustee acts within the field of law, and the members of the creditors' committee demand biased actions or absence of such, resulting in the artificial occurrence of the conflict.

Therefore, the issues chosen as the subject of this article are of practical importance and will be taken into account by commercial courts when deciding whether to dismiss a bankruptcy trustee or refuse to satisfy the petitions of a creditor's committee, which will create a sound practice in the field of corporate bankruptcies.

Keywords: *dismissal, removal of the bankruptcy trustee, violations of the law, independence.*

Особливості банкрутства фермерського господарства по-новому

У цій статті розглянуто особливості банкрутства фермерського господарства. Аналіз статті 95 Кодексу України з процедур банкрутства, визначення особливостей банкрутства фермерського господарства, функціонування та припинення діяльності фермерських господарств в Україні. Визначено підстави для визнання фермерського господарства банкрутом та його неспроможність задовольнити вимоги кредиторів за грошовими зобов'язаннями. Автором опрацьовано питання щодо відкриття провадження у справі про банкрутство, які подаються до господарського суду. Розглянуто також особливості банкрутства фермерського господарства, які зазначені в Кодексі України з процедур банкрутства, надано правовий аналіз особливостей процедур розпорядження та ліквідаційної процедури фермерського господарства. Автором досліджено термін «фермерське господарство», «боржник», проведено правовий аналіз норм Закону України «Про фермерське господарство», який надає визначення поняття створення фермерського господарства, правовий аналіз норм статті 95 Кодексу України з процедур банкрутства.

Ключові слова: ліквідація, фермерське господарство, боржник, банкрутство, судові процедури.

Постановка проблеми. Особливості банкрутства фермерського господарства, що використовується в процедурі банкрутства за приписами Кодексу з процедур банкрутства, який набирає чинності з 21.10.2019 року.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Інститут банкрутства фермерських господарств досліджувався такими видатними авторами, як: А. Данов, М. Долинська, В. Жаренко, Т. Коваленко, Т. Коваленко, О. Котова та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдань). Правовий аналіз банкрутства фермерського господарства за Кодексом України з процедур банкрутства.

Виклад основного матеріалу. Фермерські господарства є однією з організаційно-правових форм, за допомогою якої залучають значні інвестиції в економіку України. Внаслідок цього держава усіма можливими способами та засобами здійснює спрощення діяльності таких господарств, шляхом надання дотацій та пільг, спрощення ведення бізнесу та вдосконалення процедури банкрутства. Загальновідомим фактом є те, що інвестори залучатимуть кошти лише у ту сферу економіки, в якій будуть на законодавчому рівні визначені усі необхідні положення щодо створення, функціонування

та припинення діяльності, а також передбачені норми для захисту законних прав та інтересів осіб, які будуть здійснювати вкладення коштів, і суб'єктів господарства. Процедура здійснення банкрутства фермерських господарств має важливе значення для інвесторів та кредиторів таких суб'єктів господарювання. Нині діяльність фермерських господарств в Україні є актуальною. Вона спричинена залученням значної кількості інвестицій в економіку нашої держави та поліпшенням економічної ситуації в Україні. Необхідно зазначити, що інвестори та кредитори будуть зацікавлені вкладати інвестиції у суб'єкти господарювання, якщо у законодавстві будуть належно захищені їх законні права та інтереси, зокрема при здійсненні процедури банкрутства, що можна досягти у зв'язку з прийняттям відповідного законодавства та вдосконалення норм наявного. Проблемою, щодо якої проведено наукове дослідження, є недостатня кількість ґрунтовних досліджень щодо проведення аналізу основних законодавчих актів, за допомогою яких здійснюють правове регулювання банкрутства фермерських господарств в Україні, та надання пропозицій для вдосконалення процедури їх банкрутства. Метою статті є визначення і проведення аналізу основних законодавчих актів щодо правового регулювання банкрутства фермерських господарств, роз'яснення факторів, які спричиняють для економіки України негативний вплив, зокрема, у веденні бізнесу, та надання пропозицій з метою вдосконалення процедури банкрутства фермерських господарств і підвищення місця нашої держави у рейтингу «Doing Business» [1].

Відповідно до статті 1 Закону України «Про фермерське господарство» фермерське господарство є формою підприємницької діяльності громадян, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, здійснювати її переробку та реалізацію з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм у власність та/або користування, у тому числі в оренду, для ведення фермерського господарства, товарного сільськогосподарського виробництва, особистого селянського господарства, відповідно до закону.

Керуючись статтею 24 Закону, фермерське господарство діє на умовах самокупності. Усі витрати господарство покриває за рахунок власних доходів та інших джерел, не заборонених законодавством. Фермерське господарство самостійно визначає напрями своєї діяльності, спеціалізацію, організує виробництво сільськогосподарської продукції, її переробку та реалізацію, на власний розсуд та ризик підбирає партнерів з економічних зв'язків у всіх сферах діяльності, у тому числі іноземних. Фермерське господарство має право вступати в договірні відносини з будь-якими юридичними або фізичними особами, органами державної влади та органами місцевого самоврядування. Спори, що виникають під час виконання договорів, укладених фермерським господарством, вирішуються відповідно до закону.

Стаття 35 Закону передбачає підстави для припинення діяльності фермерського господарства.

Діяльність фермерського господарства припиняється у разі:

- 1) реорганізації фермерського господарства;

- 2) ліквідації фермерського господарства;
- 3) визнання фермерського господарства неплатоспроможним (банкрутом);
- 4) якщо не залишається жодного члена фермерського господарства або спадкоємця, який бажає продовжити діяльність господарства [2].

Ліквідація фермерського господарства, тобто введення процедури банкрутства боржника.

Визначення поняття банкрутства наведено в чинному Законі України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», згідно з яким банкрутство – визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедур санації та мирової угоди і погасити встановлені у порядку, визначеному цим Законом, грошові вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури [3].

На цей час основу регулювання правового питання, пов'язаного з банкрутством фермерського господарства становить Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Починаючи з 21 жовтня 2019 року, банкрутство фермерського господарства буде відбуватися за особливостями статті 95 Кодексу України з процедур банкрутства.

Підставою для визнання фермерського господарства банкрутом буде його неспроможність задовольнити протягом шести місяців після закінчення відповідного періоду сільськогосподарських робіт вимоги кредиторів за грошовими зобов'язаннями та/або виконати зобов'язання щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне та інше соціальне страхування, повернення невикористаних коштів Фонду соціального страхування України.

Відповідно до пункту 2 зазначеної статті Кодексу процедур банкрутства порушення провадження у справі буде порушуватися за заявою голови фермерського господарства про відкриття провадження у справі про банкрутство до господарського суду за наявності письмової згоди всіх членів фермерського господарства.

Заява підписується головою фермерського господарства.

Закон України «Про фермерські господарства» дає нам поняття голови фермерського господарства. Це – його засновник або інша визначена в статуті особа. Голова фермерського господарства представляє фермерське господарство перед органами державної влади, підприємствами, установами, організаціями та окремими громадянами чи їх об'єднаннями відповідно до закону. Голова фермерського господарства укладає від імені господарства угоди та вчиняє інші юридично значимі дії відповідно до законодавства України. Голова фермерського господарства може письмово доручати виконання своїх обов'язків одному з членів господарства або особі, яка працює за контрактом. [2]

До заяви голови фермерського господарства про відкриття провадження у справі про банкрутство додаються документи, що містять відомості про:

- склад і вартість майна фермерського господарства;

- склад і вартість майна, що належить членам фермерського господарства на праві власності;
- розмір доходів, які можуть бути одержані фермерським господарством після закінчення відповідного періоду сільськогосподарських робіт.

Зазначені документи додаються головою фермерського господарства до відзиву на подану кредитором заяву про відкриття провадження у справі про банкрутство.

Головою фермерського господарства у двомісячний строк з дня прийняття господарським судом заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство фермерського господарства може бути подано до господарського суду план відновлення платоспроможності фермерського господарства.

У разі якщо здійснення заходів, передбачених планом відновлення платоспроможності фермерського господарства, дасть змогу фермерському господарству, зокрема за рахунок доходів, які можуть бути одержані після закінчення відповідного періоду сільськогосподарських робіт, погасити вимоги за грошовими зобов'язаннями, господарським судом вводиться процедура розпорядження майном фермерського господарства.

Про введення процедури розпорядження майном фермерського господарства господарський суд постановляє ухвалу.

Процедура розпорядження майном фермерського господарства вводиться на строк закінчення відповідного періоду сільськогосподарських робіт з урахуванням часу, необхідного для реалізації вирощеної (виробленої та переробленої) сільськогосподарської продукції. Зазначений строк не може перевищувати 15 місяців.

Для проведення процедури розпорядження майном фермерського господарства господарський суд призначає розпорядника майна в порядку, встановленому цим Кодексом.

Процедура розпорядження майном фермерського господарства може бути достроково припинена господарським судом за заявою розпорядника майна чи будь-кого з кредиторів у разі:

- невиконання заходів, передбачених планом відновлення платоспроможності фермерського господарства;
- наявності інших обставин, які свідчать про неможливість відновлення платоспроможності фермерського господарства.

Після дострокового припинення процедури розпорядження майном фермерського господарства господарський суд визнає фермерське господарство банкрутом і відкриває ліквідаційну процедуру.

У разі визнання господарським судом фермерського господарства банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури до складу ліквідаційної маси фермерського господарства включаються нерухоме майно, яке перебуває у спільній власності членів фермерського господарства, у тому числі насадження, господарські та інші будівлі, меліоративні та інші споруди, продуктивна і робоча худоба, птиця, сільськогосподарська та інша техніка і обладнання, транспортні засоби, інвентар, та інше майно, набуте для фермерського господарства на загальні кошти його членів, а також право оренди земельної ділянки

ки та інші майнові права, які належать фермерському господарству і мають грошову оцінку.

Згідно зі статтею 19 Закон України «Про фермерські господарства» до складу майна фермерського господарства (складеного капіталу) можуть входити: будівлі, споруди, облаштування, матеріальні цінності, цінні папери, продукція, вироблена господарством в результаті господарської діяльності, одержані доходи, інше майно, набуте на підставах, що не заборонені законом, право користування землею, водою та іншими природними ресурсами, будівлями, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права (в тому числі на інтелектуальну власність), грошові кошти, які передаються членами фермерського господарства до його складеного капіталу.

У разі банкрутства фермерського господарства земельна ділянка, надана фермерському господарству в тимчасове користування, у тому числі на умовах оренди, використовується відповідно до Земельного кодексу України.

Майно, що належить голові та членам фермерського господарства на праві приватної власності, а також інше майно, щодо якого доведено, що воно набуто на доходи, які не є у спільній власності членів фермерського господарства, не включається до складу ліквідаційної маси.

Нерухоме майно, а також майнові права щодо нерухомого майна, які включаються до складу ліквідаційної маси фермерського господарства, можуть бути продані лише на аукціоні, обов'язковими умовами якого є збереження цільового призначення сільськогосподарських об'єктів, що продаються.

З дня прийняття постанови про визнання фермерського господарства банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури діяльність фермерського господарства припиняється.

Господарський суд надсилає копію постанови про визнання фермерського господарства банкрутом до органу, який здійснив державну реєстрацію фермерського господарства, та до органу місцевого самоврядування за місцезнаходженням фермерського господарства [3].

Висновок. Як вбачається, банкрутство фермерських господарств здійснюють відповідно таких правових норм, як: Закон України «Про фермерські господарства», Кодекс України з процедур банкрутства, який набере чинності з 21.10.2019, Господарський кодекс України та ін. Однак велике значення для регулювання та вдосконалення банкрутства загалом та банкрутства фермерського господарства буде відігравати судова практика, яка буде запроваджена протягом найближчого часу. Хотілося б, щоб банкрутство фермерських господарств зменшилося, а вирости показники щодо задоволення вимог кредиторів, у повному обсязі при проведенні процедури банкрутства, якщо така вже проводиться.

Список використаних джерел:

1. Благута Р.І., Долинська М.С., Туркот О.А. Проблематика становлення інституту фермерських господарств. URL: file:///D:/стаття/12%20%20%20 ферм.господарство.pdf.

2. Закон України «Про фермерське господарство». Редакція від 15.08.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#n10>.

3. Кодекс України з процедур банкрутства від 18.10.2018 р. № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19>.

4. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Редакція від 04.04.2018. URL: № <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12#n1285>.

Yana Marchenko, Arbitration manager. The features of the farming bankruptcy in a new way.

This article discusses the features of bankruptcy of a farm. Analysis of Article 95 of the Bankruptcy Code of Ukraine, determination of peculiarities of bankruptcy of farmer's domination, functioning and termination of activity of farms in Ukraine. The reasons for declaring a farm bankrupt and its inability to satisfy creditors' claims on monetary obligations were identified. The author elaborated on the issue of opening bankruptcy proceedings before the Commercial Court. The features of the bankruptcy of the farm, which are specified in the Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures, the legal analysis of the peculiarities of the disposal and liquidation procedures of the farm were also considered. The author investigated the term «farm», «debtor», conducted a legal analysis of the rules of the Law of Ukraine «On Farming», which provides definitions and concepts, establishment of a farm, legal analysis of the rules of Article 95 of the Bankruptcy Code of Ukraine.

Правове регулювання банкрутства фізичних осіб на підставі Кодексу України з процедур банкрутства

У статті проведено аналіз норм Кодексу України з процедур банкрутства (далі – Кодекс) та надано загальну характеристику банкрутства фізичних осіб. Однією з новел Кодексу, яка привернула увагу як юридичної спільноти, так і науковців є процедура банкрутства фізичної особи та фізичної особи – підприємця. Нині кількість інструментів, що дозволяють вирішити питання проблемної заборгованості фізичної особи, без порушення провадження у справі про банкрутство, є досить широким. До них, зокрема, можна віднести як досудові методи складення графіків погашення заборгованостей та відстрочення оплати боргу, так і примусове стягнення боргу виконавчою службою на підставі виконавчого документа, отриманого за результатами розгляду спору в суді. Кодекс фактично пропонує законодавчо визначену та закріплену процедуру, яка покликана вирішити питання банкрутства фізичних осіб. Саме цій новелі українського законодавства і приділив увагу у статті автор. Так, розглянуто підстави, які дають можливість фізичній особі порушити провадження у справі про банкрутство фізичної особи як юридичний механізм законного врегулювання боргів фізичної особи. Визначено, зокрема, що процедура банкрутства може бути розпочата лише за заявою самої фізичної особи – боржника, тобто, по суті, процедура для боржника є добровільною. Велику увагу приділено аналізу закордонного досвіду банкрутства фізичних осіб, використання якого може допомогти при вдосконаленні процедури банкрутства фізичних осіб, що передбачена Кодексом. У статті надано загальну характеристику процедури банкрутства фізичної особи за українським законодавством у розрізі її порівняння з аналогічними процедурами, передбаченими нормами зарубіжного законодавства. Виокремлено також коло проблем, які можуть завадити реалізації у повній мірі цієї новели українського законодавства. Аналізуються заходи підвищення ефективності процедур банкрутства фізичних осіб для зменшення можливості зловживань у процедурах банкрутства.

Ключові слова: банкрутство, споживче банкрутство, Кодекс України з процедур банкрутства, банкрутство фізичних осіб, господарський суд, підстави відкриття провадження у справі про банкрутство, зміни в Кодекс України з процедур банкрутства.

Постановка проблеми. Правовий механізм, що забезпечує можливість проведення процедури банкрутства фізичної особи, передбачений Кодексом, є новелою українського законодавства, що вказує на необхідність його дослі-

дження та виявлення проблемних питань, вирішення яких є необхідною передумовою належної реалізації цієї процедури на практиці.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Основним джерелом досліджень у цій статті є Кодекс. При цьому серед досліджених у межах написання цієї статті слід виділити наукові праці таких вчених, як І. А. Бутирська, П. Д. Пригуза, Б. М. Поляков.

Формування цілей статті (постановка завдань). Аналіз процедури банкрутства фізичних осіб за Кодексом, визначення основних аспектів реалізації цієї процедури на практиці та виявлення її недоліків.

Виклад основного матеріалу. Однією з основ незалежності кожної держави є успішна та здорова економіка, яка формує благополуччя громадян країни. Важливим елементом розвитку економіки є розвиток процедури банкрутства, тому що механізми процедури банкрутства роблять вітчизняний ринок конкурентоздатним у глобальній боротьбі за фінансові ресурси, а права кредиторів (інвесторів) захищеними.

Реформу системи банкрутства визначено в Україні серед пріоритетних, зокрема, Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020» та Планом законодавчого забезпечення реформ в Україні.

Завдяки Кодексу планується досягти: вдосконалення процедур банкрутства, зменшення строків провадження у справах про банкрутство; забезпечити істотне поліпшення умов ведення бізнесу в Україні за тими напрямками, що враховуються Світовим банком та Міжнародною фінансовою корпорацією під час складання рейтингу «DoingBusiness», забезпечити досягнення стратегічної мети – входження України до провідної двадцятки країн світу за умовами ведення бізнесу; забезпечити рівні права та можливості для однакового захисту всіма кредиторами боржника своїх законних інтересів у процедурах банкрутства; зменшити можливості зловживань у процедурах банкрутства.

Кодекс також повинен вирішити питання процедур продажу майна з метою продажу майна боржника за найвищою ціною та забезпечити надійну захищеність права власності покупця.

Прийнятий Верховною Радою Кодекс вперше за всю історію незалежності Україні дає можливість стати незалежним від боргів громадянам – фізичним особам шляхом реструктуризації їх боргів, а в разі неможливості у майбутньому погасити борги – їх списання.

У сучасній Україні процедура банкрутства фізичної особи, яка має споживчі кредити, до прийняття Верховною Радою Кодексу, була відсутня. Варто зауважити, що спроби банкрутства фізичних осіб (споживче банкрутство) в Україні були. Мається на увазі хвиля банкрутства фізичних осіб в 2012–2013 роках, яка сколихнула спочатку Харківську область, а потім і всю Україну. З метою звільнення фізичної особи від боргів та майна від заборон, іпотек, які виникли на підставі споживчих кредитів, фізичні особи реєструвалися у якості фізичних осіб підприємців та починали процедури банкрутства за загальною процедурою.

Верховний Суд України у постанові від 21.01.2015 у справі № 6–210цс14надав оцінку цій судовій практиці та дійшов обґрунтованого висновку, що коли

громадянином кредитний договір укладено саме як фізичною особою для задоволення власних потреб (споживчий кредит), а не як фізичною особою – підприємцем для здійснення підприємницької діяльності, то майно, яке забезпечує кредитний договір (квартира, тощо), до ліквідаційної маси банкрута фізичної особи – підприємця не входить.

Аналогічна правова позиція викладена в постанові Верховного Суду від 16.04.2019 у справі № 916/458/14 та в постанові КГС ВС від 04.06.2019 у справі № 922/4404/15. На цьому перший етап спроб банкрутства фізичних осіб (споживчого банкрутства) в Україні закінчився.

З метою розуміння того, як процедура банкрутства фізичної особи, яка має споживчі кредити, допоможе в боротьбі зі знеціненням кредитних портфелів банків та скасує соціальну напругу в суспільстві, слід розглянути споживче банкрутство інших країн.

Аналіз законодавства різних країн дозволяє зробити висновок про відсутність єдиного підходу до регулювання банкрутства фізичних осіб. Це пов'язано з тим, що на це питання впливають не лише економічні фактори, ай соціальні, культурні та політичні. Однак на сьогоднішній день питання необхідності такого регулювання вирішене позитивно в усіх провідних державах.

Наприклад, англійський закон про банкрутство (Insolvency Act 1986), незважаючи на його «прокредиторську» спрямованість, дозволяє позичальникам списати практично всі борги, за деякими винятками, і дає можливість нового фінансового початку. Всі активи банкрута описуються і передаються в управління адміністратору банкрутства, який розподіляє майно, а в окремих випадках і частину доходів банкрута між кредиторами. Установлена жорстка черговість задоволення вимог кредиторів. З винесенням постанови про банкрутство боржник отримує легальний захист від усіх колекторських і судових дій юридичних та фізичних осіб щодо стягнення боргів. Але ця постанова не впливає на права юридичних та фізичних осіб, кредити яких забезпечені майном боржника.

Як правило, тривалість процедур банкрутства в Англії не перевищує одного року. І якщо не виявлені серйозні порушення в діяльності банкрута, з нього автоматично знімаються всі обмеження і зобов'язання щодо банкрутства через 12 місяців після постанови суду про банкрутство.

У США неспроможність фізичних осіб – споживачів визначаються главами «Ліквідація» і «Реорганізація боргів індивідів» Кодексу. Ініціаторами порушення процедур про банкрутство можуть бути як кредитори, так і самі боржники, при цьому більше 90% проваджень у справах про банкрутство ініціюють якраз боржники. Справи про банкрутство розглядаються в спеціальних судах. Згідно із законодавством США з боржника можуть списати борг, конфіскувавши більшу частину його майна, або реструктурувати його на кілька років. Усе залежить від фінансового стану боржника: якщо за підсумками тестів (обов'язкових при початку процедур банкрутства) рівень доходів боржника виявиться нижче спеціальних значень (розраховуються для кожного штату окремо), в застосуванні ліквідаційних процедур не може бути відмовлено. У такому випадку в рахунок погашення боргу у приватних осіб забирають цінне майно, будинок, особистий

автомобіль (якщо не доведено, що він потрібен для роботи), предмети розкоші. Конфіскації не підлягають засоби праці і речі першої необхідності. За деякими винятками, залишки боргів після розподілу всіх отриманих від ліквідації майна коштів «погашаються» або прощаються. Після того, як борги прощені, боржник не може отримати нове звільнення від зобов'язань протягом шести років.

Світовий банк провів аналіз національних правових режимів 59 країн світу щодо наявності спеціальних норм, присвячених банкрутству фізичних осіб, 25 з яких – країни з високим рівнем доходу, а 34 – із середнім і низьким. Основною метою дослідження було зібрати інформацію про наявність законодавства про банкрутство осіб, які взяли споживчі кредити. Дані, отримані в результаті проведеного аналізу, показали, що нормативно-правова база споживчої неплатоспроможності відсутня в більшості країн з низьким і середнім рівнем доходу.

У грудні 2012 року редакційна комісія виділила основні проблеми, які в подальшому знайшли своє відображення в підготовленому Світовим банком Звіті про банкрутство фізичних осіб (the World Bank Report on the Treatment of the Insolvency of Natural Persons³) (далі – Звіт). У Звіті Світовий банк навів очевидні переваги для боржників і їх сімей. Вони складаються з можливості отримання тимчасового мораторію в частині задоволення вимог кредиторів, збереження особливо цінного майна, в першу чергу – житла, і подальшої можливості повного звільнення від заборгованості (freshstart) (пункти 71–73 Звіту). Крім цих переваг, Світовий банк звернув увагу і на переваги для кредиторів, а також для суспільства, оскільки неможливість погашення боргів конкретними фізичними особами тягне за собою негативні системні наслідки для суспільства в цілому (пункти 17, 34 Звіту).

У Звіті Світового банку сформульовані такі основні умови «економічного відновлення»:

- звільнення від надмірної заборгованості (надання можливості почати з нуля (freshstart) (пункт 361);
- відсутність дискримінації (надання особам, які пройшли процедуру банкрутства, такого ж правового режиму після банкрутства, як і іншим громадянам);
- наявність передумов для можливості запобігання надмірній заборгованості в майбутньому (пункт 359).

При цьому належна система споживчого банкрутства повинна мати на меті дотримання балансу інтересів між кредиторами і боржниками.

В Україні відповідно до статті 115 Кодексу право на звернення до суду із заявою про визнання фізичної особи банкрутом має лише боржник.

З моменту відкриття провадження у справі вводиться мораторій строком на 120 днів. Наслідки введення мораторію для фізичної особи такі ж самі, як і для юридичної особи: зупинення виконання грошових зобов'язань, зупинення виконання за виконавчими документами, зупинення нарахування штрафних санкцій та інше.

Проаналізувавши основні новели в галузі банкрутства громадян – фізичних осіб, автором виявлені такі проблеми, які можуть завадити розкритися у повній мірі новелі українського законодавства.

По-перше, Кодекс не дає відповіді на питання, чи може бути підставою для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи лише один з факторів, зазначених у статті 115 Кодексу, чи потрібна виключна сукупність всіх факторів зазначених у статті.

Ураховуючи Звіт Світового банку, з метою «економічного відновлення» фізичної особи боржника для порушення провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи достатньо одного з факторів, зазначених у статті 115 Кодексу.

По-друге, значною перешкодою визнання громадянина-підприємця банкрутом є складність процедури. Для того, щоб подати заяву про визнання банкрутом, громадянину необхідно зібрати значну кількість відповідних документів і довідок. Наприклад, на думку автора, для деяких категорій громадян буде неможливо отримати інформацію для заповнення декларації про майновий стан у разі не зовсім давнього розлучення та відсутності «гарних відносин» між колишнім подружжям.

Усі ми знаємо, що деякі довідки мають обмежений термін дії. Цей факт ставить під сумнів можливість зібрати всі необхідні документи для подання заяви в суд, оскільки поки подається черговий запит щодо однієї довідки, у першій вже закінчиться термін дії, а неподання повного пакета документів і довідок тягне за собою залишення заяви без руху. Такі завищені вимоги, зазначені у статті 115 Кодексу, стануть однією з причин затягування часу при поданні заяви, що тягне до збільшення заборгованості перед кредиторами, що утворюється в результаті постійного нарахування відсотків і штрафів за несплату та несвоєчасне погашення раніше виданих кредитів тощо. Складне оформлення пакета документів для подання в суд і помилкове визначення боржником розміру наявної заборгованості може завадити порушенню процедури банкрутства.

Ураховуючи досвід інших держав, доцільно зробити вільний доступ громадян до зразків заяви про порушення провадження у справі про банкрутство фізичної особи в мережі «Інтернет», встановити чіткий перелік документів, які необхідно долучити до заяви, зробити доступ до зразків документів загальнодоступним.

По-третє, вартість процедури. Підготовка документів до заяви про порушення провадження у справі про банкрутство буде не безкоштовною і потрібно буде залучати адвоката та сплачувати його послуги. Вимога Кодексу про авансування боржником на депозитний рахунок суду винагороди керуючому реструктуризацією за три місяці виконання повноважень начебто звучить гарно, але не відповідає реальній дійсності сьогодення. Арбітражні керуючі розуміють, що процедура реструктуризації або продажу майна буде тривати більше ніж три місяці, але відповіді, чи будуть після збігу цього терміну кошти у боржника на здійснення оплати послуг арбітражного керуючого, немає. Слід враховувати, що вартість процедури банкрутства залежить від багатьох факторів. У разі наявності майна (нерухомості тощо), в разі наявності угод, які потрібно спростовувати, складність процедури стає вищою і тягне за собою додаткові витрати. Таким чином, Кодекс не дає гарантій арбітражним керуючим

на отримання оплати за їх послуги та відшкодування витрат. Це може призвести до того, що арбітражні керуючі будуть відмовлятися від супроводу справ.

По-четверте, законодавець у Кодексі не дав тлумачення такому терміну як «загроза неплатоспроможності», що може призвести до зловживань з боку суду або боржників.

Зважаючи на те, що інститут банкрутства фізичних осіб є новим для нашої країни, відповідь на питання, що означає «загроза неплатоспроможності», слід шукати в судовій практиці. ВГСУ в інформаційному листі від 28.03.2013 № 01–06/606/2013 «Про Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (у редакції Закону України від 22 грудня 2011 року № 4212-VI)» зазначає, що загрозою неплатоспроможності вважається виникнення конкуренції грошових вимог кредиторів уже в рамках виконавчого провадження, внаслідок якої задоволення вимог одного або кількох кредиторів у розмірі не менше трьохсот мінімальних розмірів заробітної плати призведе до неможливості виконання грошових зобов'язань боржника в повному обсязі перед іншими кредиторами. Пізніше Верховний Суд у постанові у справі № 904/911/18 встановив, що для порушення провадження у справі про банкрутство з підстав наявності загрози неплатоспроможності не вимагається наявність судових рішень про стягнення заборгованості з такої юридичної особи та, відповідно, відкритих виконавчих проваджень.

По-п'яте, Кодекс забороняє *кредитору ініціювати справу про банкрутство фізичної особи*. Процедура банкрутства може бути розпочата лише за заявою самої фізичної особи – боржника, тобто, по суті, процедура для боржника є добровільною. Отже, Кодекс законодавчо визначає, що неплатоспроможна фізична особа не зобов'язана подавати заяву про банкрутство, на відміну від юридичної особи. Фактично законодавець у Кодексі встановив жорсткі вимоги для юридичних осіб та менш суворі вимоги для фізичних осіб. Керівник юридичної особи в разі загрози неплатоспроможності зобов'язаний звернутися протягом місяця із заявою про порушення провадження у справі про банкрутство. У разі якщо він цього не зробить і в майбутньому юридична особа не зможе розрахуватися з боргами, то керівник буде нести субсидіарну відповідальність за боргами. Таким чином, Кодекс захищає фізичну особу від кредитора та не дає можливість кредиторам, особливо банківським установам, розв'язати проблему із певною частиною непрацюючих проблемних кредитів.

Доцільно розглянути питання щодо внесення змін до статті 115 Кодексу, дозволивши кредитору *ініціювати справу про банкрутство фізичної особи*.

По-шосте, Кодекс фактично не дає в повній мірі відповіді на питання, чи може громадянин, який пройшов процедуру банкрутства, бути повністю вільним від боргів. Пунктом 8 статті 133 Кодексу зазначено, що інші вимоги особистого характеру, які не були задоволені або погашені частково у процедурі задоволення вимог кредиторів, можуть бути заявлені після закінчення провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи в порядку, встановленому цивільним законодавством. Тож фізична особа, яка пройшла банкрутство, в разі набуття активів або успіху в своїй діяльності не застрахована від того, що до неї знову не придуть кредитори.

Доцільно розглянути питання щодо внесення змін до статті 134 Кодексу та надати право громадянину бути остаточно звільненим від боргів, затвердити на законодавчому рівні, що основною метою банкрутства фізичної особи є економічна реабілітація громадянина.

По-сьоме, в статті 8 Кодексу зазначено, що справи про банкрутство розглядаються господарськими судами за місцезнаходженням боржника – юридичної особи, фізичної особи або фізичної особи – підприємця. Слід розуміти, що місцезнаходження може фактично відрізнятися від місця прописки, що може дати в майбутньому можливість зловживання підсудністю з боку боржника.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому науковому напрямку. Можна зробити висновок про те, що на сьогоднішній день процедура визнання громадянина-підприємця банкрутом прописана в Кодексі недосконало. Необґрунтовані вимоги до порушення процедури і висока її вартість не дадуть розкритися всьому потенціалу новели. Певний вплив на усунення наявних недоліків може здійснити судова практика, яка допоможе чітко сформулювати питання, які ще має вирішити законодавець на шляху до формування досконалої процедури банкрутства фізичних осіб. Потреба в процедурі банкрутства фізичних осіб у час економічних криз є нагальною. Процедура банкрутства фізичних осіб, незважаючи на свої мінуси, дає фізичній особі єдиний можливий варіант списання боргів. У законодавця є всі ресурси, щоб довести задумане до ідеального стану, врахувавши при цьому інтереси і матеріальні можливості як кредиторів, так і всього населення нашої країни.

Список використаних джерел:

1. Bayer L. D., Elias S. The new bankruptcy: Will it work for you? – 6 thed. – N.Y.: NOLO, 2015. 408 p.
2. Bankruptcy Abuse Prevention and Consumer Protection Act of 2005 (BAPCPA) (Pub.L. 109–8, 119 Stat. 23, enacted April 20, 2005) // Discover U. S. Government Information. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/PLAW-109publ8/html/PLAW-109publ8.htm>.
3. Статистика Адміністративного управління судів США // American bankruptcy institute. URL: <http://www.abi.org/newsroom/bankruptcy-statistics>.
4. Сайт федеральних судів США у справах про банкрутство // UnitedStatesCourts. URL: <http://www.uscourts.gov/about-federal-courts/types-cases/bankruptcy-cases>.
5. The American Bar Association. URL: https://www.americanbar.org/about_the_aba/.
6. Individual insolvencies in England and Wales, 1960 to present // UK Government WebArchive. URL: <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20140716212200/http://www.insolvencydirect.bis.gov.uk/>.
7. Кодекс України з процедур банкрутства від 18.10.2018 р. № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19>.
8. Звільнитися від валютно-іпотечних боргів, нарешті, можна! URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2562422-zvilnitisa-vid-valutnoipotecznihborgiv-naresti-mozna.html>.

Mykola Lukashuk, managing partner LLC «Legal Constant», arbitration manager. Legal regulation of bankruptcy individuals on the basis of the Ukrainian Code of Bankruptcy Procedure.

The article analyzes the norms of the Bankruptcy Code of Ukraine and provides a general description of the bankruptcy of individuals. One of the novelties of the Bankruptcy Code of Ukraine, which has attracted the attention of both the legal community and scientists, is the bankruptcy procedure of an individual and an individual under the new Code. At present, the number of instruments to resolve the issue of a problematic debt of an individual without initiating bankruptcy proceedings is quite wide. These include, inter alia, pre-trial methods of drawing up debt repayment schedules and deferral of debt, as well as enforcement of debt by the executive service on the basis of an enforcement document obtained as a result of a court dispute. The Bankruptcy Code of Ukraine actually proposes a statutory and enshrined procedure that seeks to address the bankruptcy of individuals. It is this novelty of Ukrainian legislation that the author drew attention to in the article. Thus, the grounds that allow an individual to initiate the bankruptcy proceedings of an individual are considered as a legal mechanism for the legal settlement of the individual's debts. It has been determined, in particular, that bankruptcy proceedings can only be initiated at the request of the individual debtor himself, that is, in fact, the procedure for the debtor is voluntary. Much attention is paid to the analysis of the foreign experience of bankruptcy of individuals, the use of which can help in improving the procedure of bankruptcy of individuals, which is provided by the Bankruptcy Code of Ukraine. The article gives a general description of the bankruptcy procedure of an individual under Ukrainian law in the context of its comparison with similar procedures provided by the rules of foreign legislation. A number of problems that could impede the implementation of this novelty of Ukrainian legislation are also highlighted. Measures to improve the efficiency of bankruptcy procedures for individuals are analyzed to reduce the possibility of abuse in bankruptcy procedures.

Keywords: *bankruptcy, consumer bankruptcy, Bankruptcy Code of Ukraine, bankruptcy of individuals, economic court, grounds for opening bankruptcy proceedings, amendments to the Bankruptcy Code of Ukraine.*

Павло Пригуза,
канд. юрид. наук,
голова Господарського суду
Херсонської області

Субсидіарна відповідальність за доведення до банкрутства: становлення інституту права

Статтю присвячено огляду суспільних відносин, що виникають між кредиторами та боржником у справах про банкрутство, правового регулювання та застосування в Україні інституту субсидіарної відповідальності винних осіб за доведення до банкрутства суб'єктів господарювання – юридичних осіб. Автор ставить перед собою мету дослідити сучасний стан застосування в Україні інституту субсидіарної відповідальності за доведення до банкрутства, вплив результатів його застосування на забезпеченість вимог кредиторів у справах про банкрутство, на законотворчий процес удосконалення законодавства про банкрутство, запропонувати законодавчі, нормативні та практичні заходи щодо розвитку концепції субсидіарної відповідальності в системі економічної безпеки держави. Для досягнення цієї мети в статті вирішуються такі завдання: здійснити огляд теоретичних та практичних аспектів відповідальності за зловживання цивільними правами в господарській діяльності та виявити основні ознаки дій із зловживання правом; узагальнити відомості про застосування арбітражними керуючими цього інституту в судовій практиці; визначити принципи притягнення до відповідальності при банкрутстві; сформулювати наявні проблеми судової практики та заходи і методи їх подолання, зокрема стосовно предмета та засобів доказування при доведенні до банкрутства, рівень розробки яких є неналежним в державі.

Ключові слова: цивільна відповідальність; доведення до банкрутства; субсидіарна відповідальність; зловживання суб'єктивним правом, шикана, судова практика.

Правовим інструментом захисту учасників ринку від негативних наслідків неплатоспроможності в Україні є Закон України від 30.06.1999 № 784-XIV «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [1] в редакції, чинній з 19.01.2013, відповідно до приписів якого відбувається становлення судової практики субсидіарної відповідальності за доведення до банкрутства.

У 2014 році Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020» [2] та Програмою діяльності Кабінету Міністрів України були передбачені заходи щодо створення сприятливого середовища для ведення бізнесу, розвитку малого і середнього підприємництва, залучення інвестицій, вдосконалення процедур банкрутства тощо. Прийнятий 18.10.2018 на їх виконання Кодекс України з про-

цедур банкрутства [3] став революційним законом. Його прийнято у зв'язку з пріоритетністю розвитку конкурсного права для захисту ринкової економіки та захисту кредиту як її основи. Реформа системи банкрутства є одним з основних завдань державної влади в Україні, оскільки від його ефективності залежить економічний розвиток держави.

Із змісту Кодексу ми бачимо, що мета захисту економічного порядку через удосконалення правил конкурсного провадження у справах неплатоспроможності досягається, його прокредиторська спрямованість, безумовно, призведе до виховання відповідального ставлення власників (засновників) бізнесу до результатів свого господарювання, поваги до прав кредиторів через страх покарання за зловживання правами, зменшення строків провадження у справах про банкрутство та покращить умови ведення бізнесу в Україні за показником «Врегулювання неплатоспроможності» рейтингу Світового банку «Doing Business».

Згідно з Прикінцевими та перехідними положеннями Кодекс є чинним з 21.04.2019, але вводиться у дію 21.10.2019. З цього дня втрачає чинність Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

Зазначені події обумовлюють актуальність наукового і практичного осмислення положень Кодексу задля того, щоб практика застосування Кодексу відповідала принципам справедливості і верховенства права. Також це необхідно на фоні того, що в юридичній літературі та у періодичних юридичних виданнях при здебільшому схваленні Кодексу висловлюються побоювання, що введення у дію Кодексу може призвести до низки перманентних проблем у економіці та праві, в господарській діяльності боржників тощо. Це вказує на різне сприйняття суспільством нової і більш демократичної (ліберальної) парадигми Кодексу у сфері неплатоспроможності та банкрутства, діаметральну відмінність праворозуміння як у практиків так і науковців та напрямків діяльності.

Постановка проблеми. Проблема юридичної відповідальності займає чи не основне місце у дослідженнях учених, оскільки вона є одним із засобів забезпечення виконання зобов'язань у цивільно-правових відносинах, сприяє утвердженню суспільного господарського порядку в економічній системі України. Особливістю цивільно-правової відповідальності у світлі положень Кодексу є посилення її превентивної та компенсаційної функції в інтересах кредиторів та суспільства. Одна з головних функцій субсидіарної та солідарної відповідальності при банкрутстві – запобігання втрат кредиторів неплатоспроможної юридичної особи внаслідок умисних дій його засновників (учасників, акціонерів) керівника боржника або інших осіб.

Аналіз дослідження проблеми. Проблематика субсидіарної та солідарної відповідальності при банкрутстві в національній літературі є мало дослідженою. Водночас загальні питання відповідальності вивчаються вченими цивілістами, роботи яких можуть служити науковою основою для дослідження проблем застосування цього цивільно-правового інструменту у відновленні справедливості при розгляді справ про банкрутство. Зокрема, це роботи І. Покровського, В. Грибанова, М. Агаркова, Л. Бірюкова, О. Волкова, В. Ємелья-

нова, М. Стефанчука, Є. Іванова, Р. Майданика, О. Поротикової, С. Радченко, М. Хміля, Т. Яценко, О. Кота, В. Резнікової, С. Осадчук, Б. Карнаух та ін. Заслужують на увагу, особливо щодо дослідження зловживання цивільним правом, дисертаційні праці та статті М. Хміля «Принцип неприпустимості зловживання правом» (2005); М. Стефанчука «Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав» (2006) та «Публічно правовий аспект зловживання правом» (2016); О. Губара «Недопустимість зловживання правом у цивільному праві України» (2013).

Судова практика розгляду заяв про притягнення до відповідальності за умисні дії з доведення до банкрутства нараховує в Україні лише десятки прикладів, з них лише одиниці таких, що стали предметом розгляду, аналізу та правових висновків Верховного Суду.

Виклад основного матеріалу. Концепція Кодексу – досягнути таких змін у судових процедурах: спрощення доступу до інституту неспроможності та банкрутства для кредитора; створення умов для відновлення платоспроможності боржника; встановлення юридичних бар'єрів для ухиляння від сплати боргів; зменшення часу на процедури; встановлення контролю кредиторів над ліквідаційною масою; зменшення фінансових витрат ліквідаційної маси; задоволення вимог кредиторів за рахунок повної або додаткової (солідарної та субсидіарної) відповідальності винних у порушенні прав кредиторів осіб; звільнення від боргу лише добросовісного боржника тощо.

Притягнення контролюючих боржника та інших осіб до субсидіарної відповідальності є юридичним механізмом відновлення порушених прав кредиторів. При його застосуванні необхідно враховувати сутність конструкції юридичної особи, яка об'єктивно не існує і не діє самостійно, скеровується фізичними особами, які входять до органів управління, широкої свободи розсуду при прийнятті (погодженні) управлінських рішень. Вони фактично використовують відокремлене майно для досягнення економічних результатів і своєї особистої мети – отримання прибутку. Юридичні особи несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах свого майна, крім випадків, передбачених законодавством.

Слід враховувати, що законодавство забороняє використувати власність з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах (ст. 13 ЦК України).

Як зазначає С. Жуков, новели Кодексу відповідають світовій практиці банкрутства. При вирішенні питання відповідальності обов'язково повинні ставитися питання: хто винен? Чому сталося банкрутство? Чи було це зроблено навмисно? [4].

Відповіді на ці запитання має надавати ліквідатор разом з кредиторами та комітетом кредиторів. За позовами ліквідаторів судові рішення мають відновлювати справедливість, щоб засади цивільних відносин розумність, чесність, добросовісність, справедливість стали в Україні нормою та потребою кожного, втілювалися в життя через суд, який, здійснюючи правосуддя, захищає права та інтереси фізичних осіб і юридичних осіб, державні та суспільні інтереси.

Практиці Верховного Суду притаманні нові риси, які свідчать про нову філософію роботи найвищого суду – у зміні підходів до інтерпретації та застосування законів, в основу яких покладається принцип верховенства права та справедливості. Приписи законів інтерпретуються з огляду на необхідність захисту прав та основних свобод людини. Такі підходи до правотлумачення та правозастосування має бути запроваджено в усіх сферах суспільного життя, що забезпечить відхід від пострадянського нормативістського підходу у визначенні прав та свобод людини. Відбувається поступовий злам старої парадигми банкрутства як інституту цивільного права і розуміння його як цілісної підгалузі господарського права України – конкурсне право та конкурсний процес [5] та його основні інститути – право неспроможності та право банкрутства [6]. Ця ідея поступово перемагає в Україні, свідченням чого є сам Кодекс.

Верховним Судом в межах концепції конкурсного права та процесу сформовано принцип концентрації усіх спорів з вимогами до боржника у справі про банкрутство, стороною в яких є боржник. Цей принцип став нормою права. Згідно з частиною другою статті 7 Кодексу в межах такої справи мають вирішуватися усі майнові спори, стороною в яких є боржник – як позивачем, так і відповідачем. Зокрема, Верховним Судом також вирішено в контексті цієї правової позиції проблему розгляду у межах справи про банкрутство питань про покладання субсидіарної відповідальності на осіб, з вини яких боржник став банкрутом (доведення до банкрутства).

Далі ми зупинимося на правових висновках Верховного Суду і власній практиці застосування інституту субсидіарної відповідальності у банкрутстві. У провадженні Господарського суду Херсонської області на цей час є понад 15 справ, у яких вирішено або вирішуються відповідні заяви ліквідаторів.

Умови притягнення до відповідальності при доведенні до банкрутства

Зобов'язання, що виникають внаслідок заподіяння шкоди, є одним з найважливіших правових засобів захисту прав та законних інтересів суб'єктів права (стаття 1165 глави 81, стаття 1166 глави 82, стаття 1212 глави 83 ЦК України). Зазначені зобов'язання займають у системі цивільного права особливе місце, яке зумовлене тим, що зобов'язання із відшкодування шкоди мають чітко виражену правозахисну (охоронну) спрямованість. Вони будуються на імперативних засадах із вираженим наданням переваг потерпілій особі. Особливого значення набувають ці норми права у Кодексі, який встановлює нових суб'єктів відповідальності та нові види. Так, вводиться солідарна відповідальність керівника боржника у зв'язку з порушенням законодавства про банкрутство (частина друга статті 4 Кодексу). Солідарна відповідальність керівника боржника є наслідком невиконання власником боржника своїх повноважень щодо вжиття заходів по недопущенню банкрутства при загрозі неплатоспроможності. При доведеності порушення керівником боржника зазначених вимог судом може бути прийнято рішення на будь-якій стадії процесу під час здійснення провадження у справі. Оскільки такі спори є підсудними суду, який розглядає справу про банкрутство вони вирішуються у межах справи про банкрутство.

Перед правозастосовчою практикою постає проблема встановлення справедливого балансу між інтересами потерпілих (кредиторів) і правопорушників.

Конституція (стаття 13) та закони України забороняють використовувати власність на шкоду людині і суспільству, а також з метою завдання шкоди іншій особі (стаття 5 ГК України, стаття 13 ЦК України).

Для того, щоб встановити, хто винен у банкрутстві та чому воно настало, важливо розібратися, до якого виду належить банкрут. Банкрутів можна поділити, наприклад, на дві категорії:

1) випадковий або нещасний, якого можна порівняти з погорільцем або обікраденим;

2) фіктивний (брехливий), навмисний, злісний, який порівнюється з крадієм.

Відповідно до ГК України банкрутство визнається: фіктивним (неправдивим); умисним (стан, що набутий цілеспрямованими діями заінтересованих осіб, боржник доведений до стану банкрутства).

Субсидіарна відповідальність є цивільно-правовим самостійним видом відповідальності та покладається на відповідачів у справі про банкрутство не залежно від того, чи притягнуто фізичну особу-відповідача до кримінальної відповідальності за дії, передбачені статтею 219 КК України (доведення до банкрутства).

У кримінальному процесі вину доказує обвинувачення, а в господарському процесі – *відповідач доказує відсутність своєї вини*.

Субсидіарна відповідальність за доведення до банкрутства за своєю правовою природою є відповідальністю за зловживання суб'єктивними цивільними правами, які завдали шкоди кредиторам.

Зловживання правом – в науці іменують поняттям *шикана* (нім. «Schikane» – придирка, каверза, издевательство). До українського визначення більш семантично підходить «каверза» – підступ, який хто-небудь чинить, щоб ускладнити, заплутати справу, завдати шкоду.

«Неспроможність» та «банкрутство» слід розрізняти. Факт із історії: при обговоренні проекту закону Наполеон наполягав, що банкрутом треба визнавати кожного неспроможного, доки він не доведе, що не мав наміру завдати шкоди кредиторам.

Особливої актуальності набуває необхідність удосконалення практики банкрутства з метою викриття *шикани* як особливої форми зловживання правом та притягнення винних у діях «на зло» до цивільної відповідальності у межах процедури.

Отже, основним принципом відповідальності за зловживання правом є вина особи.

Проблематика шикани є дискусійною у цивільноправовій науці.

Як зазначає В. Резнікова, «...нагальною стала потреба у нормативному визначенні терміна «зловживання правом», що зумовлюється передусім потребами практики правозастосування. Адже необхідною передумовою ефективної боротьби зі зловживанням правом є його наукові дослідження з подальшим впровадженням їх результатів у правотворчу, правореалізаційну та правозастосовчу практику [7].

Зловживання суб'єктивним правом, на думку О. Кота, виходить за межі дозволеної законом поведінки, отже, її слід вважати протиправною у зв'язку з порушенням низки норм – принципів цивільного права. Причинний зв'язок між діями суб'єкта та шкодою також, як правило, є очевидним. Причинний зв'язок, як і шкода, є необхідною умовою виникнення деліктних правовідносин. Вина як суб'єктивне ставлення заподіювача шкоди до власних дій або внаслідок своїх дій може існувати в декількох основних формах. Якщо заподіювач діяв свідомо (зокрема, розуміючи неправомірність своїх дій) і бажав настання несприятливих для іншого суб'єкта наслідків, можна говорити про наявність прямого умислу [8].

Як зазначає Б. Карнаух, у деліктному праві англо-американських країн переважним є панування так званого об'єктивного підходу до визначення вини, що пропонується теорією економічного аналізу. На думку прихильників цієї теорії, заходи обачності є розумними, якщо вони є раціональними; заходи обачності є раціональними, якщо вони є вартісно-виправданими; заходи обачності є вартісно-виправданими, якщо їх вартість нижча від вартості імовірних збитків, зменшеної множенням на коефіцієнт імовірності їх настання. Британські вчені наголошують, що вина – це відхилення від стандарту належної поведінки розумної людини, а не психічне ставлення до вчинку.

Концепція «об'єктивної вини», на думку Р. Майданика, нормативно відображена в статті 614 ЦК України. Вона ґрунтується на ідеї залежності вини від вчинення особою заходів належного виконання обов'язку. Особа вважається винуватою, якщо протиправне діяння було скоєно в ситуації вільного вибору, за якої правомірний варіант поведінки був об'єктивно доступним і розумно очікуваним. Об'єктивна доступність презюмується, але може бути заперечена неможливістю виконання, іншими ситуаціями відсутності правомірного варіанта поведінки. Такий підхід позбавлений суб'єктивної характеристики і ґрунтується на зовнішніх, об'єктивних критеріях визначення. Вживання всіх залежних від особи заходів є формою поведінки особи, а не її психічного ставлення. У зв'язку з цим звертається увага на те, що у цивільному праві відповідальність спрямована не на особу (особистість) правопорушника, тим самим визначаючи його особисту суспільну небезпечність, а на його майнову сферу [9].

У сучасній правовій доктрині існує декілька підходів щодо визначення зловживання правом (*шिकани*).

Одна з них ґрунтується на тому, що шикана – це зловживання правом з єдиною метою – завдати шкоду іншій особі, що здійснюється з прямим умислом.

Шикана має бути забороненою законодавством, як наприклад, у торговому Кодексі Франції, який містить спеціальну главу, що має назву «Про банкрутство та інші злочинні діяння». Як вбачається, французький законодавець відносить саме банкрутство до злочинних діянь. При цьому кодекс визнає незаконною таку поведінку: дії, спрямовані на відстрочку судового оздоровлення підприємства; розкрадання або зменшення активів; завищення пасивів; фальсифікація бухгалтерської документації та інші, що передували банкрутству.

У реаліях України подібна поведінка, на жаль, є звичаєм. Зловживання правом на практиці продовжується навіть після відкриття справи про банкрут-

ство, що виражається у неналежній поведінці представників боржника під час провадження у справі – *зловживання процесуальними правами (невиконання судових рішень; переховування документів та відомостей про майно і господарську діяльність тощо)*.

Однак покладання відповідальності на винну особу – це не моральний вирок недоброму на совість правопорушнику, а спосіб захисту цивільного права потерпілої особи кредитора, відновлення його попереднього становища (компенсація).

Предмет доказування при доведенні до банкрутства:

1. Втрати, яких зазнали кредитори (матеріальна шкода, збитки).
Збитками (стаття 22 ЦК України) є: втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки).
Збитки вимірюються розміром затверджених судом вимог у реєстрі кредиторів.
2. Вартість наявних активів у банкрута, що включені до ліквідаційної маси, загальна сума вимог кредиторів та витрат процедур.
3. Різниця між сумою вимог кредиторів і ліквідаційною масою.
4. Дії та події, які викликали стійку неплатоспроможність боржника та осіб, які відповідальні за їх здійснення.
5. Вина конкретних осіб (відсутність вини).

Проблеми доказування та способи їх подолання. За змістом статті 1166 ЦК України для застосування такої міри відповідальності як стягнення збитків необхідною є наявність усіх елементів складу цивільного правопорушення, а саме: 1) протиправної поведінки; 2) збитків; 3) причинного зв'язку між протиправною поведінкою боржника та збитками; 4) вини боржника.

Наявність перших трьох з числа зазначених елементів доказуються у справі про банкрутство ліквідатором, який уповноважений звертатися з вимогою про відшкодування збитків у формі субсидіарної відповідальності з винних осіб.

Така правова позиція висловлена Верховним Судом у постанові від 01.11.2018 у справі № 905/2191/15.

Основною проблемою доказування вини осіб стосовно доведення до банкрутства полягає, як правило у обмеженості документів бухгалтерської і господарської діяльності боржника, що обумовлює необхідність застосування спеціалістів у галузі економіки та фінансів, потребує надання висновків спеціалістів та судових експертів.

Відповідно до частини другої статті 42 ГПК України учасники справи зобов'язані, зокрема: сприяти своєчасному, всебічному, повному та об'єктивному встановленню всіх обставин справи; подавати усі наявні у них докази в порядку та строки, встановлені законом або судом, не приховувати докази.

Частиною першою статті 43 ГПК України встановлено, що учасники судового процесу та їх представники повинні добросовісно користуватися процесуальними правами; зловживання процесуальними правами не допускається.

З точки зору принципу добросовісності, розумності та справедливості, якщо вимога доброї совісті змушує людину утримуватися від передбачуваної

шкідливої дії, то обов'язок розумності змушує її коригувати свої дії з урахуванням межі інтересів іншої особи.

Суб'єкт повинен здійснювати дію, мінімізуючи можливі негативні наслідки для іншої особи.

Практика застосовує такі правові підходи для подолання проблем:

1. У відносинах шикани слід застосовувати припис статті 614 ЦК України, за яким особа є невинуватою, якщо вона доведе, що вжила всіх залежних від неї заходів щодо належного виконання зобов'язання. Відсутність своєї вини доводить особа, яка порушила зобов'язання.

Згідно з частиною першою статті 1166 ЦК України майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала.

Особа, яка завдала шкоди, звільняється від її відшкодування, якщо вона доведе, що шкоди завдано не з її вини.

Такий висновок зроблено Верховним Судом України у постанові від 03.12.2014 у справі № 6–183цс14, а також в ухвалі Вищого спеціалізованого суду України від 20.04.2016 у справі № 6–1648ск16. Так, згідно з цими висновками законом не покладається на позивача обов'язок доказування вини відповідача в заподіянні шкоди, він лише повинен доказати факт завдання такої шкоди відповідачем та її розмір.

2. Суд покладає також обов'язок доказування відсутності вини на відповідачів на підставі приписів статті 74 ГПК України («Обов'язок доказування і подання доказів») кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень.

У разі посилання учасника справи на невчинення іншим учасником справи певних дій або відсутність певної події, суд може зобов'язати такого іншого учасника справи надати відповідні докази вчинення цих дій або наявності певної події. У разі ненадання таких доказів суд може визнати обставину не вчинення відповідних дій або відсутності події встановленою.

Докази подаються сторонами та іншими учасниками справи.

Суд не може збирати докази, що стосуються предмета спору, з власної ініціативи, крім витребування доказів судом у випадку, коли він має сумніви у добросовісному здійсненні учасниками справи їхніх процесуальних прав або виконанні обов'язків щодо доказів.

Згідно зі статтею 77 ГПК України (допустимість доказів) визначено, що обставини, які відповідно до законодавства повинні бути підтверджені певними засобами доказування, не можуть підтверджуватися іншими засобами доказування.

Докази, одержані з порушенням закону, судом не приймаються.

Відповідач, зазвичай засновники та керівники боржника, доводять, що їх вина відсутня у банкрутстві, але сталася звичайна невдала господарська діяльність, що має бути доведено документально та підтверджено висновками спеціалістів.

Водночас якщо документи бухгалтерського обліку і звітності не були передані ліквідатору в установленому законом порядку, в подальшому їх викорис-

тання відповідачами може бути поставлено під сумнів та не прийнято судом. Наприклад, при розгляді справи № 923/333/16 (ухвала від 26.10.2018) суд визнав неналежними доказами, документи бухгалтерського обліку, які керівником боржника переховувалися, але при порушенні питання про субсидіарну відповідальність самостійно надавалися ним експерту для висновку на його замовлення. Суд визнав, що заперечувана ліквідатором грошова операція з отримання коштів за відчужене майно на користь заінтересованої особи не здійснювалася.

3. Відповідач, не подаючи на вимогу суду відповідного доказу, не спростовує в такий спосіб твердження позивача, а суд в такому випадку може оцінити обставину, для з'ясування якої витребувався доказ за наявними матеріалами (постанова КГС ВС від 17.07.2018 у справі № 915/1145/17).

Ознаки дій із зловживання правом при банкрутстві:

1. Шкідливий характер, оскільки це діяння, що спричиняє істотну шкоду охоронюваним законом інтересам або створює реальну загрозу заподіяння такої шкоди (збитків).

2. Прямий умисел, вольовий та усвідомлений, не чесний, брехливий, недобросовісний характер.

3. Протиправний характер, під яким слід розуміти порушення особою обов'язку не вчиняти дій, спрямованих на заподіяння шкоди іншим учасникам правовідносин, що передбачено частиною третьою статті 13 ЦК України. – шахрайська поведінка, в основі якої обман (виведення майна, знищення доказів).

4. Винний характер. Концепція об'єктивної вини полягає в оцінці дій або бездіяльності заподіювача шкоди (по справах його). Якщо аналіз його поведінки з точки зору розумної людини є нерозумними, не є раціональними, відхиляються від стандарту належної поведінки, вказуючи на свідомий і вільний вибір такої поведінки, очікуваним результатом якої стала шкода кредиторам, можна говорити про наявність прямого умислу. Свідоме і цілеспрямоване уникнення виконання зобов'язання, з метою не повернути кредит.

5. Об'єкт посягання – цивільні майнові (речово-правові та зобов'язальні) права та інтереси громадян, юридичних осіб (кредит, як грошовий так і товарний; заробітна плата; податки тощо).

6. Корисливий інтерес – невиконання обов'язку перед кредитором з метою задоволення власних інтересів (або заінтересованих осіб) збагачення шляхом заволодіння чужим майном без достатніх підстав і ухилення від встановленого порядку повернення кредиту (позики), ухилення від виконання зобов'язань тощо, що є формою втручання у право власності кредитора, порушуючи правомірні очікування.

Встановлення ознак доведення до банкрутства

Методичною та методологічною основою для визначення ознак доведення до банкрутства є наказ Міністерства економіки України від 19.01.2006 № 14, яким затверджено Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства (із змінами на 26.10.2010).

Об'єктом аналізу є фінансово-господарський стан підприємств, зокрема фінансові, виробничі та інвестиційні аспекти їх діяльності.

Суб'єктами аналізу є власники, органи, уповноважені управляти майном, або особи, які заінтересовані в отриманні інформації щодо діяльності підприємства (державний орган з питань банкрутства, арбітражний керуючий, органи податкової служби, керівництво).

Розділ 3.2 Методики містить рекомендації щодо визначення ознак дій з доведення до банкрутства. Установлено, що визначення ознак дій з доведення до банкрутства здійснюється за період, що починається за три роки до дати порушення справи про банкрутство, у разі наявності неправомірних дій відповідальних осіб боржника, що призвели до його стійкої фінансової неспроможності.

Під час визначення ознак доведення до банкрутства аналізується рівень забезпечення зобов'язань кредиторів за період проведення аналізу.

У разі встановлення, що зазначені показники погіршилися протягом періоду, який аналізується, з'ясовується причина погіршення цих показників шляхом перевірки фінансово-господарських договорів підприємства.

Економічними ознаками дій з доведення до банкрутства може вважатися такий фінансово-економічний стан боржника, коли виконання умов договорів призвело до погіршення показників оцінки його фінансового стану, зокрема:

- підписання та виконання завідомо не вигідних для підприємства (у тому числі фіктивних) договорів;
- необґрунтованої виплати грошових коштів, необґрунтованої передачі третім особам майна;
- прийняття нераціональних управлінських рішень, які негативно впливають на виробничу, торговельну, іншу статутну діяльність підприємства, що призводить до фінансових збитків та втрат;
- заплутування звітності, знищення документів або інформації, унаслідок чого неможлива ефективна робота підприємства тощо.
- нежиття заходів керівництвом щодо стягнення заборгованості (повнота та своєчасність проведеної претензійно-позовної роботи) – відмова від грошових (майнових) вимог;
- несвоєчасність (нежиття заходів) щодо розв'язання проблем у виробничому процесі, нездійснення господарської діяльності тощо.

Навмисне погіршення фінансово-господарського стану підприємства можна визначити за такими основними ознаками: зменшення розміру, приховування та заниження оцінки майна, яке знаходиться у розпорядженні підприємства (передача активів іншій особі); штучне збільшення розміру кредиторської та дебіторської заборгованості (залишення за боржником лише кредиторської заборгованості без відповідного забезпечення) та інші, подібні дії.

Джерела отримання висновку про наявність ознак дій з доведення до банкрутства

Перший – аналіз здійснює ліквідатор або/та залучені ним спеціалісти, які надають професійний висновок про наявність ознак доведення до банкрутства.

Обов'язок арбітражного керуючого передбачений законом (частина третья статті 22), де розпорядник майна зобов'язаний виявляти ознаки доведення до банкрутства, а ліквідатор (частина п'ята статті 41) має право заявити вимоги до третіх осіб про субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями боржника у зв'язку з доведенням його до банкрутства.

Арбітражний керуючий має право залучати для забезпечення виконання своїх повноважень на договірних засадах інших осіб та спеціалізовані організації з оплатою їхньої діяльності за рахунок боржника, якщо інше не встановлено цим Кодексом чи угодою з кредиторами.

Другий – суд своєю ухвалою залучає до участі у справі державний орган з питань банкрутства (Головне управління юстиції в області) та зобов'язує його здійснити такий аналіз з метою визначення ознак доведення до банкрутства. Для забезпечення виконання державний орган може залучати відповідні організації та спеціалістів.

Обов'язок Головного управління юстиції, передбачений статтею 3 Закону, реалізується на підставі ухвали суду про залучення до участі у справі про покладання обов'язку надати висновок. Статтею 3 Кодексу закріплено обов'язок державного органу з питань банкрутства: сприяти створенню організаційних, економічних, інших умов, необхідних для реалізації процедур банкрутства; готувати висновки про наявність ознак доведення до банкрутства.

Третій – суд може призначити експертизу, на вирішення якої поставити питання наявності ознак доведення до банкрутства.

Четвертий – суд може запропонувати власнику або керівнику боржника (банкрута) надати висновок з метою доказування відсутності ознак доведення до банкрутства.

Процесуальний порядок розгляду

Справи про банкрутство завжди мають суспільний (публічний) інтерес, зачіпають інтереси великої кількості фізичних та юридичних осіб. З урахуванням приписів статті 247 ГПК України справа про покладання субсидіарної відповідальності за доведення до банкрутства на винних осіб не може бути розглянута в порядку спрощеного позовного провадження, враховуючи: справа розглядається у межах справи про банкрутство; великий розмір кредиторських вимог; значення справи для сторін та суспільства; категорію та складність справи; обсяг та характер доказів у справі, в тому числі необхідність у справі призначити експертизу, залучати спеціалістів, викликати свідків тощо; кількість сторін та інших учасників справи;

Заява ліквідатора вирішується в межах справи про банкрутство за правилами загального позовного провадження.

Ініціатором справи про притягнення до відповідальності винних осіб є лише ліквідатор.

Відповідачами за такими заявами можуть бути контролюючі особи: засновники (учасники, акціонери) або інші особи, у тому числі керівник боржника, особи які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають

можливість іншим чином визначати його дії. Отже, коло осіб-відповідачів законом не обмежено.

Вирішувати питання про субсидіарну відповідальність винних осіб можливо лише після винесення господарським судом постанови, якою боржника визнано банкрутом.

Про покладання субсидіарної відповідальності на контролюючих осіб суд виносить ухвалу, якою стягує визнані суми з винних осіб. Якщо винних осіб декілька, суми з них стягуються солідарно.

Для примусового виконання судового рішення про стягнення суми з винної особи видається наказ господарського суду.

Кошти, стягнуті як субсидіарна відповідальність, зараховуються на ліквідаційний рахунок банкрута та розподіляються відповідно до приписів Кодексу.

Правові підстави покладання відповідальності:

- частина перша статті 619 ЦК України – законом може бути передбачена *поряд із відповідальністю боржника* додаткова (субсидіарна) відповідальність іншої особи;
- частина п'ята статті 41 Закону – банкрутство боржника з вини його засновників або інших осіб у разі недостатності майна боржника є підставою для покладання на них субсидіарної відповідальності за його зобов'язаннями;
- частина друга статті 61 Кодексу – банкрутство боржника з вини його засновників або інших осіб у разі недостатності майна боржника може бути покладена субсидіарна відповідальність за його зобов'язаннями;
- частина перша статті 215 ГК України – у випадках, передбачених законом, суб'єкт підприємництва – боржник, його засновники, а також інші особи несуть юридичну відповідальність за умисне доведення до банкрутства.

Порядок і строки подання заяви ліквідатора

За приписами частини першої статті 619 ЦК України для пред'явлення вимоги особі кредитор повинен:

- пред'явити вимогу спочатку до основного боржника (це заява конкурсного кредитора після відкриття справи з грошовими вимогами до боржника, визнана судом);
- після постанови банкрут не здатен задовольнити вимогу кредитора, і кредитор має право пред'явити вимогу до особи, яка несе субсидіарну відповідальність.

Право вимоги в інтересах кредиторів належить ліквідатору.

Відповідно до статті 543 ЦК України у разі солідарного обов'язку боржників ліквідатор має право вимагати виконання обов'язку частково (за наявності ліквідаційної маси) або в повному обсязі як від усіх боржників разом, так і від будь-кого з них окремо. Відповідальність субсидіарного боржника є додатковою.

Такий висновок міститься у постанові Верховного Суду від 22.05.2019 у справі № 920/369/17.

Заява може бути подана ліквідатором одразу після інвентаризації та оцінки майна банкрута.

З дня винесення постанови починається перебіг строку позовної давності, з пропуском якої ліквідатор втратить право на судовий захист інтересів кредиторів.

Висновки. Субсидіарна відповідальність у відносинах банкрутства має специфічні ознаки та суб'єктний склад. Ці відносини мають публічно-правий характер, у них беруть участь не лише суб'єкти приватного права, а й держава. Зміст зловживання правом у господарських відносинах, зокрема у доведенні до банкрутства, є новим для права України. Водночас судова практика правильно визначила основні напрямки розвитку цього інституту. Обсяг наукової статті не дозволяє повно дослідити усі сторони застосування цього інституту, а отже, дослідження будуть продовжені. Досягнення практики розгляду цієї категорії спорів мають застосовуватися судами відповідно до законодавства та правових висновків Верховного Суду.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Відомості Верховної Ради України. 1992. № 31. Ст. 440.

2. Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015 «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/5/2015>.

3. Кодекс України з процедур банкрутства. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 19 (10.05.2019). ст. 74.

4. Жуков С. Із набранням чинності новим КзПБ ми очікуємо концептуального перезавантаження системи ведення бізнесу в Україні (Інтерв'ю). Закон і Бізнес. 09.03–15.03.2019. № 1411.

5. Пригуза П. Д. Огляд деяких проблем застосування права банкрутства в Україні – потрібен злам парадигми. Вісник господарського судочинства. 2011. Вип. № 2. С. 131–138.

6. Пригуза П. Д., Пригуза А. П. Науково-практичний коментар Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» у редакції з 18 січня 2013 року (доктринальне тлумачення норм права неплатоспроможності та статей 1–21). / П. Д. Пригуза, А. П. Пригуза. Херсон: Видавництво «ТДС», 2013. 304 с.

7. Резникова В. Ответственность участников хозяйственного процесса за злоупотребление правами и невыполнение процессуальных обязанностей. URL: <https://uajcc.org/ru/vidpovidalnist-za-zlovguvannay-pravom/>.

8. Кот О. Проблема зловживання суб'єктивним правом у цивільному праві України. Вісник Національної академії правових наук України. 2013. № 4. С. 133–141. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny>.

9. Майданик Р. Цивільно-правова відповідальність в контексті економічного аналізу права України. Юридичний журнал. 2014. № 3.

Pavlo Pryhuza, PhD, the head of Commercial Court of Kherson region. Subsidiary liability for bankruptcy: establishment the institute of law.

The article is devoted to the review of social relations between creditors and debtor in bankruptcy cases, legal regulation and application in Ukraine of the institution of subsidiary liability for bringing legal entities to bankruptcy. The author aims to scrutinize the current state of application of the subsidiary liability for bankruptcy in Ukraine, the impact of its application on the security of creditors' bankruptcy claims, the legislative process of improving bankruptcy law. Also, to propose legislative, regulatory and practical measures to develop the subsidiary responsibility concept in the State's economic security system. In order to achieve this goal, the following tasks are solved in the article: to review the theoretical and practical aspects of the responsibility for the abuse of civil rights in economic activity and to identify the main features of actions for abuse of law; summarize information on the application of this institute by the arbitration managers in case law; determine the principles of bankruptcy proceedings; to formulate existing case law problems, measures and methods of overcoming them, in particular with regard to the subject matter and means of proof in bankruptcy, the level of development of which is inadequate in the State.

Key words: *civil liability; bankruptcy; subsidiary liability; abuse of subjective law; litigation.*

Сергій Жуков,
докт. юрид. наук,
суддя Касаційного господарського суду
у складі Верховного Суду

Закінчення ліквідаційної процедури банкрутства юридичної особи відповідно до Кодексу України з процедур банкрутства

У статті досліджуються особливості подання до господарського суду звіту ліквідатора та ліквідаційного балансу за наслідком проведення ліквідаційної процедури. Аналізується, що саме розуміється під обов'язком ліквідатора здійснювати всю повноту дій, спрямованих на виявлення та повернення активів боржника. Висвітлюється роль судового контролю при затвердженні звіту ліквідатора та ліквідаційного балансу.

Ключові слова: ліквідаційна процедура банкрутства, банкрут, звіт ліквідатора, ліквідаційний баланс, судовий контроль, ліквідатор, повнота дій ліквідатора.

Ліквідаційна процедура банкрутства є однією з найбільш відомих та поширених процедур банкрутства юридичних осіб. Як слушно зазначає Радзвилюк В. В., ліквідація у справі про банкрутство – це судова процедура банкрутства, яка застосовується за наявності законодавчо встановлених підстав до неплатоспроможного боржника, визнаного господарським судом банкрутом, за ініціативою кредиторів чи інших визначених законом осіб, яка спрямована на задоволення вимог кредиторів шляхом продажу майна банкрута, що входить до ліквідаційної маси; звільнення банкрута від боргів і, як правило, припинення його діяльності, яка безпосередньо здійснюється спеціальними учасниками провадження у справі про банкрутство (ліквідатором) протягом встановленого строку [1, с. 90]. Її правильне завершення є основним завданням ліквідатора, який наполегливо працював протягом всієї процедури ліквідації. Звіт ліквідатора та ліквідаційний баланс є підсумковими документами, які підтверджують належне проведення ліквідатором усіх необхідних заходів ліквідаційної процедури, повне вчинення ним дій з виявлення кредиторів та активів боржника, за результатами розгляду яких суд постановляє ухвалу про затвердження звіту ліквідатора, ліквідаційного балансу та про ліквідацію юридичної особи банкрута. Копія цієї ухвали надсилається державному реєстратору для проведення державної реєстрації припинення юридичної особи – банкрута, а також власнику майна [2].

Отже, законодавцем передбачено певну сукупність дій, які необхідно вчинити під час ліквідаційної процедури, та перелік додатків до звіту ліквідатора, які подаються до суду разом із відповідним звітом та є предметом дослідження

в судовому засіданні за підсумками ліквідаційної процедури, яке проводиться за участі ліквідатора та кредиторів.

Ураховуючі різноманітність господарської діяльності юридичних осіб, Законом прямо не встановлено вичерпного переліку дій ліквідатора для завершення ліквідаційної процедури і підготовки звіту ліквідатора, визначено лише певні напрямки, що дозволяють сформулювати ліквідаційну масу, та за наявності виявленого та реалізованого майна задовольнити вимоги кредиторів.

Визначені у Законі повноваження ліквідатора надають йому можливість відповідно до власного самостійного й незалежного розсуду вчиняти дії щодо виявлення та пошуку активів банкрута.

Принцип безсумнівної повноти дій ліквідатора у ліквідаційній процедурі розкривається у здійсненні ліквідатором такої якості і кількості дієвих заходів, що спрямовані на виявлення активів боржника, при якій ні у суду, ні у кредиторів банкрута не може виникати обґрунтованого сумніву щодо їх належного здійснення.

Принцип безсумнівної повноти дій ліквідатора як обов'язок ліквідатора кореспондується з тим, що кредитор, який виявив неповноту дій ліквідатора, повинен обґрунтувати, звертаючись до господарського суду, що саме не вчинив ліквідатор і який вплив це має на виявлення та повернення активів банкрута. Тому, враховуючи відповідний розсуд вчинення або уникнення від вчинення ліквідатором певних дій у ліквідаційній процедурі, кредитори повинні мати можливість захищати свої права шляхом звернення до господарського суду за судовим контролем щодо повноти дій ліквідатора, обґрунтовуючи свої аргументи належними доказами.

Ефективність здійснення ліквідаційної процедури залежить насамперед від арбітражного керуючого – ліквідатора та кредиторів. Проте визначальну роль у забезпеченні прав учасників провадження у справі має відігравати місцевий господарський суд, що розглядає справу про банкрутство [3, 193].

Пунктом 1 статті 65 Кодексу України з процедур банкрутства (далі – Кодекс) визначено, що після завершення всіх розрахунків з кредиторами ліквідатор подає до господарського суду звіт та ліквідаційний баланс, до якого додаються:

- відомості за результатами інвентаризації майна боржника та перелік ліквідаційної маси;
- відомості про реалізацію об'єктів ліквідаційної маси з посиланням на укладені договори купівлі-продажу;
- копії документів, що підтверджують відчуження активів боржника під час ліквідаційної процедури (у тому числі протоколи про проведення аукціону, договори купівлі-продажу, акти приймання-передачі майна, акти про придбання майна на аукціоні тощо);
- реєстр вимог кредиторів з даними про розміри погашених вимог кредиторів;
- документи, які підтверджують погашення вимог кредиторів;
- довідка архівної установи про прийняття документів, які відповідно до закону підлягають довгостроковому зберіганню;

- для акціонерних товариств – копія розпорядження про скасування реєстрації випуску акцій, засвідчена Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку;
- для емітентів цінних паперів – звіту про результати погашення цінних паперів.

Наведені додатки визначені Кодексом обов'язковими для надання для затвердження звіту ліквідатора та ліквідаційного балансу господарським судом.

Водночас ліквідатор для підтвердження безсумнівності своїх дій щодо пошуку активів, крім документів, установлених статтею 65 Кодексу, повинен додатково зазначити у своєму звіті вчинені заходи, які він здійснив для пошуку майна банкрута, що переконає кредиторів та господарський суд про належно проведеної роботу. Так, відповідно до судової практики Верховного Суду щодо застосування норм Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі – Закон про банкрутство) були визначені певні умови та надані відповідні вказівки з приводу того, що має містити ліквідаційний звіт для обґрунтування належного пошуку майна та наповнення ліквідаційної маси. Вважаю, що при застосуванні норм Кодексу буде враховано отриманий досвід, що знайде висвітлення у новій судовій практиці.

Вважаю за доцільне навести такі приклади:

1) у ліквідаційній процедурі завданням ліквідатора є не лише констатація факту відсутності майна, а дієвий і належний пошук майна банкрута (**пункт 18 постанови Верховного Суду від 31.10.2018 у справі № 903/975/14**) [4], тому ліквідатор у звіті має довести, що його дії мали саме мету пошуку і виявлення майна банкрута, а не прикриття його виведення третіми особами;

2) під час ліквідаційної процедури ліквідатор має здійснювати заходи, спрямовані на пошук, виявлення і повернення майна, яке перебуває у третіх осіб. Крім того, ліквідатор має вчиняти обґрунтовані і логічні дії, а також надсилати запити до відповідних органів, з урахуванням минулої діяльності банкрута. При цьому кількість запитів не є критерієм якості роботи ліквідатора. Таким критерієм є наповнення ліквідаційної маси (**пункт 20 постанови Верховного Суду від 31.10.2018 у справі № 903/975/14**) [4];

3) у разі відсутності документів з фінансово-господарської діяльності підприємства-банкрута, а також неможливості отримати зазначені документи ліквідатор банкрута для виконання обов'язку щодо аналізу фінансового стану банкрута зобов'язаний для вжиття всієї повноти заходів, спрямованих на виявлення активів боржника, дослідити рух коштів на рахунках банкрута за період як до відкриття провадження у справі про банкрутство, так і після прийняття рішення у формі постанови про визнання боржника банкрутом (**пункт 26 постанови Верховного Суду від 16.08.2018 у справі № 923/1265/15**) [5]. Отже, заходи щодо отримання у колишнього керівництва і відновлення втраченої документації банкрута (первинна, бухгалтерська, фінансова документація, угоди та договори) є обов'язковими, як і здійснення аналізу фінансового стану банкрута з підтвердженням письмовими доказами результатів цього аналізу. Саме первинна документація боржника має містити відомості про майнові активи, зокрема дебіторську заборгованість, відчужене майно, цінні папери, кошти тощо;

4) ліквідатор має здійснити аналіз будь-яких договорів та інших правочинів банкрута із зазначенням їх переліку з метою визначення їх законності (особливо щодо рухомого та нерухомого майна), а також виявляти та звертатися за визнанням недійсними угод банкрута щодо майна та спростуванням майнових дій на підставі статті 20 Закону та з інших підстав, передбачених цивільним законодавством України (**постанова Верховного Суду від 22.05.2018 у справі № 915/549/16**) [6];

5) відсутність відомостей про закриття банківських рахунків суперечить безсумнівності повноти дій ліквідатора (**постанова Верховного Суду від 23.05.2018 у справі № 905/2727/16**) [7];

6) ліквідатор має висвітлити у звіті про отримання будь-якої інформації щодо майнових, рухомих, немайнових активів банкрута з усіх державних реєстрів, здійснити запити до комунальних підприємств БТІ за ймовірним місцезнаходженням нерухомого майна;

7) звіт та ліквідаційний баланс як підсумковий документ, що подається ліквідатором господарському суду в зв'язку із закінченням ліквідаційної процедури, не може бути затверджений господарським судом за відсутності доказів аналізу ліквідатором первісної бухгалтерської документації боржника та аналізу судом дій ліквідатора щодо виявлення майна банкрута, що підлягає включенню до ліквідаційної маси, а також його дій щодо пошуку нерухомого, рухомого майна банкрута і дебіторської заборгованості (**постанова Верховного Суду від 26.07.2018 у справі № 904/9631/15**) [8];

8) при затвердженні ліквідаційного звіту та ліквідаційного балансу банкрута, за наявності у підприємства-боржника майна, суди мають достеменно встановлювати на підставі належних та допустимих доказів наявність чи відсутність орендних відносин боржника упродовж процедур банкрутства і залежно від встановленого перевірити надходження та подальше спрямування отриманих коштів, які можуть бути джерелом сплати грошової винагороди та відшкодування витрат арбітражного керуючого, а також наповнення ліквідаційної маси (**постанова Верховного Суду від 30.01.2019 у справі № 921/879/15-г/11**) [9];

9) відсутністю вжиття всієї повноти заходів спрямованих на виявлення активів боржника, є, зокрема, незаявлення вимог до третіх осіб, які несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями боржника, з'ясування вини засновників, керівника боржника у доведенні підприємства до банкрутства (**постанова Верховного Суду від 17.07.2019 у справі № 903/636/17**) [10].

Ліквідатор повинен діяти сумлінно, добросовісно та розумно з урахуванням інтересів боржника та його кредиторів.

Відсутність можливості реалізації втраченого майна та первинної документації не може бути підставою для відмови у затвердженні звіту ліквідатора, за умови здійснення ліквідатором безсумнівної повноти дій, спрямованих на виявлення та повернення активів банкрута.

Ліквідаційний баланс є не менш важливим документом, що подається ліквідатором на затвердження господарським судом, а тому необхідно звернути увагу на певні особливості подання ліквідаційного балансу.

Відповідно до пункту 3 статті 65 Кодексу якщо ліквідатор не виявив майнових активів, що підлягають включенню до складу ліквідаційної маси, він зобов'язаний подати господарському суду ліквідаційний баланс, який засвідчує відсутність у банкрута майна.

Отже, після завершення усіх розрахунків з кредиторами ліквідатор має скласти ліквідаційний баланс, в якому зазначається інформація щодо наявності чи відсутності майна банкрута після проведення усіх розрахунків з кредиторами, за винятком розрахунків з учасниками – власниками підприємства-банкрута, і подати його до господарського суду разом із звітом ліквідатора та іншими документами відповідно до статті 65 Кодексу.

Ліквідаційний баланс є фінансовим документом і обов'язковим елементом ліквідаційної процедури, що складається у випадку ліквідації підприємства і відображає його активи, зобов'язання та власний капітал на дату завершення ліквідаційної процедури.

Так, ліквідаційний баланс, який складається ліквідатором і подається до суду на затвердження після закінчення ліквідаційної процедури у справі про банкрутство має відповідати вимогам статті 65 Кодексу та статей 110–112 Цивільного кодексу України, глави 23 Господарського кодексу України.

Інших вимог до форми і змісту ліквідаційного балансу законодавством не встановлено, наведені норми не є відсилочними. Ліквідаційний баланс підприємства-боржника у справах про банкрутство та баланс юридичної особи, яка здійснює свою діяльність і звітує перед контролюючими органами, не є тотожними, а дотримання певних форм і стандартів, у тому числі стандартів бухгалтерського обліку здійснюється за рішенням самого ліквідатора.

Ураховуючи наведене, законодавство України, що регулює відносини, суб'єкти яких зобов'язані складати ліквідаційний баланс, не містить жодних відсилок до форми такого балансу та не встановлює вимог до такої форми, внаслідок чого наявна прогалина у праві щодо врегулювання таких відносин, а тому обрання форми для складання ліквідаційного балансу залишається на розсуд учасників відповідних відносин, допустимим є використання будь-якої форми ліквідаційного балансу за аналогією, але з урахуванням вимог Кодексу щодо змісту такого балансу.

Тож ліквідатор, складаючи ліквідаційний баланс, зобов'язаний внести відомості щодо наявності чи відсутності майна банкрута після проведення усіх розрахунків з кредиторами, за винятком розрахунків з учасниками – власниками підприємства-банкрута, відповідно до Кодексу, при цьому форма та зміст ліквідаційного балансу банкрута у справах про банкрутство не повинні в обов'язковому порядку відповідати вимогам Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затвердженого наказом Міністерства фінансів України № 73 від 07.02.2013 [11], норми якого застосовуються до фінансової звітності і консолідованої фінансової звітності юридичних осіб усіх форм власності (крім банків та бюджетних установ), які зобов'язані подавати фінансову звітність згідно із законодавством, оскільки цього не вимагає і Закон про банкрутство.

Ліквідаційний баланс банкрута має підтверджувати неплатоспроможність підприємства та відповідати його дійсному майновому стану.

Важлива відмінність статті 65 Кодексу від статті 46 Закону про банкрутство [12] полягає ось у чому. Закон про банкрутство передбачав схвалення звіту ліквідатора комітетом кредиторів, власником майна (органом, уповноваженим управляти майном) боржника (для державних підприємств або підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 відсотків). У свою чергу, статті 65 Кодексу не передбачає схвалення звіту ліквідатора та ліквідаційного балансу ні комітетом кредиторів, ні власником майна для державних підприємств. Отже, саме судовий контроль звіту ліквідатора та ліквідаційного балансу є особливо важливим для забезпечення правової значеності.

Господарський суд, розглядаючи відповідно до положень Кодексу ліквідаційний баланс та звіт ліквідатора, перевіряє у судовому засіданні обґрунтованість, правомірність та безсумнівну повноту дій ліквідатора, а також достовірність змісту ліквідаційного балансу, дотримання ним черговості задоволення вимог кредиторів, відповідність законодавству про банкрутство всіх обов'язкових додатків до звіту ліквідатора, повноту реалізації ліквідатором активів боржника та достовірність змісту ліквідаційного балансу.

Ухвала суду про затвердження звіту ліквідатора, ліквідаційного балансу є за своєю правовою природою судовим рішенням, яке підсумовує хід ліквідаційної процедури. В ухвалі необхідно відобразити обставини, що мають значення для цієї справи (вчинення належних дій з виявлення активів та пасивів боржника, зокрема виявлення ліквідатором кредиторів та дотримання їх процесуальних прав під час розгляду їх грошових вимог, доведення неможливості відновлення платоспроможності боржника внаслідок вжитих ліквідатором заходів та неможливості задоволення визнаних ліквідатором вимог кредиторів за наслідками ліквідації боржника). Висновки суду про встановлені обставини та їх правові наслідки повинні бути вичерпними, відповідати дійсності і підтверджуватися достовірними доказами, дослідженими в судовому засіданні.

Крім того, необхідно визначити обов'язкові дії ліквідатора перед розглядом звіту та ліквідаційного балансу ліквідатора:

Ліквідатор має пересвідчитися у відсутності нерозглянутих спорів, скарг, клопотань до розгляду звіту та ліквідаційного балансу ліквідатора (**постанова Верховного Суду від 08.05.2018 у справі № 915/112/15**) [13].

Скарги на дії ліквідатора розглядаються до розгляду звіту та ліквідаційного балансу (**постанова Верховного Суду від 14.02.2018 у справі № 927/1191/14**) [14]. Але необхідно зазначити, що у разі коли результати розгляду скарг на дії ліквідатора, звіту ліквідатора та розгляду ліквідаційного балансу викладені в одній ухвалі, це не є беззаперечною підставою для її скасування.

Заяви про оскарження проведення аукціону щодо продажу майна банкрута розглядаються до розгляду звіту та ліквідаційного балансу банкрута. Одночасний розгляд порушує права учасників процедури банкрутства на оскарження аукціону (**постанова Верховного Суду від 10.10.2018 у справі № 914/1964/15**) [15].

Проведене дослідження дає підстави дійти таких **висновків**:

При поданні звіту та ліквідаційного балансу, а також додатків до них ліквідатор має довести господарському суду та кредиторам, що він повністю вчинив усі дії щодо пошуку активів банкрута. Логічна та послідовна діяльність ліквідатора є запорукою максимального погашення вимог кредиторів у ліквідаційній процедурі банкрутства.

Звіт ліквідатора має бути обґрунтованим та мотивованим, і до нього мають бути подані як додатки не лише документи, визначені Кодексом, й документи, які доводять повноту дій ліквідатора. Ліквідатор повинен враховувати правові висновки Верховного Суду, викладені в постановках.

Форма ліквідаційного балансу має бути додатково врегульована законодавчо, але звіт ліквідатора та ліквідаційний баланс за змістом не можуть суперечити один одному. Ліквідаційний баланс має відповідати дійсному майновому стану.

З набуттям Кодексом чинності роль судового контролю під час закінчення ліквідаційної процедури банкрутства має зростати, оскільки правова визначеність на завершальній стадії банкрутства залежить саме від господарського суду.

Перед зверненням до господарського суду з ліквідаційним звітом ліквідатор має пересвідчитися у відсутності оскаржень та невіршених спорів, оскільки таке вирішення за участі банкрута після закінчення ліквідаційної процедури буде неможливим і може призвести до порушення прав кредиторів та невизначеного кола осіб внаслідок припинення існування банкрута як юридичної особи.

Список використаних джерел:

1. Радзвілюк В. В. Поняття та характерні ознаки ліквідації як судової процедури банкрутства. Банкрутство та санація. 2005. № 2. С. 89–90.
2. Кодекс України з процедур банкрутства: чинне законодавство станом на 23 квітня 2019 року (офіц. текст). Київ: ПАЛИВОДА А. В., 2019. 160 с.
3. Вечірко І. О. Про деякі проблеми реалізації функцій суду в ліквідаційній процедурі. Санація та банкрутство. 2016. № 3–4. С. 188–193.
4. Постанова Верховного Суду від 31.10.2018 у справі № 903/975/14. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77850613>.
5. Постанова Верховного Суду від 16.08.2018 у справі № 923/1265/15. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76025846>.
6. Постанова Верховного Суду від 22.05.2018 у справі № 915/549/16. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74378091>.
7. Постанова Верховного Суду від 23.05.2018 у справі № 905/2727/16. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74378079>.
8. Постанова Верховного Суду від 26.07.2018 у справі № 904/9631/15. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75694212>.
9. Постанова Верховного Суду від 30.01.2019 у справі № 921/879/15-г/11. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79719002>.
10. Постанова Верховного Суду від 17.07.2019 у справі № 903/636/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83258765>.

11. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.

12. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 2 жовт. 2018 року (офіц. текст). Київ: ПАЛИВОДА А. В., 2018. 136 с.

13. Постанова Верховного Суду від 08.05.2018 у справі № 915/112/15. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73968664>.

14. Постанова Верховного Суду від 14.02.2018 у справі № 927/1191/14. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72293630>.

15. Постанова Верховного Суду від 10.10.2018 у справі № 914/1964/15. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77528031>.

Zhukov S. V., PhD, Judge of the Commercial cassation court in the Supreme Court. The end of the liquidation procedure of bankruptcy of a legal entity in accordance with Bankruptcy Code of Ukraine.

The article explores the peculiarities of submitting the liquidator's report and the liquidation balance to the economic court as a result of the liquidator's actions in the liquidation procedure. Analyzed what exactly is meant by the liquidator's duty to carry out the completeness of the actions aimed at identifying and recovering the debtor's assets. The role of judicial control in approving the liquidator's report and the liquidation balance sheet is highlighted.

Key words: liquidation procedure of bankruptcy, bankrupt, liquidator report, liquidation balance sheet, judicial control, liquidator, completeness of action of the liquidator.

Олег Васьковський,

канд. юрид. наук,
суддя Верховного Суду

Андрій Сухацький,

головний спеціаліст управління
забезпечення роботи судової палати
для розгляду справ про банкрутство
секретаріату Касаційного господарського суду
у складі Верховного Суду

Здійснення господарськими судами подальшого розгляду справ про банкрутство відповідно до прикінцевих та перехідних положень Кодексу України з процедур банкрутства

Стаття присвячена аналізу Прикінцевих та перехідних положень Кодексу України з процедур банкрутства. Метою дослідження є виявлення особливостей та відмінностей здійснення господарськими судами подальшого розгляду справ про банкрутство відповідно до положень Кодексу. Для досягнення поставленої мети у статті проведено дослідження та зіставлення правового регулювання розгляду справ про банкрутство чинним Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» та Кодексом, який незабаром буде введено в дію.

Ключові слова. Перехідні та прикінцеві положення, мирова угода, окремі категорії боржників.

Постановка проблеми. Кодекс України з процедур банкрутства невдовзі повинен замінити в законодавчому просторі Закон про банкрутство. Прикінцевими та перехідними положеннями Кодексу встановлено, що з дня введення в дію Кодексу подальший розгляд справ про банкрутство здійснюється відповідно до положень Кодексу незалежно від дати відкриття провадження у справі про банкрутство. Зважаючи на низку відмінностей в регулюванні розгляду справ про банкрутство Законом та Кодексом, існує нагальна необхідність конкретизації умов та особливостей переходу господарських судів до застосування Кодексу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання важливих аспектів перехідного періоду, передбаченого Кодексом, порушено в інтерв'ю судді Верховного Суду, к.ю.н. Погребняка В. Я., зокрема щодо відсутності особливих алгоритму та критеріїв переходу до застосування Кодексу. У цьому ж інтерв'ю та публікації судді Верховного Суду, к.ю.н. Жукова С. В. звернуто увагу на подальше застосування Закону у справах, які перебувають на стадії санації, що є

винятком. У численних публікаціях в мережі «Інтернет» представниками правової спільноти акцентується увага на низці новел, передбачених Кодексом, зокрема щодо скасування можливості спрощеного провадження, укладення мирової угоди у справах про банкрутство тощо. Проте більшість таких публікацій є оглядом лише певної частини новел Кодексу. Тому питання щодо перехідного періоду застосування Кодексу наразі є недослідженим.

Формування цілей статті (постановка завдання). Завданням статті є аналіз положень Кодексу та Закону в контексті здійснення господарськими судами подальшого розгляду справ, провадження в яких відкрите до введення в дію Кодексу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кодекс України з процедур банкрутства вводиться в дію 21 жовтня 2019 року.

Прикінцевими та перехідними положеннями Кодексу України з процедур банкрутства передбачено, що з дня введення в дію Кодексу втрачає чинність Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», прийнятий у 1992 році з усіма подальшими змінами і доповненнями.

За весь час своєї дії Закон зазнав декілька істотних змін, зміст яких знаходив своє відтворення під час правозастосування у порушених на той час справах про банкрутство, що перебували у провадженні господарських судів. Такі зміни не лише запроваджують нові правила та розширюють сферу дії Закону, але й припиняють певні правові відносини.

Утрата чинності Законом має істотне значення у контексті переходу господарських судів до застосування Кодексу, оскільки судові процедури отримали додаткове регулювання, що змінює правову модель їх застосування. При цьому законодавець обрав радикальну форму правового механізму переналаштування регулювання порушених справ відповідно до норм Кодексу.

Погребняк В. Я. у своєму інтерв'ю виданню «Юрліга» слушно зауважує, що на відміну від Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» в редакції 2011 року, яким передбачалося, що положення цього Закону застосовуються господарськими судами під час розгляду справ про банкрутство, провадження в яких відкрито після набрання чинності цим Законом, Кодексом України з процедур банкрутства передбачено абсолютно інший підхід.

Ключове правило для розуміння ідеї законодавця, яким чином повинен пройти перехід до застосування нових норм Кодексу у справах, які перебувають на цей час у провадженні судів, викладене в абзаці першому пункті 4 Прикінцевих та перехідних положень Кодексу, в якому встановлено, що з дня введення в дію цього Кодексу подальший розгляд справ про банкрутство здійснюється відповідно до положень цього Кодексу незалежно від дати відкриття провадження у справі про банкрутство, крім справ про банкрутство, які на день введення в дію цього Кодексу перебувають на стадії санації, провадження в яких продовжується відповідно до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Перехід до наступної судової процедури та подальше провадження у таких справах здійснюється відповідно до цього Кодексу.

Отже, Кодексом України з процедур банкрутства не передбачено якихось особливих алгоритму та критеріїв переходу до його застосування, оскільки з дня введення його в дію у подальший розгляд справ про банкрутство здійснюватиметься відповідно до його положень незалежно від дати відкриття провадження у справі про банкрутство.

Винятком є справи про банкрутство, які на день введення в дію Кодексу перебувають на стадії санації. Провадження в таких справах продовжуватиметься відповідно до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». На це також звертають увагу Погребняк В. Я. та Жуков С. В.

Ще одним винятком є правило про реалізацію майна боржника, оголошення про продаж якого опубліковане до дня введення в дію Кодексу (в абзаці другого пункту 4 Прикінцевих та перехідних положень Кодексу). Реалізація майна в такому випадку здійснюється відповідно до положень Закону. У разі продажу такого майна його подальша реалізація здійснюється відповідно до вимог Кодексу.

Проте перехід до наступної судової процедури та подальше провадження у таких справах відбуватимуться у порядку, передбаченому Кодексом.

Важливими змінами, які запроваджуються новим Кодексом, є наявність єдиного загального порядку провадження у справах про банкрутство (скорочений та спеціальний порядок відсутні в Кодексі), зменшення переліку визначених раніше окремих категорій суб'єктів банкрутства та скорочення спеціальних судових процедур. Положеннями Закону та Кодексу встановлено, що провадження у справах про банкрутство окремих категорій боржників регулюється з урахуванням особливостей, визначених відповідно Законом та Кодексом.

При цьому, на відміну від Закону, нормами Кодексу не передбачено особливостей банкрутства:

- суб'єктів підприємницької діяльності, що мають суспільну, іншу цінність або особливий статус;
- сільськогосподарських підприємств;
- боржника, що ліквідується власником;
- відсутнього боржника (наразі існує ситуація, коли заяви про порушення справи про банкрутство відсутнього боржника, подані до 19.01.2013, розглядаються за правилами статті 52 Закону в редакції згідно із Законом України від 30.06.1999 № 784-XIV (зі змінами), яка діє з 01.01.2000).

З огляду на те, що Закон втрачає чинність з введенням в дію Кодексу, а подальший розгляд справ про банкрутство здійснюється відповідно до положень Кодексу незалежно від дати відкриття провадження у справі про банкрутство, можна дійти висновку щодо подальшого провадження у справах про банкрутство окремих категорій боржників – суб'єктів підприємницької діяльності, що мають суспільну, іншу цінність або особливий статус (стаття 85 Закону), власником (стаття 95 Закону), відсутнього боржника (стаття 52 Закону в редакції до 19.01.2013) за правилами Кодексу в загальному порядку.

Водночас господарським судам слід враховувати окремі аспекти здійснення подальшого розгляду справ про банкрутство:

1) суб'єктів підприємницької діяльності, що мають суспільну, іншу цінність або особливий статус.

Кодексом не передбачено права на звернення Ради міністрів Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування до господарського суду з клопотанням не застосовувати до таких суб'єктів відповідних процедур та закрити провадження у справі про банкрутство.

Отже, якщо на дату введення в дію Кодексу вже було відкрито провадження у справі про банкрутство суб'єкта підприємницької діяльності, що має суспільну або іншу цінність, але під час розгляду справи про банкрутство такого суб'єкта від Ради міністрів АРК або органу місцевого самоврядування не надійшло відповідного клопотання про незастосування до такого суб'єкта передбачених Законом процедур та закриття провадження у справі про банкрутство або судом ще не було прийнято відповідного рішення за результатами розгляду цього клопотання, розгляд справи про банкрутство здійснюється відповідно до положень Кодексу на загальних підставах.

Аналогічний підхід має бути застосований і до розгляду судом питання щодо подання Кабінетом Міністрів України, Радою міністрів АРК або органом місцевого самоврядування поруки за зобов'язаннями боржника – суб'єкта підприємницької діяльності, що має суспільну цінність або особливий статус (містоутворюючі та особливо небезпечні суб'єкти господарювання) (частини дев'ята – тринадцята статті 85 Закону).

Якщо на дату введення в дію Кодексу щодо зазначених у статті 85 Закону суб'єктів підприємницької діяльності судом прийнято постанову про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури, подальший розгляд справи про банкрутство здійснюється на загальних підставах відповідно до положень Кодексу. Тобто у такому разі унеможливується застосування положень Закону щодо особливих умов продажу та черговості задоволення вимог кредиторів у справах про банкрутство названих суб'єктів господарювання (частини шоста, сьома статті 85 Закону), крім випадку, коли оголошення про продаж майна боржника на дату введення в дію Кодексу вже було опубліковане.

Проте у разі перебування на дату введення в дію Кодексу таких суб'єктів на стадії санації можливість застосування положень частини восьмої статті 85 Закону щодо права Кабінету Міністрів України або органів місцевого самоврядування розраховатися з усіма кредиторами в порядку, передбаченому Законом, зберігається;

2) сільськогосподарських підприємств.

Особливості процедури банкрутства сільськогосподарських підприємств, встановлені статтею 86 Закону, діють до набрання чинності Кодексом. Якщо оголошення про продаж майна боржника сільськогосподарського підприємства опубліковане до дня введення в дію Кодексу, то реалізація такого майна здійснюватиметься з урахуванням особливостей, визначених статтею 86 Закону, якою передбачено переважне право на придбання об'єктів нерухомості сільськогосподарськими підприємствами і фермерськими господарствами, розташованими у цій місцевості.

У разі непродажу такого майна його подальша реалізація здійснюється відповідно до вимог Кодексу.

Крім того, якщо на день введення в дію Кодексу у справі про банкрутство сільськогосподарського підприємства відкрита процедура санації, провадження продовжується згідно із Законом, і господарські суди мають враховувати граничний строк санації та порядок продажу майна боржника, визначені частинами шостою та сьомою статті 86 Закону;

3) боржника, що ліквідується власником.

Якщо на дату введення в дію Кодексу за результатами розгляду заяви, поданої в порядку статті 95 Закону:

- не відкрито ліквідаційної процедури, – господарський суд вирішує питання про прийняття та здійснює її розгляд в загальному порядку провадження у справі про банкрутство відповідно до положень Кодексу;
- відкрито ліквідаційну процедуру, – подальший розгляд справи про банкрутство здійснюється господарським судом відповідно до положень Кодексу.

З-поміж іншого господарському суду слід звернути увагу, зокрема, на відмінність вимог, установлених Законом та Кодексом щодо призначення ліквідатора, відсутність можливості утворення ліквідаційної комісії та покладення обов'язків ліквідатора на голову ліквідаційної комісії (ліквідатора), призначеного в порядку ліквідації юридичної особи відповідно до законодавства України.

Окрім того, слід зазначити, що у Кодексі збережено положення щодо зобов'язання боржника звернутися до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі у разі, якщо задоволення вимог одного або кількох кредиторів призведе до неможливості виконання грошових зобов'язань боржника в повному обсязі перед іншими кредиторами (загроза неплатоспроможності), та передбачено солідарну відповідальність за порушення такого обов'язку (частина шоста статті 34 Кодексу).

Відповідно до частини третьої статті 110 «Ліквідація юридичної особи» ЦК України якщо вартість майна юридичної особи є недостатньою для задоволення вимог кредиторів, юридична особа здійснює всі необхідні дії, встановлені законом про відновлення платоспроможності або визнання банкрутом.

Варто зауважити, що до ліквідаційної комісії або ліквідатора з моменту призначення переходять повноваження щодо управління юридичною особою. Голова комісії, її члени або ліквідатор юридичної особи представляють її у відносинах з третіми особами та діють у суді від імені юридичної особи, яка припиняється (частина четверта статті 105 ЦК України).

Отже, згідно з положеннями Кодексу та ЦК України ліквідаційна комісія (ліквідатор) зобов'язана (ий) у місячний строк звернутися до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство, якщо вартість майна юридичної особи є недостатньою для задоволення вимог кредиторів.

Ця заява підлягає розгляду в загальному порядку провадження у справі про банкрутство відповідно до положень Кодексу;

4) відсутнього боржника.

Зокрема, господарським судам слід враховувати:

- відмінність установлених Законом та Кодексом вимог щодо призначення ліквідатора, неможливість подання державним органом з питань банкрутства кандидатури ліквідатора та неможливість призначення ліквідатора з числа його працівників;
- передбачений Кодексом порядок виплати винагороди ліквідатору;
- відсутність у ліквідатора можливості ініціювати припинення ліквідаційної процедури боржника та перехід до загальних процедур банкрутства.

Водночас, якщо на дату введення в дію Кодексу у справі про банкрутство відсутнього боржника господарським судом було задоволено відповідне клопотання ліквідатора та введено процедуру санації такого боржника, то провадження в такій справі продовжується згідно із Законом.

Крім того, з порівняльного аналізу норм Закону та Кодексу вбачаються відмінності щодо регулювання особливостей банкрутства:

1) професійних учасників ринку цінних паперів та інститутів спільного інвестування.

Згідно з абзацом першим частини першої статті 93 Кодексу передбачено, якщо законодавством не встановлено окрему процедуру банкрутства відповідного професійного учасника фондового ринку, до такого учасника застосовуються положення цього Кодексу з урахуванням особливостей, встановлених цією статтею.

Отже, законодавець фактично надав перевагу спеціальному закону, встановивши, що особливості, передбачені статтею 93 Кодексу, застосовуються лише в тому разі, якщо спеціальним законом не встановлено окремої процедури банкрутства відповідного професійного учасника фондового ринку.

Слід зазначити, що наразі не вбачається законодавчо не встановлено окремих процедур банкрутства професійних учасників фондового ринку, але це не виключає їх встановлення в майбутньому.

Водночас статтею 93 Кодексу не передбачено поширення особливостей банкрутства на боржників інститутів спільного інвестування.

Проте відповідно до абзацу третього частини другої статті 2 Кодексу провадження у справі про визнання інституту спільного інвестування неплатоспроможним (банкрутом) здійснюється у порядку, передбаченому цим Кодексом, з урахуванням норм Закону України «Про інститути спільного інвестування».

Тож, з введенням в дію Кодексу розгляд заяв про відкриття провадження у справі про банкрутство інститутів спільного інвестування та подальше провадження у вже відкритих таких справах здійснюватиметься відповідно до положень Кодексу в загальному порядку з урахуванням норм Закону України «Про інститути спільного інвестування»;

2) державних підприємств та підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 відсотків.

Наразі положення Закону застосовуються до юридичних осіб – підприємств, що є об'єктами права державної власності, які не підлягають приватизації, в частині санації чи ліквідації після виключення їх у встановленому порядку з переліку таких об'єктів (частина четверта статті 96 Закону).

Натомість Кодексом таких положень не передбачено, та з введенням його в дію Закон втратить чинність.

Отже, після введення в дію Кодексу подальший розгляд справ про банкрутство підприємств державної власності, що не підлягають приватизації, зокрема перехід до процедури санації чи ліквідації, має здійснюватися відповідно до положень Кодексу. Наприклад, план санації таких підприємств погоджуватиметься відповідним органом виконавчої влади (стаття 96 Кодексу).

Проте, здійснюючи подальший розгляд справ про банкрутство таких боржників, господарські суди мають зважати на те, що чинними лишаються положення Законів України «Про приватизацію державного і комунального майна», «Про перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації», якими врегульовано питання стосовно того, підлягають чи не підлягають відповідні об'єкти державної власності приватизації, та затверджено переліки конкретних об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації;

3) фізичної особи.

Кодекс містить окрему книгу, норми якої регулюють питання банкрутства фізичних осіб.

На відміну від Закону, Кодексом запроваджується «добровільний» інститут банкрутства боржника – фізичної особи або фізичної особи – підприємця, що є його правом, а не обов'язком.

Відповідно до Кодексу боржником може бути будь-яка фізична особа. При цьому неспроможність фізичної особи виконати свої грошові зобов'язання не обмежується лише тими зобов'язаннями, які виникли у фізичної особи у зв'язку зі здійсненням нею підприємницької діяльності.

Порівняно із Законом положеннями Кодексу передбачено значно більший обсяг інформації про майновий стан фізичної особи, що підлягає розкриттю, та запроваджено обмеження стосовно фізичних осіб, визнаних банкрутом.

Отже, зважаючи на істотну зміну правового регулювання банкрутства фізичних осіб, питання щодо можливості господарських судів відповідно до пункту 4 Прикінцевих та перехідних положень Кодексу забезпечити здійснення подальшого розгляду справ про банкрутство фізичних осіб, відкритих відповідно до положень Закону, наразі є дискусійним та потребує окремого дослідження.

Щодо об'єднання мирової угоди та санації боржника в єдину процедуру

Як у чинній редакції Закону, так і в попередніх його редакціях серед переліку судових процедур передбачено застосування щодо боржника судової процедури – мирової угоди (частина перша статті 7 Закону).

Під мировою угодою у справі про банкрутство розуміється домовленість між боржником і кредиторами стосовно відстрочки та/або розстрочки, а також прощення (списання) кредиторами боргів боржника, яка оформляється шляхом укладення угоди між сторонами (частина перша статті 77 Закону).

Розділом V «Мирова угода» Закону комплексно врегульовуються питання, пов'язані з укладенням мирової угоди та закриттям провадження у справі про банкрутство у разі її затвердження господарським судом. Законом передбачено

право конкурсних кредиторів ініціювати визнання мирової угоди недійсною чи розірвання мирової угоди та настання відповідних наслідків у разі задоволення господарським судом таких заяв, зокрема відновлення провадження у справі про банкрутство та пред'явлення кредитором своїх вимог.

Однак положення Закону щодо мирової угоди як самостійної судової процедури не знайшли свого втілення у Кодексі.

Із пояснювальної записки до проекту Кодексу вбачається, що з метою підвищення ефективності процедур банкрутства вирішено об'єднати мирову угоду та санацію в єдину процедуру.

Це можна пояснити тим, що мирова угода та санація боржника передбачають у цілому однакові механізми реструктуризації боргу та відновлення платоспроможності боржника (відстрочення, розстрочення, списання боргу, інші можливі механізми погашення).

Отже, на відміну від Закону, Кодекс не передбачає можливості застосування щодо боржника такої судової процедури як мирова угода.

Водночас Кодекс не надає змоги застосувати положення розділу V «Мирова угода» Закону у справах про банкрутство, провадження у яких закрито у зв'язку із затвердженням мирової угоди. У цьому випадку без спеціального правового регулювання залишилися питання захисту прав та інтересів кредиторів у разі неналежного виконання боржником мирової угоди чи порушення цією угодою прав та інтересів інших осіб. Закон містить спеціальний порядок судового захисту, викладений у його статті 82 «Недійсність мирової угоди або її розірвання. Наслідки невиконання мирової угоди». Цей порядок надавав право оскарження ухвали про закриття провадження у справі про банкрутство у зв'язку із затвердженням угоди, визнання недійсною чи розірвання мирової угоди, пред'явлення кредитором вимог до боржника.

Після набрання чинності Кодексом мирові угоди, які укладені у справах про банкрутство, продовжують виконуватися відповідно до умов, викладених в їх змісті. Відсутність у Кодексі норм, які регулюють питання наслідків неналежного виконання боржником мирової угоди, створить колізію для реалізації права на захист.

Найбільш оптимальним варіантом вирішення такої прогалини правового регулювання звичайно було б внесення законодавцем змін до Прикінцевих та перехідних положень Кодексу, які б забезпечили можливість оскарження ухвали про закриття провадження у справі у зв'язку із затвердженням мирової угоди, розгляд заяви про визнання мирової угоди недійсною чи про розірвання мирової угоди, пред'явлення кредитором вимог до боржника у разі невиконання мирової угоди відповідно до положень Закону, а в разі визнання мирової угоди недійсною чи розірвання мирової угоди подальший розгляд поновленого провадження у справі про банкрутство здійснювався б відповідно до Кодексу.

Якщо таку прогалину правового регулювання не буде усунуто на момент введення в дію Кодексу, пропонується розглянути такий варіант дій господарських судів.

Господарські суди мають відмовляти у розгляді заяви щодо оскарження ухвали про закриття провадження у справі про банкрутство у зв'язку із затвер-

дженням мирової угоди, оскільки Господарський процесуальний кодекс України не надає можливості звернення з позовом про скасування судових актів, ухвалених за результатами розгляду інших судових справ, а Кодекс не передбачає такої судової процедури як мирова угода.

Проте господарським судам слід приймати до розгляду заяву щодо визнання мирової угоди недійсною чи заяву щодо розірвання мирової угоди, оскільки мирова угода одночасно є і правочином, і судовою процедурою у справі про банкрутство, а тому набрання чинності Кодексом призведе до втрати чинності процесуальної складової мирової угоди.

Отже, після втрати чинності Законом, який передбачав правове регулювання мирової угоди як судової процедури, кредитори не будуть позбавлені права оскаржити її як правочин з підстав, визначених цивільним та господарським законодавством.

За таких умов кредитори матимуть можливість пред'явити свої вимоги до боржника у разі невиконання мирової угоди, довести обсяг своїх вимог до боржника у разі відкриття провадження у справі про банкрутство цього ж боржника чи при ініціюванні відкриття такого провадження.

Слід зазначити, що у разі визнання недійсною чи розірвання мирової угоди поновлення у справі про банкрутство, як це передбачено Законом, не відбуватиметься, а кредиторам необхідно буде ініціювати відкриття провадження у справі про банкрутство боржника заново.

Щодо новел функціонування комітету кредиторів та зборів кредиторів

Господарським судам слід звернути увагу на те, що Кодекс передбачає низку новел щодо функціонування комітету кредиторів та зборів кредиторів, метою яких є підвищення рівня захищеності прав усіх кредиторів.

Порівняно із Законом положеннями Кодексу:

1) деталізовано коло учасників зборів кредиторів з дорадчим голосом – брати участь у зборах кредиторів можуть кредитори, вимоги яких забезпечені заставою майна боржника, кредитори з вимогами щодо виплати заробітної плати, авторської винагороди, аліментів, а також щодо відшкодування шкоди, заподіяної життю та здоров'ю громадян, конкурсні кредитори, вимоги яких заявлені після закінчення строку, встановленого для їх подання;

2) спрощено процедури скликання та проведення зборів кредиторів – зменшено кворум при повторному проведенні перших зборів (більше половини голосів) та наступних перших зборів (більше чверті голосів), якщо перша спроба не вдалася через неприбуття кредиторів із необхідною кількістю голосів (не менше ніж дві третини голосів). У разі якщо арбітражний керуючий не скликає збори кредиторів, комітет кредиторів чи інші кредитори, які ініціюють скликання зборів кредиторів, мають право скликати збори кредиторів самостійно;

3) розширено можливості для вибору місця проведення зборів кредиторів – збори кредиторів проводяться за місцезнаходженням боржника або у визначеному зборами кредиторів іншому місці проведення зборів;

4) передано ключові повноваження від комітету кредиторів до зборів кредиторів – звернення до господарського суду з клопотанням про введення наступ-

ної процедури у справі про банкрутство є повноваженнями зборів кредиторів, а комітет кредиторів може приймати рішення тільки щодо внесення пропозицій господарському суду щодо продовження або скорочення строку процедур розпорядження майном боржника чи санації боржника;

5) запроваджено можливість автоматичного включення кредиторів до складу комітету кредиторів – на час дії процедур банкрутства збори кредиторів обирають комітет кредиторів у складі не більше ніж сім осіб, але якщо загальна кількість кредиторів не перевищує сім осіб, усі кредитори автоматично включаються до складу комітету кредиторів.

Крім того, з метою прийняття рішення про схвалення або відхилення плану санації Кодексом запроваджено поділ кредиторів на класи. Усі конкурсні кредитори, включені до кожної черги, формують окремий клас кредиторів. Окремий клас утворюють вимоги забезпечених кредиторів. Кодексом регламентовано порядок формування відповідних класів кредиторів та прийняття ними рішення щодо схвалення плану санації.

У свою чергу, господарський суд постановляє ухвалу про затвердження плану санації боржника, зокрема, якщо план санації схвалений всіма класами конкурсних кредиторів та класом забезпечених кредиторів.

Висновки з дослідження. Кодекс встановлює загальне правило, за яким з дня введення його в дію подальший розгляд справ про банкрутство здійснюється відповідно до положень цього Кодексу незалежно:

- від дати відкриття провадження у справі про банкрутство;
- від чинних на момент порушення справи особливостей, за яких порушена справа про банкрутство;
- від організаційної форми та форми власності суб'єкта господарювання, – крім справ про банкрутство, які на день введення в дію цього Кодексу перебувають на стадії санації, провадження в яких продовжується відповідно до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Перехід до наступної судової процедури та подальше провадження у таких справах здійснюється відповідно до цього Кодексу.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Відомості Верховної Ради України. 1992. № 31 (04.08.92), С. 440.

2. Кодекс України з процедур банкрутства. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 19 (10.05.2019). С. 74.

3. Ясинська М. Кодекс з процедур банкрутства: важливі аспекти перехідного періоду від судді ВС (Інтерв'ю В. Погребняка). Юрліга. 13 травня 2019. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/186148_kodeks-z-protsedur-bankrutstva-vazhliv-aspekti-perekhdnogo-perodu-vd-sudd-vs.

4. Пояснювальна записка до проекту Кодексу України з процедур банкрутства. URL: w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=63518&pf35401=447838.

5. Жуков С. Дискусійні новели щодо відкриття та закриття провадження у справі про банкрутство відповідно до кодексу. Юрліга. 27 грудня 2018. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/182965_diskusyn-noveli-shchodo-vdkrittya-ta-zakrittya-provadhennya-u-sprav-pro-bankrutstvo-udpovdno-do-kodeksu?fbclid=IwAR1Zz-5uELBYWaLfeBnzNnyeTZebt-3RFe8WDE7vOweCy06sLk96QaUclA.

6. Поляков Б. Хто є боржником за Кодексом з процедур банкрутства: думка судді. Юрліга. 11 червня 2019. URL: https://jurliga.ligazakon.net/ua/analytics/186873_khto-borzhnikom-za-kodeksom-z-protsedur-bankrutstva-dumka-sudd.

Oleh Vaskovskyi, PhD, Judge of the Commercial cassation court in the Supreme Court.

Andrii Sukhatsyi, Chief Specialist of management by ensuring the work of the trial chamber of bankruptcy cases Commercial cassation court in the Supreme Court.

Implementation further bankruptcy proceedings by Commercial Courts according to final and transition provisions of the Ukrainian Code of Bankruptcy Procedure.

The article is devoted to analysis of final and transitional provisions of the Ukrainian Code of Bankruptcy Procedure. The goal of investigation is to identify peculiarities and differences of the implementation by the commercial courts further bankruptcy proceedings according to the provisions of the Code. To achieve the goal of this article were carried investigation and comparison of legal regulations of bankruptcy proceedings by the current Law and Code that will be enforced shortly.

Keywords: *final and transitional provisions, the settlement agreement, separate categories of debtors.*

Збірник містить статті щодо різних проблемних питань застосування норм законодавства про банкрутство. Даний напрямок є одним з пріоритетів Асоціації. Видання цього збірника – пілотний проект, але є впевненість, що такі роботи у співпраці Асоціації правників України з Верховним Судом стануть традицією.

Асоціація правників України – об'єднання практикуючих, соціально відповідальних, високопрофесійних юристів. Полілідерська спільнота всеукраїнського масштабу.

Історія АПУ розпочалася у 2002 році, коли у Києві кілька правників об'єдналися у бізнес асоціацію. Зараз асоціація перетворилася на провідну правничу Спільноту – інституцію, що впливає на правову систему. Вона згуртувала правників – незалежно від професії – адвокат, суддя, прокурор, юрисконсульт, нотаріус з метою здійснення юридичної практики у відповідності до найпрогресивніших стандартів юридичної професії та вимог професійної етики.

У збірці опубліковані статті провідних українських правників. В них розглядаються актуальні проблеми застосування норм законодавства про банкрутство та зроблені відповідні висновки, що дозволяють зрозуміти зміни у законодавстві та їхній вплив на майбутнє процедур банкрутства. Висновки та рекомендації викладені у них потребують подальших обговорень.

Асоціація правників України висловлює щирю вдячність редакційній колегії та усім авторам статей, які взяли участь у підготовці збірника «Застосування норм Кодексу України з процедур банкрутства». Ми сподіваємося і в подальшому на плідну співпрацю.

Наукове видання

ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ КОДЕКСУ УКРАЇНИ З ПРОЦЕДУР БАНКРУТСТВА

Збірка наукових статей

*За загальною редакцією д.ю.н.,
судді Верховного Суду С. В. Жукова*

Відповідальний за випуск
Комп'ютерна верстка

О.В. Діордійчук
Д. М. Алексєєв

Підписано до друку 17.10.2019 р. Формат 70x100^{1/16}
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Друк офсетний. Умовн.-друк. арк. 17,55.

Видавництво «Алерта»

04210, м. Київ, а/с 112; тел.: (044) 223-15-25, 223-15-30.
E-mail: alerta.pravovaednist@gmail.com, веб-сайт: www.alerta.kiev.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 788 від 29.01.2002 р.